

ศึกษาหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาวัดผาสุการาม อำเภอวารินชำราบ
จังหวัดอุบลราชธานี

A STUDY OF BUDDHA'S DHAMMA FOR DEVELOPMENT
PHASUKARAM TEMPLE, WARINCHAMRAP DISTRICT,
UBONRATSATHANI PROVINCE.

พระคุณีรัตน์ (เขียวขำ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๖

ศึกษาหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาวัดผาสุกราม อำเภวารินชำราบ
จังหวัดอุบลราชธานี

A STUDY OF BUDDHA'S DHAMMA FOR DEVELOPMENT
PHASUKARAM TEMPLE, WARINCHAMRAP DISTRICT,
UBONRATSATHANI PROVINCE.

พระดลิต รัตโน (เขี้ยวขำ)

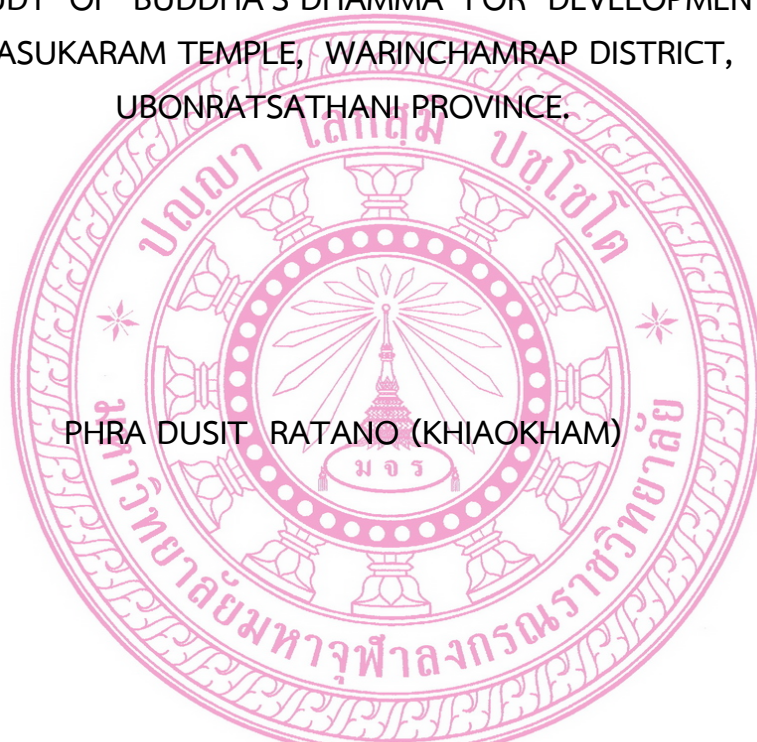
วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๖

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

A STUDY OF BUDDHA'S DHAMMA FOR DEVELOPMENT
PHASUKARAM TEMPLE, WARINCHAMRAP DISTRICT,
UBONRATSATHANI PROVINCE.

PHRA DUSIT RATANO (KHIAOKHAM)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E.2013

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาวิวัฒนาการ อำนวยารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

.....
(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ประธานกรรมการ

.....
(พระมหาทวี มหาปณฺเฑ, ผศ.ดร.)

กรรมการ

.....
(พระครูธรรมธรศิริวัฒน์, สิริวิฑฒโน, ผศ.ดร.)

กรรมการ

.....
(ผศ.สุพิมล ศรศักดิ์)

กรรมการ

.....
(ดร.เรืองเดช เขจรศาสตร์)

กรรมการ

.....
(ผศ.ชิน ศรีสวัสดิ์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระครูธรรมธรศิริวัฒน์ สิริวิฑฒโน, ผศ.ดร.

ประธานกรรมการ

ผศ.สุพิมล ศรศักดิ์

กรรมการ

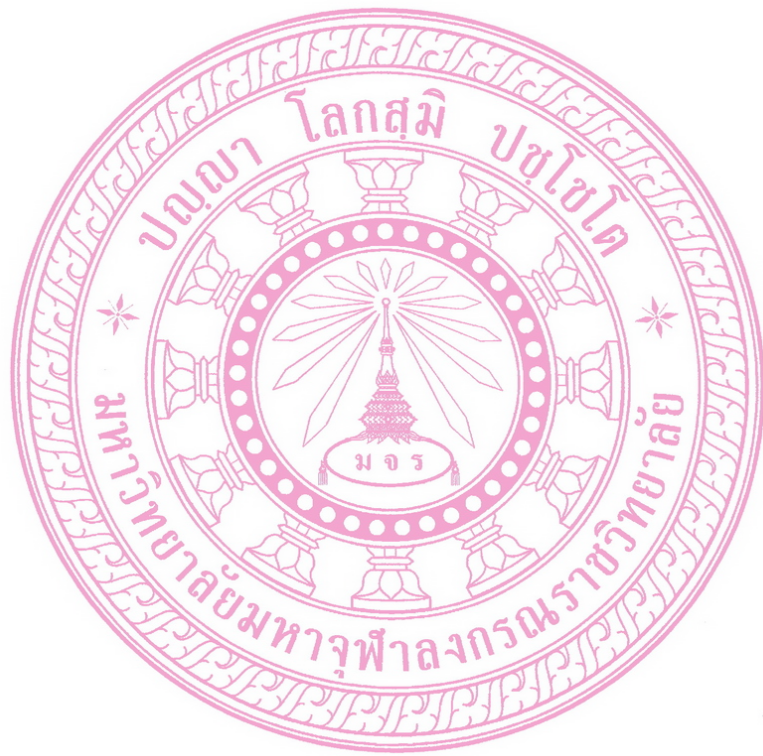
ดร.เรืองเดช เขจรศาสตร์

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

.....
(พระดุสิต รัตนโน)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เรื่อง “ศึกษาลัทธิพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาวัดผาสุกราม อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี”
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา

(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

(พระมหาทวี มหาปญโญ, ผศ.ดร.)

ประธานกรรมการ

(พระครูธรรมธรศิริวัฒน์, สิริวิฑฒโน, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(ผศ.สุพิมล ศรศักดิ์)

กรรมการ

(ดร.เรืองเดช เขจรศาสตร์)

กรรมการ

(ผศ.ชิน ศรีสวัสดิ์)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระครูธรรมธรศิริวัฒน์ สิริวิฑฒโน, ผศ.ดร.

ประธานกรรมการ

ผศ.สุพิมล ศรศักดิ์

กรรมการ

ดร.เรืองเดช เขจรศาสตร์

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระดุษิต รัตน)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาวัดผาสุการาม อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

ผู้วิจัย : พระดุษิต รัตน(เขียวขำ)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระครูธรรมจริวัฒน์ สิริวิฑฒโน, ผศ. ดร. พช.บ. MA.(Soc.),Ph.D. (Pali).

: ผศ.สุพิมล ศรศักดิ์, พช.บ. (การสอนสังคมศึกษา),กศ.ม.(บริหารการศึกษา)

: ดร.เรืองเดช เขจรศาสตร์, พช.บ. (ปรัชญา), ศษ.บ. (บริหารการศึกษา), พบ.ม.(พัฒนาสังคม), ปร.ด. (ไทศึกษา)

วันสำเร็จการศึกษา : ๓๑ มีนาคม ๒๕๕๗

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยเชิงเอกสารและเชิงสัมภาษณ์ วัดอุประสงคมี ๓ ประการคือ เพื่อศึกษาการพัฒนาวัดตามหลักพุทธธรรม เพื่อศึกษาการพัฒนาวัดผาสุการามตามหลักพุทธธรรม และเพื่อศึกษาผลการพัฒนาวัดผาสุการามตามหลักพุทธธรรมสรุปผลของการศึกษามีดังนี้

วัดเป็นสถาบันหลักของพระพุทธศาสนา เหมาะเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ เป็นที่เผยแผ่ธรรมเป็นที่ปฏิบัติธรรมของพุทธบริษัท ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ได้พบปะสนทนาธรรมกัน เป็นสถานที่ฟังธรรม และ เป็นที่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติธรรม ของพระสงฆ์โดยเฉพาะ วัดได้แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ พระอารามหลวง คือ วัดที่พระมหากษัตริย์ หรือ พระราชวงศ์ ได้ทรงสร้าง หรือ สถาปนาให้เป็นวัดหลวง วัดราษฎร์ คือ วัดที่ประชาชนได้สร้างขึ้น ด้วยความศรัทธาต่อพระศาสนา การพัฒนาวัดตามมาตรฐานของ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้ถือเป็นการกิจ ๖ ด้านของคณะสงฆ์ ได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่ด้านการสาธารณูปการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ หลักธรรมเพื่อการพัฒนา ตามหลักการของพระพุทธศาสนาการพัฒนาจะต้องดำเนินไปพร้อมๆกัน ๔ ทางคือ การพัฒนาศีลธรรม การพัฒนาสังคม การพัฒนาทางด้านจิตใจ การพัฒนาทางด้านปัญญา

การพัฒนาวัดผาสุการามล้วนอาศัยหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลักในการพัฒนาทั้งสิ้นเช่นการพัฒนาด้านการปกครองใช้ สังคหวัตถุและหลักสัปปริสธรรม ด้านสาธารณูปการใช้กุลจิรัฏฐิติธรรม ด้านสาธารณสงเคราะห์ใช้สาราณียกรรม ด้านส่งเสริมวัฒนธรรมใช้ธรรมคุ้มครองโลก สังคหวัตถุ ทิศหก และบุญกิริยาวัตถุ ๓ ด้านศาสนศึกษาใช้ อิทธิบาท ๔ ด้านศึกษาสงเคราะห์ใช้ พรหมวิหาร ด้านเศรษฐกิจชุมชนมีอริยทรัพย์และทิวฐธัมมิกกัตถะประโยชน์ ๔ และด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรมใช้วิธีการสอนของพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่าง

ส่วนผลการพัฒนาวัดผาสุการามตามหลักพุทธธรรม วัดผาสุการามมีการพัฒนาตามรูปแบบของมหาเถรสมาคม ซึ่งกำหนดรูปแบบการพัฒนาวัดประกอบด้วย การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ ด้านส่งเสริม

วัฒนธรรมและด้านเศรษฐกิจชุมชน ดังรายละเอียดดังนี้ ด้านการปกครอง กระจายอำนาจ กระจายงาน กระจายโอกาส ด้านสาธารณูปการไม่มีนโยบายสร้างใหม่แต่บูรณะของเดิม สิ่งก่อสร้างภายในวัดมีดังนี้ กุฏิพระเณรจำนวน ๒๘ หลัง กุฏิแม่ชี จำนวน ๓ หลัง ศาลาอเนกประสงค์ ๓ ชั้นศาลาอเนกประสงค์(ศาลาแดง)ศาลาการเปรียญ ศาลาบำเพ็ญกุศล และสถานฌาปนกิจ วิหารพระเจ้าใหญ่ พุทธไสยาสน์ พระอุโบสถ หอมน้ำ ให้ดียิ่งขึ้น ด้านสาธารณสงเคราะห์ มีกิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน การตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาของพระเณร กองทุนสงฆ์อาพาธ ด้านส่งเสริมวัฒนธรรม มีประเพณีฮีตสิบสอง แข่งเรือ ด้านการศาสนศึกษา จัดการเรียนการสอนนันทกรรม ธรรมศึกษา บาลีไม่มีสอน ส่งเสริมพระเณรเรียนในโรงเรียนพระปริยัติ และในมหาวิทยาลัยสงฆ์ในระดับอุดมศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ มอบอุปกรณ์การศึกษา ทุนการศึกษาแก่นักเรียน ด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ เป็นสถานที่ค้าขาย เป็นสถานที่ทำงาน เป็นสถานที่อบรมส่งเสริมอบรมอาชีพ ด้านการเผยแผ่ มีการจัดกิจกรรมเผยแผ่ธรรมะในวันสำคัญทางศาสนา วันสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ วันสำคัญตามประเพณีในท้องถิ่น

Thesis Title : A study of Buddha's Dhamma for Development phakasukaram temple, Warinchamrap district, Ubonratsathani Province.

Researcher : Phra Dusit Ratano (khiaokham)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: PhraKru Dhammathornsiriwat Sirivwathano, Assist. Ph.D. B.A., M.A.(Soc.), Ph.D. (Pali).

: Assist. Prof. Supimon Sornsakda, B.A. (social studies), M.A. (Educational Administration)

: Dr. Ruangdet Khechornsart, B.A. (Philosophy), M.A. (Educational Administration), M.A. (Social Development), Ph.D. (Tai Studies).

Date of Graduation : March 31, 2014

ABSTRACT

This research is a qualitative research study. The development of the temple phasukaram according to the principle of Dhamma. In the scope of the study, which has three. 1. To study of Buddha's Dhamma for Development 2. To study of Buddha's Dhamma for Development phakasukaram Temple. 3. To study the development of phakasukaram temples from Buddhist principles. Conclusions of the study are as follows.

Temple, is the main institutions of Buddhism. Is the address of monks A Missionary the Meditation of Buddhists. The monotype and layman. Discussion group to meet is the sermons. And is conducive to meditation of the clergy, especially. Temple have divided into two categories. Royal monastery is a Temple of the king or the royal family has made. Or a Royal monastery consecrated to be. Rat temple is a temple people have created. With faith in religion. Development, Temple by standard Office of National Buddhism Considered a sixth aspect of the mission, including the ecclesiastical. The rule, the Religious Studies, The missionaries, the Shared Facilities, the Welfare Education, The public housing. According to the principles of Buddhism, the

development will be conducted to simultaneously four ways Morality development
Social Development The development of mental Development of Intelligence.

phakasukaram Temple residential development are the main teachings of the
Buddha is a major breakthrough in total. Development, the rule used gangaharvatthu
and Seven Sappurisadhamma. The public assistance Kunchiratthitithamma 4 respects.
The Public welfare Saraniyakamma. The Cultural Promotion Lokapala Dhamma. Four
gangaharvatthu, and Thit 6 and Bun Kiriyaawatthu 3 respects. Religious Studies using the
Itthi Bat 4. The Welfare Education Four Brahmavihara is. The Economic Community
development, Ariyasap, and Thitthammikkattha 4 respects. The disseminating religion
Methods to the teaching of the Buddha as a model.

To study the development of phakasukaram temples from Buddhist
principles. Has developed according to the model of the Supreme Sangha Council.
Which set the pattern consists of developments. The rule The Religious Studies
WELFARE EDUCATION and public assistance Dissemination of The public housing the
promotion of cultural and economic community. Side of ruled, decentralized work
distribution distribution opportunities. The public assistance without creating a new the
policy, but restoration of the original. The temple buildings are 28 Parsonage novice
Barrack nuns Number 3 Versatile 3 floors of Sala Purpose hall (Sala Daeng) sermon hall
in a monastery Sala make merit And Cremation Temple of the Reclining Buddha
Buddhist temple toilet to better. Public housing work Library for public affairs the fund
for the education of novices monks be ill monk's fund. The Cultural Promotion has
traditionally Heetsibsong. The Religious Studies Teaching theologian education fair. Bali
No teaching Encourage novice monk studying in schools, the Pariyat. And university
monks in higher education. The WELFARE EDUCATION Provide educational materials
Scholarships for students. The promote economic is a trade the workplace Training is a
training, career promotion. The Evangelism Activities are organized Evangelism Dharma in
the holy days Days of the the monarchy Important date to local in traditional.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลงได้เพราะความกรุณา เอื้อเฟื้อจากผู้มีพระคุณหลายฝ่ายด้วยกัน ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในพระคุณเป็นอย่างยิ่ง จึงขอกล่าวรายนามเพื่อเป็นการขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

พระครูธรรมธรศิริวัฒน์ สิริวิฑฒโน,ผศ.ดร. ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์และอาจารย์ที่ปรึกษา ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาให้คำแนะนำปรึกษาที่ดี ช่วยแก้ไขข้อบกพร่อง พร้อมทั้งเสนอแนะ

ผศ. สุพิมล ศรศักดิ์ รองผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และอาจารย์ที่ปรึกษา ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาให้คำแนะนำปรึกษาที่ดี ช่วยแก้ไขข้อบกพร่อง พร้อมทั้งเสนอแนะ ท่านได้ให้ความเมตตาในการปรับปรุง เนื้อหาสาระ ให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการทำวิทยานิพนธ์นี้

ดร. เรืองเดช เขจรศาสตร์ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์และอาจารย์ที่ปรึกษา ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาให้คำแนะนำปรึกษาที่ดี ช่วยแก้ไขข้อบกพร่อง พร้อมทั้งเสนอแนะ ท่านได้ให้ความเมตตาในการปรับปรุง เนื้อหาสาระ ให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการทำวิทยานิพนธ์นี้

พระครูถาวรธรรมสถิตเจ้าอาวาสวัดผาสุการามที่เมตตาให้ความอนุเคราะห์อนุญาตให้ทำวิจัยในครั้งนี้และให้คำแนะนำคำสัมภาษณ์เกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆภายในวัด

ขอขอบคุณเพื่อนๆ พระนิสิต และฆราวาสร่วมรุ่นทุกรูปทุกคน ที่ได้ให้ความช่วยเหลืออนุเคราะห์ในทุกๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นช่วยหาข้อมูลเอกสาร หนังสือตำราต่างๆ และยังคงคอยให้คำปรึกษาช่วยกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในการทำงานวิจัยในครั้งนี้ และที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งเพื่อนๆ คอยเป็นกำลังใจให้กันเสมอมา

ขอขอบพระคุณ และขอบคุณ พระเถรานุเถระและญาติโยมจากชุมชนรอบวัดผาสุการามที่ให้ความร่วมมือผู้วิจัยในการเก็บข้อมูลครั้งนี้ คุณค่าและประโยชน์ที่พึงมีของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ขอมอบบูชาพระคุณบิดามารดา และพระคุณของครูอาจารย์ทุกท่านได้ประสิทธิ์ ประสาทวิชาความรู้และจริยธรรมอันดีงาม และขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

พระคุณสิริ รัตน (เขียวขำ)

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์ และคำย่อ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๓
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๙
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๙
บทที่ ๒ การพัฒนาวัดตามหลักพุทธธรรม	๑๐
๒.๑ ความสำคัญของวัด	๑๐
๒.๒ ประวัติการสร้างวัดในสมัยพุทธกาล	๑๑
๒.๓ ประวัติการสร้างวัดในประเทศไทย	๑๕
๒.๔ จุดมุ่งหมายของการก่อตั้งวัด	๑๖
๒.๕ บทบาทของวัด	๑๗
๒.๖ สภาพฐานะของวัดในปัจจุบัน	๒๒
๒.๗ แนวคิดในการพัฒนา	๒๒
๒.๘ การพัฒนาวัด	๒๔
๒.๙ หลักธรรมเพื่อการพัฒนาวัด	๓๒
๒.๑๐ สรุป	๓๖
บทที่ ๓ การพัฒนาวัดผาสุการามตามหลักพุทธธรรม	๓๗
๓.๑ ประวัติความเป็นมาของวัดผาสุการาม	๓๗
๓.๒ หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาวัดผาสุการาม	๓๙

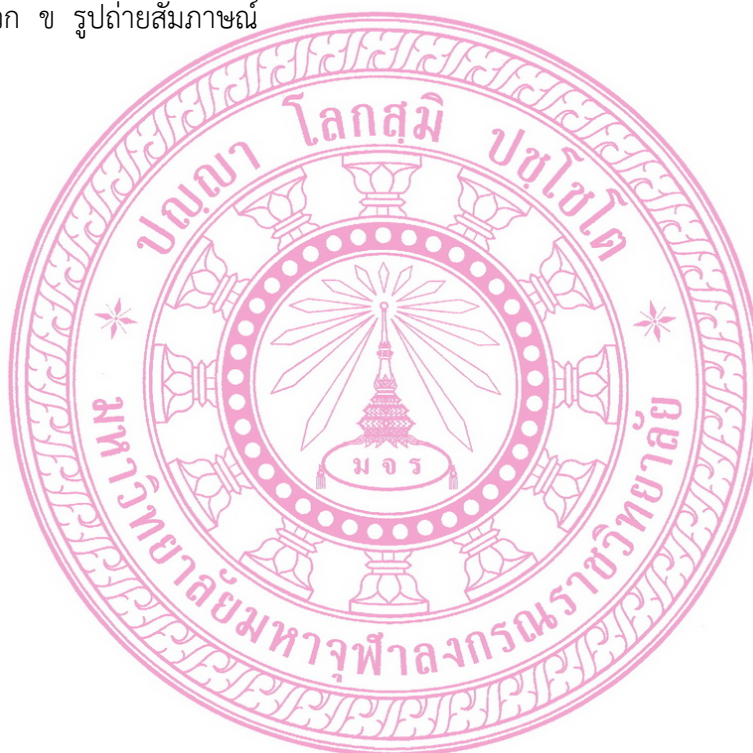

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๓.๒.๑ ด้านการปกครอง	๓๙
๓.๒.๒ ด้านสาธารณูปการ	๔๓
๓.๒.๓ ด้านสาธารณสงเคราะห์	๔๖
๓.๒.๔ ด้านส่งเสริมวัฒนธรรม	๔๘
๓.๒.๕ ด้านการศาสนศึกษา	๕๕
๓.๒.๖ ด้านการศึกษาสงเคราะห์	๕๘
๓.๒.๗ ด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ	๖๑
๓.๒.๘ ด้านการเผยแผ่	๖๖
๓.๓ สรุป	๗๓
บทที่ ๔ ผลการพัฒนาวัดผาสุการาม ตามหลักพุทธธรรม	๗๔
๔.๑ ผลการพัฒนาวัดผาสุการาม ตามหลักพุทธธรรม	๗๔
๔.๑.๑ ด้านการปกครอง	๗๕
๔.๑.๒ ด้านสาธารณูปการ	๗๘
๔.๑.๓ ด้านสาธารณสงเคราะห์	๘๐
๔.๑.๔ ด้านส่งเสริมวัฒนธรรม	๘๒
๔.๑.๕ ด้านการศาสนศึกษา	๘๗
๔.๑.๖ ด้านการศึกษาสงเคราะห์	๘๙
๔.๑.๗ ด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ	๙๐
๔.๑.๘ ด้านการเผยแผ่	๙๒
๔.๒ สรุป	๙๕
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	๙๖
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๙๖
๕.๑.๑ การพัฒนาวัดตามหลักพุทธธรรม	๙๖
๕.๑.๒ การพัฒนาวัดผาสุการามตามหลักพุทธธรรม	๙๗
๕.๑.๓ ผลการพัฒนาวัดผาสุการาม ตามหลักพุทธธรรม	๑๐๐
๕.๒ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป	๑๐๓
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๑๐๓
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป	๑๐๔

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บรรณานุกรม	๑๐๕
ภาคผนวก	๑๑๐
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๑๑๑
ภาคผนวก ข รูปถ่ายสัมภาษณ์	๑๑๒
ประวัติผู้วิจัย	๑๒๒

คำอธิบายสัญลักษณ์ และคำย่อ

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉลองสิริราชสมบัติ ๕๐ ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มหาราช พุทธศักราช ๒๕๓๙ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ. มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ. จุฬ.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ. ปา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิการวรรค	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ปฎิ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฎิสัมภิตาวรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.พุทธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	พุทธวงศ์	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.ส.	(ไทย)	=	พระอภิธรรมปิฎก	ธรรมสังคณี	(ภาษาไทย)
--------	-------	---	----------------	------------	-----------

การระบุหมายเลขย่อหน้า

การอ้างอิงพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ใช้ระบุคัมภีร์และระบุถึง เล่ม/ข้อ/หน้าตามลำดับ เช่น อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๒๕๕/๖๕. หมายถึงการอ้างอิงนั้นระบุถึงคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกอังคุตตรนิกาย ทุกนิบาตเล่มที่ ๒๐ ข้อที่ ๒๕๕ หน้าที่ ๖๕. ฉบับภาษาไทย

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยเคารพนับถือและเป็นรากฐานที่สำคัญของวัฒนธรรมไทยกล่าวได้ว่าวิถีชีวิตของคนไทยกับพุทธศาสนาผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างแน่นแฟ้นพุทธศาสนาจึงเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติไทยโดยมีวัดเป็นส่วนประกอบสำคัญของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน^๑

วัดคือสถานที่ซึ่งเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ผู้ประพฤติพรหมจรรย์เป็นสถานที่สงบร่มรื่นร่มเย็นทั้งกายและใจเหมาะแก่การบำเพ็ญสมณธรรมตรงกับคำว่า “อาราม” คนไทยเรียกสถานที่ของผู้บำเพ็ญพรหมจรรย์ว่า “วัด” เพราะสถานที่ดังกล่าวเป็นเครื่องวัดภูมิธรรมและภูมิรู้ของศาสนิกผู้ประพฤติตามพระธรรมวินัยของพระศาสดา^๒

วัดจึงเป็นศูนย์กลางแห่งกิจกรรมต่างๆของชุมชนเป็นแหล่งการศึกษาของประชาชนและทำหน้าที่เป็นสถาบันหลักในการฝึกอบรมพระสงฆ์ที่จะสืบต่อพระศาสนาและพลเมืองที่จะรับผิดชอบสังคมที่สำคัญวัดยังมีฐานะเป็นโรงเรียนอีกด้วยแม้ปัจจุบันความเป็นศูนย์กลางในบางเรื่องจะลดลงแต่ความสำคัญก็ยังคงอยู่บทบาทของวัดยังคงมีค่อนข้างมากคือเรื่องของการพัฒนาชุมชนการพัฒนาอาชีพหรือการเป็นหน่วยสังคมสงเคราะห์และความเป็นศูนย์กลางทางด้านจิตใจซึ่งยังคงมีอยู่เสมอแต่อย่างไรก็ตามวัดจึงมีบทบาทอย่างยิ่งในสังคมไทย^๓

จะเห็นว่าความสำคัญของสถาบันพุทธศาสนาเป็นที่ตระหนักของผู้บริหารประเทศทุกยุคทุกสมัยในเนื้อหาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๖ (พ.ศ. ๒๕๓๐ - ๒๕๓๔) จึงปรากฏแผนงานพัฒนาจิตใจและวัฒนธรรมอันเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มแผนงานพัฒนาคุณภาพคนและแรงงานมีข้อความซึ่งแสดงความพยายามนำหลักพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติหน้าที่การงานอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและส่งเสริมบทบาทของศาสนสถานให้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาจิตใจและศิลปวัฒนธรรมของชุมชนโดยเน้นบทบาทของพระภิกษุนักบวชอื่นๆตลอดจนผู้นำศาสนาให้เป็นผู้ดำเนินการฝึกอบรมพร้อมทั้งให้มีการปรับปรุงและกระจายอำนาจการบริหารงานของคณะสงฆ์ให้มีความคล่องตัวและ

^๑สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด:ศึกษาเฉพาะกรณีวัดชลประทานรังสฤษฎ์อำเภอปากเกร็ดจังหวัดนนทบุรี**, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๘.

^๒สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด :ศึกษาเฉพาะกรณีวัดหนองป่าพงอำเภวารินชำราบจังหวัดอุบลราชธานี**, (กรุงเทพฯ : พริกหวานกราฟฟิค ,๒๕๔๕), หน้า ๙.

^๓สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด :ศึกษาเฉพาะกรณีวัดสวนแก้วอำเภอบางใหญ่จังหวัดนนทบุรี**, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒.

เอื้ออำนวยต่อการศึกษาเผยแผ่และให้คณะสงฆ์ได้ดำรงมั่นคงในพระธรรมวินัยส่งเสริมศาสนศึกษาทุกระดับชั้นสำหรับพระภิกษุ-สามเณรและขยายการดำเนินงานของพระธรรมทูตตลอดจนส่งเสริมการประสานงานอย่างใกล้ชิดระหว่างบ้าน ศาสนสถานและโรงเรียน

วัดจึงเป็นศูนย์กลางของชุมชนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเพราะวัดเปรียบเสมือนบ้านอีกหลังหนึ่งของชุมชนเนื่องจากชุมชนไทยมี๓สถาบันหลักคือบ้านวัดโรงเรียนซึ่งสถาบันที่ถือได้ว่ามีความใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุดคือวัดด้วยเหตุนี้ในการที่วัดจะสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่วัดต้องให้ความสำคัญกับชุมชนเพราะวัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและมีความสำคัญต่อการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนเพราะถ้าเป็นดังนั้นก็เท่ากับวัดเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างของสังคมเข้มแข็งซึ่งมีความสำคัญที่สุดต่อการบังเกิดขึ้นของศีลธรรมในสังคมดังกล่าวแล้วหากวัดลอยตัวจากโครงสร้างของชุมชนหรือย้ายไปอยู่ในโครงสร้างอื่นผลก็คือชุมชนอ่อนแอและยอมทำให้สถาบันอื่นๆในสังคมอ่อนแอไปหมดรวมทั้งสถาบันศาสนาเองด้วยดังเช่นที่เห็นอยู่ทุกวันนี้

ทั่วประเทศไทยมีหมู่บ้านอยู่กว่า๓๔,๙๔๔ หมู่บ้านมีวัดอยู่ ๒๖,๔๖๓ก็เท่ากับว่ามีวัดหนึ่งต่อ๒หมู่บ้านใน๒หมู่บ้านมีโรงเรียนประถมศึกษาหนึ่งแห่งในแต่ละตำบลจะประกอบด้วยหมู่บ้านประมาณ๑๐หมู่บ้านมีสถานีอนามัยหนึ่งแห่งถ้าวัดแต่ละวัดซึ่งตั้งอยู่ในชุมชนสนใจความเป็นไปในชุมชนว่ามีคนเท่าใดผู้ใหญ่เด็กหญิงชายมีสุขมีทุกข์อย่างไรทำมาหากินอย่างไรบริบูรณ์หรือผิดเคืองสิ่งแวดล้อมเช่นดินป่าน้ำเป็นอย่างไรชาวบ้านกับสิ่งแวดล้อมยังเกื้อกูลกันดีอยู่หรือความสนใจจะนำไปสู่ความเข้าใจหรือการเรื้อนรู้ความจริงเกี่ยวกับชุมชนเช่นรู้ว่าชาวบ้านมีปัญหาอะไรคือรู้ความทุกข์การรู้ความทุกข์จะทำให้รู้สมทัยและมรรค^๕ เพราะมีความเอื้ออาทรต่อชาวบ้านการช่วยเหลือสงเคราะห์ให้ชุมชนเข้มแข็ง

วัดหลายแห่งในปัจจุบันมุ่งพัฒนาด้านวัตถุ ด้านอาคารสถานที่ มากกว่าการพัฒนาวัดมุ่งสร้างวัดถมถก เครื่องรางของขลัง เพื่อสนองความต้องการของประชาชน ยิ่งเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนไม่สามารถที่จะพึ่งตนเองเมื่อได้ปัจจัยมาก็พัฒนาวัดให้ใหญ่โตเกินความจำเป็น เกิดความภาคภูมิใจว่าได้พัฒนาพุทธศาสนาอย่างยิ่งแล้ว อันที่จริงหัวใจของพระพุทธศาสนาอยู่ที่การพัฒนาคนเป็นหลักสำคัญ การบริหารวัดมิได้เป็นไปในลักษณะของคร่อมของสงฆ์ แต่จะเป็นเรื่องของเจ้าอาวาสแต่เพียงผู้เดียว ซึ่งทำให้ไม่มีพลังพอที่จะทำงานได้ทุกด้าน และเกิดความบกพร่องในการดำเนินงานได้ง่ายสมาชิกในวัดและประชาชนขาดความเป็นเจ้าของวัด การทุ่มเทเพื่อการพัฒนาวัดก็ไม่เต็มที่ การบริหารนั้นนับได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการปกครองอย่างยิ่ง วัดที่จะมีความเจริญได้นั้นจะต้องมีระบบการบริหารจัดการที่ดี ในทุกๆด้าน^๕

การที่วัดจะเป็นศูนย์กลางไม่ว่าจะเป็นทางด้านจิตใจของประชาชนและชุมชนซึ่งสอดคล้องกับสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัยการยึดหลักธรรมในการพัฒนาที่ดีถือได้ว่ามีความสำคัญอย่างมากในการที่จะจัดระบบต่างๆภายในวัดให้เป็นระเบียบและก่อให้เกิดการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น

^๕พนม พงษ์ไพบูลย์,จารึกไว้พระศาสนาจารึกไว้ในการศึกษา, (โรงพิมพ์การศาสนา, กรุงเทพมหานคร,๒๕๓๘), หน้า ๔.

^๕ พระมหาสมทพร สิริธโร และคณะ, บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต,(กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา, ๒๕๒๕), หน้า ๒๗ - ๒๘.

ตั้งที่กล่าวมาผู้ศึกษาได้สังเกตเห็นถึงความสำคัญของประเด็นนี้ผู้ศึกษาค้นคว้าจึงมีความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าการพัฒนาวัดโดยอาศัยหลักพุทธธรรมเป็นหลักในการพัฒนาวัดผาสุกรามให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งทางด้านหลักธรรมที่เหมาะสมต่อการพัฒนาวัดและการบูรณปฏิสังขรณ์สิ่งปลูกสร้างต่างๆภายในวัด

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาค้นคว้าการพัฒนาวัดผาสุกรามซึ่งตั้งอยู่ที่ ตำบลวารินชำราบ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ มีเนื้อที่จำนวน ๒๔ ไร่ อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภวารินชำราบ ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ประมาณ ๒ กิโลเมตรมีชุมชนรอบวัดอยู่ ๕ ชุมชน ได้แก่ ชุมชนวัดผาสุกราม ชุมชนสุขสำราญ ชุมชนต้นแต้ ชุมชนชลประทาน ชุมชนบูรณะ เพื่อจะได้นำมาเป็นแบบอย่างและประยุกต์ใช้ในการพัฒนาวัดอื่นๆต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการพัฒนาวัดตามหลักพุทธธรรม
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการพัฒนาวัดผาสุกรามตามหลักพุทธธรรม
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาผลการพัฒนาวัดผาสุกรามตามหลักพุทธธรรม

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ การพัฒนาวัดตามหลักพุทธธรรมเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ การพัฒนาวัดผาสุกรามตามหลักพุทธธรรมเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ ผลการพัฒนาวัดผาสุกรามตามหลักพุทธธรรมเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

- ศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาวัดตามหลักพุทธธรรม
- ศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาวัดผาสุกรามตามหลักพุทธธรรม
- ศึกษาวิเคราะห์ผลการพัฒนาวัดผาสุกรามตามหลักพุทธธรรม

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

มุ่งเน้นศึกษาค้นคว้าเอกสารคัมภีร์และตำราในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการพัฒนาวัด เช่นพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยตำราหนังสือและเอกสารงานวิจัย

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านเนื้อที่

มุ่งศึกษาแนวทางการพัฒนาวัดผาสุกราม ตำบลวารินชำราบ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านผู้ให้สัมภาษณ์

โดยการสัมภาษณ์ผู้มีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาวัดผาสุกรามได้แก่เจ้าอาวาสพระภิกษุ ไวยาวัจจร คณะกรรมการ ผู้นำชุมชนทั้ง ๔ ชุมชนคือชุมชนวัดผาสุกราม ชุมชนสุขสำราญ ชุมชนต้นแต้ ชุมชนบูรณะ ตำบลวารินชำราบ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

- ๑.๔.๔.๑ เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอ จำนวน ๓ รูป

- ๑.๔.๔.๒ พระภิกษุ (เจ้าอาวาส, รอง, ผู้ช่วย) จำนวน ๕ รูป
 ๑.๔.๔.๓ ไวยาวัจกรคณะกรรมการ จำนวน ๒ คน
 ๑.๔.๔.๔ ผู้นำชุมชนทั้ง ๔ ชุมชน ชุมชนละ ๒ คน รวม ๑๘ รูป/คน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

พุทธธรรม หมายถึง หลักสัจธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ตรัสไว้ดีแล้ว กล่าวคือ หลักธรรมที่แสดงสาระแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตตนและสังคม ให้มีความเจริญงอกงามทั้งในด้านพฤติกรรมที่แสดงออก ทางกาย วาจา ด้านจิตใจและปัญญา

การพัฒนา หมายถึง การทำให้เจริญการเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้นการคลี่คลายไปในทางที่ดีการกระทำที่เป็นเหตุให้บางสิ่งบางอย่างเจริญเติบโตขึ้นหรือขยายออกเพื่อให้ดีขึ้นกว่าที่มีอยู่เดิม

ด้านการปกครอง หมายถึง การออกกฎ ระเบียบ การระงับอธิกรณ์ การบริหารจัดการ การควบคุมดูแล และการอยู่ร่วมกันของพระภิกษุสงฆ์ในวัดรวมถึงการออกกฎระเบียบเพื่อใช้บังคับกับพุทธศาสนิกชนให้สงบเรียบร้อย

ด้านการศึกษา หมายถึง ส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนทั้งทางปริยัติธรรม และทางสามัญ ยกย่องเชิดชู สรรหา ครูผู้สอนปริยัติธรรมและศีลธรรม จัดตั้งและควบคุมดูแลโรงเรียนสอนปริยัติธรรมและบาลี

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การประสานงานทางงบประมาณในการจัดตั้งโรงเรียนทั้งแผนกสามัญศึกษาและแผนกปริยัติธรรมเพื่อส่งเสริมให้พระภิกษุสงฆ์และพุทธศาสนิกชนได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียม

ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การจัดให้มีการฟังพระธรรมเทศนา การบรรยายหรือปาฐกถาธรรม การจัดศาสนพิธีต่างๆ และการให้ธรรมะหรือการสนทนาธรรมแก่คนในชุมชนสังคม รวมทั้งจัดห้องสมุดหรือจัดพิมพ์หนังสือธรรมะไว้เผยแผ่ให้ผู้สนใจศึกษาค้นคว้า

ด้านสาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสมบัติไว้ในวัดด้วยการรักษา ซ่อมแซม ปรับปรุง ตกแต่งศาสนวัตถุ และศาสนสถานที่มียุอยู่เดิมให้มั่นคงถาวร และก่อสร้างเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับศาสนสมบัติที่จำเป็นต่อการดำรงพระพุทธศาสนา

ด้านสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การบรรเทาช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ ช่วยเหลือเกื้อกูลคนในสังคมและชุมชน การจัดตั้งสถานสงเคราะห์คนชราและเด็ก โดยการจัดกิจกรรมอันเป็นสาธารณะกุศลหรือให้ความสะดวกแก่สังคมและชุมชน เพื่อให้สังคมและชุมชนมีการพัฒนาที่ดีต่อไป

ชุมชน หมายถึง ชุมชนในเขตรอบวัดผาสุการาม ตำบลวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

ประชากรในชุมชน หมายถึง ประชากรในเขตชุมชนทั้ง ๔ ชุมชนคือชุมชนวัดผาสุการาม ชุมชนสุขสำราญ ชุมชนต้นเต้ ชุมชนบูรณะและพระภิกษุสามเณร ในวัดผาสุการาม

๑.๖ เอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสาร

วัดในพระพุทธศาสนาของไทย มีอยู่เป็นจำนวนมากที่สามารถใช้เป็นสถานที่พัฒนาจิตวิญญาณประชาชนได้ปีละหลายล้านคน หากวัดนั้นๆ ได้รับการพัฒนาให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสมเป็นศูนย์กลางชุมชน สามารถดึงดูดใจผู้ที่ผ่านไปมาให้มีความรู้สึกว่าที่นี่มีความสุขที่สัมผัสได้ วัดจึงน่าจะเน้นบทบาท ตอบเป้าประสงค์ของพุทธศาสนาที่ชัดเจนออกมาในฐานะผู้ให้ที่พึงพิงทางการทางใจ ที่ไม่เพียงพัฒนาในด้านวัตถุและศาสนสถานเท่านั้น แต่ต้องครอบคลุมไปถึงการพัฒนาด้านบริหารศาสนบุคคล การศึกษาอบรม ศาสนสมบัติ และการสาธารณสงเคราะห์^๖

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณีโย) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัดว่าเป็นการปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องเดิมภายในวัด รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการดำเนินงานกิจการพระศาสนาในวัดให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพสมบูรณ์ เพื่อสร้างวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นแหล่งอารยธรรมอันเจริญรุ่งเรือง มีศาสนวัตถุ ศาสนสถานอันเป็นเครื่องหมายแห่งศิลปวัฒนธรรม อันดีงาม บุคลากรทางศาสนามีความประพฤติดี เป็นแบบอย่างแก่ประชาชนสังคม สามารถแนะนำให้ประชาชนในสังคมพ้นจากความลุ่มหลง ฟุ้งเฟ้อและดำรงอยู่ได้อย่างเป็นสุข มีการส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์อย่างหลากหลาย ทั้งในด้านศาสนพิธี การให้การศึกษา การเผยแผ่ศาสนธรรมและการสาธารณสงเคราะห์ เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้วัดมีความเจริญรุ่งเรือง เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน และที่สำคัญเพื่อให้พระศาสนาสร้างความสงบสุขได้อย่างแท้จริง^๗

กรมการศาสนา ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการพัฒนาวัดเพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนโดยวัดควรดำเนินการถึงสิ่งต่างๆได้แก่

๑. จัดและพัฒนากิจกรรมของวัดให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนชาวบ้านรอบวัดให้มากที่สุด
๒. จัดการปกครองพระภิกษุสามเณรในวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยส่งเสริมคนรอบวัดหรือคนในชุมชนนั้นให้มาบวชเรียนศึกษาพระธรรมวินัยที่วัดนั้นให้มากที่สุดและ
๓. จัดการพัฒนาบริเวณอาคารสถานที่เสนาสนะของวัดให้สะอาดเรียบร้อยร่มรื่นเหมาะสมกับสภาพความต้องการและความจำเป็นให้มากที่สุด

พนม พงษ์ไพบูลย์^๘ กล่าวว่า วัดควรรักษาสิ่งที่เป็นศูนย์รวมใจของประชาชน สิ่งที่เป็นศูนย์รวมใจอาจมีหรือเกิดขึ้นหลากหลายเช่น พระพุทธรูป เจดีย์ วิหาร ศิลปวัตถุทางพระพุทธศาสนา ภาพวาด ตู้อธรรม หรือแม้แต่ต้นไม้ ก้อนหิน ถ้าตามธรรมชาติ ถ้าดูแลรักษาให้ดีจะมีคุณค่ายิ่ง ดูด

^๖ กรมการศาสนา, **วัดพัฒนา ๔๔**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐.

^๗ พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณีโย), **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๕.

^๘ กรมการศาสนา, **วัดพัฒนาปี๕๒** (กรุงเทพมหานคร: กองพุทธศาสนสถาน, : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑) หน้า ๒๕๗ – ๒๕๘.

^๙ พนม พงษ์ไพบูลย์, **จาริกไว้ในพระศาสนา จาริกไว้ในการศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : คอมแพคท์พริ้น, ๒๕๓๙), หน้า ๕๕.

ใจให้ผู้คนมาเข้าได้ และวัดควรทำวัดให้เป็นของชุมชน ให้ชุมชนมีความรู้สึกรู้ว่าวัดเป็นของเขา ที่เขาจะต้องหวงแหนและช่วยกันพัฒนา อย่ารู้สึกรู้ว่าเป็นของหลวงพ่อหรือเจ้าอาวาส ถ้าทำเช่นนี้ได้ วัดย่อมมีความหมายต่อการพัฒนาบ้านเมือง อย่างแน่นอน

พระไพศาล วิสาโลอธิบายว่าการพัฒนาที่แท้จริงในทางพุทธธรรมจะต้องเอื้ออำนวยให้แต่ละคนตระหนักถึงสายสัมพันธ์ที่ตนมีต่อสังคมและชาติอันตนจะต้องเกื้อกูลปัจจัยแวดล้อมดังกล่าวให้เป็นไปด้วยดีโดยไม่เอาผลประโยชน์ส่วนตนเป็นเกณฑ์พร้อมกันนั้นการพัฒนาจะต้องมีธรรมะเป็นพื้นฐานอำนวยให้เกิดคุณค่าในทางมนุษยธรรมเมตตากรุณาความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และความยุติธรรม^{๑๐}

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปกรณัม ตันสกุล^{๑๑} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารงานของพระสังฆาธิการในวัดพัฒนาตัวอย่าง การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารงานและภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในวัดพัฒนาตัวอย่าง เพื่อประมวลปัญหาและข้อเสนอแนะในการดำเนินการของวัดพัฒนาตัวอย่าง ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามที่สร้างขึ้นตามหลักเกณฑ์และแนวทางในการพิจารณาวัดพัฒนาตัวอย่าง ๓ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านการจัดการปกครองภายในวัด (๒) ด้านอาคารเสนาสนะและ (๓) ด้านการจัดกิจกรรมเพื่อชุมชนผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพการบริหารงานโดยรวมของพระสังฆาธิการในวัดพัฒนาตัวอย่างอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยพบว่า ด้านอาคารเสนาสนะ มีสภาพการบริหารงานมากกว่าด้านอื่นๆ

๒. ปัญหาการบริหารงานโดยรวมของพระสังฆาธิการในวัดพัฒนาตัวอย่างอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน โดยพบว่าด้านการจัดการปกครองภายในวัด มีปัญหาการบริหารงานมากกว่าด้านอื่นๆ

๓. ภาวะผู้นำโดยรวมของพระสังฆาธิการในวัดพัฒนาตัวอย่าง อยู่ในระดับมากโดยพบว่าความสามารถทำงานเป็นทีมหรือคณะและร่วมทำงานกับพระสังฆาธิการวัดอื่นได้ดีเป็นภาวะผู้นำที่อยู่ในระดับปานกลางเพียงข้อเดียว

๔. ปัญหาและข้อเสนอแนะในการดำเนินงานของวัดพัฒนาตัวอย่าง มีปัญหาหากคือ พระภิกษุสงฆ์ สามเณร ในปัจจุบันปกครองให้มีคุณภาพเป็นไปได้ยาก ขาดงบประมาณในการก่อสร้างและการพัฒนาวัดเจ้าอาวาสต้องช่วยเหลือตนเอง ประชาชนไม่มีเวลาในการจัดกิจกรรมระหว่างวัดและชุมชน สำหรับข้อเสนอแนะที่ได้รับ คือ ควรถวายความรู้ และส่งเสริมให้เจ้าอาวาสเข้าใจทางด้านการบริหารทั่วไป ควรจัดสรรงบประมาณอุดหนุนการพัฒนาวัดด้านอาคารเสนาสนะเพิ่มขึ้นและสอดคล้องกับเศรษฐกิจปัจจุบัน และควรมีการจัดกิจกรรมที่สร้างสรรคระหว่างวัดและชุมชนตามลำดับ

^{๑๐} พระไพศาลวิสาโล, พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๓), หน้า ๑๘-๑๙.

^{๑๑} ปกรณัม ตันสกุล, “การศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารงานของพระสังฆาธิการในวัดพัฒนาตัวอย่าง”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาบริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จ, ๒๕๔๖), บทคัดย่อ.

พระมหาเริงศักดิ์ พิมพ์สกุล^{๑๒} ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารวัดในทศวรรษหน้า พบว่า ภารกิจ ๖ ด้านคือ การปกครองสงฆ์ด้วยหลักธรรมวินัย การบริหารแบบมีส่วนร่วมและทำงานเป็นทีม มีคณะกรรมการพิจารณาพระสงฆ์ที่ทำผิดวินัย มีการปรับเปลี่ยนตำแหน่งเพื่อความเหมาะสม ปรับปรุงหลักสูตรและกระจายการศึกษา รวมทั้งจัดการศึกษาโดยภิกษุสามเณรต้องศึกษาทุกรูป จัดการศึกษาสงเคราะห์แก่เยาวชนและชุมชน มีการปรับปรุงหลักสูตรพัฒนาภิกษุที่ทำหน้าที่ครูสอนโดยรัฐจัดงบประมาณอุดหนุน พระสงฆ์ควรเผยแผ่พุทธศาสนา ทั้งในและต่างประเทศ ควรมีองค์กรการเผยแผ่ พร้อมทั้งภิกษุโดยรัฐให้การสนับสนุนการ ก่อสร้างอาคารต่างๆ ควรอนุรักษ์ศิลปะแบบไทย เป็นสัดส่วนมีแบบแปลน โดยมีคณะกรรมการสงฆ์คอยดูแลส่งเสริมการสาธารณสงเคราะห์ในรูปแบบต่างๆ และการมีส่วนร่วมในการจัดอบายมุข

พระอวยชัย อินศรีเมือง^{๑๓} ศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีวัดในเขตอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาวัดมี ๒ ปัจจัย คือ ปัจจัยภายในวัดและปัจจัยภายนอกวัด

ปัจจัยภายในวัด ได้แก่ ด้านสภาพทางกายภาพ พบว่าวัดในเขตอำเภอบรบือทั้ง ๕ วัดมีสภาพพื้นที่เหมาะสม คืออยู่ติดกับชุมชน เป็นพื้นที่ราบ ไม่เป็นอุปสรรคในการก่อสร้าง ขนาดพื้นที่มีความเพียงพอต่อการจัดกิจกรรมภายในวัด มีอาคารเสนาสนะไว้จัดกิจกรรมอย่างเพียงพอ สภาพป่าไม้ที่ร่มรื่น มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบทุกวัด การคมนาคมสะดวกมีถนนลาดยางและคอนกรีต ระยะเวลาดำเนินทางจากชุมชนถึงวัดไม่นานนัก

ด้านบุคลิกภาพของผู้นำสงฆ์ วัดในเขตอำเภอบรบือทั้ง ๕ วัด เป็นผู้ที่ประชาชนเคารพศรัทธา เลื่อมใส มีจริยวัตรที่สำรวม สุขุม เมตตา เหมาะสมต่อการเป็นผู้นำสงฆ์ รู้จักให้อภัยมีความรู้ความสามารถทั้งทางโลกและทางธรรม มีประสบการณ์ในการแก้ปัญหาได้ตามความเหมาะสมของสังคมปัจจุบัน

ปัจจัยภายนอกวัด ได้แก่ ด้านกิจกรรมบริการชุมชน มีการจัดกิจกรรมอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของชาวอีสาน กิจกรรมวันสำคัญทางราชการและวันสำคัญทางศาสนา กิจกรรมบรรพชาและอุปสมบทหมู่ภาคฤดูร้อน กิจกรรมรักษาโรค กิจกรรมป้องกันยาเสพติด กิจกรรมการศึกษาและกิจกรรมสงเคราะห์ชุมชน

ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนในเขตอำเภอบรบือทั้ง ๕ วัด ให้ความร่วมมือกับวัดในการจัดกิจกรรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีเป็นอย่างดี เข้าร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและวันสำคัญทางราชการ มีการดูแลอาคารสถานที่ของวัดซึ่งเป็นสมบัติของส่วนรวม มีการส่งบุตรหลานเข้าร่วมบรรพชาและอุปสมบทอยู่เป็นประจำทุกปีมีการรักษาศิลปะในเทศกาลเข้าพรรษาและชุมชนเข้าร่วมพัฒนาวัดในรูปของคณะกรรมการวัด

^{๑๒} พระมหาเริงศักดิ์ พิมพ์สกุล, “รูปแบบการบริหารวัดในทศวรรษหน้า”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต (สาขาบริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๕), บทคัดย่อ.

^{๑๓} พระอวยชัย อินศรีเมือง, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีวัดในเขตอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม”, รายงานการค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา), (คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒), บทคัดย่อ.

ชาญณรงค์ หินเกิด^{๑๔} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการกับการพัฒนาวัดในจังหวัดมหาสารคาม ผลการวิจัยพบว่า

๑. พระสังฆาธิการส่วนใหญ่ใช้วัดของตนเองเป็นศูนย์กลางในการส่งเสริมการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม ปกครองวัดด้วยความเรียบร้อย ปกครองวัดด้วยความเรียบร้อย เผยแผ่พระพุทธศาสนาตามบทบาทหน้าที่ด้วยดี เสมอมา ปรับปรุงสถานที่และบริเวณวัดให้สะอาดและร่มรื่น รวมทั้งให้สาธารณสงเคราะห์ได้ ตามฐานานุรูป

๒. การพัฒนาวัดในจังหวัดมหาสารคามทั้ง ๕ ด้าน คือ ด้านการศึกษา ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านสาธารณูปการ และด้านสาธารณสงเคราะห์พระสังฆาธิการประสบปัญหาสำคัญ ได้แก่ ไม่สามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างเต็มที่ห้องสมุดและหนังสือประกอบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่เพียงพอ ทั้งนี้เพราะขาดแคลนบุคลากร งบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ ปัญหาเหล่านี้พระสังฆาธิการได้รับความช่วยเหลือจากทางราชการ ผู้มีจิตศรัทธาบริจาคสมทบและชุมชนช่วยแก้ปัญหา ทำให้การพัฒนาวัดดำเนินมาในระดับหนึ่ง

มานีไชย ธีรานูวัฒน์ศิริ และคณะ^{๑๕} ยังได้เขียนในรายงานการวิจัยของเขาว่า การเผยแผ่พุทธธรรมคือการเผยแผ่ธรรมะหรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นการให้การศึกษาแก่ผู้อื่น การเผยแผ่พุทธธรรมของคณะสงฆ์จึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่งในฐานะเป็นผู้สืบทอดคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาและนับเป็นบทบาทหลักของพระสงฆ์ เป้าหมายที่แท้จริงของการเผยแผ่ธรรมะจึงมุ่งพัฒนาคนให้มีจิตเป็นพุทธหรือเป็นผู้ประเสริฐอย่างแท้จริง ให้เกิดปัญญาสามารถแก้ปัญหาได้ให้มีศีลเพื่อนามาซึ่งการบริโภคอย่างพอเพียงหรือกินอยู่พอดีมีวินัยให้เข้าใจชีวิตรู้หน้าที่มีความรับผิดชอบ มีความกตัญญู สุภาพเรียบร้อยเสียสละ ซื่อสัตย์และสุจริต

สรุป การพัฒนาวัดที่แท้จริงในทางพุทธธรรมจะต้องเอื้ออำนวยให้แต่ละคนตระหนักถึงสายสัมพันธ์มีต่อวัดและสิ่งแวดล้อมการพัฒนาวัดจะต้องมีหลักธรรมเป็นพื้นฐานอำนวยให้เกิดคุณค่าในทางมนุษยธรรมเมตตากรุณาความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และความยุติธรรม

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบ่งเป็นการวิจัยเชิงเอกสารและการวิจัยภาคสนาม

๑.๗.๑ การวิจัยเอกสาร

ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) และเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) เอกสารชั้นปฐมภูมิคือคัมภีร์

^{๑๔} ชาญณรงค์ หินเกิด, “บทบาทของพระสังฆาธิการกับการพัฒนาวัดในจังหวัดมหาสารคาม” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๒), บทคัดย่อ.

^{๑๕} มานีไชย ธีรานูวัฒน์ศิริและคณะ, “รายงานการวิจัยเรื่องบทบาทพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์กรณีศึกษาในภาคกลางและภาคตะวันออก” หน้า ๓๔-๓๕.

พระไตรปิฎกพระสุตตันตปิฎกและพระวินัยปิฎกเป็นหลัก เอกสารชั้นทุติยภูมิคือคัมภีร์อรรถกถาฎีกา อนุฎีกาและบทความที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของวัดผาสุการามที่มีผู้เขียนวิเคราะห์วิจัยเกี่ยวกับเรื่องสภาพ ความเป็นอยู่โดยการนำข้อมูลเหล่านั้นมาเรียบเรียงและสรุปผลวิจัยตามหัวข้อที่กำหนดไว้ในการวิจัยนี้

ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับวัดผาสุการามและวรรณกรรมต่างๆ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ของหลักธรรมสำหรับการพัฒนาวัด

ใช้แนวทางจากข้อ ๑ กำหนดกรอบการวิเคราะห์สังเคราะห์และตีความข้อมูลที่รวบรวม มาทั้งหมดให้เกิดความเข้าใจให้ชัดเจนมากที่สุด

๑.๗.๒ การวิจัยภาคสนามจะใช้วิธีการสัมภาษณ์

ศึกษาถึงแนวคิดและทัศนะในการพัฒนาวัดผาสุการามได้แก่เจ้าอาวาสพระภิกษุ ไวยาวัจกรคณะกรรมกรประชุมชนผู้นำชุมชนทั้ง ๔ ชุมชนคือชุมชนวัดผาสุการาม ชุมชนสุข สำราญ ชุมชนต้นเต้ ชุมชนบูรณะ ตำบลวารินชำราบ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

๑.๗.๒.๑. เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอ จำนวน ๓ รูป

๑.๗.๒.๒. พระภิกษุ(เจ้าอาวาส,รอง,ผู้ช่วย) จำนวน ๕ รูป

๑.๗.๒.๓. ไวยาวัจกรคณะกรรมกร จำนวน ๒ คน

๑.๗.๒.๔. ผู้นำชุมชนทั้ง ๔ ชุมชน ชุมชนละ ๒ คน รวม ๘ คน

รวมทั้งหมด ๑๘ รูป/คน

-วิเคราะห์ข้อมูลโดยการจัดหมวดหมู่แล้วนำมาสร้างเป็นข้อสรุป

๑.๗.๓ สรุปและนำเสนอข้อมูลที่ได้เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาค้นคว้าของผู้สนใจทั่วไป

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทราบการพัฒนาวัดตามหลักพุทธธรรม

๑.๘.๒ ทราบการพัฒนาวัดผาสุการามตามหลักพุทธธรรม

๑.๘.๓ ทราบผลการพัฒนาวัดผาสุการามตามหลักพุทธธรรม

พักอาศัยเมื่อไม่รู้จักบากหน้าไปหาใครก็เห็นแต่วัดเท่านั้นที่จะเป็นที่พึ่งได้ก็จะหันเข้าไปอาศัยวัดพักแรมในวัดไปก่อน

วัดเป็นสถานที่บันเทิงของชาวบ้านคนทั่วไปชอบสนุกสนานบันเทิงเริงรมย์จึงจัดงานการเล่นต่างๆบ้างในบางโอกาสเพื่อความเพลิดเพลินเจริญใจคลายความทุกข์แต่ไม่มีสถานที่กว้างพอที่จะจัดงานได้จึงหันไปจัดที่วัดทั้งงานชั่วคราวและงานเทศกาลต่างๆวัดเป็นสถานที่เลือกคู่สังคมไทยในอดีตหนุ่มสาวต่างแยกกันอยู่ไม่ได้เรียนรวมกันไม่ได้คบหาสมาคมกันง่ายดังในปัจจุบันเพราะฉะนั้นโอกาสที่จะได้พบกันก็แต่ในวัดทำบุญในวันพระและในเทศกาลต่างๆเท่านั้นเมื่อถึงวันนั้นหนุ่มสาวต่างแต่งตัวสวยงามเป็นพิเศษไปทำบุญที่วัดจึงหันหน้ากันหากต้องตาต้องใจกันก็จะติดต่อกันอันเป็นเหตุให้มีการแต่งงานกัน

ในกาลต่อมาวัดเป็นสโมสรชาวบ้านตั้งนั้นชาวบ้านมีเรื่องมีธุระอะไรจะต้องปรึกษาหารือกันเป็นส่วนรวมก็นัดกันไปประชุมที่วัดหรือเมื่อทางราชการมีเรื่องสำคัญที่จะต้องติดต่อกับชาวบ้านก็นัดกันไปประชุมที่วัดเช่นการคัดเลือกทหารการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสภาตำบลเป็นต้นก็จัดขึ้นที่วัดวัดเป็นศาลของชาวบ้านคนไทยทั่วไปนับถือพระและคนไทยก็ไม่ชอบขึ้นศาลตั้งนั้นเมื่อคนไทยมีเรื่องพิพาทกันจนไม่อาจปรองดองกันได้คนไทยก็มักจะไปหาพระขอให้พระช่วยไกล่เกลี่ยตัดสินไม่ต้องฟ้องร้องขึ้นโรงขึ้นศาลเสียเงินเสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์วัดเป็นคลังพัสดุของหมู่บ้านวัดจะมีสิ่งของมากมายเช่นถ้วยชามเสื่อสาตอาสนะหมอนและกาน้ำเป็นต้นที่ชาวบ้านถวายไว้ทางวัดก็จะเก็บรักษาไว้เป็นของวัดที่เรียกว่าของสงฆ์และเมื่อบ้านใดมีงานบุญมีสิ่งของไม่พอใช้บ้านนั้นก็จะไปยืมของสงฆ์มาใช้เมื่อเลิกงานก็นำไปคืนพร้อมทั้งถวายปัจจัยตามศรัทธาเพื่อบำรุงรักษาของสงฆ์ให้ยั่งยืนต่อไป

๒.๒ ประวัติการสร้างวัดในสมัยพุทธกาล

ในสมัยพุทธกาลระยะเริ่มแรกนั้นพระสงฆ์ยังไม่มีที่อยู่อาศัยประจำได้จาริกไปเพื่อเผยแผ่หลักธรรมศาสนาให้กว้างขวางออกไปเพื่อเป็นการยังประโยชน์สุขแก่ชนหมู่มากที่ตามที่พระพุทธเจ้าได้สั่งสอนไว้ดังปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “ภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขของชนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย”^๑

การจาริกไปในที่ต่างๆย่อมทำประโยชน์ให้แก่สังคมได้มากกว่าเพราะการจาริกออกไปในที่ต่างๆทำให้พระสงฆ์ได้เห็นสภาพที่แท้จริงหรือปัญหาที่เกิดขึ้นได้ชัดเจนและใกล้ชิดสามารถหาวิธีการมาแก้ไขปัญหาหรือวิธีการเผยแผ่ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมนั้นซึ่งทำให้การเผยแผ่ประสบความสำเร็จได้ดีกว่าและยังเป็นการละความยึดมั่นถือมั่นในสถานที่อยู่อาศัยเพราะการมีที่อยู่อาศัยเป็นประจำนั้นย่อมเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของในที่อยู่อาศัยและสิ่งของต่างๆที่ต้องสะสมไว้ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรมการจาริกจึงเป็นการฝึกปฏิบัติให้ละวางกิเลสโดยไม่รู้ตัวแต่การจาริกนี้ก็

^๑ วิ.มหา. (ไทย) ๔/๓๒/๓๙.

ไม่ใช่ว่าจะมีคุณอย่างเดียวพระพุทธเจ้าก็ได้แสดงถึงโทษของการจาริกไว้เช่นกันดังปรากฏในพระไตรปิฎกดังนี้คือ

๑. ย่อมไม่ได้ฟังในสิ่งที่ไม่เคยฟัง ๒. ไม่เข้าใจสิ่งที่ได้ฟังแล้ว ๓. ไม่แก้แค้นในสิ่งที่ได้ฟังแล้วบางประการ ๔. ได้รับโรคเรื้อรังอย่างหนัก ๕. ไม่มีมิตร ๖. ไม่ได้บรรลุคุณวิเศษที่ยังไม่ได้บรรลุ ๗. เสื่อมจากคุณวิเศษที่ได้บรรลุแล้ว ๘. ย่อมไม่แก้แค้นด้วยคุณวิเศษที่บรรลุแล้วบางประการเนื่องจากการจาริกไปเรื่อยๆ ย่อมไม่มีโอกาสได้ฟังธรรมเทศนาจากพระภิกษุผู้ได้บรรลุธรรมชั้นสูงแล้ว หรือเมื่อเกิดข้อสงสัยก็ไม่มีโอกาสได้ไต่ถามพระสงฆ์ผู้มีความรู้ บางครั้งการจาริกไปเรื่อยๆ ทำให้เพลิดเพลินจนปล่อยปละละเลยต่อการปฏิบัติธรรมเป็นต้น^๒ ดังนั้นเพื่อให้เกิดความเหมาะสมในการดำรงเพศพรหมจรรย์พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงอนุญาตให้มีวัดเกิดขึ้นเป็นที่พักอาศัยเพื่อป้องกันอุปสรรคจากธรรมชาติคือความร้อนความหนาวเป็นต้นซึ่งเป็นอุปสรรคที่จะทำให้การปฏิบัติธรรมไม่ก้าวหน้าจึงทรงมีพุทธอนุญาตเรื่องอารามเมื่อพระเจ้าพิมพิสารได้ทูลถวายอุทยานเวฬุวันแด่พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขสวนเวฬุวันจึงถือว่าเป็นวัดแห่งแรกในพุทธศาสนาความในพระไตรปิฎกกล่าวไว้ว่าครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าได้เสด็จไปยังพระราชานิเวศน์ของพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพมครรัฐครั้นถึงแล้วจึงประทับนั่งบนอาสนะที่เขาจัดถวายพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์

ขณะนั้นพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพมครรัฐทรงนำของเคี้ยวของฉันอันประณีตประเคนภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขด้วยพระองค์เองกระทั่งพระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยเสร็จแล้วทรงห้ามภัตอาหารแล้วละพระหัตถ์จากบาตรจึงประทับนั่ง ณ ที่สมควรท้าวเธอทรงดำริว่า “พระผู้มีพระภาคควรประทับที่ไหนหนอที่แห่งใดอยู่ไม่ไกลและไม่ใกล้จากหมู่บ้านนัก คมนาคมสะดวก ผู้ประสงค์ฟังเข้าเฝ้าได้ กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนสงบ เสียงไม่อีกทีกเว้นจากการสัญจรไปมา เป็นที่กระทำการมลับของหมู่มนุษย์ ควรแก่การหลีกเร้น จึงมีพระราชดำริว่า “อุทยานเวฬุวันของเราไม่ไกลและไม่ใกล้จากหมู่บ้านนัก คมนาคมสะดวก ผู้ประสงค์ฟังเข้าเฝ้าได้ กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนสงบเสียงไม่อีกทีก เว้นจากคนสัญจรไปมา เป็นที่กระทำการมลับของหมู่มนุษย์ ควรแก่การหลีกเร้นอย่างกระนั้นเลยเราพึงถวายอุทยานเวฬุวันแด่พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข” แล้วทรงจับพระสุวรรณภิงคารหลังน้ำน้อมถวายแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยพระราชดำรัสว่า “หม่อมฉันขอถวายอุทยานเวฬุวันนั้นแด่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขพระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคทรงรับอารามแล้วทรงชี้แจงให้พระเจ้าพิมพิสารจอมทัพมครรัฐเห็นชักชวนให้อยากรับไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญ แก้วกล้าพลอบขโลมใจให้สดชื่น ร่าเริงด้วยธรรมิกถาแล้วเสด็จลุกขึ้นจากที่ประทับเสด็จกลับต่อมาพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงธรรมิกถาเพราะเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตอาราม”^๓

จึงถือได้ว่าสวนเวฬุวันเป็นวัดแห่งแรกในทางพระพุทธศาสนาและเป็นต้นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตการมีวัดเป็นที่อยู่อาศัยแก่พระสงฆ์แต่อาณาบริเวณพระอารามเวฬุวันยังคงไม่มีสิ่งก่อสร้างใดๆพื้นที่ครอบคลุมไปด้วยป่าต้นไม้อูเขาถ้ำป่าช้าป่าชุกที่แจ่มและลอมฟางต่อมาเศรษฐีเมืองราชคฤห์จึงได้สร้างวิหารถวายให้แก่สงฆ์เพื่อเป็นที่อยู่ป้องกันอันตรายดังข้อความที่ปรากฏในพระ

^๒ดูรายละเอียดใน ปัญจก. (ไทย) ๒๒/๒๒๑-๒๒๒/๓๖๓-๓๖๔.

^๓ดูรายละเอียดใน วิมहा. (ไทย) ๔/๕๙/๗๑-๗๒.

วินัยปิฎกตอนหนึ่งว่า “โดยสมัยนั้นพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ณพระเวฬุวันสถานที่ให้เหยื่อแก่กระแตเขตกรุงราชคฤห์ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคยังไม่ได้ทรงบัญญัติเสนาสนะแก่ภิกษุทั้งหลายและภิกษุเหล่านั้นอยู่ในที่นั้นๆคือป่าโคนไม้ภูเขาคอกเขาถ้าป่าช้าป่าชฎที่แจ้งลอมฟางครั้งนั้นเศรษฐีชาวราชคฤห์ไปสวนแต่เช้าตรู่ได้แลเห็นภิกษุเหล่านั้นเดินออกจากที่นั้นๆคือจากป่าโคนไม้ภูเขาคอกเขาถ้าป่าช้าป่าชฎที่แจ้งลอมฟางทอดสายตาลงต่ำมีการก้าวไปการถอยหลังการมองดูการเหลียวดูการคู้แขนการเหยียดแขนนำเลื่อมใสเป็นผู้สมบุรณ์ด้วยอิริยาบถครั้งเห็นแล้วเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์นั้นก็มิจิตเลื่อมใสครั้งแล้วเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ได้เข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นแล้วกล่าวกับภิกษุเหล่านั้นว่า “ถ้ากระผมจะสร้างวิหารพระคุณเจ้าจะอยู่ในวิหารของกระผมหรือ” ภิกษุทั้งหลายตอบว่า “คหบดีพระผู้มีพระภาคยังไม่ได้ทรงอนุญาตวิหาร” เศรษฐีกล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้นพระคุณเจ้าจงทูลถามพระผู้มีพระภาคแล้วแจ้งให้กระผมทราบ”

ภิกษุเหล่านั้นรับคำของเศรษฐีชาวราชคฤห์แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับครั้งแล้วถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคนั่งณที่สมควรได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคตั้งว่า “เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ต้องการจะให้สร้างวิหารถวายข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะพึงปฏิบัติอย่างไรพระพุทธเจ้าข้า”

ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมีกถาเพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุรับสั่งภิกษุทั้งหลาย “ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิดคือวิหารเรือนมุงแถบเดียวปราสาทเรือนโล้นถ้ำ” ต่อมาภิกษุเหล่านั้นเข้าไปหาเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ถึงที่อยู่ครั้งแล้วได้กล่าวต่อเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ตั้งว่า “ท่านคหบดีพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตวิหารแล้วบัดนี้ท่านกำหนดกาลอันควรเอาเถิด”

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิดแล้วราชคหบดีได้สร้างวิหารถวาย ๖๐ หลังโดยใช้เวลาแค่เพียงวันเดียวด้วยเหตุนี้วัดในพระพุทธศาสนาจึงมีสิ่งก่อสร้างเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกและพระพุทธเจ้าได้ให้ถวายเสนาสนะเหล่านี้แก่พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาผู้อยู่ในทั้ง ๔ ทิศตั้งพุทธพจน์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “ดูกรคหบดีถ้าเช่นนั้นท่านจงถวายวิหารเหล่านั้นแก่สงฆ์ในทิศทั้ง ๔ ผู้ที่มาและยังไม่มาราชคหบดีทูลรับพระพุทธดำรัสแล้วได้ถวายวิหาร ๖๐ หลังแก่สงฆ์จากทิศทั้ง ๔ ผู้มาแล้วและยังไม่มา”^๔

การที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้คฤหัสถ์สร้างวัดถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาและอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์อยู่ในเสนาสนะในวัดก็เพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาทรงแสดงคุณประโยชน์ของวิหารว่า “วิหารย่อมป้องกันความหนาวร้อนและสัตว์ร้ายนอกจากนั้นยังป้องกันงูและฝนในคราวหนาวเย็นนอกจากนั้นยังป้องกันลมและแดดอันร้อนจัดที่เกิดขึ้นการถวายวิหารแก่สงฆ์เพื่อหลีกเลี่ยงเพื่อความสุขเพื่อเพ่งพินิจและเพื่อเห็นแจ้งพระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงสรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศเพราะฉะนั้นผู้ฉลาดเมื่อเห็นประโยชน์ของตนพึงสร้างวิหารอันรื่นรมย์ถวายภิกษุผู้พหูสูตให้อยู่ในที่ที่เกิดอีกประการหนึ่งผู้เป็นบัณฑิตมีจิตเลื่อมใสในภิกษุพหูสูตผู้ปฏิบัติตรงพึงถวายข้าวน้ำผ้าและเสนาสนะอันควรแก่ท่านเหล่านั้นท่านเหล่านั้นย่อมแสดงธรรมอันเป็นเหตุบรรเทาสรรพทุกข์แก่เขาซึ่งเมื่อเขารู้ทั่วถึงแล้วจะเป็นผู้ไม่มีอาสวะปรินิพพานได้ในชาตินี้”^๕

^๔ดูรายละเอียดใน วิ.จุฬ. (ไทย) ๗/๒๙๔/๘๙-๙๑.

^๕ดูรายละเอียดใน วิ.จุฬ. (ไทย) ๗/๒๙๔/๙๑-๙๒.

จึงถือได้ว่าสวนเวฬุวันเป็นวัดแห่งแรกในทางพระพุทธศาสนา และเป็นต้นเหตุให้ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตการมีวัดเป็นที่อยู่อาศัยแก่พระสงฆ์ แต่อาณาบริเวณพระอารามเวฬุวันยังคง ไม่มีสิ่งก่อสร้างใดๆ พื้นที่ครอบคลุมไปด้วย ป่า ต้นไม้ ภูเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชุกที่แจ่มและลอมฟาง ต่อมา เศรษฐีเมืองราชคฤห์ จึงได้สร้างวิหารถวายให้แก่สงฆ์เพื่อเป็นที่อยู่ป้องกันอันตราย ดังข้อความที่ ปรากฏในพระวินัยปิฎกตอนหนึ่งว่า “โดยสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อแก่กระแต เขตกรุงราชคฤห์ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคยังไม่ได้ทรงบัญญัติเสนาสนะแก่ ภิกษุทั้งหลาย และภิกษุเหล่านั้นอยู่ในที่นั้น ๆ คือป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชุก ที่แจ่ม ลอมฟาง ครั้งนั้น เศรษฐีชาวราชคฤห์ไปสวนแต่เช้าตรู่ ได้แลเห็นภิกษุเหล่านั้นเดินออกจากที่นั้น ๆ คือ จากป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชุก ที่แจ่ม ลอมฟาง ทอดสายตาลงต่ำมีการก้าวไปการถอย ลัง การมอดดู การเหลียวดู การคู้แขน การเหยียดแขน นำเลื่อมใส เป็นผู้สมบุรณ์ด้วยอิริยาบถ ครั้น เห็นแล้ว เศรษฐีชาวราชคฤห์นั้นก็มิจิตเลื่อมใสครั้นแล้ว เศรษฐีชาวราชคฤห์ได้เข้าไปหาภิกษุ เหล่านี้แล้วกล่าวกับภิกษุเหล่านั้นว่า “ถ้ากระผมจะสร้างวิหาร พระคุณเจ้าจะอยู่ในวิหารของกระผม หรือ” ภิกษุทั้งหลายตอบว่า “คหบดี พระผู้มีพระภาคยังไม่ได้ทรงอนุญาตวิหาร” เศรษฐีกล่าวว่า “ถ้า เช่นนั้น พระคุณเจ้าจงทูลถามพระผู้มีพระภาคแล้วแจ้งให้กระผมทราบ”

ภิกษุเหล่านั้นรับคำของ เศรษฐีชาวราชคฤห์แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วถวายวิภาวพระผู้มีพระภาค นิ่ง ณ ที่สมควรได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “เศรษฐี ชาวราชคฤห์ต้องการจะให้สร้างวิหารถวายข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะพึงปฏิบัติอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมีกถาเพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ รับสั่งภิกษุ ทั้งหลาย “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิด คือ วิหาร เรือนมุงแถบเดียวปราสาท เรือนโล้น ถ้ำ” ต่อมา ภิกษุเหล่านั้นเข้าไปหาเศรษฐีชาวราชคฤห์ถึงที่อยู่ ครั้นแล้วได้กล่าวต่อเศรษฐีชาวราชคฤห์ดังนี้ว่า “ท่านคหบดี พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตวิหาร แล้วบัดนี้ ท่านกำหนดกาลอันควรเอา เถิด”

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิด แล้วราชคหบดีได้สร้างวิหารถวาย ๖๐ หลังโดยใช้เวลาแค่เพียงวันเดียวด้วยเหตุนี้วัดในพระพุทธศาสนาจึงมีสิ่งก่อสร้างเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก และพระพุทธเจ้าได้ให้ถวายเสนาสนะเหล่านี้แก่พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาผู้อยู่ในทั้ง ๔ ทิศ ดังพุทธ พจน์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “ดูกรคหบดี ถ้าเช่นนั้น ท่านจงถวายวิหารเหล่านั้นแก่สงฆ์ในทิศทั้ง ๔ ผู้ที่มาและยังไม่มา ราชคหบดีทูลรับพระพุทธดำรัสแล้วได้ถวายวิหาร ๖๐ หลังแก่สงฆ์จากทิศทั้ง ๔ ผู้ มาแล้วและยังไม่มา”^๖

การที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ก่อสร้างวัดถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ ในพระ พุทธ ศาสนาและอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์อยู่ในเสนาสนะในวัดก็เพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ทรง แสดงคุณประโยชน์ของวิหารว่า “วิหารย่อมป้องกัน ความหนาวร้อนและสัตว์ร้าย นอกจากนั้นยัง ป้องกันงู ยุงและฝนในคราวหนาวเย็น นอกจากนั้นยังป้องกันลมและแดดอันร้อนจัดที่เกิดขึ้น การ ถวายวิหารแก่สงฆ์ เพื่อหลีกเลี่ยงภัย เพื่อความสุข เพื่อเพ่งพินิจ และเพื่อเห็นแจ้ง พระพุทธเจ้าทั้งหลาย

^๖ ดูรายละเอียดใน วิ.จุฬ. (ไทย) ๗/๒๙๔/๘๙-๙๑.

ทรงสรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศเพราะฉะนั้น ผู้ฉลาดเมื่อเห็นประโยชน์ของตน พึงสร้างวิหารอัน
รื่นรมย์ถวายภิกษุผู้พหูสูตให้อยู่ในที่นี้เถิด อีกประการหนึ่ง ผู้เป็นบัณฑิตมีจิตเลื่อมใสในภิกษุพหูสูต ผู้
ปฏิบัติตรง พึงถวายข้าว น้ำ ผ้า และเสนาสนะอันควรแก่ท่านเหล่านั้น ท่านเหล่านั้นย่อมแสดงธรรม
อันเป็นเหตุบรรเทาสรรพทุกข์แก่เขา ซึ่งเมื่อเขารู้ทั่วถึงแล้วจะเป็นผู้ไม่มีอาสวะปรินิพพานได้ในชาติ
นี้”^๗

จะเห็นได้ว่าวัดในพระพุทธศาสนามีการพัฒนามาแต่ครั้งโบราณกาลจากพื้นที่ที่เป็นป่ามา
ปรับเปลี่ยนเป็นที่อยู่อาศัยที่สงบสงัดและได้เพิ่มเติมสิ่งก่อสร้างที่จำเป็นและเอื้อต่อการปฏิบัติประพฤ
ติพรหมจรรย์ของพระภิกษุสงฆ์ซึ่งต่อมาได้มีพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธาได้สร้างถาวรวัตถุขึ้นภายในวัด
โดยการมุ่งประโยชน์ใช้สอยทางศาสนาเป็นหลักและถือว่าการสร้างสิ่งเหล่านี้เป็นการบำเพ็ญบุญตาม
วิธีการทางพระพุทธศาสนาด้วย

๒.๓ ประวัติการสร้างวัดในประเทศไทย

พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนประเทศไทยเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๖ สมัยเดียวกันกับ
ประเทศลังกาดด้วยการส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่างๆสายโดยการอุปถัมภ์
ของพระเจ้าอโศกมหาราชกษัตริย์อินเดียในขณะนั้นประเทศไทยรวมอยู่ในดินแดนที่เรียกว่าสุวรรณภูมิ
ซึ่งมีขอบเขตกว้างขวางมีประเทศรวมกันอยู่ในดินแดนส่วนนี้ไม่น้อยกว่า๗ประเทศได้แก่ไทยพม่าศรี
ลังกาญวนกัมพูชาลาวมาเลเซียซึ่งสันนิษฐานว่ามีใจกลางอยู่ที่จังหวัดนครปฐมของไทยเนื่องจากได้พบ
โบราณวัตถุที่สำคัญเช่นพระปฐมเจดีย์และรูปธรรมจักรวงกลมอบเป็นหลักฐานสำคัญแต่พม่าก็
สันนิษฐานว่ามีใจกลางอยู่ที่เมืองสะเทิมภาคใต้ของพม่า

พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่สุวรรณภูมิในยุคนี้นำโดยพระโสณะและพระอุตตระพระเถระชาว
อินเดียเดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแถบนี้จนเจริญรุ่งเรืองมาตามลำดับ สำหรับการเกิดวัดขึ้นใน
ประเทศไทยก็คงมีมูลเหตุเดียวกับการเกิดวัดขึ้นมาในสมัยพุทธกาลคือเมื่อพุทธศาสนาจากอินเดียได้
แพร่หลายเข้ามาสู่ประเทศไทยครั้งแรกโดยชาวอินเดียเป็นผู้นำพระพุทธศาสนาเข้าไปทำการสั่งสอนให้
ชาวไทยโดยทั่วไปจนเกิดความศรัทธาเลื่อมใสและประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนในศาสนาเมื่อ
จำนวนศาสนิกชนมากพอสมควรแล้วก็ได้ไปขอพระบรมธาตุและคณะสงฆ์มาจากอินเดียแล้วสร้างพุทธ
เจดีย์ที่บรรจุพระบรมธาตุและผู้ศรัทธาที่ประสงค์จะบวชก็ขอบรรพชาอุปสมบทต่อพระสงฆ์ที่มาจาก
อินเดียจึงเกิดมีการสร้างวัดและสังฆมณฑลขึ้นเพื่อใช้ในกิจการพระศาสนาตามมาภายหลัง^๘

และวัดในเมืองไทยได้กลายเป็นสิ่งจำเป็นในชุมชนที่ขาดเสียมิได้ทุกชุมชนต้องมีวัดประจำ
เป็นของตนเองเพราะถ้าไม่มีวัดประจำชุมชนเมื่อต้องการจะทำบุญหรือพึงธรรมก็ต้องไปที่วัดของ
ชุมชนอื่นซึ่งเป็นการไม่สะดวกเนื่องจากชุมชนไปพึ่งพาวัดไม่เพียงแต่ในทางด้านกิจกรรมศาสนาเท่านั้น
แต่รวมไปถึงกิจการทางด้านสังคมด้วยฉะนั้นชุมชนทุกแห่งจึงต้องมีวัดแม้จะเป็นวัดขนาดเล็กๆมีแต่

^๗ คุรุรายละเอียดใน วิ.จุฬ. (ไทย) ๗/๒๕๔/๙๑-๙๒.

^๘ สุชีพบุญญาภภาพ, ประวัติศาสตร์ศาสนา, พิมพ์ครั้งที่๘, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๔๐), หน้า ๒๐๙.

^๙ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, มูลเหตุแห่งการสร้างวัดในประเทศไทย,
(พระนคร : กรมศิลปกร, ๒๕๐๓), หน้า๑๔.

โบสถ์หรือวิหารแต่อย่างใดไม่ได้สร้างอย่างใหญ่โตหรูหราเพราะเป็นการช่วยกันสร้างคือสร้างไปตามฐานะและกำลังศรัทธาของคนในชุมชนนั้นไม่ได้คำนึงถึงรูปแบบที่หรูหราหรือความสวยงามเท่าใดนัก แต่ถ้ามีกำลังเพียงพอที่จะสร้างให้ใหญ่โตหรูหราได้ก็สร้างไปตามความสามารถที่มีอยู่

สรุปแล้วการสร้างวัดในประเทศไทยนั้นมีเจตนาเพื่อให้สำเร็จประโยชน์ในกิจการพระศาสนาตามวัตถุประสงค์อันมีมาแต่เดิมเพื่อเป็นศูนย์กลางในการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในสังคมทั้งที่เป็นชนบทในเมืองทั้งนี้เพื่อให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายสู่พลเมืองได้ทุกระดับชั้นและคนในสังคมได้มีโอกาสเข้าถึงพระพุทธศาสนาได้โดยสะดวกและทั่วถึงอีกทั้งยังเป็นปูชนียสถานอันมีความสำคัญแก่ความนับถือและการสักการะบูชาคือเป็นที่ประดิษฐานเจดีย์อนุสรณ์สำคัญต่างๆเช่นพระบรมสารีริกธาตุแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งบรรจุในพระสถูปเจดีย์บ้างในพระปรารักษ์บ้างมีพระพุทธรูปปฏิมากรซึ่งประดิษฐานภายในพระอุโบสถบ้างภายในพระวิหารบ้างและยังมีพระธรรมคำสอนซึ่งเขียนหรือจารึกเป็นลักษณะพระธรรมเจดีย์มีเก็บอยู่ในหอพระไตรปิฎกสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเหตุจำเป็นต้องการสิ่งก่อสร้างที่เป็นสถาปัตยกรรมเพื่อรับรองหรือเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดีและยังจะต้องมีความสำคัญในการส่งเสริมให้สมกับฐานะแห่งปูชนียสถานทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย

นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่พำนักแห่งคณะสงฆ์ผู้ที่มีหน้าที่และภาระในการสืบทอดพระพุทธศาสนาและยังได้ใช้เป็นสถานที่กระทำสังฆกรรมต่างๆตามประเพณีในศาสนาเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาคือให้การศึกษากับบุตรตามประเพณีของชนชาวไทยและประการสำคัญยิ่งก็เพื่อเป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่อบรมศิลป์ธรรมจรรยาแก่วิญญูชนทั้งหลายอีกประการหนึ่งด้วย

๒.๔ จุดมุ่งหมายของการก่อสร้างวัด

พนม พงษ์ไพบูลย์^{๑๐} ได้กล่าวไว้ใน“หนังสือจารึกไว้ในพระพุทธศาสนา” ว่าวัดสามารถจำแนกเป็น๓ประเภทคือ

(๑) วัดที่มุ่งพัฒนาถาวรวัตถุให้มีความโอ่อ่ามีเสนาสนะใหญ่โตวัดประเภทนี้ใช้ทุนรอนมาก มีผู้อุปถัมภ์เป็นพิเศษหรือเจ้าอาวาสมีคุณลักษณะพิเศษหารายได้เข้าวัดได้มากเงินที่ได้มาส่วนใหญ่จากคนทั่วไปไม่ใช่คนในท้องถิ่น

(๒) วัดที่มุ่งเน้นปริยัติมุ่งให้ประชาชนพระเณรได้ศึกษาในรูปแบบต่างๆวัดประเภทนี้ทุนรอนไม่มากนักแต่มีกิจกรรมเพื่อการศึกษาในวัดสม่ำเสมอ

(๓) วัดที่มุ่งการปฏิบัติเช่นวิปัสสนาธุระเน้นการสร้าง ความสงบในจิตใจวัดประเภทนี้มักทำให้วัดคล้ายธรรมชาติมีกลิ่นอายในสิ่งก่อสร้างน้อยจากการที่จะให้วัดเป็นแหล่งศิลปวิทยาการในชุมชนเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนและการเรียนรู้พระพุทธศาสนาได้ดีนั้นวัดจะต้องมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้^{๑๑}

วัดมีบริเวณกว้างขวางพอสมควรควรอยู่ห่างไกลจากสิ่งรบกวนต่างๆต้องมีความสงบร่มรื่นควรมีความงามตามธรรมชาติมีความสะอาดมีความเป็นระเบียบมีเสนาสนะตามความจำเป็นและ

^{๑๐} พนม พงษ์ไพบูลย์, จารึกไว้ในพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๘), หน้า๒๕-๒๖.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน. หน้า๓๐

เหมาะสมเพื่อการปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์และพุทธบริษัทที่มีสิ่งที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน เช่น ศิลปวัตถุโบราณหรือของเก่าที่มีค่าหายาก เป็นต้น วัดมีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานพอเหมาะสมกับสภาพมีพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบมีพระสงฆ์ที่มีความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัยอย่างแท้จริงมีกิจกรรมเพื่อศึกษาธรรมให้แก่ประชาชนมีกิจกรรมภาคปฏิบัติเป็นแหล่งบริการเพื่อเพิ่มพูนการศึกษาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและวัดควรทำหน้าที่เป็นผู้นำชักจูงให้ประชาชนได้ปรึกษาหารือกันเพื่อสร้างความสงบสุขและความเจริญของชุมชน

สรุปได้ว่าสภาพของวัดทั่วไปนั้นยังคงมีบทบาทต่อการดำรงชีวิตของคนไทยทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบันนอกจากจะเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ในการฝึกอบรมพระสงฆ์เพื่อให้ออกมาทำหน้าที่ในการสืบสานพระพุทธศาสนาแล้ววัดก็ยังเป็นศูนย์กลางแห่งกิจกรรมต่างๆของชุมชนและมีบทบาทต่อการพัฒนาอาชีพของคนโดยเฉพาะคนในชนบทที่อยู่ห่างไกลนั้นยังคงยึดมั่นให้วัดเป็นแหล่งที่ทำหน้าที่ในการพัฒนาทางจิตใจไว้อย่างเหนียวแน่นเสมอมา

๒.๕ บทบาทของวัด

จากการที่พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยมากกว่าร้อยละ 95 เคารพนับถือ และเป็นรากฐานที่สำคัญของวัฒนธรรมไทยกล่าวได้ว่าวิถีชีวิตของคนไทยกับพุทธศาสนาผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างแน่นแฟ้นพุทธศาสนาจึงเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติไทย^{๑๒} วัดนับว่าเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของชุมชนของประเทศไทยในอดีตจนถึงปัจจุบันวัดจึงเป็นศูนย์กลางแห่งกิจกรรมต่างๆของชุมชนเป็นแหล่งการศึกษาของประชาชนและทำหน้าที่เป็นสถาบันหลักในการฝึกอบรมพระสงฆ์ที่จะสืบต่อพระศาสนาและพลเมืองที่จะรับผิดชอบสังคมและวัดยังมีฐานะเป็นโรงเรียนอีกด้วย แม้ปัจจุบันความเป็นศูนย์กลางในบางเรื่องจะลดลงแต่ความสำคัญก็ยังคงอยู่โดยเฉพาะวัดในเขตภูมิภาคบทบาทของวัดยังคงมีความเข้มข้นอยู่ค่อนข้างมากทั้งในเรื่องของการพัฒนาชุมชนการพัฒนาอาชีพหรือหน่วยส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนการรวมกลุ่มการเป็นหน่วยสังคมสงเคราะห์และความเป็นศูนย์กลางทางด้านจิตใจยังคงอยู่มีเสื่อมคลายแต่อย่างไรก็ตามวัดจึงมีบทบาทอย่างยิ่งในสังคมไทยดังจะได้อธิบายต่อไป

๑. บทบาทของวัดในฐานะเป็นศูนย์กลางของสังคม

พระธรรมปิฎก^{๑๓} (ป.อ. ปยุตโต) ได้สรุปบทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางของสังคมดังนี้

- ๑) เป็นสถานศึกษาสำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระรับการศึกษาทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาการต่างๆตามที่มีสอนในสมัยนั้น
- ๒) เป็นสถานสงเคราะห์ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตและศึกษาเล่าเรียนตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ
- ๓) เป็นสถานพยาบาลที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิรู้ของคนสมัยนั้น

^{๑๒} วัดพัฒนา, กองพุทธศาสนสถานกรมการศาสนา. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๒

^{๑๓} พระธรรมปิฎก. (ป.อ. ปยุตโต). ธรรมบุญชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: กองศาสนศึกษากรมการศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕-๑๖.

- ๔) เป็นที่พักคนเดินทาง
- ๕) เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์หย่อนใจหาความรู้เพิ่มเติม
- ๖) เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่างๆสำหรับชาวบ้านทั้งหมด
- ๗) เป็นที่ใกล้เคียงข้อพิพาทเป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่างๆ
- ๘) เป็นศูนย์กลางของศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆของชาติตลอดจนเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์
- ๙) เป็นคลังวัสดุสำหรับเก็บของใช้ต่างๆซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานวัดหรือยืมไปใช้เมื่อตอนมีงาน
- ๑๐) เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือการปกครองที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกันบอกแจ้งกิจกรรมต่างๆ (ในยามสงครามอาจใช้เป็นที่พักมุนฑหารด้วย)
- ๑๑) เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือใช้บริการด้านพิธีกรรมอันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะเวลาต่างๆของชีวิต
- การที่วัดกลายเป็นศูนย์กลางของสังคมทำให้พระสงฆ์กลายเป็นผู้นำทางจิตใจเป็นศูนย์รวมความร่วมมืออาจจะเกิดจากปัจจัยหลายอย่างเช่นการเป็นที่ประกอบพิธีกรรมพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่างๆเป็นที่ปรึกษาแนะนำชาวบ้านในปัญหาต่างๆได้และในฐานะเป็นศิษย์กับอาจารย์ทำให้สังคมไทยเชิดชูฐานะของพระสงฆ์ในสังคมคือความบริสุทธิ์ความเสียสละบำเพ็ญผลประโยชน์และความเป็นผู้นำทางสติปัญญา^{๑๔}

๒. บทบาทของวัดในฐานะที่เป็นศาสนวัตถุ

- พระธีรญาณมุนี^{๑๕} กล่าวถึงวัดในพระพุทธศาสนาว่าเป็นที่อยู่ของภิกษุและเป็นศาสนวัตถุที่มีคุณค่ายิ่งในสถาบันพระพุทธศาสนาคุณค่าของวัดที่มีต่อพุทธศาสนิกชนหรือประชาชนทั่วไปมีดังนี้
- ๑) เป็นวัดสถาน คือเป็นที่ประเพณีพรหมจรรย์กล่าวคือเป็นที่กุลบุตรไปบรรพชาอุปสมบทและเป็นที่ยกย่องไปถือศีลฟังธรรมบำเพ็ญความดีความงาม
- ๒) เป็นบุญเขต คือเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านไปบำเพ็ญกุศล
- ๓) เป็นรูปสมสถาน คือสถานแห่งความสงบใครมีเรื่องเดือดร้อนเมื่อเข้าหาวัดก็มักจะเกิดความรู้สึกสงบไม่วุ่นวาย
- ๔) เป็นสาธารณูปการสถาน คือสถานที่ที่ชาวบ้านใช้สาธารณูปโภคเช่นได้อาศัยน้ำกินน้ำใช้ในวัดถึงที่บ่อที่สระของวัด
- ๕) เป็นสถานศึกษา คือเป็นที่เล่าเรียนวิชาความรู้ตั้งแต่ชั้นต่ำจนถึงชั้นมหาวิทยาลัยทั้งในด้านศาสนศึกษาสามัญศึกษาและวิสามัญศึกษา

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘-๑๙

^{๑๕} พระธีรญาณมุนี, สมเด็จพระญาณสังวร, อภัยคุณ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประยูรวงศ์, ๒๕๒๗,) หน้า ๑๙๙-๒๐๒.

๖) เป็นสโมสรสถานหรือสมาคม คือเป็นที่ไปชุมนุมหย่อนใจหย่อนอารมณ์ของประชาชนในบางโอกาสเช่นข้าราชการที่ออกจากราชการแล้วหรือชาวบ้านที่แก่เฒ่าว่างกิจการแล้วก็ดีหรือชาวบ้านที่ยังมีหน้าที่การงานอยู่แต่เมื่อมีเวลาว่างก็มักหาโอกาสไปวัดเพื่อสนทนากับพระที่รู้จักคุ้นเคยกันในวันปกติหรือในคราวมีงานมีการที่วัดก็ไปพบปะกันที่วัด

๗) เป็นสุุขศาลาโรงพยาบาลหรือแพทยสถาน กล่าวคือในวัดหนึ่งๆแต่ก่อนมักจะมีพระศึกษาทางแพทย์แผนโบราณอยู่และโดยมากแพทย์พระนั้นมักจะเป็นจำพวกยาขอหมอวานเป็นทางเมตตากรุณาขอหยูกยาพระก็มักอนุเคราะห์ด้วยเมตตากรุณา

๘) เป็นอนาถนาถสถาน คือเป็นที่พึ่งของคนไม่มีที่พึ่งเช่นคราวต้องอัคคีภัยน้ำท่วมชาวบ้านก็ได้อาศัยวัดช่วย

๙) เป็นภยัตถ์ชิตนาถสถาน คือเป็นที่พึ่งของคนผู้ถูกภัยคุกคามเช่นในระหว่างสงคราม

๑๐) เป็นมตามาตนาถสถาน คือเป็นที่พึ่งของผู้ตายและญาติของผู้ตายซึ่งมีชีวิตอยู่โดยมากสำหรับคนตายเป็นที่นำศพญาติไปฝังเก็บหรือเผาที่สุสานของวัดและได้บำเพ็ญกุศลทักษิณานุทานและอุปัชฌาย์ที่วัดนั้น

๑๑) เป็นกีฬาสถาน คือสนามเด็กเล่นที่วัดไม่ว่าบ้านไหนเมืองไหนมักถือว่าเป็นสาธารณสถานเข้าไปเที่ยวเล่นกันได้

๑๒) เป็นโรงแรมตามหัวเมืองหรือตามชนบทพวกพ่อค้าที่เดินเที่ยวค้าขายย่อมพากันไปขอพักตามวัดหรือแม่ในกรุงเทพมหานครชาวชนบทเข้ากรุงด้วยกิจการใดก็ตามก็มักขอพักอาศัยตามวัดเสมือนหนึ่งวัดเป็นโรงแรม

๑๓) เป็นศาลในสมัยก่อนหรือแม่ในสมัยนี้ตามชนบทเมื่อมีเรื่องมักจะไปหาพระซึ่งเป็นที่เคารพนับถือโดยมากเป็นสมภารเจ้าวัดขอให้ช่วยเปรียบเทียบความให้หรือทำการวินิจฉัยคดีให้โดยมากมักจะเป็นที่พอใจและสิ้นสุดหรือตกลงกันเพียงนั้นไม่ต้องขึ้นโรงขึ้นศาลโดยที่วัดทำหน้าที่เสมือนศาล

๑๔) เป็นยุวายุวดีที่สนสนสถาน คือเป็นที่มาพบกันแห่งชายหนุ่มหญิงสาวในสมัยกระโน้นไม่มีโรงมหาศพเสมือนสมัยนี้วัดย่อมมีการประชุมทำบุญตักบาตรกันเนื่องๆนอกนั้นยังมีงานที่วัดเช่นงานศพงานเมรุ เป็นต้น

๑๕) เป็นศูนย์กลางแห่งวัฒนธรรมและเป็นจุดสำคัญของสังคม

จากข้อสรุปทั้ง๑๕ข้อคือบทบาทของวัดในฐานะที่เป็นศาสนวัตถุซึ่งล้วนแล้วแต่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อสถาบันพระพุทธศาสนาและมีคุณค่าต่อพุทธศาสนิกชนหรือประชาชนที่นับถือศาสนาพุทธทั่วไป

๓. บทบาทของวัดที่มีต่อสังคมไทย

เฉียบไทยยิ่ง^{๑๖}ได้จำแนกบทบาทของวัดที่มีต่อสังคมไทยไว้ดังนี้

^{๑๖}เฉียบ ไทยยิ่ง, ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลาง, ปริญาพัฒนบริหารศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑.

๑) บทบาทในฐานะที่เป็นจิตและวิญญาณของชุมชนและสังคมวัดทำหน้าที่ในฐานะเป็นผู้หล่อหลอมและยกระดับจิตใจของผู้คนในสังคมให้สูงขึ้นมีคุณธรรมจริยธรรมรักสันติและสามัคคีปรองดองรวมทั้งความมีเหตุมีผลในการดำรงชีวิตวัดและพระพุทธศาสนาได้รังสรรค์ในประเด็นนี้ได้อย่างครบถ้วนวัดมีหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนขัดเกลาในด้านศีลธรรมและจริยธรรมวัดและสถาบันพระพุทธศาสนาจึงเป็นแหล่งกำเนิดของกฎระเบียบประเพณีวัฒนธรรมปทัสถานและวิถีชีวิตของสังคมไทยมาโดยตลอด

๒) บทบาทในฐานะที่เป็นหน่วยงานพัฒนาและสังคมสังเคราะห์ชุมชนบทบาทที่สำคัญของวัดในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันไม่ได้มีหน้าที่เพียงจิตวิญญาณของชุมชนเท่านั้นแต่เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนในทุกเรื่องเป็นแหล่งสร้างวัฒนธรรมความร่วมมือในงานพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆรวมทั้งทำหน้าที่เป็นที่พึ่งพิงอาศัยและให้ความช่วยเหลือทั้งด้านสังคมสงเคราะห์และปัญหาทางโรคร้ายไข้เจ็บทางร่างกายและจิตใจ

๔. บทบาทของวัดสมัยต่างๆ

สุเมธการศรีทอง^{๑๗} กล่าวว่าบทบาทของวัดสมัยได้เริ่มขึ้นเมื่อพระพุทธศาสนาได้เข้าสู่ประเทศไทยเมื่อราว พ.ศ. ๕๐๐ โดยชาวอินเดียเมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทยก็มีอิทธิพลต่อสภาพชีวิตความเป็นอยู่ขนบธรรมเนียมและค่านิยมของคนไทยอย่างมากสิ่งต่างๆเหล่านี้ถูกหลอมรวมเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยและเป็นมรดกตกทอดมายังอนุชนรุ่นต่อๆมาหลังจากพระพุทธศาสนาได้แพร่เข้ามาในดินแดนอันเป็นประเทศไทยในปัจจุบันนี้ได้มีส่วนทำให้เกิดความเจริญทางด้านพระพุทธศาสนาในสมัยต่างๆปรากฏดังนี้

๑) สมัยกรุงสุโขทัย (พ.ศ. ๑๘๐๐ - ๑๘๘๓) วัดมีบทบาทสำคัญต่อสังคมไทยเป็นอย่างยิ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการอบรมศีลธรรมและความรู้ด้านต่างๆแก่ประชาชนพระสงฆ์ในวัดทำหน้าที่เทศนาสั่งสอนตำราที่ใช้คือพระไตรปิฎกพอขุนรามคำแหงมหาราชทรงประกาศให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติพระยาลิไททรงออกผนวชซึ่งนับเป็นแบบอย่างในการบวชเรียนสมัยต่อมานอกจากนี้ยังได้พระราชนิพนธ์หนังสือไตรภูมิพระร่วงเพื่อใช้ในการอบรมสั่งสอนราษฎรให้มีคุณธรรมหนังสือเล่มนี้ได้เป็นแนวในการปฏิบัติตนของคนไทยสมัยต่อมา

๒) สมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๑๘๘๓ - ๒๓๑๐) วัดยังคงมีบทบาทหน้าที่สำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยเช่นเดียวกับสมัยกรุงสุโขทัยวัดถูกสร้างเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากประชาชนนิยมพาศุภเคราะห์ของตนไปฝากให้ศึกษาเล่าเรียนที่วัดมีทั้งอยู่ประจำและแบบไป-กลับพระสงฆ์ยังคงให้การศึกษอบรมแก่เด็กและเยาวชนไทยให้เป็นผู้มีความประพฤติดีประพฤติชอบพร้อมทั้งได้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีไทยแบบโบราณเดิมและในสมัยนั้นถือเป็นประเพณีว่าผู้ชายไทยพุทธทุกคนควรจะบวชเรียนและหากจะเข้ารับราชการควรต้องบวชเรียนมาแล้ว

๓) สมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ. ๒๓๑๐ - ๒๓๑๕) วัดวาอารามและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาถูกพม่าเผาผลาญไปเป็นจำนวนมากหลังจากที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้กอบกู้เอกราช

^{๑๗} สุเมธ การศรีทอง, ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดไม้ล้อมอำเภอเมืองตราดจังหวัดตราด, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า๗-๘.

ราชเป็นที่ยอมรับแล้วได้ทรงมีการสืบเสาะหาต้นฉบับวรรณกรรมและคัมภีร์ทางพุทธศาสนาที่ยังคงเหลืออยู่ตามที่ต่างๆมาคัดลอกแต่งเติมเสริมใหม่ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำการสังคายนาพระไตรปิฎกสมัยต่อมานอกจากนั้นพระองค์ยังทรงบูรณะและสร้างวัดขึ้นหลายวัดเช่นวัดระฆังโฆสิตารามวัดอรุณราชวรารามวัดอินทารามและวัดราชคฤห์ เป็นต้น

๔) สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๓๑๕ – ปัจจุบัน) พระพุทธศาสนาได้รับการทำนุบำรุงให้เจริญรุ่งเรืองโดยลำดับมีการทำสังคายนาพระไตรปิฎกให้ครบถ้วนสมบูรณ์ขึ้นเพื่อใช้เป็นหลักในการสอบประชาชนให้มีคุณภาพและใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติตนของพระภิกษุสงฆ์ต่อไป พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ศรัทธาและเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาทรงปฏิบัติพระองค์ตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดีและใช้วัดเป็นที่เผยแพร่ความรู้ในด้านต่างๆสู่ประชาชนชนเช่น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้จารึกตำราวิชาแพทย์แผนโบราณตำราหมदनวดตำรายาและโคลงกลอนต่างๆไว้ให้ประชาชนได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองที่วัดโพธิ์ (วัดพระเชตุพน) จนเป็นที่กล่าวขานกันว่า “วัดพระเชตุพนเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทย” จนกระทั่งได้มีการริเริ่มการจัดการศึกษาแบบใหม่ในรัชการที่ ๕ มีการจัดตั้งโรงเรียนตามแบบแผนอย่างประเทศทางตะวันตกเพื่อมุ่งก้าวให้ทันวิทยาการนำพาประเทศให้ทัดเทียมตามความเชื่อที่เห็นว่าประเทศทางตะวันตกนั้นเจริญกว่าเราและเพื่อดำรงไว้ซึ่งเอกราชของชาติในยุคลการล่าอาณานิคมบทบาทความรับผิดชอบในการจัดการศึกษาตามประเพณีนิยมในสังคมไทยก็ค่อยๆเปลี่ยนมาอยู่ในโรงเรียนวัดในบทบาทปัจจุบันจึงเป็นที่ประกอบพิธีการทางศาสนาและมีบทบาทหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕

๕. บทบาทของวัดตามพระราชพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

กรมการศาสนา^{๑๘} กล่าวว่าวัดคือสถานที่ทางศาสนาตามปกติแล้วจะมีเสนาสนะและอาคารวัดต่างๆเป็นที่พำนักอยู่อาศัยศึกษาปฏิบัติธรรมวินัยและประกอบศาสนกิจของพระภิกษุสงฆ์ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญกุศลต่างๆของพุทธบริษัทโดยทั่วไปนอกจากนี้วัดยังเป็นศูนย์กลางบริการทางการศึกษาและทางสังคมอีกด้วยวัดมีฐานะทางกฎหมายคือเป็นนิติบุคคลเท่าเทียมกันแต่ในทางพระวินัยยังมีฐานะที่แตกต่างกันอยู่อีกตั้งนั้นตามมาตรา 33 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้จำแนกวัดออกเป็น ๒ อย่างคือ

๑) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาได้แก่ "อาราม" ตามที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ และวัดที่เลื่อนฐานะมาจากสำนักสงฆ์โดยได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเพื่อเป็นประโยชน์แก่สังฆกรรมตามพระธรรมวินัยสำหรับพระสงฆ์ นับว่าเป็นวัดที่สมบูรณ์ด้วยฐานะทั้งทางกฎหมายและทางพระวินัยทุกประการโดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป

๒) สำนักสงฆ์ได้แก่วัดที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศตั้งวัดแล้วแต่ยังมิได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมารวมถึงวัดที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้สร้างขึ้นตามความในมาตรา ๕ แห่ง

^{๑๘} กรมการศาสนา, ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: กองแผนงานโรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๒๒๓-๒๒๘.

พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) และวัดที่สร้างขึ้นก่อนร.ศ. ๑๒๑ ซึ่งยังมีได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาด้วย

๒.๖ สภาพฐานะของวัดในปัจจุบัน

กรมการศาสนา^{๑๙} ได้จำแนกประเภทของวัดโดยแบ่งตามสภาพฐานะออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. พระอารามหลวง ได้แก่ วัดที่พระมหากษัตริย์สมเด็จพระราชินีสมเด็จพระยุพราชทรงสร้างและปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์ที่พระราชทานเพื่อเป็นเกียรติยศแก่ผู้ดำรงตำแหน่งหรือแก่วัดเองก็ตั้งมีอยู่จำนวนหนึ่งที่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่ทรงสร้างหรือสร้างขึ้นหรือทรงโปรดให้ปฏิสังขรณ์และสร้างขึ้นแล้วน้อมเกล้าฯ น้อมกระหม่อมถวายเป็นพระอารามหลวงรวมทั้งวัดที่ประชาชนสร้างหรือปฏิสังขรณ์และทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวงด้วย

๒. วัดราษฎร์ ได้แก่ วัดที่ประชาชนทั่วไปสร้างหรือปฏิสังขรณ์ซึ่งได้อนุญาตให้สร้างวัดและประกาศตั้งวัดโดยถูกต้องตามกฎหมายจากทางราชการแล้วและช่วยกันทะนุบำรุงวัดสืบต่อกันมาตามลำดับวัดราษฎร์หมายถึงวัดทั้งหมดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาและสำนักสงฆ์ซึ่งมีได้นับเข้าเป็นพระอารามหลวง

๓. วัดร้าง ได้แก่ วัดที่ไม่มีพระภิกษุสงฆ์พำนักอาศัยประจำซึ่งทางราชการจะขึ้นทะเบียนเป็นวัดร้างได้วัดร้างโดยสภาพยังเป็นนิติบุคคลอยู่โดยสมบูรณ์และมีโอกาสที่จะเป็นวัดมีพระสงฆ์ได้อีกโดยดำเนินการตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการยกวัดร้างเป็นวัดมีพระสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๑๔

๒.๗ แนวคิดในการพัฒนา

ความหมายของการพัฒนา

คำว่า “พัฒนา” ในความหมายของภาษาไทยเป็นการให้ความหมายที่เข้าใจกันว่าการทำให้เจริญซึ่งสามารถนำมาพัฒนามนุษย์ในด้านสังคมเพื่อให้สังคมนั้นเจริญเติบโตซึ่งในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๔๒ ได้กล่าวไว้ว่า “การพัฒนา” หมายถึงการทำให้เจริญ^{๒๐} การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้นการคลี่คลายไปในทางที่ดีการกระทำที่เป็นเหตุให้บางสิ่งบางอย่างเจริญเติบโตขึ้นหรือขยายออกเพื่อให้ดีขึ้นกว่าที่มีอยู่เดิมและการพัฒนานั้นอาจจะเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมหรือมนุษย์ก็ได้^{๒๑}

ในพระพุทธศาสนามีการใช้คำว่า “ภาวนา”^{๒๒} ซึ่งเป็นคำบาลีเป็นกริยาศัพท์ที่มาจากคำว่า ภาเวติ^{๒๓} ซึ่งตรงกับคำว่าเวทุเมติ^{๒๔} หรือคำว่าวัฒนาเป็นความหมายที่ใช้เรียกคำว่าภาวนาคำว่าภาวนา

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๒๓-๒๒๘

^{๒๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๗๗๙.

^{๒๑} คณาจารย์สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ความจริงของชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๗), หน้า ๑๗๓.

^{๒๒} ประยุทธ์หลงสมบุญ, พจนานุกรมมคธ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๕๔๑.

แปลว่าการเจริญ^{๒๕} หมายถึงการทำให้มีขึ้น , เป็นขึ้น, การฝึกอบรมทำสิ่งที่ยังไม่มีให้มีขึ้นการบำเพ็ญ ต่อมานิยมใช้คำว่า “พัฒนา” ซึ่งเป็นศัพท์ใหม่ในภาษาไทยแต่เดิมใช้คำว่าเจริญพระพุทธศาสนาใช้คำว่าเจริญเป็นการใช้ฝึกอบรมเช่นเจริญสมณเจริญวิปัสสนาแต่เดิมนั้นพระพุทธศาสนาใช้คำว่าภาวนาคือ สมณภาวนาฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบวิปัสสนาภาวนาฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้เข้าใจตามเป็นจริงเมื่อกล่าวถึงคำว่าพัฒนาก็คือกล่าวถึงความเจริญเป็นคำเรียกให้เข้าใจง่าย^{๒๖}

พระเทพสาครมุนีกล่าวสรุปไว้ว่า “การพัฒนา” เป็นการกระทำทำให้เจริญกระทำให้ก้าวหน้า ยิ่งๆขึ้นไปมีศิลปะในการกระทำอะไรลงไปต้องมีสิ่งที่สวยสดงดงามตามระเบียบมีเหตุมีผลอยู่ในนั้นทำให้มันก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปพยายามทำให้มันก้าวหน้าพยายามทำให้มันเจริญอันนี้เรียกว่ามีศิลปะในการพัฒนา^{๒๗}

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตรธิตฺตฺวณฺโณ) อธิบายว่าคำว่าพัฒนาหมายถึงการทำให้เจริญขึ้นทำให้รุ่งเรืองขึ้นใช้ได้ทั้งการพัฒนาวัตถุและการพัฒนาจิตใจเช่นการพัฒนาชนบทการพัฒนาประเทศการพัฒนาสติปัญญาและการพัฒนาจิตเป็นต้นแต่ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่แท้จริงที่ใช้ในการพัฒนาจิตนั้นท่านใช้คำว่าภาวนาหมายถึงการทำให้มีการทำให้เกิดขึ้นทำให้เจริญการอบรมการบำเพ็ญเช่นคำว่าสมาธิภาวนาคือการเจริญการอบรมหรือบำเพ็ญสมาธิและคำว่าวิปัสสนาภาวนาคือการเจริญการอบรมหรือการบำเพ็ญวิปัสสนา^{๒๘}

พระไพศาล วิสาโลอธิบายว่าการพัฒนาที่แท้จริงในทางพุทธธรรมจะต้องเอื้ออำนวยให้แต่ละคนตระหนักถึงสายสัมพันธ์ที่ตนมีต่อสังคมและธรรมชาติอันตนจะต้องเกื้อกูลปัจจัยแวดล้อมดังกล่าวให้เป็นไปด้วยดีโดยไม่เอาผลประโยชน์ส่วนตนเป็นเกณฑ์พร้อมกันนั้นการพัฒนาจะต้องมีธรรมะเป็นพื้นฐานอำนวยให้เกิดคุณค่าในทางมนุษยธรรมเมตตากรุณาความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และความยุติธรรม^{๒๙}

จํานงค์ อติวัฒน์สิทธิ์อธิบายว่าตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนาการพัฒนาตรงกับคำว่า “ภาวนา” ซึ่งหมายถึงการทำให้เจริญงอกงาม (ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Development) หากพิจารณาจากรากศัพท์คำว่าพัฒนามาจากภาษาบาลีว่าวิวัฒนะหรือวัฒนาคำนี้หมายถึงความ

^{๒๓} ประยุทธ์หลงสมบุญ, พจนานุกรมกิริยาอาชยาตลฉบับธรรมเจดีย์, (กรุงเทพมหานคร:เรื่องปัญญา, ๒๕๕๕) หน้า ๒๐๔,

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน หน้า ๒๓๗.

^{๒๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พัฒนาการ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๕๔), หน้า ๙.

^{๒๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), หลักแม่บทของการพัฒนาตน, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๐-๑๕.

^{๒๗} พระเทพสาครมุนี (แก้วสุวรรณโชโต), อดีตเจ้าคณะจังหวัดสมุทรสาครและเจ้าอาวาสวัดสุทธิวาตวราราม, อนุสรณ์ในงานเคลื่อนศพสุวิหารหลังใหม่, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๒๙), หน้า ๑๕๕.

^{๒๘} พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ธิตฺตฺวณฺโณ), การพัฒนาจิต, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒.

^{๒๙} พระไพศาลวิสาโล, พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๓), หน้า ๑๘-๑๙.

เจริญก้าวหน้าหรือภาวะยืนยาวนานเช่นคำว่าอายุวัฒนะหมายถึงทำให้อายุยืนนานอันหมายรวมถึงความเป็นผู้มีสุขภาพแข็งแรงดีไม่มีโรคภัยไข้เจ็บมาเบียดเบียนและนอกจากนี้คำว่าวัฒนะหมายถึงรกรุ่งรังไม่มีระเปียบเลยก็ได้เช่นคำว่าโลกวิฆเนหมายถึงเป็นคนรกรโลกเป็นสิ่ง/เป็นคนในโลกไม่ต้องการอย่างไรก็ตามคำว่าการพัฒนาในที่นี้เป็นคำที่กำหนดให้มีคุณค่าและตามหลักการของพระพุทธศาสนา การพัฒนาจะต้องดำเนินไปพร้อมๆกัน๔ทางคือการพัฒนาทางด้านกายภาพการพัฒนาศีลธรรมและ/หรือการพัฒนาสังคมการพัฒนาทางด้านจิตใจและการพัฒนาทางด้านปัญญา นอกจากนี้พระพุทธศาสนาพิจารณาว่าการพัฒนาเป็นกระบวนการพยายามที่จะดำเนินการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงรักษาสิ่งที่ดีให้คงอยู่ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเปลี่ยนแปลงฟื้นฟูและปรับปรุงทั้งตนเองและสังคมรอบข้างให้ดีขึ้นและมีความหมายมากยิ่งขึ้นแต่ความสำเร็จหรือความล้มเหลวในกระบวนการพัฒนาขึ้นอยู่กับบุคคลเป็นส่วนสำคัญ^{๓๐}

สรุปแล้วคำว่า “การพัฒนา” หมายถึงการกระทำเพื่อมุ่งปรับปรุงส่งเสริมให้คนที่อยู่ร่วมกันมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นทั้งในด้านวัตถุและจิตใจอันจะทำให้การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองและสงบสุขแต่การที่บุคคลจะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขจะต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างประกอบกันอย่างน้อยที่สุดจะต้องมีปัจจัยขั้นพื้นฐานที่ดีพอสมควรกล่าวคือมีที่อยู่อาศัยมีอาหารเพียงพอแก่การเลี้ยงชีพมีเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มสมควรแก่สภาพและฐานะเวลาเจ็บป่วยควรจะได้รับการรักษาพยาบาลมีอาชีพมั่นคงมีรายได้เพียงพอแก่ค่าใช้จ่ายในการครองชีพมีความรักใคร่สมานสามัคคีกันของสมาชิกในสังคมและปราศจากภัยคุกคามจากโจรผู้ร้าย ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่ายโดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้าช่วยเพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

๒.๘ การพัฒนาวัด

ในอดีตวัดเป็นสถานที่ที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้ใช้เป็นสถานที่ศึกษาอบรมให้มีความรู้ในด้านวิชาชีพ ตำราแพทย์แผนไทย และศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ เป็นสถานที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลเป็นศูนย์กลางการบริหารและการปกครอง รวมทั้งเป็นที่พึ่งทางจิตใจของประชาชน วัดจึงเป็นสถานที่ที่สำคัญยิ่งในการสืบทอดพระพุทธศาสนาตลอดมา

ปัจจุบันสังคมไทยมีความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัตถุและเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นอย่างมากส่งผลให้เกิดความเสื่อมถอยทางศีลธรรมมากขึ้น โดยประชาชนขาดความเชื่อมั่นและศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีแนวคิดและแนวทางการดำเนินชีวิตประจำวันที่ห่างไกลหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ เนื่องจากการดำเนินงานที่ผ่าน ๆ มา บทบาทความสำคัญ ของวัดในการที่จะพัฒนา ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมแก่ประชาชน ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เพราะได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง สถานะ ความเป็นศูนย์กลาง และศูนย์รวมจิตใจของประชาชนลดลงไปเช่น การแยกโรงเรียนออกจากวัดทำให้โรงเรียนในชุมชนและวัดเห็นห่างกัน เยาวชนขาดการอบรมขัดเกลาให้เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม ความจำ เป็นในการ

^{๓๐} จำนง อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่๒, (กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า๑๑๗-๑๑๘.

ดำ รงชีพ ความเชื่อมั่นศรัทธาในคณะสงฆ์ความเปลี่ยนแปลงบทบาทดังกล่าว จึงทำให้ประชาชนขาดแหล่งอบรมปลูกฝังด้านคุณธรรม จริยธรรมตลอดจนแนวความคิดที่จะมุ่งมั่นกระทำในสิ่งที่ดี และเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ส่งผลถึงภาพรวมของคุณภาพชีวิตของประชาชน

ดังนั้น การที่จะพัฒนาคนให้มีศักยภาพจะต้องพัฒนา ทั้งร่างกายและจิตใจให้เจริญไปพร้อม ๆ กัน หากพัฒนาเพียงด้านใด ด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวก็จะก่อให้เกิดการขาดความสมดุล และจะส่งผลให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมาได้ การแก้ไขปัญหาด้านจิตใจ และการพัฒนาจิตใจของคนจึงต้องใช้วัดเข้ามาเป็นพื้นฐานในการแก้ไข เมื่อคนได้รับการพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง มั่นคงมีคุณธรรม จริยธรรม แล้วก็จะสามารถเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าต่อไปในขณะเดียวกันบทบาทของพระสงฆ์ที่จะเป็นผู้ชี้แนะ สั่งสอน อบรมต่อเยาวชน ประชาชนก็ลดลงด้วย เช่น การเผยแผ่ศีลธรรมของพระสงฆ์ในสถานศึกษา หรือแก่เยาวชนลดน้อยลง เนื่องจากวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิต ทำให้วิถีชีวิตของผู้คนเปลี่ยนไป ทำให้ขาดความต่อเนื่องและขาดโอกาสในการมีส่วนร่วมด้านการพัฒนาต่อสังคม บทบาทของพระในเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ก็จะต้องมีการพัฒนารูปแบบ วิธีการ แนวทางเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปและวิถีความเป็นอยู่ของชุมชน เช่น การสอน การอบรม และการเผยแผ่ ประกอบกับสภาพความเป็นจริงของวัด ยังต้องการบุคลากรที่จะเข้ามาดูแลเพิ่มมากขึ้น ร่วมสนับสนุนทำนุบำรุง และร่วมจัดกิจกรรมในวัด เพื่อให้วัดมีการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนในทุก ๆ ด้าน จึงควรที่จะนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดและจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในวัด และชุมชนของตนเองให้มากยิ่งขึ้น เป็นการกระตุ้นสร้างจิตสำนึกสร้างความรู้สึกรู้สึกว่า เป็นเจ้าของวัด เพื่อให้เกิดความหวงแหนและช่วยกันพัฒนาวัด โดยยึดหลักการมีส่วนร่วม ตามหลักการที่ใช้ได้ผลในอดีต คือ บวร (บ้าน วัด โรงเรียน และราชการ) เข้ามามีส่วนผลักดันในการพัฒนาตลอดจนร่วมกิจกรรมของวัด รวมทั้งส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ในการนี้ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจึงเห็นควรได้จัดทำระบบประกันคุณภาพ (หรือระบบรับรองมาตรฐาน) สำหรับวัดขึ้น เพื่อเป็นแนวทางให้วัดได้จัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชน เป็นศูนย์กลางของชุมชนตลอดไป โดยจะดำเนินการแบบบูรณาการให้สอดคล้องกับภารกิจ ๖ ด้านของคณะสงฆ์ ได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการสาธารณสงเคราะห์

กรมการศาสนา^{๓๓๑}ให้ความหมายของการพัฒนาวัดว่าหมายถึงการปรับปรุงสภาพวัดและการดำเนินกิจกรรมต่างๆของวัดเพื่อสนับสนุนให้วัดมีความเจริญรุ่งเรืองและเป็นศูนย์กลางจิตใจของประชาชนโดยมีเป้าหมายสำคัญอันเป็นนโยบายของกรมการศาสนาคือการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน

๒.๘.๑ สภาพของวัดตามความหมายของชุมชน

๑. เป็นที่พำนักอาศัยของพระภิกษุสามเณร
๒. เป็นที่บวชเรียน

^{๓๓๑} กรมการศาสนา^{๓๓๑} ให้ความหมายของการพัฒนาวัดว่าหมายถึงการปรับปรุงสภาพวัดและการดำเนินกิจกรรมต่างๆของวัดเพื่อสนับสนุนให้วัดมีความเจริญรุ่งเรืองและเป็นศูนย์กลางจิตใจของประชาชนโดยมีเป้าหมายสำคัญอันเป็นนโยบายของกรมการศาสนาคือการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน

๓. เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของประชาชนชาวบ้านรอบวัด
๔. เป็นที่ประชาชนชาวบ้านรอบวัดได้มารับการปลูกฝังศีลธรรม
๕. เป็นศูนย์กลางสำหรับประกอบกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของประชาชนชาวบ้านรอบวัดนั้น

๒.๘.๒ สิ่งที่วัดควรเร่งดำเนินการ

กรมการศาสนา^{๓๒} ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการพัฒนาวัดเพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนโดยวัดควรดำเนินการถึงสิ่งต่างๆได้แก่

๑. จัดและพัฒนากิจกรรมของวัดให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนชาวบ้านรอบวัดให้มากที่สุด
๒. จัดการปกครองพระภิกษุสามเณรในวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยส่งเสริมคนรอบวัดหรือคนในชุมชนนั้นให้มาบวชเรียนศึกษาพระธรรมวินัยที่วัดนั้นให้มากที่สุดและ
๓. จัดการพัฒนาบริเวณอาคารสถานที่เสนาสนะของวัดให้สะอาดเรียบร้อยร่มรื่นเหมาะสมกับสภาพความต้องการและความจำเป็นให้มากที่สุด

๒.๘.๓ สิ่งที่วัดควรสร้างให้เกิดขึ้นภายในชุมชน

กรมการศาสนา^{๓๓} ยังได้กำหนดแนวทางการพัฒนาวัดเพื่อให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนโดยวัดจะต้องดำเนินการพัฒนาวัดให้มีความสะอาดสงบร่มรื่นสร้างความรู้สึกรักชุมชนในท้องถิ่นว่าวัดเป็นของตนมีการจัดกิจกรรมเพื่อประชาชนให้เกิดการยอมรับว่าวัดกับชุมชนนั้นๆเป็นหน่วยเดียวกันให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

๑. พัฒนาวัดให้เกิดความรู้สึกรักชุมชนในท้องถิ่นว่าวัดเป็นของตนมีความรู้สึกหวงแหนรักและช่วยกันดูแลรักษา
๒. สร้างสภาพวัดให้มีความหมาย๕ประการดังที่กล่าวข้างต้นคือเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณรเป็นที่บวชเรียนศึกษาปฏิบัติธรรมเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้านเป็นที่ที่ชาวบ้านนั้นได้เข้ามาหาความสงบทางกายและใจเป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของชาวบ้าน
๓. สร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่นวัดต้องสะอาดร่มรื่นมีการจัดกิจกรรมเพื่อประชาชนมีความพร้อมที่จะให้บริการและแก่ประชาชนในท้องถิ่นที่มีความต้องการเข้าวัดเพื่อบำเพ็ญกุศลศึกษาพระธรรมวินัยและหลักพระพุทธศาสนาประชาชนจะให้เห็นคุณค่าและเข้าวัดมากขึ้น

^{๓๒} กรมการศาสนา, วัดพัฒนาปี๒๕ (กรุงเทพมหานคร: กองพุทธศาสนสถาน, : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑) หน้า ๒๕๗ - ๒๕๘.

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๕๗ - ๒๕๘

๔. สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่นวัดควรเป็นแกนนำของประชาชนในท้องถิ่นในการติดต่อกับหน่วยงานอื่นๆการจัดกิจกรรมเพื่อสาธารณูปโภคสาธารณูปการตลอดจนการส่งเสริมอาชีพซึ่งควรใช้วัดเป็นศูนย์กลาง

๕. ให้เกิดการยอมรับตลอดไปว่าวัดกับชุมชนนั้นๆเป็นหน่วยเดียวกันให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

๒.๘.๔ แนวทางสำหรับพัฒนาวัด

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัดว่าเป็นการปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องเดิมภายในวัด รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการดำเนินงานกิจการพระศาสนาในวัดให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพสมบูรณ์ เพื่อสร้างวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นแหล่งอารยธรรมอันเจริญรุ่งเรือง มีศาสนวัตถุ ศาสนสถานอันเป็นเครื่องหมายแห่งศิลปวัฒนธรรม อันดงาม บุคลากรทางศาสนามีความประพฤติดี เป็นแบบอย่างแก่ประชาชนสังคม สามารถแนะนำให้ประชาชนในสังคมพ้นจากความลุ่มหลง ฟุ้งเฟ้อและดำรงอยู่ได้อย่างเป็นสุข มีการส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์อย่างหลากหลาย ทั้งในด้านศาสนพิธี การให้การศึกษา การเผยแผ่ศาสนธรรมและการสาธารณสงเคราะห์ เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้วัดมีความเจริญรุ่งเรือง เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน และที่สำคัญเพื่อให้พระศาสนาสร้างความสงบสุขได้อย่างแท้จริง^{๓๔}

การพัฒนาจะเริ่มขึ้นและสำเร็จลุล่วงไปได้เจ้าอาวาสจะต้องเป็นผู้ประสานที่สำคัญจึงควรจะได้ศึกษาสภาพแวดล้อมและองค์ประกอบต่างๆของวัดเพื่อให้ได้ข้อมูลเป็นพื้นฐานไว้ก่อนโดยมีจุดหมายแห่งการพัฒนาวัดเล็งสู่เป้าหมาย ๓ ประการอันเป็นหลักความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา^{๓๕} คือ

๑. ด้านศาสนวัตถุ คือที่ตั้งวัดและทรัพย์สินของวัดซึ่งแบ่งเป็น ๓ ประเภทดังนี้

๑) เสนาสนะ ได้แก่ที่ดินที่ตั้งวัดจัดให้มีหนังสือสำคัญขึ้นทะเบียนไว้กับทางราชการ ให้เรียบร้อยและวัดจะต้องมีแผนผังกำหนดการปลูกสร้างภายในวัดแยกเป็น๓เขตหลักและ๑เขตจัดประโยชน์ (สำหรับวัดมีที่ดินเหลือพอที่จะจัดประโยชน์หารายได้บำรุงวัดอยู่อีกก็ให้กำหนดเขตเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งเขต)

(๑) เขตพุทธาวาสเป็นที่ตั้งอุโบสถเจดีย์วิหารสถูปศาลาการเปรียญและสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเป็นแดนที่สงบเรียบร้อย

(๒) เขตสังฆาวาสเป็นที่ตั้งกุฏิที่อยู่ของพระภิกษุสามเณรโรงครัวหอนอนโรงเก็บพัสดุโรงไฟฟ้าโรงประปาศาลารับแขก

^{๓๔} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๕.

^{๓๕} กรมการศาสนา, คู่มือวิทยากรอบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส, (กรุงเทพมหานคร: กองแผนงานโรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๒๕๗- ๒๕๘.

(๓) เขตสาธารณสงเคราะห์เป็นบริเวณที่ทางวัดกันไว้เพื่อสงเคราะห์แก่ประชาชนเช่นเป็นที่ตั้งโรงเรียนสุศาลาสถาบันพยาบาลสมาคมทางศาสนาโรงเรียนพระปริยัติธรรมห้องสมุดพิพิธภัณฑ์สุสานฌาปนสถานตามความเหมาะสมแก่วัดนั้นๆ

(๔) เขตจัดประโยชน์ซึ่งได้มาจากการแบ่งเขตทั้ง ๓ เขตหลักไปก่อนโดยเขตจัดประโยชน์นี้จะต้องกันไว้ให้ห่างจากเขตพุทธาวาสและเขตสังฆาวาสเพื่อมิให้มีกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งอันเป็นปฏิกิริยาต่อความสงบเรียบร้อยภายในวัดหลักการจัดเสนาสนะต้องคำนึงถึงสิ่งต่างๆดังต่อไปนี้

(๕) ในบริเวณวัดมีการปลูกต้นไม้ผลไม้ดอกไม้ใบไม้ที่เกี่ยวกับการเรียนพุทธประวัติและไม้ที่เป็นสัญลักษณ์ของหมู่บ้านนั้นทำให้วัดเป็นแหล่งศึกษาและเป็นสถานที่รื่นรมย์พื้นลานวัดปิดกวาดให้สะอาดตามธรรมชาติจะเป็นสนามหญ้าหรือทำลานปูนก็แล้วแต่ความเหมาะสมต้องรักษาความสะอาดปราศจากมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลมีถังรองรับเศษขยะตั้งไว้เป็นระยะมีถนนหรือทางเท้าภายในวัด

(๖) วัดควรมีประตูปิดเปิดตามเวลาเพื่อความปลอดภัยแก่ทรัพย์สินของวัดและเพื่อความศักดิ์สิทธิ์แห่งปูชนียสถานทั้งทำให้เกิดความเป็นระเบียบในการปกครอง

(๗) มีป้ายแสดงสิ่งสำคัญๆเพื่อดึงดูดศรัทธาของประชาชนตามสมควรเช่นป้ายวัดป้ายบอกเวลาเปิดปิดวัดป้ายชื่อสิ่งปลูกสร้างนอกจากนี้ควรมีแผ่นป้ายพิเศษบอกตำนานหรือประวัติสำคัญของวัดนั้น

(๘) การใช้สีไม่ฉูดฉาดเกินไปการปลูกสร้างเสนาสนะภายในวัดให้รักษาไว้ซึ่งศิลปกรรมของไทยเป็นที่แสดงออกซึ่งวัฒนธรรมของชาติและของท้องถิ่นนั้นๆกับควรให้มีขนาดและจำนวนเท่าที่จำเป็นมิใช่ว่าวัดที่เจริญจะต้องมีสิ่งก่อสร้างใหญ่โตและราคาแพงเสมอไปแต่หากอยู่ที่ความเหมาะสมพอดีกับฐานะของวัดและความสะอาดเรียบร้อยเป็นสิ่งสำคัญและถ้าเป็นไปได้ก็ควรใช้วัสดุที่ผลิตในท้องถิ่นในการปลูกสร้างและตกแต่งด้วยก็จะทำให้เกิดความน่านิยมมากนอกจากนี้การก่อสร้างถาวรวัตถุขนาดใหญ่จะต้องให้สถาปนิกและวิศวกรตรวจแบบแปลนเพื่อความมั่นคงด้วย

๒. คุณสมบัติของวัด ได้แก่ ทรัพย์สินของวัดเช่นพระพุทธรูปศิลปวัตถุโบราณวัตถุตลอดจนที่ดินอันเป็นที่ตั้งวัดมีการควบคุมดูแลเป็นอย่างดีและบำรุงรักษาตามหลักวิชาทรัพย์สินของวัดส่วนที่จัดประโยชน์ทางวัดได้ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายกฎกระทรวงคำสั่งมหาเถรสมาคมและระเบียบแบบแผนของทางราชการทั้งได้ดำเนินการไปในทางที่ชอบที่ควรทะเบียนบัญชีพัสดุบัญชีเงินเอกสารการรับจ่ายเงินถูกต้องตามแบบของทางราชการและบรรดาหนังสือสัญญานิติกรรมหนี้สินวัดได้ปฏิบัติไปตามเงื่อนไขโดยสุจริตใจ

๓. สวัสดิการโดยวัดจะต้องจัดให้มีระบบการส่งเสริมสวัสดิภาพของพระภิกษุสามเณรและคนในวัดตลอดจนผู้ไปติดต่อกับวัดเป็นอย่างดีเช่นมีน้ำดื่มน้ำใช้มีไฟแสงสว่างมีที่อยู่อาศัยอันเหมาะสมมีระบบกำจัดสิ่งปฏิกูลจัดการเลี้ยงดูพระภิกษุสามเณรตลอดจนการรักษาพยาบาลให้ทั่วถึงจัดการเลี้ยงดูพระภิกษุสามเณรตลอดจนการรักษาพยาบาลให้ทั่วถึงจัดให้พระภิกษุสามเณรได้รับความผาสุกในการบำเพ็ญสมณธรรมและการศึกษาเล่าเรียนโดยที่ทางวัดสนับสนุนมีเจ้าหน้าที่สวัสดิการตาม

พระพุทธาณูตเช่นภัตตุงเทศก์และเจ้าหน้าที่เสนาสนะคหาปะเป็นต้นและจัดสวัสดิการสำหรับคนเข้าวัด

การพัฒนาด้านศาสนธรรมโดยศาสนธรรมได้แก่หลักคำสั่งสอนทางศาสนาหรือการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยแบ่งเป็น๒ประเภทดังนี้

๑) สมณธรรมมีการส่งเสริมการเรียนพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณรส่งเสริมการศึกษาธรรมสำหรับประชาชนส่งเสริมการปฏิบัติสมณธรรมเช่นการรักษาอุตุกรรมทำสมาธิเดินจงกรมและการประพฤติพรหมจรรย์มีการแสดงเป็นประจำในวันธรรมสวนะและมีการประกอบพิธีมหาบูชาในวันสำคัญทางศาสนาพระภิกษุสามเณรมีการลงอุโบสถทำวัตรสวดมนต์ทำอุโบสถสังฆกรรมทำอุปัชฌาย์วัตรอาจารย์วัตรตามจารีตของสงฆ์

๒) สาธารณสงเคราะห์ที่ให้วัดกับบ้านถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันและกันชาวบ้านร่วมกันบำรุงวัดวัดก็อำนวยความสะดวกแก่ชาวบ้านในทางที่ชอบที่ควรโดยยึดหลักหน้าที่ของสมณพึงบำรุงกุศลบุรุษลิตาในสิงหาไสวาทสูตร (ที๒๖) เช่นวัดจัดตั้งหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ขึ้นตามคำแนะนำของกรมการศาสนาเพื่อสงเคราะห์เด็กผู้เยาว์ในหมู่บ้านที่ตั้งวัดกันที่ดินบางส่วนให้ทางราชการปลูกสร้างโรงเรียนและทางวัดก็ให้การอุปถัมภ์แก่โรงเรียนนั้นเอื้อเพื่อให้สถานที่ตั้งหน่วยงานการกุศลสาธารณประโยชน์ภายในวัดซึ่งไม่ทำให้วัดได้รับความเสื่อมเสียทั้งในด้านศิลปกรรมและด้านจิตใจของประชาชนกันบริเวณวัดมีการปลูกต้นไม้ให้ร่มรื่นหรือมีศาลาที่พักให้ประชาชนได้ไปพักผ่อนหาความสงบเป็นครั้งคราวจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ทางศาสนาและห้องสมุดบริการเอกสารทางวิชาการให้ประชาชนและเยาวชนแสวงหาความรู้รอบตัวตามสมควร

๓) การพัฒนาด้านศาสนบุคคลโดยศาสนบุคคลได้แก่พุทธบริษัททั้ง๔ หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัดแบ่งเป็น๓ประเภทคือ

(๑) สงฆ์การปกครองพระภิกษุสามเณรและอารามิกชนภายในวัดนั้นๆให้เป็นหมู่คณะที่เคร่งครัดในพระธรรมวินัยและเป็นหมู่ที่มีระเบียบเรียบร้อยเช่นพระสงฆ์มีความสามัคคีพร้อมเพรียงกันร่วมมือกันพัฒนาวัดพระสงฆ์มีระเบียบเช่นในการครองผ้าในการทำกิจวัตรร่วมกันการใช้เสนาสนะสังฆบริวารเวทีกุฎีและบริเวณวัดอันเป็นที่อยู่อาศัยเป็นวัดที่ไม่มีอิทธิหรือฟ้องร้องกันให้เป็นที่อยู่อาศัยหากมีอิทธิขึ้นทางวัดก็พิจารณาหาทางยุติด้วยความเป็นธรรมเจ้าอาวาสวัดได้มีการสอดส่องดูแลลูกวัดของตนมิให้ประพฤติผิดนอกรอยทั้งในและนอกวัดบุคคลภายในวัดต้องมีทะเบียนบัญชีแสดงการย้ายเข้าย้ายออกและการลาสิกขาบุคคลทุกคนที่พำนักอาศัยอยู่ในวัดไม่ว่าจะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ย่อมอยู่ภายใต้การปกครองบังคับบัญชาของเจ้าอาวาสทั้งสิ้นคือเจ้าอาวาสสามารถปกครองวัดได้ทั่วถึงบุคคลที่พำนักอาศัยอยู่ในวัดทุกคนบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่วัดและสนับสนุนการพัฒนาวัดนั้นๆ

(๒) สังฆาธิการกิจเจ้าอาวาสได้นำพระภิกษุสามเณรขึ้นอยู่ในการปกครองบังคับบัญชาของพระสังฆาธิการผู้ปกครองเหนือตนด้วยดีเจ้าอาวาสได้ปฏิบัติตามคำสั่งของมหาเถรสมาคมและของเจ้าคณะโดยเอื้อเพื่อการใดซึ่งจะต้องปฏิบัติต่อทางราชการบ้านเมืองทางวัดได้ปฏิบัติตามด้วยดี

(๓) สัปบุรุษทางวัดได้ปลูกฝังศรัทธาของศาสนิกชนในหมู่บ้านที่ขึ้นกับวัดโดยทั่วถึงปรากฏว่าประชาชนที่มีภูมิลำเนาอยู่ใกล้วัดพากันเลื่อมใสในวัดของตนสัปบุรุษที่ขึ้นกับวัดตั้งอยู่

ในศีลธรรมอันดีงามตามสมควรแก่ภาวะของตนประชาชนที่ขึ้นกับวัดได้ช่วยทำนุบำรุงวัดเติมกำลังวัดได้เป็นธุระในการสงเคราะห์ประชาชนตามสมณวิสัย

๒.๘.๕ ขั้นตอนในการพัฒนาวัด

กรมการศาสนา^{๓๖} ได้สรุปขั้นตอนในการพัฒนาวัดไว้ดังต่อไปนี้

๑) แต่งตั้งกรรมการในการพัฒนาวัดควรจะได้ดำเนินงานไปในรูปแบบของ คณะกรรมการเพื่อระดมความคิดและความร่วมมือร่วมใจกันซึ่งอาจประกอบด้วยพระสงฆ์ภายในวัด ประมาณ ๕ - ๗ รูปคฤหัสถ์ประมาณ ๗ - ๑๐ คนโดยคัดเลือกบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและที่สำคัญจะต้องพร้อมที่จะให้ความร่วมมือด้วยดีเมื่อติดต่อทาบถามเป็นการภายในเรียบร้อยแล้วจึง ประกาศแต่งตั้งเป็นลายลักษณ์อักษรแล้วปิดประกาศให้ทราบทั่วกันทั้งวัดและหมู่บ้านและจัดทำ สำเนาเอกสารส่งให้เจ้าคณะปกครองเหนือตนตามลำดับทราบด้วย

๒) ชี้แจงพระภิกษุสามเณรและศิษย์วัดโดยการจัดให้มีการประชุมเพื่อชี้แจงแก่ พระภิกษุสามเณรและศิษย์วัดเป็นสิ่งจำเป็นที่เจ้าอาวาสควรกระทำเป็นประจำประมาณปีละ๑ครั้ง การชี้แจงนั้นคือการแจ้งความเปลี่ยนแปลงของวัดและความก้าวหน้าในการพัฒนาให้ทราบโดยทั่วกัน และขอความร่วมมือจากบุคคลในวัดทุกประเภทถ้าวัดมีโรงเรียนตั้งอยู่ในวัดก็ให้แนะนำแก่ครูและ นักเรียนด้วย

๓) ประชุมกรรมการซึ่งในการประชุมถือว่าเป็นครั้งที่สำคัญมากดังนั้นควรนัด ประชุมในวันที่กรรมการจะมาประชุมได้พร้อมเพรียงกันโดยมีเรื่องที่ควรนำเข้าวาระการประชุมควรมี ดังนี้

(๑) เรื่องที่ประธานแจ้งให้ที่ประชุมทราบแจ้งให้ที่ประชุมทราบถึงนโยบายของ รัฐบาลและคณะสงฆ์ในการพัฒนาวัดความมุ่งที่จะส่งเสริมให้วัดพัฒนาทางด้านวัตถุและด้าน จิตใจควบคู่กันไปสำหรับเป้าหมายในการพัฒนาวัดก็คือมุ่งพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของ ชุมชนซึ่งเจ้าอาวาสจะต้องมีความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวดีพอเพื่อสมาชิกจะได้มีความ เข้าใจที่ถูกต้องและตรงกันการพัฒนาวัดจะได้ดำเนินไปอย่างถูกต้องตามเป้าหมาย

(๒) เรื่องอาณาเขตของวัดควรจะพิจารณากันถึงการจัดให้มีหนังสือสำคัญแสดง กรรมสิทธิ์ที่ดินของวัดให้เรียบร้อยการกำหนดเขตวัดเพื่อการจัดทำแผนผังวัดได้แก่การกำหนดหน้าวัด หลังวัดควรอยู่ที่ทิศทางใดจึงเหมาะสมจะแบ่งเนื้อที่วัดออกเป็นเขตพุทธาวาสเขตสังฆาวาสเขตสาธารณ สงเคราะห์ตรงไหนอย่างไรจำเป็นต้องจัดทำรั้วหรือกำแพงเป็นต้น

(๓) เรื่องการจัดทำโครงการพัฒนาวัดสมาชิกต้องช่วยกันเสนอความคิดเห็นเช่น ทางวัดควรจะต้องทำอะไรบ้างสิ่งไหนจำเป็นจะต้องทำก่อนหรือหลังจะทำเมื่อไรใช้เวลาเท่าใดใช้กำลัง งานและงบประมาณจากไหนงานนั้นๆควรมอบหมายให้ใครเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินงานรวบรวมได้แล้ว จัดทำเป็นแผนงานของวัดเรียงตามลำดับงานที่สำคัญและความจำเป็นก่อนหลังไว้เพื่อเป็นเครื่อง กำหนดแนวทางในการปฏิบัติงานและติดตามประเมินผล

^{๓๖} กรมการศาสนา, คู่มือการดำเนินงานวัดพัฒนาตัวอย่าง, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๕), หน้า๑๒-๑๓.

(๔) จัดทำแผนผังวัดในการจัดทำแผนผังวัดควรหาผู้ที่มีความรู้ในการทำแผนผังมาช่วยจัดทำให้แผนผังวัดควรจัดทำเป็น ๒ แบบคือผังสภาพปัจจุบันแสดงรายละเอียดต่างๆของสภาพปัจจุบันทั้งหมดและผังโครงการเป็นผังที่ควรจัดทำขึ้นเพื่อพัฒนาวัดตามมติที่ประชุมกรรมการพัฒนาวัดในการประชุมครั้งที่ ๑ วาระที่ ๒ เรื่องการกำหนดเขตวัดเพื่อจัดทำผังผังโครงการนี้เป็นผังที่สมบูรณ์ที่คาดการณ์ล่วงหน้าว่าเมื่อพัฒนาด้านวัตถุเบ็ดเสร็จแล้วสภาพของวัดในอนาคตจะเป็นเช่นไรหน้าวัดหลังวัดจะหันไปทางทิศไหนอาคารเสนาสนะแต่ละหลังจะตั้งเป็นหมวดหมู่อย่างไรสิ่งใดจะต้องรื้อทิ้งสิ่งใดจะต้องเคลื่อนย้ายสิ่งก่อสร้างที่จะปลูกใหม่จะปลูกตรงไหนบริเวณวัดจะตกแต่งและจะตัดถนนเช่นไรการนี้ผู้ทำผังจะต้องมีความรู้ในเรื่องการจัดวางผังและตกแต่งบริเวณจึงจะสามารถทำได้เหมาะสมสวยงามตามสภาพของพื้นที่ตั้งวัดและสภาพแวดล้อมเกี่ยวกับเศรษฐกิจและสังคมของละแวกนั้นในการจัดทำผังโครงการควรจัดเป็นหมวดหมู่โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ใช้สอยและความเป็นระเบียบเรียบร้อยซึ่งสามารถแบ่งเนื้อที่ของวัดออกเป็นเขตต่างๆดังนี้

- เขตพุทธาวาสได้แก่เขตที่ตั้งวิหารอุโบสถศาลาการเปรียญหอไตรเจดีย์
- เขตสังฆาวาสได้แก่เขตที่ตั้งกุฏิครัวเรือนโพนไฟที่สงฆ์
- เขตสาธารณสงเคราะห์ได้แก่บริเวณโรงเรียนบ้านพักแม่ชีบริเวณฌาปนสถานฯ

สถานฯ

(๕) จัดทำโครงการพัฒนาวัดเมื่อคณะกรรมการฯได้ประชุมหารือกันในเรื่องแผนงานพัฒนาของวัดว่าจะต้องทำงานหรือกิจกรรมใดบ้างตามลำดับความสำคัญก่อนหลังแล้วผู้ที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบในงานหรือกิจกรรมนั้นๆควรจะได้เขียนโครงการกิจกรรมให้ชัดเจนแจ้งเสนอกรรมการเพื่อพิจารณาอนุมัติโครงการก่อนที่จะดำเนินการกิจกรรมของวัดที่จะพัฒนาแยกได้เป็น ๒ ทางคือ

- การพัฒนาทางด้านวัตถุหมายถึงการพัฒนาสภาพวัดให้เกิดศรัทธาทางรูปธรรมได้แก่อาคารเสนาสนะมีเอกลักษณ์ของการเป็นวัดไทยปลูกสร้างอยู่เป็นหมวดหมู่สวยงามและไม่ไหม้โตเกินความจำเป็นแห่งประโยชน์ใช้สอยและสภาพแวดล้อมของวัดและชุมชนถนนบริเวณวัดสะอาดร่มรื่นตกแต่งด้วยไม้ยืนต้นไม้ดอกไม้ประดับอย่างเหมาะสมอาณาเขตของวัดแบ่งเป็นหมวดหมู่การก่อสร้างอาคารสถานที่ต่างๆควรดำเนินการให้สอดคล้องกับแผนผังโครงการที่จัดทำไว้

- การพัฒนาทางด้านจิตใจหมายถึงการพัฒนาทางนามธรรมเช่นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่ศาสนิกชนในท้องถิ่นรวมถึงกิจกรรมต่างๆที่วัดควรจะเป็นศูนย์กลางจัดขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกต่อชุมชนหมู่บ้านนั้นการพัฒนาทางด้านนี้ควรจะได้นำหนังสือหรือพัฒนาควบคู่ไปกับการปรับปรุงสภาพวัดทางด้านวัตถุหรือรูปธรรม

(๖) ดำเนินการพัฒนาวัดเมื่อได้จัดแผนผังวัดจัดทำแผนและโครงการพัฒนาวัดได้แก่กิจกรรมต่างๆเสร็จและผ่านความเห็นชอบจากกรรมการในการประชุมครั้งต่อมาเรียบร้อยแล้วเริ่มพัฒนาได้เลยโดยอาจจะกำหนดวันชุมนุมสัปดาห์และประชาชนในท้องถิ่นเพื่อประกาศชี้แจงความมุ่งหมายในการพัฒนาวัดและโครงการต่างๆที่วัดจะดำเนินการให้ทราบโดยทั่วกันพร้อมทั้งเชิญชวนและขอความร่วมมือจากประชาชนในการที่ดำเนินการพัฒนาวัดในโครงการต่างๆนั้นด้วยจากนั้นจะร่วมกันทำความสะอาดปลูกต้นไม้ทำรั้ววัดไว้เป็นที่ระลึกจะเป็นการดียิ่งซึ่งในโอกาสข้างหน้าวัดจะได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านอีกต่อไปด้วยดี

๒.๙ หลักธรรมเพื่อการพัฒนาวัด

หลักธรรมกับพัฒนา^{๓๗} พุทธศาสนากับคนไทยมีความผูกพันกันมานานไม่สามารถแยกออกจากกันได้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติไทยและเจริญมั่นคงในประเทศไทยยิ่งกว่าที่ไหนในโลก ฉะนั้นหลักธรรมของพระพุทธศาสนาจึงเป็นที่มาของขนบธรรมเนียมประเพณีวิถีชีวิตทัศนคติในด้านความรู้สึกรู้สึกนึกคิดต่างๆของคนไทยจะมีหลักพระพุทธศาสนามาเกี่ยวข้องซึ่งหลักธรรมของพระพุทธศาสนาจะมีอิทธิพลต่อชีวิตจิตใจของคนไทยมากและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารและพัฒนาโดยยึดแนวทางการปฏิบัติที่เรียกว่าทางสายกลางซึ่งในทางสายกลางของพุทธศาสนาเกี่ยวข้องทั้งกายวาจาใจสมาธิหรือว่าปัญญาสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาวัดได้

๒.๙.๑ หลักธรรมในการพัฒนาวัด

ธัมมะของพระพุทธเจ้าเปรียบเสมือนใบไม้ในป่าใหญ่หยิบใบไม้มาทำมือเดียวก็เพียงพอแล้วสำหรับใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตหลักในการพิจารณาเลือกคำสอนพุทธศาสนามาใช้ในการพัฒนานั้นต้องเลือกมาให้เหมาะกับวิถีชีวิตและวัดโดยหลักๆเกี่ยวกับการปกครองเกี่ยวกับการบริหาร วัดต่างๆจะต้องใช้หลักธรรมที่เรียกว่าสังคหวัตถุ ๔ คือเป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของกันและกันประสานใจทุกคนที่อยู่ในวัดเดียวกันให้อยู่อย่างมีความสุขสามัคคีซึ่งประกอบไปด้วย

๑. การให้ทาน คือการอนุเคราะห์หรือสงเคราะห์การช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามถาหรณารูปในโอกาสต่างๆเช่นงานบุญกุศลงานอัคริรายหรือหลายๆอย่าง
๒. ปิยวาจา คือการกล่าวด้วยคำที่เป็นที่รักมีประโยชน์ถูกต้องดีงามและก็จริงใจต่อผู้อยู่ร่วมกัน
๓. อัตถจริยา คือความประพฤติที่เป็นประโยชน์กับคนอื่นเช่นว่าเราช่วยเหลือกิจการต่างๆที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมทั่วไปแนะนำแก้ไข้ปัญหาต่างๆและชักชวนให้คนอื่นสนใจธรรมะให้ประพฤติ
๔. สมานัตตา คือความเป็นผู้มีตนเสมอวางตนเสมอต้นเสมอปลายปฏิบัติต่อคนอื่นอย่างเสมอภาควางตัวให้เหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่เข้ากับคนอื่นให้ได้ไม่เอาเปรียบคนอย่างทีกล่าวมาทั้งหมดเรียกว่าสังคหวัตถุ ๔

ธรรมคัมภรองโลก^{๓๘} หมายถึงธรรมที่ช่วยคัมภรองทั้งมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายให้อยู่ด้วยกันอย่างปกติสุขโลกร่มเย็นไม่เดือดร้อนวุ่นวายเพราะมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายไม่เบียดเบียนกันมีเมตตากรุณาต่อกันต่างไว้วางใจกันและกันในเรื่องต่างๆเช่นชีวิตทรัพย์สินและของรักของหวงเป็นคุณธรรมที่สนับสนุนหลักมนุษยธรรมให้เป็นที่ไปด้วยดีโดยชักนำจิตใจของบุคคลให้เกิดความละอายต่อความชั่วและความเกรงกลัวต่อความประพฤติชั่วและผลของความชั่วที่จะติดตามมาทั้งยังป้องกันไม่ให้กระทำ ความชั่วทั้งต่อหน้าและลับหลังเป็นหลักธรรมสนับสนุนให้บุคคลมีสำนึกในการละเว้นความชั่ว

^{๓๗} ระพี สาคริก , “คุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหาร”,วารสารวิทยบริการปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๔๑), หน้า๑๒.

^{๓๘} อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๒๕๕/๖๕.

ทุจริตเป็นการเปียดเบียนตนและผู้อื่นให้เดือดร้อนภายหลังธรรมที่ช่วยให้โลกมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยไม่เดือดร้อนและสับสนวุ่นวาย^{๓๙}

พรหมวิหาร^{๔๐} หมายถึงธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ, ธรรมประจำใจอันประเสริฐ, หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์, ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติจึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ^{๔๑} กล่าวคือหลักพรหมวิหารนั้นคือหลักแห่งการพัฒนาให้คนในสังคมได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มนุษย์แต่ละคนนั้นจะต้องมีความสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆรอบตัวเอง ในที่นี้คือสิ่งแวดล้อมทางสังคม ซึ่งหมายถึงการอยู่ร่วมกันกับเพื่อนมนุษย์ มนุษย์ถือเป็นสัตว์สังคม ดังนั้นมนุษย์จึงต้องมีการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ การที่บุคคลจะใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุขได้นั้นมีหลักธรรมอยู่หมวดหนึ่ง สำหรับเป็นหลักในการใช้ชีวิตกับบุคคลรอบข้างนั้นก็คือ พรหมวิหาร ๔ ซึ่งได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุpekขา มนุษย์เราจะสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสุขสงบนั้น จะต้องมีเมตตาต่อกัน การไม่เปียดเบียนกันไม่ทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สังคมมนุษย์เราก็จะน่าอยู่สุขสงบ พรหมวิหาร ๔ มีดังต่อไปนี้

๑. เมตตา ได้แก่ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุขมีจิตอันแผ่เมตตาและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

๒. กรุณา ได้แก่ความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

๓. มุทิตา ได้แก่ความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุขมีจิตผ่องใสบันเทิงกอบประด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุขพลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุขเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

๔. อุpekขา ได้แก่ความวางใจเป็นกลางอันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญาคือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราซึ่งไม่เอนเอียงด้วยรักและชังพิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้วอันควรได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุอันตนประกอบพร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรมรวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดูในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำเพราะเขาได้รับผิดชอบตนได้ดีแล้วเขาสมควรรับผิดชอบตนเองหรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรักผิดชอบของตน

นาถกรณธรรม ในทุติยานาสุตระ^{๔๒} พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม ๑๐ ประการ ที่มีอุปการะมากเป็นหลักธรรมที่สร้างที่พึ่ง เป็นคุณธรรมที่ทำให้ตนเป็นที่พึ่งแห่งตนและยังสร้างประโยชน์ให้เกิดแก่ผู้อื่นได้ดังมีรายละเอียด สรุปได้ ดังนี้

๑. ศีล ความประพฤติดีงามสุจริต รักษาระเบียบวินัย มีอาชีพะบริสุทธิ์

๒. พากุศลจะ ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก มีความรู้ความเข้าใจลึกซึ้ง

^{๓๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส.อาร์.พริ้นติ้งแมสโปรดักส์จำกัด. ๒๕๕๑.), หน้า ๖๕.

^{๔๐} อภิ.ส. (ไทย) ๓๔/๑๙๐/๗๕.

^{๔๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส.อาร์.พริ้นติ้งแมสโปรดักส์จำกัด. ๒๕๕๑.), หน้า ๑๒๔

^{๔๒} ดูรายละเอียดใน อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๘/๓๔-๓๘.

๓. กัลยาณมิตรตตา ความมีกัลยาณมิตร การคบคนดี ได้ที่ปรึกษา และผู้แนะนำสั่งสอนที่ดี
 ๔. โสวัจัสสตา ความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย รับฟังเหตุผล
 ๕. กิงกรณียะสุทักขตา ความเอาใจใส่ช่วยขวนขวายในกิจใหญ่น้อยทุกอย่างของเพื่อนร่วมหมู่คณะ รู้จักพิจารณาไตร่ตรอง สามารถจัดทำให้สำเร็จเรียบร้อย
 ๖. ธัมมกามตา ความเป็นผู้ใคร่ธรรม คือ รักธรรม ใฝ่ความรู้ใฝ่ความจริง รู้จักพูดรู้จักฟัง ทำให้เกิดความพอใจ นำร่วมปรึกษาสนทนา ชอบศึกษา ยินดีปริตาในหลักธรรมหลักวินัยที่ละเอียดลึกซึ้งยิ่งๆ ขึ้นไป

๗. วิริยารัมภะ ความขยันหมั่นเพียร คือ เพียรละความชั่ว ประกอบความดีมีใจแก้แค้นล้างล้างบากบั่นก้าวหน้า ไม่ย่อท้อ ไม่ทอดทิ้งธุระ

๘. สันตุกฐีความสันโดษ คือ ยินดี มีความสุขความพอใจด้วยปัจจัย ๔ ที่หามาได้ด้วยความเพียรอันชอบธรรมของตน

๙. สติความมีสติ รู้จักกำหนดจดจำ ระลึกการที่ทำได้ไม่ดีไม่มีความประมาท

๑๐. ปัญญา ความมีปัญญาหยั่งรู้เหตุผล รู้จักคิดพิจารณา เข้าใจภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

นาถกรณธรรมนี้ อาจเรียกว่าเป็น พหุการธรรม หรือ ธรรมมีอุปการะมาก เพราะเป็นกำลังหนุนในการบำเพ็ญคุณธรรมต่างๆ ยังประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นให้สำเร็จได้อย่างกว้างขวางไพศาล

๒.๙.๒ หลักธรรมเพื่อพัฒนาการปกครอง

ในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าทรงแสดงโปรดพุทธบริษัท เกี่ยวกับหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปกครองไว้หลายพระสูตร ซึ่งสามารถนำมาประมวลและบูรณาการให้เหมาะกับผู้นำในการนำมาเป็นหลักในการพัฒนาชาติได้ ดังนี้

อปรีหานิยธรรม ในตอนหนึ่งของมหาปริณิพพานสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้วัสสการพราหมณ์เข้าใจถึง เหตุแห่งความเป็นใหญ่ของแคว้นวัชชี ที่เรียกว่า อปรีหานิยธรรม^{๔๓}ซึ่งสามารถนำบางส่วนของคำสอนมาเป็นหลักการในการบริหารงานของผู้นำเพื่อช่วยป้องกันความเสื่อม นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ได้ ดังนี้

๑. การหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ พบปะปรึกษาหารือกิจการงานโดยสม่ำเสมอ
๒. การพร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลายที่พึงทำร่วมกัน
๓. การเคารพทบัตัญญัติหรือกฎเกณฑ์ที่วางไว้เป็นธรรมเนียมของสังคม ไม่ลบหลู่และตั้งขึ้นใหม่เพื่ออำนวยความสะดวกแห่งตน
๔. การให้เกียรติเคารพนับถือท่านผู้ใหญ่มีประสบการณ์ยาวนาน โดยการไต่ถามและรับฟังความคิดเห็นของท่านเหล่านั้น
๕. การทำตนเป็นตัวอย่างทางศีลธรรมแก่บุคคลากร และคนทั่วไป

^{๔๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๔/๗๙.

นอกจากนั้นผู้นำในการพัฒนาวัดจะต้องไม่มีความลำเอียงอันเป็นเหตุให้เกิดความเสื่อม
ดังนี้

ความไม่ลำเอียง ในอคติสูตรที่ว่าด้วยความอคติ^{๔๔} พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า เมื่อผู้ใด
ประพฤติล่วงธรรมด้วยความลำเอียงเพราะชอบ เพราะชัง เพราะกลัว เพราะหลง ยศของผู้นั้นย่อม
เสื่อมเหมือนดวงจันทร์ข้างแรม ในทางตรงข้าม เมื่อผู้ใดไม่ประพฤติล่วงธรรมด้วยความลำเอียงเพราะ
ชอบ เพราะชัง เพราะกลัว เพราะหลง ยศของผู้นั้นย่อมเต็มเปี่ยมเหมือนดวงจันทร์ในวันข้างขึ้น ฉะนั้น

ผู้นำจำเป็นต้องเป็นผู้ที่รักษาความเป็นธรรมแก่คนในปกครอง เพื่อให้องค์กรนั้นมีความ
สามัคคี มีความสงบสุข ให้เว้นความลำเอียง เพื่อการปกครองด้วยความถูกต้องดีงาม และเที่ยงธรรม
ความลำเอียง หรือ อคติ ๔ คือความประพฤติออกนอกทางของธรรม ๔ อย่าง คือ

๑. ลำเอียงเพราะชอบ (ฉันทาคติ) หมายถึง เมื่อชอบ มีความลำเอียงที่จะเข้าข้างผู้นั้น
๒. ลำเอียงเพราะชัง (โทสาคติ) หมายถึง เมื่อชังใคร มีความลำเอียงที่จะกีดกันผู้นั้น
๓. ลำเอียงเพราะเขลา (โมหาคติ) หมายถึง การขาดข้อเท็จจริงในเรื่องต่างๆ เมื่อได้ยินได้
ฟังเรื่องใด เกิดความเชื่อทันที โดยไม่ไตร่ตรอง ทำให้เกิดความผิดพลาดขึ้น
๔. ลำเอียงเพราะกลัว (ภยาคติ) หมายถึง เมื่อมีความหวาดกลัวในบุคคลหรือเรื่องใดๆ
เป็นเหตุให้เกิดการกระทำและตัดสินใจที่ผิดพลาด

๒.๙.๓ หลักธรรมเพื่อความสำเร็จของการพัฒนาวัด

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๔๕} อธิบายว่า อิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมเพื่อ
ความสำเร็จแห่งกิจการนั้นๆ ผู้ที่ได้ปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ความสำเร็จจะเกิดขึ้น

อิทธิบาท ๔^{๔๖} คือธรรมะของความสำเร็จเป็นทางแห่งความก้าวหน้าซึ่งสามารถใช้ในธุรกิจ
ได้มีหลักอยู่ ๔ ประการดังนี้

๑. ฉันทะ คือความพอใจรักในสิ่งที่เราทำและสิ่งที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม
๒. วิริยะ คือต้องมีความพยายามขยันหมั่นเพียรเข้มแข็งอดทนไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค
๓. จิตตะ คือเอาใจมุ่งมั่นต่อสิ่งที่ทำมีสติไม่เหม่อลอยฟุ้งซ่านต้องมีสมาธิและตั้งอกตั้งใจ
๔. วิมังสา คือการรู้จักพิจารณาหาเหตุผลใช้ปัญญาในการทำงานประกอบไปด้วยการ
วางแผนงานวัดผลงานเมื่อมีข้อบกพร่องต้องรู้จักแก้ไขปรับปรุง

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๔๗} การพัฒนาสังคมไทยหรือพัฒนาชุมชนนั้นจะต้องมีการ
พัฒนาคนก่อน เพื่อสร้างคนให้มีความเข้มแข็ง ๓ ประการ คือ

๑. ความเข้มแข็งทางพฤติกรรม ได้แก่ ความขยันขันแข็งจริงจังในการทำงาน

^{๔๔} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๙/๓๑.

^{๔๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมานุญชีวิต, หน้า ๓๖.

^{๔๖} ฉานินทร์ กรัยวิเชียร, “คุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหาร”, นนทบุรี, (ศูนย์ส่งเสริมจริยธรรม
สถาบันข้าราชการพลเรือนสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, พิมพ์ครั้งที่ ๑, ๒๕๔๗), หน้า ๑๗.

^{๔๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พัฒนาการ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๔),
หน้า ๒๙

๒. ความเข้มแข็งทางจิตใจ ได้แก่ การช่วยเหลือตนเอง ไม่รอคอยความช่วยเหลือจากภายนอก

๓. ความเข้มแข็งทางปัญญา ได้แก่ ความพยายามทำด้วยตัวเอง ใช้ปัญญาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา ก่อให้เกิดภาวะผู้นำทางปัญญา ซึ่งเป็นผู้นำที่แท้จริงนั่นเองเมื่อสร้างคนให้มีความเข้มแข็งแล้วก็จะสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมได้ อีกทั้งยังส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็ง โดยยึดหลักธรรมเป็นแนวทางในการพัฒนา ดังนี้

๑. ถือหลักทำการให้สำเร็จด้วยความเพียรพยายาม ที่เรียกว่า “หลักกรรม”

๒. ถือหลักเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาชีวิตให้ดียิ่งขึ้นเรื่อยไป ทั้งทางพฤติกรรม ทางจิตใจ และทางปัญญา ที่เรียกว่า “ไตรสิกขา”

พระไพศาลวิสาโลอธิบายว่าการพัฒนาที่แท้จริงในทางพุทธธรรมจะต้องเอื้ออำนวยให้แต่ละคนตระหนักถึงสายสัมพันธ์ที่ตนมีต่อสังคมและชาติอันตนจะต้องเกื้อกูลปกป้องแวดล้อมดังกล่าวให้เป็นไปด้วยดีโดยไม่เอาผลประโยชน์ส่วนตนเป็นเกณฑ์พร้อมกันนั้นการพัฒนาจะต้องมีธรรมะเป็นพื้นฐานอำนวยให้เกิดคุณค่าในทางมนุษยธรรมเมตตากรุณาความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และความยุติธรรม^{๔๘}

ดังที่ได้อธิบายมาอาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาวัดใดๆก็ตามหากไม่มีหลักธรรมในการยึดเหนี่ยวแล้วก็ยากที่การพัฒนานั้นจะประสบผลสำเร็จหรือการพัฒนาจะประสบผลสำเร็จอย่างแท้จริงได้ก็อยู่ที่ผู้นำในการพัฒนาว่าจะมีวิสัยทัศน์กว้างไกลเพียงใดมีหลักคุณธรรมประจำตนเองมากน้อยแค่ไหนมีความสามารถในการประยุกต์หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาใช้ในการพัฒนาวัดได้หรือไม่จึงเป็นสิ่งสำคัญต่อผลสำเร็จในการพัฒนา

๒.๑๐ สรุป

“การศึกษาหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาวัดผาสุกราม” ครั้งนี้ หลังจากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด และทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วพบว่า การที่วัดจะได้รับการพัฒนาขึ้นไปได้นั้นเกิดจากบารมีของเจ้าอาวาสหรือภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสซึ่งทำหน้าที่ปกครองดูแลวัดประการหนึ่ง และในการพัฒนาวัดให้เจริญรุ่งเรืองได้นั้นต้องอาศัยความสามัคคีของชาวบ้านทั่วไปในการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมมาพุทธเจ้าอีกด้วยวัดนั้นจึงได้ชื่อว่าประสบผลสำเร็จในการพัฒนา ซึ่งมีแนวทางของการพัฒนาที่สำคัญแบ่งออกเป็น ๒ ด้านใหญ่ๆคือ ๑. ด้านการจัดการปกครองภายในวัด อาคารเสนาสนะความสะอาดและ ๒. ด้านการจัดกิจกรรมเพื่อชุมชน สาธารณสงเคราะห์คือการช่วยเหลือชุมชนในเรื่องต่างๆทั้งโดยทางวัตถุและทางหลักธรรมคำสอนซึ่งถือว่าเป็นหลักสำคัญของการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ดังจะได้อธิบายในบทต่อไป

^{๔๘} พระไพศาลวิสาโล, พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๓), หน้า ๑๘-๑๙.

บทที่ ๔

ผลการพัฒนาวัดผาสุการามตามหลักพุทธธรรม

วัดเป็นสถาบันที่มีความสำคัญ และมีบทบาทอย่างยิ่งต่อการเจริญรุ่งเรืองของชุมชน พิจารณาในทางสังคมจากอดีตที่ผ่านมา จะพบว่าวัดในพระพุทธศาสนาได้มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิต ของคนไทยหรือสังคมชาวไทยเป็นอย่างมาก จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาวัดให้เจริญในทุกๆด้าน ในที่นี้จะได้นำเสนอผลการพัฒนาวัดผาสุการามตามหลักพุทธธรรม โดยอาศัยแนวทางที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้จัดทำมาตรฐานการพัฒนาสำหรับวัดขึ้น โดยจะนำเสนอในรูปแบบให้สอดคล้องกับภารกิจ ๖ ด้านของคณะสงฆ์ ได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการสาธารณสงเคราะห์นอกจากนี้ยังได้เพิ่มเติมในด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ ส่งเสริมวัฒนธรรม เพื่อให้ครอบคลุมในส่วนของความต้องการพื้นฐานของชุมชนอีกด้วย

๔.๑ ผลการพัฒนาและหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาวัดผาสุการาม

การพัฒนาวัดผาสุการามนั้นไม่อาจสำเร็จลงได้ในวันหนึ่งวันเดียวและไม่อาจสำเร็จได้ด้วยคนเดียว แต่ต้องประกอบด้วยคนจำนวนมากมาทั้งคณะสงฆ์โดยการนำของเจ้าอาวาส รอง และผู้ช่วยทั้ง ๓ อีกทั้งต้องมีฝ่ายคฤหัสถ์อันประกอบด้วยไวยาวัจกร มัคค์ทายก กรรมการวัด ผู้นำชุมชนที่อยู่รอบวัดตลอดจนชาวมุขมนตรีทั้งหลายที่จะต้องช่วยกันร่วมแรงร่วมใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันการที่คนหลายคนมาร่วมงานกันจะต้องมีแนวทางประพฤติดีปฏิบัติร่วมกันสิ่งนั้นคือหลักพุทธธรรมที่จะนำมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับการพัฒนาวัดผาสุการามอันมีแนวทางพัฒนาประกอบด้วย การปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ผลจากการนำหลักธรรมมาพัฒนาด้านต่างๆนั้นมีดังรายละเอียดดังนี้

๔.๑.๑ ด้านการปกครอง

วัดผาสุการามปกครองโดยใช้หลักธรรมที่เรียกว่าสังคหวัตถุ^๑ เพื่อให้การปกครองมีระเบียบเรียบร้อย และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขนอกจากนี้ยังยึดหลักสัปปุริสธรรม ๗ ประการในการบริหารวัดให้ประสบผลสำเร็จดังมีรายละเอียดดังนี้

พระมหาสุริโย อุตตมเมธี (ป.ธ.๙)^๑ เจ้าคณะอำเภวารินชำราบได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการปกครองของวัดผาสุการามเอาไว้ว่าการปกครองก็อาศัยพระธรรมวินัย ธรรมะ และต้องมีความรู้ความสามารถในการบริหารมีคุณธรรม มีเมตตาไม่เกลียดไม่ชิงรักนับถือ หลีกเลียงอคติลำเอียง ในการปกครองที่จะให้สำเร็จผลก็ต้องอาศัยการศึกษาผู้ได้ปกครองต้องได้รับการศึกษาพอสมควรอะไรเข้าใจได้ง่าย เขาจึงจะรู้เหตุรู้ผลสำนึกในหน้าที่ นอกจากผู้ปกครองมีคุณธรรมครบถ้วนแล้วก็ต้องส่งเสริมให้ลูกน้องมีเหมือนกัน

สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่เรียกว่าสังคหวัตถุ^๒ คือหลักธรรมที่ช่วยให้คนในสังคมอยู่กันอย่างสงบสุขมีรายละเอียดดังนี้

ทาน หมายถึงการให้ (โอบอ้อมอารี) ต้องมีน้ำใจรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

^๑ สัมภาษณ์ พระมหาสุริโย อุตตมเมธี (ป.ธ.๙), เจ้าคณะอำเภวารินชำราบ, วันที่ ๖ กันยายน ๒๕๕๖.

^๒ อ.จตุกก. ๒๑/๓๒/๔๒

ปิวาจา (วจีไพบระ) การพูดจาด้วยคำที่ไพเราะ อ่อนหวาน
 อัตถจริยา (สงเคราะห์ประชาชน) การทำตัวให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นสร้างคุณค่าให้บังเกิด
 ประโยชน์ต่อองค์กร ชุมชน สังคม

สมานัตตตา (วางตนพอดี) วางตนด้วยความเสมอต้นเสมอปลายกับทุกฝ่าย

จากการสัมภาษณ์พระครูถาวรธรรมสถิต^๓ เจ้าอาวาสถึงแนวคิดในการบริหารวัดผาสุการาม พระ
 ครูถาวรธรรมสถิตเจ้าอาวาส มีนโยบายบริหารจัดการแบบกระจาย ๓ ด้าน คือ

๑. กระจายอำนาจ ได้มอบหมายให้รองเจ้าอาวาสผู้ช่วยเจ้าอาวาส ช่วยบริหารจัดการงานฝ่าย
 ต่างๆและแต่งตั้งคณะกรรมการจัดการช่วยเป็นที่ปรึกษาเพื่อให้งานได้เป็นไปด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อย

๒. กระจายงาน ได้กระจายงานของเจ้าอาวาสออกเป็น ๓ ฝ่าย และกิจการพิเศษ โดยได้
 มอบหมายให้ผู้ช่วยเจ้าอาวาสช่วยบริหารจัดการและให้ขึ้นตรงต่อรองเจ้าอาวาส หรือเจ้าอาวาส

๓. กระจายโอกาส เพื่อให้คณะผู้บริหารทุกรูปได้มีส่วนร่วมในโอกาสแห่งการรับรู้เรียนรู้และร่วม
 กิจกรรมของวัดอย่างสม่ำเสมอและเท่าเทียม

อธิบายได้ดังนี้

๑. กระจายอำนาจ วัดเป็นศาสนสถาน เป็นที่ตั้งแห่งพระรัตนตรัยเป็นสถานที่อยู่จำพรรษาของ
 พระ(ผู้ประเสริฐ)บรรพชิต(ผู้เว้น) สมณะ(ผู้สงบ) ภิกษุ(ผู้ขอหรือผู้มีปกติเห็นภัยในวัฏฏะ)สามเณร(ผู้เป็นเหล่ากอ
 ของผู้สงบ) เป็นบุญสถานและเป็นบุญสถานของพุทธบริษัท ผู้บริหารต้องทำนุบำรุงให้ดีที่สุด โดยเฉพาะ
 สถานที่วัดผาสุการามเป็นสถานที่ประดิษฐานพระเจ้าใหญ่พุทธไสยาสย์ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่สำคัญของอำเภอ
 วารินชำราบจึงต้องช่วยกันบริหารวัดผาสุการามให้เป็นที่เคารพยำเกรงจึงได้จัดทำโครงสร้างการบริหารและ
 แบ่งฝ่ายรับผิดชอบ ดังนี้

๑) รองเจ้าอาวาส ให้ปฏิบัติหน้าที่แทนเจ้าอาวาส หรือปฏิบัติงานตามที่เจ้าอาวาสมอบหมาย

๒) ฝ่ายปกครอง

(๑) ให้สนองงานการปกครองตามคำสั่งของเจ้าอาวาส

(๒) ให้พระภิกษุสามเณรปฏิบัติตามพระธรรมวินัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหา
 เณรสมาคมระเบียบ คำสั่งของคณะสงฆ์ และเจ้าอาวาส

(๓) ให้มีกิจวัตร เช่น ทำวัตรเช้า – เย็นทำความสะอาด ทำอาหาร และทำกิจวัตรอื่นๆ

(๔) ให้มีกิจกรรมส่งเสริมความสามัคคี เคารพเชื่อฟังกันตามลำดับอาวุโสและมีความ
 เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน

(๕) ให้มีการศึกษาอบรมในวัตรปฏิบัติ มีบุคลิกภาพที่ดีมีสัมมาคารวะ อ่อนน้อมถ่อม
 ตน นุ่งห่มเป็นปริมนทล

(๖) ให้ส่งเสริมการศึกษาแก่เยาวชนของชาติเช่น ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
 เป็นต้น

(๗) ให้ดูแลความสะอาดของสถานศึกษา ทั้งภายในและภายนอกอาคารสถานศึกษา

(๘) ให้จัดหาวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนให้ครบถ้วน

(๙) ให้จัดหาครู-อาจารย์ เข้าทำการสอนตามวิชาที่ถนัดประสบการณ์และตรงกับวุฒิ
 การศึกษา และส่งเสริมให้มีความเจริญก้าวหน้า

^๓สัมภาษณ์ พระครูถาวรธรรมสถิต, เจ้าอาวาส, เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๕๖.

(๑๐) ให้ทำหน้าที่โฆษก พิธีกร หรือผู้ประกาศในงานพิธีงานภายในวัด และวันธรรมสวนะทุกวัน

๓) ฝ่ายการศึกษา

- (๑) ให้สนองงานการศึกษาตามคำสั่งของเจ้าอาวาส
- (๒) ให้ส่งเสริมการศึกษาของพระภิกษุสามเณรทั้งทางด้านพระปริยัติธรรม แผนกธรรมบาลีแผนกสามัญศึกษา และระดับอุดมศึกษา
- (๓) ให้ส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์เช่น ส่งเสริมการศึกษาของโรงเรียนในชุมชน การศึกษานอกโรงเรียน
- (๔) ให้จัดกระดานข่าว ป้ายประชาสัมพันธ์ป้ายนิทรรศการ เพื่อเป็นแหล่งข่าวแหล่งเรียนรู้และศูนย์รวมข่าวสารภายในวัด
- (๕) ให้มีกิจกรรมส่งเสริมศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนในวาระและโอกาสต่างๆ

๒. กระจายงาน เป็นการแบ่งงานออกเป็นส่วนต่างๆตามลักษณะของงานซึ่งมีดังต่อไปนี้

๑) งานสาธารณูปการ

- (๑) ให้สนองงานการสาธารณูปการตามคำสั่งเจ้าอาวาส
- (๒) ให้จัดกิจกรรมส่งเสริมความสะอาด ร่มรื่นสดชื่น และเป็นระเบียบเรียบร้อย
- (๓) ให้รับผิดชอบความสะอาดศาลาการเปรียญ
- (๔) ให้จัดสถานที่อำนวยความสะดวกแก่อุบาสกอุบาสิกาทุกวันพระ
- (๕) ให้จัดกิจกรรมส่งเสริมความรู้ความเข้าใจและการมีส่วนร่วมของภรรณรังค์
- (๖) เป็นหัวหน้าทำวัตรสวดมนต์

๒) งานการศึกษา

- (๑) ให้สนองงานการศึกษาตามคำสั่งของเจ้าอาวาส
- (๒) จัดการศึกษาของพระภิกษุสามเณรทั้งทางด้านพระปริยัติธรรม แผนกธรรมบาลีแผนกสามัญศึกษา และระดับอุดมศึกษา
- (๓) จัดการศึกษาสงเคราะห์เช่น ส่งเสริมการศึกษาของโรงเรียนในชุมชน การศึกษานอกโรงเรียน

๓) งานกิจการพิเศษ

เป็นงานที่ขึ้นตรงต่อเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาสผู้ช่วยเจ้าอาวาส หน้าที่

- (๑) การกวาดขึ้นการนุ่งห่มความประพฤติ กิริยามารยาท และสุขภาพของสามเณร
- (๒) การประดับตกแต่งภายใน – ภายนอกอาคาร และบริเวณวัด
- (๓) งานพิธีกรรมเป็นกรณีพิเศษ
- (๔) งานสวัสดิการและดูแลสามเณรอาพาธ
- (๕) งานดูแลซ่อมแซมเสนาสนะ
- (๖) งานกองคลังพัสดุ
- (๗) งานธุรการและการเงิน

๓. กระจายโอกาส เปิดให้พระภิกษุ สามเณรทุกรูปรวมถึงโยยาวัจกร กรรมการวัดทุกคนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดและเปิดโอกาสให้เสนอข้อแนะนำและข้อซักถามได้ทุกรูปอย่างสม่ำเสมอและเท่าเทียม รวมถึงการเปิดโอกาสให้พระเณรได้แสดงความสามารถในโอกาสต่างๆเช่นเป็นวิทยากรอบรมนักเรียน เป็นโฆษกในงานพิธีต่างๆเป็นนักเทศน์ในช่วงเข้าพรรษาหรือวันสำคัญทางศาสนา

ร้อยตรีมาตี แสงฉลวยได้ให้ความเห็นไว้ว่าการปกครองของวัดผาสุกรามมีการวางระเบียบประชุมปรึกษาหารือเจ้าอาวาส กรรมการวัด และชุมชนอยู่เสมอ ในการประชุมแต่ละครั้ง ถึงจะมีใครมาพูดบอกรายงานเรื่องอะไร ก็พิจารณาด้วยเหตุผลเป็นธรรม ทำให้การประชุมหารือหรือการจัดงานใดๆก็ตาม ประสบผลสำเร็จด้วยดีเสมอ^๕

นายคำ อ่อนจันทร์ ได้ให้ความเห็นเอาไว้ว่า ที่วัดผาสุกรามเจริญรุ่งเรืองมาจนถึงทุกวันนี้ก็โดยอาศัยเจ้าอาวาส รอง ผู้ช่วยทั้ง ๓ ได้ช่วยกันพัฒนาวัดด้วยความตั้งใจ และเข้าใจในสภาพของคนในชุมชนรอบวัดและจะว่าไปแล้วอาจเรียกได้ว่ารู้จักคนในชุมชนแทบจะทุกคนเวลาจัดงานแต่ละครั้ง ก็จะมีการประชุมหารือกับชาวชุมชนตลอดและได้รับความร่วมมือจากผู้นำชุมชนด้วยดีตลอดมา^๕

ซึ่งสอดคล้องกับหลักสัปปุริสธรรม ๗ คือหลักธรรมเป็นแม่บทของการปกครองวัดผาสุกรามที่เขียนติดเอาไว้ที่ห้องทำงานของโยยาวัจกร ให้ถือเป็นหลักปฏิบัติของการปกครองวัดผาสุกราม หลักสัปปุริสธรรม มี ๗ ประการดังนี้

๑. ฉัมมัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ คือเหตุอันเป็นความจริงของการพัฒนาวัด
๒. อัตถัญญตา ความเป็นผู้รู้จักผล คือผลอันเกิดจากการลงมือพัฒนา
๓. อัตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักตน คือรู้ว่าวัดของตนมีบุคลากร มีงบประมาณเท่าไร
๔. มัตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือรู้จักพัฒนาวัดตามกำลังกายกำลังทรัพย์ของตน
๕. กาลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักกาล คือรู้ว่าควรพัฒนาสิ่งใดก่อน หลังเป็นต้น
๖. ปริสัญญตา ความเป็นผู้รู้จัก ชุมชน คือรู้ว่าสภาพชุมชนเป็นอย่างไรสามารถสนับสนุนการพัฒนาวัดได้หรือไม่หรือพร้อมจะสนับสนุนการพัฒนาวัดหรือไม่
๗. ปุคคัลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักบุคคล คือรู้ว่าในวัดหรือในชุมชนประกอบด้วยบุคคลเช่นใดบ้าง พันตรีสรยุทธ เข้มทิศกล่าวว่าหลักสัปปุริสธรรม ๗ ประการนั้นเหมาะสมเป็นอย่างยิ่งต่อการนำมาเป็นหลักปฏิบัติในการพัฒนาวัดผาสุกราม ผู้บริการของวัดตั้งแต่เจ้าอาวาส รอง ผู้ช่วยทั้ง ๓ และโยยาวัจกรรวมถึงผู้นำชุมชนจะต้องตระหนักและยึดถือนำมาปฏิบัติโดยเคร่งครัดโดยเฉพาะข้อที่ว่าด้วยมัตตัญญตา คือรู้จักประมาณกำลังของวัดว่ามีเงินทุนเท่าไร มีกำลังกาย กำลังทรัพย์แค่ไหน ไม่มีโครงการก่อสร้างที่ใหญ่โตเกินกำลังของวัดและชุมชนรอบวัดเป็นต้น^๖

นายไพรี บุญห่อ กล่าวว่า

ทางวัดผาสุกรามใช้หลักพุทธธรรมที่เรียกว่าหลักสัปปุริสธรรม ๗ ประการเป็นหลักในการบริหารพัฒนา จนประสบผลสำเร็จกลายเป็นวัดที่ใหญ่โตสวยงาม และมีกิจกรรมมากมาย ทางชุมชนต้นแต่เองก็รับเอาหลักสัปปุริสธรรมไปใช้เช่นกันโดยเริ่มจากเอาไปเขียนติดไว้ ณ ที่ทำการของชุมชนแล้วให้กรรมการ

^๕ สัมภาษณ์ ร้อยตรีมาตี แสงฉลวย, โยยาวัจกร, เมื่อวันที่ ๓ กันยายน ๒๕๕๖

^๕ สัมภาษณ์ นายคำ อ่อนจันทร์, กรรมการวัดผาสุกราม, เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๕๖.

^๖ สัมภาษณ์ พันตรีสรยุทธ เข้มทิศ, โยยาวัจกร, เมื่อวันที่ ๒ กันยายน ๒๕๕๖

ชุมชนยึดเป็นหลักการปฏิบัติ ทำให้การบริหารชุมชนเรียบร้อยด้วยดีและเป็นสาเหตุให้ได้รับเลือกเป็นประธานชุมชนหลายสมัย^๗

สรุปได้ว่าผลจากการที่วัดผาสุการามนั้นใช้หลักธรรมสัปบุริสัสธรรมมาเป็นหลักการในการบริหารพัฒนาวัดจนประสบผลสำเร็จเป็นวัดที่ใหญ่โต สวยงามแห่งหนึ่งของอำเภอวารินชำราบ สามารถเข้าถึงและเข้าใจในความต้องการของพระลูกวัดและชาวชุมชนรอบวัด เป็นเหตุให้ได้รับความร่วมมือในการจัดกิจกรรมใดๆก็ตามจากชาวชุมชน

๔.๑.๒ ด้านสาธารณูปการ

การสาธารณูปการ คือ กระบวนการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เน้นกิจกรรมการพัฒนาภายในวัดเป็นงานหลัก ถื่องานอื่นเป็นงานรอง ภายใต้หลักการ ๒ ประการ คือดูแลรักษาของเก่าไว้ให้ได้และสร้างสรรค์พัฒนาของใหม่ให้องเกย เพราะการดูแลรักษาให้สิ่งก่อสร้างที่เก่าแก่นั้นดูแลรักษายาก ดังคำโบราณกล่าวว่ายากอะไรไม่เท่าปฏิสังขรณ์^๘

วัดผาสุการามเป็นศูนย์รวมของการเรียนรู้ สร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้น เพราะวัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ที่มีความสำคัญต่อการเกิดขึ้นของศีลธรรมในสังคมเมื่อชุมชนมีความเข้มแข็งอันเกิดจากการเรียนรู้ในวัด การพัฒนาวัดผาสุการามเกี่ยวกับด้านสาธารณูปการมี ดังนี้ คือ

สาธารณูปการหมายถึงการปลูกสร้างซ่อมแซมศาสนสถานเสนาสนะและถาวรวัตถุในวัด ซึ่งวัดผาสุการามมีสิ่งปลูกสร้างที่เป็นถาวรวัตถุอยู่เป็นจำนวนมากมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

เสนาสนะและถาวรวัตถุ

๑) ปุชนิยัตถุขนาดใหญ่ คือ สิ่งปลูกสร้างที่เป็นที่เคารพบูชาและเป็นเอกลักษณ์ของวัดผาสุการาม

(๑) พระอุโบสถ

(๒) วิหารพระเจ้าใหญ่พุทธไสยาสน์

๒) ถาวรวัตถุ คือสิ่งปลูกสร้างภายในวัดผาสุการาม

(๑)	กุฏิถาวร(พระสงฆ์)	จำนวน	๒๘	หลัง
(๒)	กุฏิสำนักแม่ชี	จำนวน	๓	หลัง
(๓)	ศาลาปฏิบัติธรรมสำนักแม่ชี	จำนวน	๑	หลัง
(๔)	ศาลาอเนกประสงค์ ๓ ชั้น	จำนวน	๑	หลัง
(๕)	ศาลาอเนกประสงค์	จำนวน	๑	หลัง
(๖)	ศาลาการเปรียญ	จำนวน	๑	หลัง
(๗)	ศาลาบำเพ็ญกุศล	จำนวน	๑	หลัง
(๘)	ฌาปนสถาน	จำนวน	๑	หลัง
(๙)	ศาลาโรงครัว	จำนวน	๑	หลัง
(๑๐)	วิหารพระเจ้าใหญ่พุทธไสยาสน์	จำนวน	๑	หลัง
(๑๑)	พระอุโบสถ	จำนวน	๑	หลัง

^๗ สัมภาษณ์ นายไพรี บุญห่อ, ประธานชุมชนตั้งแต่, เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๕๖.

^๘ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ปัญญาต้องคู่กับกรุณาจึงจะพาชาติรอด, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒.

- (๑๒) ภูมิรับรองพระอาคันตุกะ จำนวน ๑ หลัง
 (๑๓) ห้องน้ำ – ห้องสุขา จำนวน ๒๕ ห้อง

ภูมิพระสงฆ์มีอยู่จำนวน ๒๘ หลัง ภูมิแม่ชี จำนวน ๓ หลัง ภูมิเหล่านี้สร้างในสมัยของพระครูถาวรธรรมสถิตทั้งสิ้นซึ่งส่วนใหญ่ปลูกสร้างด้วยไม้แบบยกพื้นใต้ถุนสูง และมักจะได้รับความเสียหายจนต้องซ่อมแซมทุกๆปีจนเจ้าอาวาสต้องตั้งงบประมาณและจัดพระที่มีความสามารถไว้สำหรับซ่อมแซมเป็นการเฉพาะ

ศาลาอเนกประสงค์ ๓ ชั้นสร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ.๒๕๕๔ เป็นอาคารอเนกประสงค์ มีอยู่ ๓ ชั้น โดยชั้นล่างเป็นหอฉันของพระภิกษุ ชั้นสองเป็นห้องเรียนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์และห้องสมุดของวัดผาสุการาม ส่วนชั้นที่ ๓ เป็นห้องเรียนนักรธรรมของภิกษุ สามเณร

ศาลาอเนกประสงค์(ศาลาแดง) ตั้งอยู่กลางวัดเป็นที่จัดกิจกรรมต่างๆเช่นงานวันพ่อ งานวันแม่ หรืองานบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน เป็นต้น

ศาลาการเปรียญเป็นสิ่งปลูกสร้างที่เก่าแก่ที่สุดที่เหลืออยู่โดยสร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ.๒๕๐๓ มีการซ่อมแซมและบูรณะไว้เป็นอนุสรณ์

ศาลาบำเพ็ญกุศล และฌาปนสถาน เป็นสถานที่สำคัญของวัดด้วยวัดผาสุการามตั้งอยู่ในเขตเทศบาลมีชุมชนรอบวัดที่มีประชากรหนาแน่นมีศพมาทำการฌาปนกิจปีหนึ่งๆจำนวนมากพอสมควร จนศาลาบำเพ็ญกุศลไม่สามารถรองรับได้ทั่วถึงเพียงพอปี พ.ศ. ๒๕๕๖ จึงมีการบูรณะและต่อเติมให้เพียงพอกับความต้องการ

วิหารพระเจ้าใหญ่พุทธไสยาสน์^๙ เป็นที่ประดิษฐานพระเจ้าใหญ่พุทธไสยาสน์ เป็นพระพุทธรูปไสยาสน์ที่มีพระพุทธรูปลักษณะนาคาครพบูชา ทรงไสยาสน์อยู่บนแท่นขนาดยาว ๑๘ เมตร กว้าง ๓.๕๐ เมตร สูง ๑.๐๘ เมตร ขนาดองค์จากยอดพระเศวตถึงพื้นพระบาท ยาว ๑๗ เมตร สูงจากพระแท่นถึงยอดพระเศวต ๓.๗๐ เมตร

พระอุโบสถ สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ แล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ.๒๕๒๑ ปัจจุบันมีการชำระหลังคารั่วจึงมีมติสงฆ์ร่วมกับคณะกรรมการวัดว่าจะรื้อหลังคาทำใหม่ในปี พ.ศ. ๒๕๕๗ คาดว่าจะใช้งบประมาณเป็นจำนวนมาก

ห้องน้ำ – ห้องสุขา หมายถึงห้องน้ำที่สร้างเอาไว้เป็นสาธารณะโดยสร้างเป็นแถวติดกำแพงด้านทิศตะวันตกของวัดมีอยู่จำนวน ๑๒ ห้อง และสร้างเอาไว้หลังวิหารพระเจ้าใหญ่พุทธไสยาสน์อีกจำนวน ๑๐ ห้องซึ่งตรงนี้ทางไวยาวัจกร^{๑๐} และชาวบ้านส่วนหนึ่งเห็นว่ามันตั้งอยู่กลางวัดมากเกินไปอยากจะรื้อออกแล้วทำเป็นลานจอดรถแทน

การทำป้ายชื่อวัดแผนผังบริเวณวัด การทำประวัติวัด และสร้างเสนาสนะที่เหมาะสมนั้นถือเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาด้านสาธารณูปการ การที่วัดใดก็ตามบริหารจัดการสิ่งเหล่านี้ไม่เรียบร้อยย่อมแสดงให้เห็นว่าการปกครองไม่มีระเบียบแบบแผนรวมถึงการวางแผนการพัฒนาวัดต่อไปในอนาคตอีกด้วย

จากการสัมภาษณ์พระใบฎีกาบุญสัว ญาณวโรได้ข้อสรุปว่าวัดผาสุการามมีการสร้างสิ่งก่อสร้างที่เป็นระเบียบและมีแบบแปลนในการก่อสร้างที่ได้มาตรฐานสิ่งก่อสร้างต่างๆล้วนอยู่ในแผนผังของวัดมีการจัดสรรพื้นที่โดยแบ่งออกเป็นเขตพุทธาวาส และสังฆาวาสอย่างชัดเจนสำหรับสิ่งก่อสร้างหลักของวัดคือโบสถ์

^๙ หนังสืออนุสรณ์งานฉลองสมโภชวิหารพระเจ้าใหญ่พุทธไสยาสน์, (อุบลราชธานี : อีสานออฟเซตการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๔.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พันตรีสรยุทธ เข้มทิศ (ไวยาวัจกร), เมื่อวันที่ ๒ กันยายน พ.ศ.๒๕๕๖.

วิหาร หอฉัน อาคารเรียน เมรุ รวมถึงกุฏิต่างๆล้วนมีป้ายบอกประวัติวันเดือนปีที่สร้างอย่างชัดเจนและจัดวางเอาไว้ในจุดที่เห็นได้ง่าย^{๑๑}

พันตรีสรยุทธ เข้มทิศ ไวยาวัจกร กล่าวไว้ว่าวัดผาสุการามในทุกวันนี้มีสิ่งปลูกสร้างเยอะมากจนบางที่แทบจะเรียกว่าเยอะจนดูแลไม่ไหว ทำให้บางแห่งเช่นศาลาการเปรียญหลังเก่ามีแต่ซี่ค้ำคาว จัดงานที่ก็เก็บกวาดที่หนึ่งถึงแม้ว่าจะมีการแต่งตั้งพระและกรรมการวัดมาดูแลก็ยังไม่เรียบร้อยอยู่^{๑๒}

หลักธรรมที่เกื้อหนุนการซ่อมแซมปฏิสังขรณ์จึงมีความจำเป็นหลักธรรมที่ว่านั่นคือหลักกุลจิรัฎฐิติธรรม ๔ ประการ^{๑๓} กุลจิรัฎฐิติธรรม หมายถึง ธรรมสำหรับดำรงความมั่งคั่งของตระกูลให้ยั่งยืน หรือเหตุที่ทำให้ตระกูลมั่งคั่งตั้งอยู่ได้นาน ประกอบด้วย

๑. ภัณฑุเวสนา หมายถึง ของหายของหมด รู้จักหามาไว้
๒. ชินณปฏิสังขรณา หมายถึง ของเก่าชำรุด รู้จักบูรณะซ่อมแซม
๓. ปริมิตปานโกชณา หมายถึง รู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์สินของสงฆ์
๔. อธิปัจจสีลวันตสถาปนา หมายถึง ผู้ที่เป็นเจ้าอาวาสจะต้องตั้งอยู่ในหลักของศีลธรรมไม่

แสวงหาปัจจัยในการก่อสร้างอย่างไม่ถูกต้อง

นายคำ อ่อนจันทร์ กล่าวว่า

วัดผาสุการามมีสิ่งปลูกสร้างมากมายหากจะมีหลักธรรมใดที่เหมาะสมกับวัดผาสุการามหลักธรรมนั้นต้องเกี่ยวเนื่องด้วยการบูรณะซ่อมแซม เพราะวัดผาสุการามมีสิ่งก่อสร้างที่จะต้องบูรณะอยู่หลายอย่างเช่นจะต้องเปลี่ยนหลังคาพระอุโบสถใหม่เพราะของเก่ามันรั่วเวลาฝนตกน้ำก็ซังอยู่ในโบสถ์ทำให้พระทำสังฆกรรมไม่ได้ หรือเมรุเผาศพก็แตกร้างบลองควันชำรุดปีที่แล้วก็เปลี่ยนหลังคาศาลาเมรุจากสังกะสีเป็นสนัไทยหมดไปหลายแสนบาท^{๑๔}

นายนิคม ทองพิทักษ์ กล่าวว่าการใช้หลักธรรมกกุลจิรัฎฐิติธรรมเป็นหลักในการพัฒนาวัดผาสุการามด้านการสาธารณูปการถือว่าเป็นสิ่งที่เหมาะสมและจำเป็นอย่างยิ่งต่อสถานการณ์ของวัดผาสุการามเพราะมีสิ่งก่อสร้างต้องซ่อมแซมเยอะมากทั้งโบสถ์วิหารกุฏิพระเณร ล้วนจำเป็นต้องบูรณะซ่อมแซมทั้งสิ้น^{๑๕}

สรุปได้ว่าผลจากการใช้หลักธรรมกกุลจิรัฎฐิติธรรมเป็นหลักปฏิบัติในด้านสาธารณูปการทำให้วัดผาสุการามเป็นวัดที่มีความสมบูรณ์พร้อมและสวยงามอยู่ตลอดเวลาจุดไหนที่ชำรุดไม่สวยงามก็ซ่อมแซมจนสวยงามเรียบร้อยรวมถึงการรู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์สินอันเป็นของสงฆ์ใช้จ่ายเท่าที่มีก็ถือเป็นหนึ่งในหลักธรรมกกุลจิรัฎฐิติธรรมเช่นกัน

๔.๑.๓ ด้านสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์นี้เป็นการจัดสร้างเพื่อประโยชน์อันก่อให้เกิดผลต่อสาธารณะ เช่นการสร้างถนน การสร้างศาลา การสร้างอาคารเรียน เป็นต้น นอกจากนั้นแล้วยังเป็นการจัดหาสิ่งของหรือวัสดุอุปกรณ์เครื่องใช้สำหรับสถานศึกษาหรือสถานที่อื่นใดที่เป็นของสาธารณะ ดังนั้นการสาธารณ

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาบุญสัว ญาณวโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, เมื่อวันที่ ๔ กันยายน ๒๕๕๖.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พันตรีสรยุทธ เข้มทิศ, ไวยาวัจกร, เมื่อวันที่ ๒ กันยายน ๒๕๕๖

^{๑๓} อัง.จตุกก.(ไทย) ๒๓/๒๕๔๘/๓๓๓.

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายคำ อ่อนจันทร์, กรรมการวัดผาสุการาม, เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๕๖.

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายนิคม ทองพิทักษ์, กรรมการชุมชนต้นเต้, เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๕๖.

สงเคราะห์ หมายถึง การจัดกิจการอันเป็นสาธารณประโยชน์ ที่พระสงฆ์ ของวัดผาสุการามที่จัดทำอยู่เสมอ ในปัจจุบันแบ่งออกเป็น ๒ แนวทาง คือ

แนวทางที่ ๑ การสาธารณสงเคราะห์ที่บริหารจัดการเองภายในวัด เป็นกิจการที่ดำเนินการหรือจัดทำโครงการขึ้นมาเองในลักษณะที่ทำเป็นกิจการประจำหรือชั่วคราวจากการสัมภาษณ์พระใบฎีกาบุญสัว ญาณวโรผู้ช่วยเจ้าอาวาส^{๑๖} คือ

๑) กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชนดำเนินการโดยพระใบฎีกาบุญสัว ญาณวโรผู้ช่วยเจ้าอาวาส โดยใช้ห้องสมุดบนอาคารถาวรสถิตจัดทำเป็นห้องสมุดประชาชนโดยขอรับบริจาคหนังสือจากอุบาสกอุบาสิกาทั่วไป

๒) การตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาของพระเณรโดยพระครูถาวรธรรมสถิตวัดอุประสงเพื่อส่งเสริมการศึกษาของภิกษุสามเณรภายในวัดผาสุการามดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๔๖ โดยมีผู้ได้รับทุนและจบการศึกษามาแล้วในระดับ ม.๓ -ม.๖ จำนวน ๒๑ รูป/คน ระดับปริญญาตรี ๗ รูป/คน และระดับปริญญาโท ๔ รูป/คน

๓) กองทุนสงฆ์อาพาธ วัดผาสุการาม เพื่อช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลพระเณรและแม่ชีที่สังกัดอยู่ในวัดผาสุการามซึ่งเริ่มดำเนินงานในปี ๒๕๕๖ มีทุนเริ่มต้นจากวัดผาสุการามเองสองแสนบาทและเงินสมทบจากเทศบาลวารินชำราบอีกหนึ่งแสนบาท

แนวทางที่ ๒ การสาธารณสงเคราะห์ที่เป็นการเข้าไปสนับสนุน จากการสัมภาษณ์พันตรีสรยุทธ เข้มทิศ(ไวยาวัจกร) วัดผาสุการามได้ให้การสนับสนุนกิจการสาธารณะหลายอย่างเช่นให้สถานที่สำหรับปลูกสร้างศาลาชุมชน วัดผาสุการามตั้งอยู่กึ่งกลางของชุมชนหลายชุมชนคือ ชุมชนบูรณะ ชุมชนต้นแต้ ชุมชนสุขสำราญ ชุมชนแสนสำราญ และชุมชนวัดผาโดยปกติแต่ก่อนจะใช้ศาลาวัดเป็นสถานที่จัดประชุมของแต่ละชุมชนตอนหลังมาได้งบประมาณของ SML เพื่อจัดสร้างศาลาของแต่ละชุมชนขึ้นชุมชนหลายชุมชนหาที่จัดสร้างไม่ได้จึงมาขอสถานที่ของวัดสร้างศาลาชุมชนขึ้นภายในวัดสำหรับเป็นที่ประชุมทำกิจกรรมต่างๆของชุมชนและให้งบประมาณสมทบส่วนหนึ่งด้วยอีกทั้งยังให้พระภิกษุช่วยดูแลซ่อมแซมยามเมื่อชำรุดอีกด้วยและตอนนี้มีชุมชนต่างๆมาขอสถานที่วัดปลูกสร้างศาลาชุมชนแล้วทั้งสิ้น ๓ หลัง คือศาลาชุมชนของชุมชนบูรณะ ชุมชนสุขสำราญ และชุมชนวัดผาสุการาม^{๑๗}

ที่กล่าวมาทั้งหมดย่อมแสดงให้เห็นว่าวัดผาสุการามดำเนินกิจกรรมด้านสาธารณะสงเคราะห์โดยอาศัยหลักธรรมที่เรียกว่าสาราณียธรรม^{๑๘} คือ

๑. เมตตามโนกรรม หมายถึง การคิดดี การมองกันในแง่ดี
๒. เมตตาวาจกรรม หมายถึง การพูดแต่สิ่งที่ดีงาม
๓. เมตตาทายกรรม หมายถึง การทำความดีต่อกัน
๔. สาธารณโภคี หมายถึง การรู้จักแบ่งปันผลประโยชน์กันด้วยความยุติธรรม
๕. สีลสามัญญตา หมายถึง การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับหรือวินัยต่างๆอย่าง เดียวกัน
๖. ทิฐีสามัญญตา หมายถึง มีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกัน

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาบุญสัว ญาณวโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, เมื่อวันที่ ๔ กันยายน ๒๕๕๖.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พันตรีสรยุทธ เข้มทิศ, ไวยาวัจกร, เมื่อวันที่ ๒ กันยายน ๒๕๕๖

^{๑๘} วิ.ป. (ไทย) ๘ /๒๔๐/๒๔๑.

จากการสัมภาษณ์พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโลท่านได้ให้รายละเอียดเอาไว้ว่า การสาธารณสงเคราะห์ของวัดผาสุการามนั้นมีหลายอย่างแต่ที่ท่านได้จัดกิจกรรมทุกปีคือการบริจาคสิ่งของช่วยน้ำท่วมโดยการอนุเคราะห์ช่วยเหลือบริจาคสิ่งของจากหลายภาคส่วนหลักๆคือชาวมุขมรอบวัดผาสุการามทั้ง ๔ ชุมชนและตอนไปบริจาคก็ได้รับบริการพาหนะทั้งรถขนและก็เรือบรรทุกจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานีทำให้สะดวกพอสมควร^{๑๙}

นายนิคม ทองพิทักษ์กล่าวว่า

การอยู่ร่วมกันหลายคนต้องมีความเมตตาต่อกันคิดถึงคนอื่นในด้านดี มีความเสมอต้นเสมอปลาย โดยเฉพาะในยามเจ็บไข้ได้ป่วยยิ่งจะต้องช่วยเหลือกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่ป่วยเป็นพระภิกษุยิ่งจะต้องดูแลเป็นพิเศษจึงได้มีการประชุมกรรมการวัดและชุมชนเพื่อจัดตั้งกองทุนสงฆ์อาพาธวัดผาสุการามเพื่อช่วยเหลือภิกษุในสังกัดของวัดผาสุการามที่เจ็บป่วยไม่สบายจะได้มีผู้ดูแลโดยมีทุนเริ่มต้นที่ชาวมุขมร่วมกันบริจาคจำนวน ๒ แสนบาทและขอจากส่วนราชการอีกหนึ่งแสนบาท ทั้งนี้ก็โดยเป็นการปฏิบัติตามหลักของสาราณียธรรมข้อที่ว่าคิดดีต่อกัน ทำดีต่อกัน และข้อ พิภุชฺฐิสัมมัญญา คือมีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกันนั่นเอง”^{๒๐}

พระครูถาวรธรรมสถิตกล่าวว่า

วัดผาสุการามใช้หลักพุทธธรรมที่เรียกว่าสาราณียธรรมในการสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้อื่น การที่เราจะไปช่วยเหลือผู้อื่นได้นั้นต้องเริ่มจากการที่เรามีความคิดที่ดีปรารถนาดีต่อเขาเสียก่อนแล้วใช้คำพูดดีๆเพื่อทราบความต้องการของเขาแล้วจึงลงมือทำดีต่อเขาแต่ถ้าเรามีกันอยู่หลายคนประสงค์จะช่วยเหลือเหมือนกันอันนี้จะต้องประชุมหารือกันลงมติเป็นไปในแนวทางเดียวกันเพื่อช่วยเหลือแต่ทั้งนี้ต้องอยู่ภายใต้การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับหรือวินัยต่างๆอย่าง เดียวกัน”^{๒๑}

สรุปได้ว่าผลการใช้หลักพุทธธรรมสาราณียธรรมกับการสาธารณสงเคราะห์ของวัดผาสุการามนั้นก่อให้เกิดผลงานคือ การสร้างห้องสมุดประชาชนภายในวัด การสร้างศาลาชุมชนภายในวัดการจัดตั้งกองทุนต่างๆเพื่อช่วยเหลือวัดและสังคม

๔.๑.๔ ด้านส่งเสริมวัฒนธรรม

คำว่า“วัฒนธรรม” หมายความว่า“ธรรมคือความเจริญ” หรือ“ธรรมเป็นเหตุให้เจริญ”^{๒๒} นั้น แสดงให้เห็นว่ามีใช้ลักษณะที่อยู่กับที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามลำดับแต่การเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องเป็นไปในทางที่ดีขึ้นตามลำดับสิ่งใดอยู่กับที่สิ่งนั้นไม่ชื่อว่า“วัฒนธรรม” คือ“เจริญ” วัฒนธรรมจึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมแก่กาลเวลาอยู่เสมอ^{๒๓} จากความหมายของวัฒนธรรมนั้นอาจหลอมรวมเข้าด้วยกัน

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, เมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๕๖.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายนิคม ทองพิทักษ์, กรรมการวัดผาสุการาม, เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๕๖.

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระครูถาวรธรรมสถิต, เจ้าอาวาส” เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๕๖.

^{๒๒} พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๕๘.

^{๒๓} ยศสันต สมบัติ, มนุษย์กับวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า๑๑.

และสรุปได้คือวัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของ กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่งซึ่งมนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์วิธีในการปฏิบัติรวมทั้งการจัด ระเบียบตลอดจนระบบความคิดความเชื่อค่านิยมความรู้และเทคโนโลยีต่างๆโดยได้วิวัฒนาการสืบทอดกันมา อย่างมีแบบแผน

จากความหมายของวัฒนธรรมที่ได้กล่าวมาข้างต้นวัฒนธรรมของวัดผาสุการามจึงแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆคือ

๑. วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ ได้แก่สถาปัตยกรรมหรือสิ่งปลูกสร้างต่างๆภายในวัดรวมไปถึงภาพวาด จิตรกรรมฝาผนัง เป็นต้น

๒. วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ ได้แก่ประเพณีต่างๆที่คนในชุมชนรอบวัดผาสุการามประพฤติปฏิบัติ ร่วมกันซึ่งเป็นประเพณีท้องถิ่นอีสานที่นิยมกันอยู่โดยทั่วไปคือประเพณีฮีตสิบสองหรือบุญประจำเดือนทั้งสิบ สองเดือน

๑) วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ วัดผาสุการามมีสิ่งปลูกสร้างหลายอย่างหลายประเภทที่แสดงถึง ความเป็นเอกลักษณ์ของไทยเช่นวิหารพระเจ้าใหญ่พุทธไสยาสน์ซึ่งมีความสวยงามประกอบด้วยลายไทยอัน วิจิตรภายในมีภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นรูปเทวดาโปรดดอกไม้อันสวยงาม นอกจากนั้นยังมีพระอุโบสถหลัง ใหญ่ประกอบด้วยลายไทยทั้งหลัง ภายในมีภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นรูปทศชาติชาดกเต็มผนังทั้งสี่ด้านอันเกิด จากความร่วมมือร่วมใจกันของคนในชุมชนว่าจ้างช่างมาวาดรูป นอกจากนั้นยังมีสถาปัตยกรรมอีกหลายอย่าง เช่น ศาลาการเปรียญแบบสมัยเก่าคือทำจากไม้ยกใต้ถุนสูงหรือรูปปั้นยักษ์ยืนเฝ้าอุโบสถทั้งด้านหน้าและ ด้านหลังรวมเป็น ๔ ตน เป็นต้น

๒) วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ วัฒนธรรมในที่นี้หมายถึงประเพณีต่างๆที่คนในชุมชนรอบวัดผา สุการามประพฤติปฏิบัติร่วมกันซึ่งเป็นประเพณีท้องถิ่นอีสานที่นิยมกันอยู่โดยทั่วไปคือ ประเพณีฮีตสิบสอง “ฮีต” แปลว่า “จารีต” คือสิ่งที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลานานฮีตนี้มักจะมีการปฏิบัติกันเป็นประจำเดือน ครบสิบสองเดือนหรือหนึ่งปีจึงเรียกว่า “ฮีตสิบสอง”^{๒๔} อีสานมีการนับถือประเพณีอย่างเคร่งครัดมาแต่ครั้ง โบราณและเป็นประเพณีของท้องถิ่นสืบมาหลายร้อยปีส่วนของวัดผาสุการามก็มีงานบุญประเพณี ฮีตสิบสอง เช่นเดียวกันเพียงแต่ไม่ได้มีครบทั้งสิบสองเดือนซึ่งจากการสัมภาษณ์ร้อยตรีมาตี แสงฉลวย^{๒๕} ประชาชนชุมชนซึ่ง เป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับประเพณีบุญต่างๆของวัดผาเป็นอย่างดีทำให้ทราบว่าประเพณีบุญคุณลานเป็นประเพณี ที่วัดผาสุการามไม่เคยจัดมาก่อนเพราะเป็นวัดที่อยู่ในเขตเมืองไม่มีการทำนาและบุญข้าวจี่ก็ไม่มีแล้วเช่นกัน ส่วนประเพณีบุญฮีตสิบสอง ที่ทางวัดผาสุการามยังจัดหรือให้การสนับสนุนอยู่ก็มีดังต่อไปนี้

(๑) บุญเข้ากรรมงานบุญเข้ากรรมซึ่งเป็นการออกจากอาบัติประจำปีตามวิธีการของ พระสงฆ์ในระยะนี้ชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาเลื่อมใสจะพากันจัดอาหารคาวหวานและข้าวของเครื่องใช้เล็กๆน้อยๆ ไปถวายเพื่อช่วยสงเคราะห์ให้การอยู่กรรมของท่านดำเนินไปด้วยดีนอกจากนั้นยังได้ฟังเทศน์ฟังธรรมเป็นการ ได้บุญอีกโสดหนึ่งด้วยประเพณีเข้ากรรมนี้บางแห่งเชื่อว่าเป็นการทดแทนและระลึกถึงคุณมารดาเพราะมารดา เคยอยู่กรรมนี้มาแล้วฉะนั้นเมื่อบวชแล้วจะแทนคุณมารดาได้ก็ต้องเข้ากรรมเสียก่อนประเพณีเข้ากรรมนี้ไม่ได้ กำหนดวันลงไปแน่นอนแต่จะอยู่ในระหว่างเดือนอ้าย

^{๒๔} ประมวล พิมพ์เสน, ฮีต ๑๒ คอง ๑๔ ประเพณีผูกเสี่ยว, (ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐

^{๒๕} สัมภาษณ์ ร้อยตรีมาตี แสงฉลวย, ไวยาวัจกร, เมื่อวันที่ ๓ กันยายน ๒๕๕๖

ทางวัดผาสุการามแม่ไม้ได้จัดงานปรีวาสรกรรมแต่พระภิกษุก็ได้ไปร่วมงานปรีวาสที่ทางวัดอื่นจัดด้วยเช่นกันโดยการสนับสนุนของท่านเจ้าอาวาสคือพระครูถาวรธรรมสถิตเมื่อพระลูกวัดไปกราบลาท่านเพื่อขออนุญาตไปงานปรีวาสรกรรมท่านก็มักจะช่วยคำรลอยู่เสมอๆ

(๒) บุญคุณลานเดือนยี่เป็นระยะเวลาที่ข้าวออกรวงแก่จัดและรอการเก็บเกี่ยวในเดือนนี้จึงมีประเพณีเกี่ยวข้องกับการเก็บและการนวดข้าวเรียกว่าบุญคุณลานไม่กำหนดวันแน่นอนเป็นแต่ว่าเมื่อนวดข้าวเสร็จแล้วชาวบ้านจะประกอบพิธีทำบุญกันที่ลานนั่นเองแต่ถ้าหากชนข้าวจนขึ้นยั้งแล้วมักทำบุญที่บ้านหรือทำรวมกันที่หมู่บ้านเป็นลักษณะการทำบุญบูชาแม่โพสพเมื่อได้ข้าวมาสู่ลานแล้วนั่นเอง

บุญคุณลานหรือบุญกุ่มข้าวใหญ่นี้จากการสัมภาษณ์พระอาจารย์ชอบ ฉิตตโรผู้ช่วยเจ้าอาวาส^{๒๖} ทำให้ทราบว่าบุญกุ่มข้าวใหญ่เป็นประเพณีบุญที่ทางวัดผาสุการามไม่มีการจัดกิจกรรมมาก่อนเลยเนื่องจากเขตวัดผาสุการามเป็นเขตเทศบาลเมืองวารินชำราบไม่มีการทำนาจึงไม่มีบุญกุ่มข้าวใหญ่เหมือนที่อื่น

(๓) บุญข้าวจีข้าวบ้านจะเอาก้าวเหนียวมาปั้นแล้วจีค้ำว่าจีก็คือปั้นนั่นเองวิธีทำคือนำข้าวเหนียวมาปั้นเป็นก้อนขนาดโตเท่าไข่ห่านแล้วเสียบปลายไม้ที่เหลาเตรียมไว้ไม้ไผ่นี้ยาวประมาณ ๗๕ เซนติเมตรใหญ่ขนาดนิ้วมืองี้หรืออ้งบนไปอ่อนๆพลิกไปพลิกมาจนเหลืองทั่วกันดีแล้วนำมาทอดด้วยไขแล้วนำไปจี่อีกที่ไข่ที่ใช้มานี้ใช้ทั้งไข่แดงและไข่ขาวตีให้เข้ากันพอไข่เหลืองมีกลิ่นหอมก็ตึงไม้ออกเอาน้ำตาลปึกหรือน้ำอ้อยใส่เข้าไปเป็นไส้หวานจะนำไปถวายพระพร้อมด้วยอาหารคาวหวานชนิดต่างๆจากนั้นก็มีการถือศีลฟังพระเทศน์เสร็จจากเลี้ยงพระก็มีการเช่นปู่ย่าเพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูตเวทีต่อบรรพบุรุษพระอาจารย์ชอบบอกว่าบุญข้าวจีเป็นอีกประเพณีหนึ่งที่วัดผาสุการามไม่เคยจัดกิจกรรมประเพณีเนื่องจากชุมชนรอบวัดไม่นิยม

(๔) บุญผะเหวดหรือบุญเทศมหาชาติ หรือบุญเดือนสี่ บุญผะเหวด เป็นบุญที่มีความสำคัญมากสำหรับวัดผาสุการามจากการสัมภาษณ์พระใบฎีกาบุญสัว ญาณวโรผู้ช่วยเจ้าอาวาสท่านได้เมตตาเล่าให้ฟังว่าการฟังเทศน์มหาชาติหรือการทำบุญพระเวสสันดรนั้นแบ่งเป็นสามวันวันแรกเป็นวันรวมหรือที่พื้นเมืองเรียกว่า “มือโฮม” ทางวัดผาสุการามจะมีการจ้ำมหรสพมาแสดงมีการ เลี้ยงเซียมซี และตักบาตร ร้อยแปดซึ่งในแต่ละปีจะได้เงินเข้าวัดเป็นจำนวนมากพอสมควร ส่วนวันที่สองมีการแห่พระเวสสันดรกัณฑ์มหาชาติและพระนางมัทรีมีการเข้่งนำหน้า มีการถวายผ้าป่า หรือกัณฑ์หลอนในวันนี้อีกด้วยวันที่สามฟังเทศน์มหาชาติ บางปีก็จะเป็นการเทศน์สามธรรมมาศแทน

(๕) บุญสงกรานต์เริ่มตั้งแต่ขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๕ เมื่อถึงงานสงกรานต์บรรดาชาวชุมชนรอบวัดผาสุการามมาร่วมรดน้ำพระพุทธรูปและเล่นสาดน้ำกันอย่างสนุกสนานกันเป็นเวลาถึงเจ็ดวัน ในระหว่างนั้นก็มีการสงน้ำพระพุทธรูป พระสงฆ์ โดยชาวบ้านจะทำปะรำ แล้วเชิญพระพุทธรูปขึ้นประดิษฐาน ณ ปะรำพิธี บนปะรำมีรางน้ำ ทำเป็นรูปพญานาคที่ไว้สำหรับสงน้ำพระพุทธรูปที่หนึ่งพระสงฆ์ที่หนึ่ง ในตอนเช้าของวันงานบุญสงกรานต์ ชาวบ้านก็พากันทำบุญตักบาตรถวายจันทน์พอถึงกลางวันก็ถวายเพล ราวเที่ยงวันจึงนำดอกไม้ รูปเทียน น้ำขมิ้นและของ หอมไปสงน้ำพระ แล้วรดน้ำขอพรจากผู้ใหญ่ให้อยู่เย็นเป็นสุขสืบไปจากนั้นก็มีการสาดน้ำ ตอนบ่ายหลังจากเล่นสาดน้ำ ในสมัยก่อนนี้มีการแห่ดอกไม้คือตั้งขบวนเป็นแถวแล้วเดินแห่ไปเก็บดอกไม้มาบูชาพระแต่ทุกวันนี้ไม่มีแล้ว ตลอดช่วงสงกรานต์จะมีชาวบ้านมาทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้วและในวันสุดท้ายของสงกรานต์จะเป็นการทำบุญอุทิศแบบรวมญาติ

(๖) บุญบั้งไฟนิยมทำกันเดือนหก การจัดทำบุญบั้งไฟขึ้นเพื่อบูชาอารักษ์หลักเมืองเป็นประเพณีทำบุญขอฝน เพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลเป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติมาแต่โบราณบางหมู่บ้านถือ

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระอาจารย์ชอบ ฉิตตโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, เมื่อวันที่ ๒ กันยายน ๒๕๕๖.

เครื่องมาก คือจะต้องทำบุญบั้งไฟทุกปี จะเว้นไม่ทำไม่ได้ เพราะถ้าเว้นไม่ทำบุญนี้เชื่อว่าอาจทำให้เกิดเหตุเภทภัยต่าง ๆ เช่น ฝนแล้งบ้าง หรือไม่ตกต้องตามฤดูกาลบ้าง คนหรือวัวควายอาจเกิดเจ็บป่วยเป็นโรคต่าง ๆ บ้าง เป็นต้น และเมื่อทุกบุญดังกล่าวแล้ว ก็เชื่อว่า ฟ้าฝนจะอุดมสมบูรณ์ ประชาชนในละแวกนั้น จะอยู่เย็นเป็นสุข เพราะมีข้าวปลาอาหารบริบูรณ์ ทั้งปราศจากโรคภัยด้วย บุญบั้งไฟนี้ทางวัดผาสุกรามไม่มีการจัดงาน ด้วยเหตุว่าเป็นวัดที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลไม่มีพื้นที่จัดงาน

(๗) บุญซำชะหรือบุญเดือนเจ็ดนิยมทำกันในเดือนเจ็ด จัดทำได้ทั้งข้างขึ้นข้างแรม บุญซำชะ คือบุญซำชะล้างสิ่งที่เป็นเสนียดจัญไร อันจะทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่บ้านเมือง ทำให้บ้านเมือง ไม่อยู่เย็นเป็นสุข เกิดโจรปล้นบ้าน ปล้นเมือง ฆ่าฟันรันแทง ผู้คนวัวควายล้มตายเพราะผีเข้า บ้านเมืองมีเหตุเภทภัยต่าง ๆ จึงทำบุญซำชะล้างสิ่งทำให้เกิดเหตุเภทภัย ที่เป็นอัปมงคลให้หมดไป

งานบุญซำชะนี้ถือว่าเป็นงานของชุมชนรอบวัดผาสุกรามที่จัดขึ้นทุกๆปีสถานที่จัดงานคือศาลาของแต่ละชุมชนโดยผู้นำชุมชนจะนัดวันแล้วรวบรวมเงินไปซื้อข้าวปลาอาหารมาเลี้ยงพระและจัดให้มีกระทรงใส่เครื่องบายศรีไว้ให้พระที่หลังจากสวดเจริญพุทธมนต์เสร็จแล้วจะลงมากรวดน้ำอุทิศ

(๘) บุญเข้าพรรษาเป็นวันทำบุญประเพณีที่ถือมาแต่โบราณครั้งพุทธกาล เพราะในฤดูฝน เมื่อฝนตกหนทางไปมาไม่สะดวก เป็นการลำบากในการที่พระภิกษุจะสัญจรไปมา และบาง ครั้งพระภิกษุอาจเดินเข้าไปในเรือกสวนไร่นาเหยียบย่ำพืชผักของชาวบ้านเสียหาย จึงมีพุทธบัญญัติให้พระภิกษุอยู่จำที่หรือเข้าพรรษาเป็นเวลา ๓ เดือน ตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือนแปด ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนสิบเอ็ด เพื่อให้พระภิกษุสามเณรอยู่เป็นที่และในระหว่างเข้าพรรษาพระภิกษุสามเณรของวัดผาสุกรามได้ถือโอกาสเล่าเรียนพระธรรมวินัยต่างๆ เพื่อจะนำไปสั่งสอนพุทธศาสนิกชนต่อไปด้วย ในระหว่างเข้าพรรษา พระภิกษุสามเณรจะไปพักค้างคืนที่อื่นไม่ได้นอกจากไปด้วยสัตตาหกรณียะ คือการไปค้างคืนนอกวัดในระหว่างอยู่จำพรรษาของพระเมื่อมีเหตุจำเป็น

(๙) บุญข้าวประดับดินนิยมทำกันในแรม ๑๔ ค่ำ เดือนเก้า บุญข้าวประดับดินเป็นบุญที่ทำเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่เปรตหรือญาติมิตรที่ตายไปแล้วข้าวประดับดินได้แก่ ข้าวและอาหารหวานคาวพร้อมหมากพลูบุหรีที่ห่อด้วยใบตองกล้วย นำไปวางไว้ตามใต้ต้นไม้ แขนงไม้กิ่งไม้หรือวางไว้ตามพื้นดินหรือที่ใดที่หนึ่งในบริเวณวัด หรือกำแพงวัดพร้อมกับเชิญวิญญาณของญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว มารับเอาอาหารที่อุทิศให้ต่อมภายหลังนิยมนำภัตตาหารถวายแด่พระภิกษุสงฆ์สามเณร แล้วอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตายโดยหยาดน้ำ (กรวดน้ำ) ไปให้ด้วย

(๑๐) บุญข้าวสาก(สลาภภัต)นิยมทำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนสิบเป็นการทำบุญเพื่ออุทิศให้แก่ผู้ตายหรือเปรต บางท่านว่าเป็นการทำบุญอุทิศกุศลให้เปรตอีกครั้งหนึ่ง โดยมีเวลาห่างจากเวลาบุญข้าวประดับดิน ๑๕ วัน ซึ่งเป็นระยะเวลาที่เปรตต้องการกลับไป ณ ที่อยู่ของตน ก่อนการทำบุญข้าวสากชาวบ้านจะเตรียมข้าวเม่า ข้าวพอง ข้าวตอก ขนม และอาหารคาวหวานอื่นๆ ตลอดผลไม้ต่างๆ ไว้ทำบุญอย่างคึกคักในวันงาน สำหรับข้าวเม่า ข้าวพองและข้าวตอกนั้น จะคลุกเข้ากันและใส่น้ำอ้อย น้ำตาล ถั่วงา มะพร้าวให้เป็นข้าวสาก เมื่อเตรียมของทำบุญเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านจะเอาข้าวปลาอาหารที่มีอยู่ไปส่งญาติพี่น้องและผู้รักใคร่นับถืออาจส่งก่อนวันทำบุญหรือส่งในวันทำบุญเลยก็ได้ แล้วแต่สะดวกสิ่งของเหล่านี้มักแลกเปลี่ยนกันระหว่างญาติพี่น้องและชาวบ้านที่อยู่บ้านใกล้เคียง ถือว่าได้บุญและเป็นการผูกมิตรไมตรีกันไปในตัวด้วย

(๑๑) บุญออกพรรษาจัดทำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนสิบเอ็ด ในวันนั้นในตอนเช้าชาวชุมชนรอบวัดผาสุกรามจะไปทำบุญตักบาตรหรือตักบาตรเทโว และจัดอาหารคาวหวานไปถวายแด่พระภิกษุสามเณร มีการรับศีลสวดมนต์ทำวัตรเช้า ฟังเทศน์ และผู้มีจิตศรัทธาที่จะถวายผ้าจำพรรษา ก็นำไปถวายแด่พระภิกษุตอนนี้ด้วย ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนสิบเอ็ดนี้พระสงฆ์จะรวมกันทำพิธีออกพรรษาปวารณา คือ การ

เปิดโอกาสให้มีการว่ากล่าวตักเตือนกันได้ต่อมาเจ้าอาวาสหรือพระผู้ใหญ่อาจให้อาวาทยุทธสงฆ์ด้วย และตอนค่ำมีการจุดประทัด และประทัดเป็นการเฉลิมฉลอง

(๑๒) บุญกฐินเป็นการถวายผ้าแต่สงฆ์ซึ่งจำพรรษาแล้ว วัดผาสุกรามทำบุญกฐินตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำเดือน ๑๑ ถึงวันเพ็ญเดือนสิบสองเช่นเดียวกับทางภาคกลางการทอดกฐินมีมาแต่โบราณกาล เพราะมีพุทธบัญญัติให้พระภิกษุแสวงหาผ้า และรับกฐินได้ตามกำหนดเวลาดังกล่าว

๒) ประเพณีแข่งเรือ วัดผาสุกรามไม่ได้ยุดติดกับแม่น้ำจึงไม่เคยจัดประเพณีแข่งเรือมาก่อน แต่เจ้าอาวาสคือพระครูถาวรธรรมสถิตเป็นผู้มีความรู้เรือแข่งเป็นอย่างดีทั้งยังเป็นผู้สนับสนุนให้มีการต่อเรือแข่งขึ้นภายในวัดผาสุกรามโดยพระครูถาวรธรรมสถิตจะเป็นผู้ออกแบบเองโดยให้หลวงปู่จร สัจจิตโตเป็นนายช่างต่อเรือซึ่งจากการสัมภาษณ์หลวงพ่อลี(พระครูถาวรธรรมสถิต)ทำให้ทราบว่าได้มีการจัดสร้างเรือแข่งขึ้นในวัดผาสุกรามมาหลายปีแล้วมีเรือที่สร้างไปแล้วจำนวน ๙ ลำเป็นเรือแข่งขนาดใหญ่ ๖๐ ฝีพายจำนวน ๔ ลำ ปัจจุบันอยู่ที่จังหวัดยโสธร เป็นเรือแข่งขนาดกลาง ๔๐ ฝีพาย จำนวน ๕ ลำ ปัจจุบันอยู่ที่ร้อยเอ็ด ๑ ลำ อยู่ที่ยโสธร ๑ ลำ อยู่ที่อุบลราชธานี บ้านหนองกินเพล อีก ๒ ลำ อยู่ที่วัดผาสุกรามอีก ๑ ลำ เมื่อจะนำเรือไปแข่งขันที่ได้ก็ตามพระครูถาวรธรรมสถิตก็จะเป็นผู้สนับสนุนทางด้านเงินทุนรวมทั้งเดินทางไปชมการแข่งขันด้วยตนเองอีกด้วย

นายปรีชา ศรีโท กรรมการวัดผาสุกราม กล่าวว่าหลวงพ่อเจ้าอาวาสเป็นคนชอบการแข่งขันเรือ และมีความรู้ด้านการต่อเรือแข่งเป็นผู้สนับสนุนให้มีการต่อเรือแข่งขึ้นในวัดผาสุกรามมีการส่งไปแข่งขันหลายที่ได้ถ้วยมาหลายใบเรือที่ต่อจากวัดผาสุกรามมีทั้งที่ให้ชาวบ้านเขาไปเปล่าๆและที่ขายออกไปเพื่อเอาเงินมาทำทุนต่อเรือลำใหม่ ถึงแม้ว่าให้เขาไปแล้วหลวงพ่อก็ไปดูแลซ่อมแซมและให้ทุนในการแข่งขันทุกครั้ง^{๒๗}

ปัจจุบันวัฒนธรรมในเขตชุมชนรอบวัดผาสุกรามเปลี่ยนแปลงไปมากโดยเฉพาะประเพณีต่างๆ เช่นประเพณี ฮีตสิบสอง ซึ่งเริ่มไม่เป็นที่นิยมและไม่มีกรปฏิบัติประเพณีสืบต่อไปอีกในหลายๆประเพณีแม้จะมีการดำเนินประเพณีสืบต่ออยู่แต่ความหมายของประเพณีก็แปรเปลี่ยนไปเช่นประเพณีบุญผะเหวดหรือบุญเดือนสี่ก็กลายเป็นบุญหาเงินเข้าวัดด้วยมหรสพต่างๆส่วนคนที่มาฟังเทศน์มหาชาตินั้นมีไม่กี่คนหรือบุญเดือนเจ็ด(บุญซำฮะ)ก็เป็นบุญกินเหล้าของคนบางกลุ่มไปตั้งนั้นหลักธรรมที่เหมาะสมกับการพัฒนาของชุมชนวัดผาสุกรามคือหลักธรรมเกี่ยวกับศีลและหลักธรรมเกี่ยวกับบุญต่างๆ

จากการสัมภาษณ์พระครูประทีปธรรมกิจท่านให้หลักเอาไว้ว่า จะปลูกพืชต้องเตรียมดินจะกินต้องเตรียมอาหาร จะพัฒนาชาวบ้านต้องเตรียมบุคคล จะพัฒนาคนต้องพัฒนาที่จิตใจ จะพัฒนาใครต้องพัฒนาตัวเราก่อน จะพัฒนาอะไรก็คิดถ้าจิตเราไม่พัฒนา จะพัฒนาชาวบ้านก็ต้องเร่งรัด จะพัฒนาวัดก็ต้องเคร่งครัด วินัย จะพัฒนาชาวบ้านจะต้องริเริ่มสร้างสรรค์ขยันทำความดี^{๒๘} อธิบายได้ว่านั่นคือบุญกิริยาวัตถุ ๓ นั้นเอง

บุญกิริยาวัตถุหรือหลักของการทำบุญ ๓ ประการ

ประเพณีทำบุญต่างๆที่ทางวัดผาสุกรามจัดขึ้นเน้นการทำบุญดั่งนั้นหลักธรรมที่เหมาะสมอีกอย่างหนึ่งคือบุญกิริยาวัตถุมี ๓ อย่างคือ

๑) ทาน การให้การบริจาคการเสียสละ

๒) ศีล การรักษาสภาพปกติไม่ละทิ้งทางกายวาจาใจศีลที่ฆราวาสควรปฏิบัติรักษาคือเบญจศีล

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายปรีชา ศรีโท กรรมการวัดผาสุกราม, เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๕๖.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระครูประทีปธรรมกิจ, เจ้าคณะตำบลในเมืองวาริน, เมื่อวันที่ ๖ กันยายน ๒๕๕๖.

- (๑) ปาณาติปาตาเวรมณีการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์
- (๒) อทินนาทานาเวรมณีการงดเว้นจากการลักทรัพย์
- (๓) กาเมสุมิฉฉาจาราเวรมณีการงดเว้นจากการผิดประเวณี
- (๔) มุสาวาทาเวรมณีการงดเว้นจากการพูดเท็จ
- (๕) สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานาเวรมณีการงดเว้นจากการดื่มน้ำเมา

๓) ภาวนา หมายถึงการทำจิตใจให้สงบและทำปัญญาให้เกิดขึ้นภาวนาในทางปฏิบัติท่านแบ่งไว้ ๒ แบบใหญ่ๆคือ

- (๑) สมถภาวนาการอบรมจิตใจให้สงบ
- (๒) วิปัสสนาภาวนาการอบรมปัญญาให้เกิด

สรุปได้ว่าผลจากการใช้หลักพุทธธรรมบุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ ทาน ศีล และภาวนากับการพัฒนาด้านส่งเสริมวัฒนธรรมก่อให้เกิดวัฒนธรรมทั้งแบบที่เป็นวัตถุคือสถาปัตยกรรมสิ่งก่อสร้างภายในวัดผาสุกรามเช่น วิหาร อุโบสถเป็นต้นและไม่ใช่วัตถุ คือประเพณีต่างๆเช่นประเพณี ฮีตสิบสอง ประเพณีต่อเรือเป็นต้น

๔.๑.๕ การศาสนศึกษา

กรมการศาสนาได้ให้ความหมายไว้ว่า การศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ ทั้งแผนกธรรมบาลี แผนกสามัญศึกษา รวมทั้งการส่งเสริมพระภิกษุสงฆ์ สามเณรศึกษาพระปริยัติธรรมทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดแย้งต่อพระธรรมวินัย^{๒๙} การพัฒนาวัดผาสุกรามด้านการศาสนศึกษาหรือการศึกษาของสงฆ์นั้นอาศัยหลักพุทธธรรมข้ออิทธิบาท ๔ เป็นเครื่องหนุนให้ประสพผลสำเร็จในการพัฒนาวัด ซึ่งกรมการศาสนา^{๓๐} ได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับการศึกษาของภิกษุสงฆ์แบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมสนามหลวงแผนกธรรม มีหลักสูตร คือนักธรรมจัดสำหรับพระสงฆ์ สามเณรและธรรมศึกษาจัดสำหรับคฤหัสถ์ สำหรับหลักสูตรนักธรรมแบ่งเป็น นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโทและนักธรรมชั้นเอก ส่วนหลักสูตรธรรมศึกษาแบ่งเป็น ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโทและธรรมศึกษาชั้นเอก

๒. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เรียนบาลีไวยากรณ์แล้วเรียนแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทยและแปลภาษาไทยเป็นภาษาบาลี เพราะภาษาบาลี เป็นภาษาที่รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา เหตุที่พระปริยัติธรรมคือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาและอื่นๆบรรจุอยู่ในคัมภีร์ซึ่งเป็นภาษาบาลีทั้งสิ้น แม้จะแปลเป็นภาษาไทยแล้วก็แปลแบบไทยบาลีประสงค์จะรู้อย่างถูกต้องชัดเจนทั้งภาษาบาลีไม่ได้ขึ้นเรียนแผนกบาลีใช้นักธรรมเป็นองค์จำกัดสิทธิ โดยแบ่งเป็น ๙ ชั้น คือบาลีไวยากรณ์ ชั้นประโยค ๑ - ๒ ชั้นประโยค ป.ธ.๒,๓,๔,๕,๖,๗,๘ และ๙ ผู้สอบได้ประโยค ป.ธ. ๓ ได้รับการแต่งตั้งคือเปรียญคือ ทรงตั้งเป็น“พระมหา”“สามเณรเปรียญ” ชั้นประโยค ๑ - ๒ ได้รับวุฒิบัณฑิต ชั้นประโยค ป.ธ. ๓ - ๘ ได้รับประกาศนียบัตรและพัดยศ ชั้นประโยค ป.ธ. ๙ ได้รับปริญญาบัตรและพัดยศ เป็นปริญญาตรีทางศาสนาและถ้าสามารถสอบชั้นประโยค ๙ ได้ในขณะที่เป็นสามเณรทรงพระกรุณาโปรดให้การอุปสมบทเณรรูปนั้น อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์

^{๒๙} กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา,๒๕๓๙), หน้า ๑.

^{๓๐} กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา,๒๕๓๙),หน้า ๗๗

เรียกว่า “บวชนาคหลวง” ผู้สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยคถ้าอยู่ในสมณเพศได้รับนิตยภัตเท่ากับพระราชอาคันตุกะชั้นสามัญ

๓. การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นโรงเรียนที่วัดจัดตั้งขึ้นในวัดหรือธรณีสงฆ์หรือที่ดินของมูลนิธิทางพระพุทธศาสนาโดยกรมการศาสนาให้ การอุปถัมภ์ จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการเพื่อให้การศึกษาแก่พระสงฆ์ สามเณร ทั้งวิชาสามัญและการศึกษาพระปริยัติธรรมควบคู่กันไปเพื่อที่ว่าหากพระสงฆ์ สามเณรเหล่านี้มีความประสงค์จะลาสิกขาก็สามารถนำวุฒิการศึกษาที่ได้รับไปใช้ เพื่อการศึกษาต่อในสถานศึกษาของรัฐหรือใช้สมัครงาน ประกอบอาชีพได้

๔. การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์การศึกษาในระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ไทยดำเนินการในสองสถาบัน คือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ในส่วนของวัดผาสุการามนั้นมีการส่งเสริมด้านการศึกษาของสงฆ์ดังต่อไปนี้

๑. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมสนามหลวงแผนกธรรม มีการจัดการเรียนการสอนในช่วงเช้าพรรษาซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มิภิกษุที่เป็นนวกะและสามเณรอยู่ประจำโดยจัดการเรียนการสอนในระดับชั้นนักธรรมตรี นักธรรมโท และนักธรรมเอก ส่วนธรรมศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดผาสุการามเปิดการเรียนการสอนในเดือนมิถุนายนถึงเดือนพฤศจิกายนของทุกปีโดยในแต่ละปีจะมีนักเรียนสอบธรรมศึกษาได้เป็นจำนวนมากมีการให้ทุนการศึกษากับผู้ที่สอบได้ทุกคนและมีทัศนศึกษาต่างจังหวัดอีกด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดผาสุการามเปิดสอนมาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๑๙จนถึงปัจจุบันนี้ ๓๗ ปีแล้ว

๒. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดผาสุการามไม่มีบาลีศึกษาแต่ทางวัดผาสุการามส่งเสริมให้ภิกษุสามเณรเรียนบาลีด้วยการให้สามเณรไปเรียนที่สำนักเรียนบาลีที่วัดวารินทรารามและวัดทุ่งศรีเมืองโดยวัดทุ่งศรีเมืองจะมีรถรับส่งทุกวัน

๓. การศึกษาพระปริยัติธรรม โรงเรียนปริยัติสามัญเป็น โรงเรียนพระเณรแต่สอนกันแบบโรงเรียนสายสามัญแบบชาวบ้านทั่วไปสอนในระดับมัธยมต้นถึงมัธยมปลายวัดผาสุการามไม่มีโรงเรียนปริยัติแต่ก็ส่งเสริมโรงเรียนปริยัติในด้านต่างๆโดยเฉพาะโรงเรียนปริยัติวัดทุ่งศรีเมืองทางวัดผาสุการามได้ส่งพระเณรไปเรียนเป็นจำนวนมากในแต่ละปีมีสามเณรจากวัดผาสุการามไปเรียนในลักษณะเข้าไปเรียนกลับเป็นจำนวนมากและมีพระภิกษุจากวัดผาสุการามไปเป็นครูสอนปริยัติที่นั่นหลายรูป

๔. การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์การศึกษาในระดับอุดมศึกษา ในวัดผาสุการามมีนิสิตที่กำลังเรียนอยู่ในระดับอุดมศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี จำนวนหลายรูปโดยเป็นระดับชั้น ปริญญาตรี ๖ รูป ปริญญาโท ๑ รูป ขณะที่เป็นนักศึกษาของมหามกุฏราชวิทยาลัย จำนวน ๑ รูป และมีพระภิกษุจากวัดผาสุการามไปเป็นอาจารย์สอนที่ มจร.หลายรูป

ทั้งหมดทั้งปวงนั้นจะสำเร็จเป็นรูปธรรมไม่ได้เลยหากผู้บริหารของทางวัดผาสุการามไม่มีคติธรรมประจำใจในการผลักดัน ส่งเสริมพัฒนาในด้านการศึกษา คติธรรมนั้นคืออิทธิบาท ๔

อิทธิบาท ๔ คือหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการมี ๔ ประการคือฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ดังนี้

๑) ฉันทะ ได้แก่ความพอใจ คือต้องการที่จะเรียน จะสอน หรือจะบริหารและพัฒนาในกิจกรรมการเรียนการสอนของคณะสงฆ์

๒) วิริยะ ได้แก่ความเพียร คือขยันหมั่นเพียรในการเรียน สอน หรือบริหารและพัฒนาในกิจกรรมการเรียนการสอนของคณะสงฆ์

๓) จิตต ได้แก่ความคิด คือตั้งจิตรับรู้ในการเรียน สอน หรือบริหารและพัฒนาในกิจกรรมการเรียนการสอนของคณะสงฆ์ด้วยความคิดเอาจิตฝึกฝืนไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป

๔) วิมสา ได้แก่ความไตร่ตรองหรือทดลองคือหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อที่ยังหยาบในสิ่งที่ทำนั้นมีการวางแผนวัดผลคิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงเป็นต้น

พระครูถาวรธรรมสถิตกล่าวไว้ว่า

การศาสนศึกษาขึ้นเป็นสิ่งที่ต้องส่งเสริมอย่างจริงจังแต่เป็นที่น่าเสียดายว่าวัดเราไม่มีผู้ที่มีหาเปรียบไม่เช่นนั้นคงจะต้องส่งเสริมการเรียนบาลีอย่างแน่นอนแต่ถึงอย่างไรก็ต้องส่งเสริมการนันทกรรม และธรรมศึกษาอย่างเต็มที่โดยเฉพาะด้านนันทกรรมขั้นต่าๆนั้นจะต้องมีการสอนกันอย่างเข้มงวดเพราะผู้ที่บวชเข้ามาทุกคนจะต้องมีการศึกษา คำว่าศึกษาในที่นี้หมายถึงศึกษาหรือบวชเข้ามาแล้วต้องศึกษาเรียนรู้ในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าจะได้ไม่เสียที่ที่บวชเข้ามาแม้ไม่รู้จะไร้มากแต่รู้ประวัติของพระพุทธเจ้าก็ยังดีกว่าไม่รู้เสียเลย^{๑๑}

สรุปได้ว่าผลการเรียน สอน หรือบริหารและพัฒนาในกิจกรรมการเรียนการสอนของคณะสงฆ์ของวัดผาสุกรามนั้นอาศัยหลักธรรมข้ออิทธิบาท ๔ เป็นหลักชัยนำไปสู่ผลสำเร็จก่อให้เกิดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมสนามหลวง ทำให้มีพระเถระมาพักอยู่ที่วัดผาสุกรามเป็นจำนวนมากและสอบนันทกรรมได้ปีละหลายรูปส่วนธรรมศึกษานั้นส่งสอบปีละหลายร้อยคนและสอบผ่านปีละหลายร้อยคนเช่นกันการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์เป็นต้น

๔.๑.๖ การศึกษาสงเคราะห์

โรงเรียนสามัญในชุมชน ส่งเสริมสนับสนุนด้านการศึกษาให้กับโรงเรียนหรือหน่วยงานราชการต่างๆมีพระจากวัดผาสุกรามไปเป็นกรรมการสถานศึกษาอยู่โรงเรียนอยู่ ๒ โรงเรียนคือโรงเรียนเทศบาลบ้านสุขสำราญมีพระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโลผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นกรรมการสถานศึกษาและโรงเรียนวิจิตรพิทยามีพระใบฎีกาบุญสัว ญาณวโรผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นกรรมการสถานศึกษามีการให้ทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนในโอกาสต่างๆเช่นวันแม่แห่งชาติให้โรงเรียนเป้าหมายคือโรงเรียนเทศบาลบ้านสุขสำราญ โรงเรียนเทศบาลบ้านหนองตาไผ่นมิตรภาพที่ ๕ โรงเรียนเทศบาลวารินวิชาชาติ คัดนักเรียนที่เรียนดีแต่ขาดทุนทรัพย์มารับทุนการศึกษา ให้ทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนที่สอบธรรมะศึกษาได้ในนามของวัดผาสุกรามหรือเด็กนักเรียนที่มาร่วมกิจกรรมวันแม่แห่งชาติของวัดผาสุกราม และมีการให้ทุนการศึกษาในลักษณะให้เงินไปแล้วให้โรงเรียนหาเด็กรับทุนเอาเองอย่างนี้เป็นต้น

ด้านศึกษาสงเคราะห์ประเภทอาคารสถานที่ ได้จัดสร้างอาคารมอบให้แก่ทางราชการ เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่เด็กนักเรียน ด้านศึกษาสงเคราะห์ประเภทอุปกรณ์การศึกษา ทางวัดผาสุกรามได้บริจาคอุปกรณ์การศึกษาให้แก่โรงเรียน วัดต่าง ๆ และหน่วยงานอื่น ๆ ดังนี้ จัดตั้งกองทุนต่างๆ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่อสถานศึกษาและสถานราชการ คือ จัดตั้งทุนศึกษาสงเคราะห์นักเรียนยากจนที่เรียนดี ประพฤติดี ให้กับนักเรียนในโรงเรียนใกล้วัดดังนี้

๑. ให้ทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนที่เล่าเรียนดี ประพฤติดี ตามสมควรแก่ฐานะ

๒. ช่วยเหลือนักเรียนผู้ยากไร้ ขาดแคลนปัจจัยในการดำรงชีพ โดยผ่านการพิจารณาของพระเถระแล้วว่ามีคามจำเป็น เป็นราย ๆ ไป

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครูถาวรธรรมสถิต, เจ้าอาวาส, เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๕๖.

พระครูถาวรธรรมสถิต กล่าวว่าการให้ทุนการศึกษาแต่ละครั้งเป็นทางโรงเรียนคัดนักเรียนมาเอง ทางวัดไม่มีส่วนเกี่ยวข้องใดๆทั้งสิ้นเพียงให้ด้วยเมตตาและมีความกรุณาในตัวเด็กนักเรียนที่พ่อแม่มีความยากจนขาดแคลนทุนทรัพย์ ส่วนการให้ทุนนั้นบางครั้งก็ให้เป็นสงฆ์ของเช่นรถจักรยาน หรือเสื้อผ้า กระเป๋า เป็นต้น^{๓๒}

การช่วยเหลือให้ทุนนักเรียนและจัดซื้อวัสดุสิ่งของมอบให้โรงเรียนของทางวัดผาสุการามนั้นเป็นการช่วยเหลือโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนทำไปตามหลักของความเมตตาอันมีอยู่ในพรหมวิหาร ๔ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) เมตตา ได้แก่ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุขมีจิตอันแผ่เมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

๒) กรุณา ได้แก่ความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

๓) มุทิตา ได้แก่ความยินดีในเมื่อผู้นั้นอยู่ดีมีสุขมีจิตผ่องใสบันเทิงกอบประด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุขพลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุขเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

๔) อุpekขา ได้แก่ความวางใจเป็นกลางอันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญาคือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึงไม่เอนเอียงด้วยรัก

พระใบฎีกาบุญสัว ญาณวโร กล่าวว่

การให้ทุนการศึกษานักเรียนนั้นเป็นนโยบายของทางเจ้าอาวาสให้จัดกิจกรรมแจกทุนการศึกษาในโอกาสวันสำคัญทางศาสนาของทุกๆปีซึ่งปกติจะใช้เงินทุนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดผาสุการาม แต่ถ้าแจกทุนการศึกษาในวันเกิดหลวงปู่เจ้าอาวาสก็จะใช้เงินส่วนตัวของหลวงปู่ แต่ถ้าไปแจกทุนตามโรงเรียนต่างๆทั้งโรงเรียนใกล้วัดและโรงเรียนรอบนอกก็จะเป็นการออกทุนส่วนตัวของพระในวัดตั้งแต่เจ้าอาวาส รอง ผู้ช่วยและพระลูกวัดช่วยกันบริจาครวมถึงกรรมการวัดและชาวมุขมนตรีรอบวัดซึ่งการไปแจกทุนการศึกษาแต่ละครั้งถือเป็นงานใหญ่ได้เงินครั้งละหลายหมื่นถึงแสนบาท”^{๓๓}

สรุปได้ว่าผลการใช้หลักพุทธธรรมข้อพรหมวิหาร ๔ มาส่งเสริมศึกษาสงเคราะห์นั้นประสบผลสำเร็จอย่างดียิ่งมีโรงเรียนได้ความอุปถัมภ์ด้านอุปกรณ์การศึกษาและมีเด็กนักเรียนได้รับทุนปีละหลายสิบคน

๔.๑.๖ ด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ

วัดกับการส่งเสริมเศรษฐกิจจะเป็นเรื่องสำคัญพอสมควรที่เดียวสำหรับยุคปัจจุบันที่เน้นเรื่องของเศรษฐกิจเรื่องของปากท้องเป็นหลักแต่เมื่อดูกิจกรรมส่งเสริมเศรษฐกิจของวัดผาสุการามแล้วรู้สึกจะมีน้อยอยู่พอสมควรโดยเฉพาะกิจกรรมที่ทำให้เกิดรายรับรายจ่ายโดยตรงกับทางวัดยังเป็นการผูกขาดอยู่กับกลุ่มคนบางกลุ่มไม่กระจายไปอย่างทั่วถึงวัดผาสุการามกับการส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชนนั้นมีลักษณะหลักๆอยู่ ๓ ลักษณะคือ

๑. เป็นสถานที่ค้าขาย กิจกรรมค้าขายที่เกิดขึ้นภายในวัดผาสุการามนั้นมีค่อนข้างน้อยโดยมีร้านค้าหลักคือร้านของเตาอบสมุนไพรมีเป็นกิจการของเตาอบสมุนไพรวัดผาสุการามมีแม่ชีเป็นผู้ค้าสินค้าที่ขายก็เป็นสินค้าเบ็ดเตล็ดทั่วไปและผู้ซื้อคือผู้ที่มาใช้บริการของเตาอบสมุนไพรมีกิจการค้าขายอีกพวกหนึ่งคือพวกพ่อค้าเร่

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระครูถาวรธรรมสถิต, เจ้าอาวาส, เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๕๖.

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาบุญสัว ญาณวโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, เมื่อวันที่ ๔ กันยายน ๒๕๕๖.

ประเภทรถขายไอศกรีม รถขายลูกชิ้น รถขายผลไม้ต้องซึ่งมาขายทุกวันและผู้ซื้อก็คือคนที่มาใช้บริการเตาอบสมุนไพรรเพื่อสุขภาพวัดผาสุกราม

๒. เป็นสถานที่ทำงาน คนที่ทำงานประจำอยู่ภายในวัดผาสุกรามส่วนใหญ่เป็นผู้ที่เคยบวชอยู่ที่วัดผาสุกรามหลังจากสึกออกไปก็กลับมาช่วยงานวัดอยู่ตลอดและทางวัดก็จ่ายค่าแรงให้ตามลักษณะของงานซึ่งงานส่วนใหญ่ก็จะเป็นงานเกี่ยวกับการก่อสร้างการศาลา฼าปนกิจสร้างกุฏิซ่อมแซมเสนาสนะกุฏิศาลาหอฉันดูแลปัญหาเรื่องน้ำและไฟฟ้าและเกี่ยวกับด้านศิลปกรรมเช่นวาดรูปในพระอุโบสถของวัดผาสุกรามหรือการทำต้นเทียนประจำปีซึ่งค่าช่างดำเนินการก็แพงอยู่พอสมควร^{๓๔}

๓. เป็นสถานที่อบรมส่งเสริมการอาชีพ นายจ่านง ศิริกมลเสถียรให้ความเห็นเอาไว้ว่า วัดผาสุกรามเป็นสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับการอบรมการส่งเสริมอาชีพต่างๆเพราะวัดผาสุกรามมีพื้นที่กว้างขวางมีอาคารที่เหมาะสมกับการอบรมมีห้องน้ำห้องส้วมที่รองรับได้เยอะและมีอุปกรณ์เครื่องมือต่างๆครบถ้วนไม่ว่าจะเป็นเครื่องเสียงหรือโปรเจคเตอร์มีหน่วยงานราชการมาอบรมการอาชีพให้กับคนในชุมชนบ่อยมากหรือบางที่ก็มาจากหมู่บ้านรอบนอกมาขอใช้สถานที่ของวัดผาสุกรามสำหรับจัดกิจกรรมอบรมอาชีพอยู่บ่อยครั้ง^{๓๕}

กล่าวได้ว่า การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนของทางวัดผาสุกรามนั้นไม่ได้ทำในลักษณะให้ทุนเงินเปล่าหรือแจกเงิน สิ่งของใดๆแต่เป็นไปในรูปแบบของการส่งเสริม ฝึกสอน และทำให้ดูเป็นตัวอย่างเช่นในเรื่องของเตาอบสมุนไพรรเป็นต้น เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจตามหลักของทฤษฎีธัมมิกัตถะ ประโยชน์ ๔ ประการคือ

- ๑) อุฏฐานสัมปทา ให้มีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน
- ๒) อารักขสัมปทา เมื่อได้ทรัพย์สมบัติมาแล้วก็มีหลักในการรักษาทรัพย์ไว้
- ๓) กัลป์ยาณมิตตตา คบหาสมาคมกับคนดีแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์
- ๔) สมชีวิตา จักใช้สอยทรัพย์ไม่ให้ผิดเคืองจนเกินไปไม่ฟุ้งเฟ้อจนเกินไป

นายปรีชา ศรีโท กล่าวว่

เคยมีชาวบ้านมาขอเอาตลาดนัดที่ปกติมีจัดกันในวันพฤหัสบดีที่ชุมชนต้นแต่แต่จะเอามาลงขายของในวัดด้วยแต่ขายไม่ค่อยดีและทางวัดเห็นว่ามันก่อให้เกิดเสียงดังและสกปรกจึงเลิกไปสิ่งที่พอจะเรียกได้ว่าส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนคือการมีร้านค้าของแม่ช้อยู่ที่เตาอบสมุนไพรรขายของให้ชาวชุมชนที่มาอบตัวและของที่ขายก็เป็นของที่ชาวชุมชนนำมาฝากขายอีกด้วย นอกจากนั้นเตาอบสมุนไพรรของวัดผาสุกรามยังเป็นแหล่งค้าขายของพวกรถเข็นพ่อค้าเร่ที่เป็นคนในชุมชนมาขายของกินของใช้ให้กับคนที่มาอบตัวซึ่งแต่ละวันมีผู้มาใช้บริการอบสมุนไพรรวันละไม่ต่ำกว่าร้อยคน”^{๓๖}

สรุปได้ว่าด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชนนั้นประสบผลสำเร็จโดยใช้หลักทฤษฎีธัมมิกัตถะ ประโยชน์ ๔ ประการก่อให้เกิดการส่งเสริมเศรษฐกิจในสามด้านคือ เป็นสถานที่ค้าขาย เป็นสถานที่ทำงาน เป็นสถานที่อบรมส่งเสริมการอาชีพ นอกจากนี้ตัวเตาอบสมุนไพรรเองก็ก่อให้เกิดรายได้กับทางวัดถึงแม้จะเป็นกิจการที่ไม่หวังผลกำไรและไม่เก็บค่าบริการมีเพียงตู้บริจาคให้คนทำบุญตามศรัทธาแต่ก็ถือเป็นรายได้เข้าวัดเช่นกัน

^{๓๔} สัมภาษณ์ นายชูศิลป์ ไชยชนะ, ประธานชมรมผู้สูงอายุชุมชนวัดผาสุกราม, เมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๕๖

^{๓๕} สัมภาษณ์นายจ่านง ศิริกมลเสถียร, ประธานชุมชนบูรณะ, เมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๕๖

^{๓๖} สัมภาษณ์ นายปรีชา ศรีโท, กรรมการวัดผาสุกราม, เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๕๖.

๔.๑.๗ ด้านการเผยแผ่

พระอาจารย์ชอบ จิตตโร^{๓๗} ได้กล่าวไว้ว่าหัวใจสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกโดยให้เกิดประโยชน์สุขตามที่พระพุทธองค์ทรงพระประสงค์ จะต้องมีความพร้อมอันอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนี้

๑. มีอุดมการณ์ มีเป้าหมายในการบวชที่ชัดเจน มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ตั้งใจปฏิบัติธรรม ฝึกฝนตนเอง มุ่งพระนิพพาน และเผยแผ่ธรรมแก่บุคคลอื่น บำเพ็ญ ประโยชน์ตนและประโยชน์ท่าน ตามโอวาทของพระบรมศาสดา การมีอุดมการณ์ถือเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะหากไม่มีอุดมการณ์อันมั่นคง เมื่อทำงานไปแล้วประสบปัญหาใดๆ ก็เกิดความท้อถอย เบื่อหน่าย มักจะทำงานไปไม่ได้ตลอด จนถึงกับลาสิกขา หรือมีเป้าหมายที่เบี่ยงเบนไป เช่น แทนที่จะมุ่งไปนิพพาน กลับมุ่งแสวงหาลาภสักการะ เป็นต้น

๒. มีศีลาจารวัตรงดงาม ด้วยการสำรวมกาย วาจา ใจ ให้เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธา ในครั้งพุทธกาลนั้น ผู้ที่ทำงานเผยแผ่พระศาสนา ส่วนใหญ่เป็นผู้บรรลุนิพพานแล้ว เป็นพระอรหันต์บุคคล หมดกิเลสแล้ว บำเพ็ญประโยชน์ตนได้สำเร็จสมบูรณ์แล้ว จึงสามารถทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างเต็มที่ ในยุคปัจจุบันไม่เหมือนเมื่อครั้งพุทธกาล ผู้ที่ทำงานเผยแผ่ศาสนายังไม่หมดกิเลส จำเป็นจะต้องฝึกฝนอบรมตนเองไป ด้วย สั่งสอนเผยแผ่ธรรมแก่ผู้อื่นด้วย เช่นนี้แล้วจึงต้องระมัดระวังอย่างยิ่งยวด ต้องพยายามรักษาศีลและอจาระของตนให้ดี ไม่ให้ผลอลงไปในทางที่เสื่อมได้ เนื่องจากผู้ทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะต้องพบปะผู้คนจำนวนมาก เมื่อการเผยแผ่เริ่มได้ผลก็จะมีผู้เคารพศรัทธามาก มีลาภสักการะมาก จึงจำเป็นต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ ไม่ให้ผลอพึงใจในเพศตรงข้ามที่ศรัทธาห้อมล้อมอยู่ ให้มีสมณสัญญาเตือนใจตนอยู่เสมอ ไม่พึงเพื่อ แต่ให้มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ไม่ติดยึดในลาภสมบัติ และไม่มีทิฏฐิมานะ ทะนงตนว่าเป็นพระอาจารย์ใหญ่ มีศิษย์มาก ทั้งต้องหมั่นเตือนตนอยู่เสมอว่ากิจหลักของสงฆ์คือ การปราบกิเลสในตัวเพื่อมุ่งพระนิพพานนั้น เรายังทำไม่สำเร็จ จึงต้องมีสติระมัดระวังตั้งใจฝึกตัวเองต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง

๓. มีความรู้ความสามารถ ผู้เผยแผ่ศาสนาจะต้องมีความรู้ทั้งพระปริยัติธรรมและธรรมปฏิบัติ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา จะต้องรู้หลักธรรมคำสอนในทางพุทธศาสนาอย่างดี มีความรอบรู้ที่กว้างขวาง รู้จักโลก เข้าใจโลก สามารถแนะนำบุคคลอื่นให้นำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิต ใช้ในการแก้ปัญหาต่างๆ ได้ แนะนำการปฏิบัติธรรมได้

จะเห็นได้ว่าวัตถุประสงค์การนำพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นแม่แบบในการเผยแผ่ศาสนา จะมีติดขัดอยู่บ้างในส่วนของตัวนักเทศน์ที่จะต้องฝึกสอนและปรับปรุงวิธีการสอนของตนเองให้ดียิ่งๆ ขึ้นโดยอาศัยพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ๔ ประการดังนี้

- ๑) สันทสสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้งเหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา
- ๒) สมာทปนา ชักจูงให้เห็นจริงด้วยชวนให้คล้อยตามจนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ
- ๓) สมุทเทศนา เร้าใจให้แกลัวกล้าบังเกิดกำลังใจปลุกให้มีอุตสาหะแข่งขันมั่นใจว่าจะทำให้

สำเร็จได้ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระอาจารย์ชอบ จิตตโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, เมื่อวันที่ ๒ กันยายน ๒๕๕๖

๔) สัมผัสสนา ซโลมใจให้แซมขึ้นร่าเริงเบิกบานฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวังเพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่ตนจะพึงได้รับจากการปฏิบัติ

จากการสัมภาษณ์พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล^{๓๘} ท่านอธิบายว่าแนวทางในการดำเนินกิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดผาสุการามมีรูปแบบดังนี้

๑. เพื่อให้พุทธศาสนิกชนมีความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้องในพระพุทธศาสนา (ปริยัติ)

ซึ่งในส่วนนี้ทางวัดผาสุการามมีการเผยแผ่ด้านการปริยัติอยู่หลายด้านเช่นการเปิดธรรมะตามหอกระจายข่าวหรือเสียงตามสายการพิมพ์หนังสือเช่นหนังสือทำวัตรสวดมนต์แปลหนังสือประวัติพระเจ้าใหญ่พุทธไสยาสตร์หนังสือประวัติวัดผาสุการามเอกสารแผ่นพับที่เกี่ยวกับบทสวดมนต์บทพิเศษ(สวดบูชาพระเจ้าใหญ่พุทธไสยาสตร์)การติดป้ายธรรมะหรือคติธรรมต่างๆตามต้นไม้ภายในบริเวณวัด

๒. เพื่อให้พุทธศาสนิกชนประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา (ปฏิบัติ)

วัดผาสุการามมีกิจกรรมสวดมนต์ทำวัตรเย็นทุกวันโดยมีอุบาสกอุบาสิกาจากชุมชนต่างๆรอบวัดมาร่วมกันทำวัตรแปลในช่วงที่ไม่ใช่ฤดูเข้าพรรษาจะเป็นเวลา ๑๗ น.ของทุกวันส่วนในฤดูเข้าพรรษาจะเป็นเวลา ๑๖.๓๐ น.ถึง ๑๗.๐๐ น.ของทุกวัน

๓. เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติธรรม (ปฏิบัติธรรม)

ทั้งประโยชน์ตนประโยชน์ผู้อื่นประโยชน์ส่วนรวมทั้งประโยชน์ปัจจุบันประโยชน์ภายหน้าและประโยชน์สูงสุดคือมีการจัดพิธีบรรพชาอุปสมบทให้แก่กุลบุตรที่เฝื่อนทางธรรมหรือจะเป็นการบวชตามประเพณีก็ตามรวมถึงมีการบวชแม่ชีบ้างเป็นบางครั้ง

๔. เพื่อให้พระพุทธศาสนาเป็นหลักที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชนและเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาคนสังคมและประเทศชาติโดยการจัดหน่วยอบรมศีลธรรมตามโอกาสต่างๆการให้มีครูพระสอนธรรมะนักเรียนของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนซึ่งครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่เป็นพระในสังกัดของวัดผาสุการามมีอยู่จำนวน ๕ รูปเป็นครูพระสอนศีลธรรมในสังกัดของมจร.๓ รูปและในสังกัดของมหามกุฏฯอีก ๒ รูปการเทศนาธรรมตามงานศาสนพิธีต่างๆเช่นงานศพ งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานวันเกิดที่ทางเจ้าภาพนิมนต์ไปก็มักจะมีการเทศนาธรรมด้วยและการเทศนาในวันพระหรือการเทศนาในเวลา ๑๖.๓๐ น.ของทุกวันในฤดูเข้าพรรษา

๕. เพื่อให้พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติไทยมีความมั่นคงสถิตสถาพรคู่กับสถาบันชาติไทยและสถาบันพระมหากษัตริย์ตลอดไป

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดผาสุการามเน้นการจัดกิจกรรมในโอกาสวันสำคัญต่างๆ วันสำคัญทางศาสนา วันสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ หรือวันสำคัญทางประเพณีในท้องถิ่นซึ่งปกติก็เป็นวันที่ชาวพุทธในเขตรอบวัดมาทำบุญกันเป็นประจำอยู่แล้วก็ได้มีการจัดกิจกรรมเสริมเข้าไปด้วยดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) จัดกิจกรรมต่างๆในวันสำคัญทางศาสนา เช่น

(๑) วันวิสาขบูชามีการทำบุญตักบาตรในตอนเช้า ให้มีพระเทศนา ๑ กัณฑ์ ตอนเย็นมีเวียนเทียน

(๒) วันอาสาฬหบูชามีการทำบุญตักบาตรในตอนเช้า ให้มีพระเทศนา ๑ กัณฑ์ ตอนเย็นมีเวียนเทียน

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดผาสุการาม, เมื่อวันที่ ๑๕ ก.ย.๕๖.

(๓) วันมาฆบูชามีการทำบุญตักบาตรในตอนเช้า ให้มีพระเทศนา ๑ กัณฑ์ ตอนเย็นมี เวียนเทียน

(๔) วันธรรมสวนะมีการทำบุญตักบาตรในตอนเช้า ให้มีพระเทศนา ๑ กัณฑ์

๒) จัดกิจกรรมต่างๆ ในวันสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์เช่น

(๑) วันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ

จากการสัมภาษณ์ พระใบฎีกาบุญสัว ญาณวโรถึงแนวทางจัดงานวัดพ่อแห่งชาติที่ ทางวัดผาสุการามได้ดำเนินการมาท่านบอกว่าวัดผาสุการามจัดงานวันพ่อทุกปีโดยจัดเป็นงานปฏิบัติธรรม เทิดพระเกียรติโดยกำหนดเอาวันที่ ๓-๕ ธันวาคมของทุกปีเป็นวันจัดงานโดยมีประชาชนมาร่วมปฏิบัติธรรม เทิดพระเกียรติที่วัดผาสุการามเป็นจำนวนมากและมีนักเรียนจากโรงเรียนใกล้เคียงนำเด็กมาร่วมงานด้วยซึ่งในตอนเย็นของทุกวันนี้มีการนิมนต์พระเถระผู้มีชื่อเสียงมาเทศนาทุกวัน^{๓๙}

(๒) วันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ

วันแม่แห่งชาติของทุกปีวัดผาสุการามจัดให้มีการวางพานพุ่มเทิดพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถโดยมีท่านนายกเทศมนตรีอำเภอวารินชำราบเป็นประธานและเป็นวันมอบ ประกาศนียบัตรธรรมศึกษาให้แก่เด็กนักเรียนที่สอบได้ในนามของวัดผาสุการามและมีการแสดงของนักเรียนของ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดผาสุการามอีกด้วย

(๓) วันพระราชสมภพสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

วัดผาสุการามจัดงานเทิดพระเกียรติสมเด็จพระเทพฯ เนื่องในวันพระราชสมภพด้วยการจัดงานบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนเฉลิมพระเกียรติเป็นประจำทุกปีโดยจะเริ่มงานบรรพชาในวันที่ ๒๓ มีนาคมไปสิ้นสุดในวันที่ ๑๐ เมษายนของทุกปี

๓) จัดกิจกรรมวันสำคัญทางประเพณีในท้องถิ่น

(๑) จัดกิจกรรมสวดมนต์หมู่ทำนองสรภัญญะในวันสังฆทานประจำปีซึ่งเป็นการจัด

ประกวดสรภัญญะชิงรางวัลโดยเป็นการร่วมมือกันระหว่างวัดกับชุมชนโดยให้คุ้มวัดและชุมชนต่างๆ ส่งทีม สรภัญญะเข้าประกวด

(๒) จัดแห่เทียนวันเข้าพรรษาวัดผาสุการามมีการส่งต้นเทียนเข้าประกวดทุกปีซึ่งต้น

เทียนจากวัดผาสุการามเป็นประเภทแกะสลักที่ได้ชื่อว่าสวยงามและใหญ่โตมากโดยได้รับการสนับสนุนจาก ชุมชนและบริษัทห้างร้านต่างๆ เป็นจำนวนมาก

นายนิคม ทองพิทักษ์ ได้ให้ความเห็นเอาไว้ว่า

การเผยแผ่ศาสนาของวัดผาสุการามนั้น ถือได้ว่าประสบผลสำเร็จอยู่ในระดับหนึ่ง มีการเทศนาใน งานพิธีต่างๆ มีบรรยายธรรมะทางหอกระจายข่าว และเสียงตามสายของชุมชน ได้รับการตอบรับดีพอสมควรที่ เดียว ในเรื่องที่จะทำต่อไปคือการทำวิทยุชุมชนภายในวัดเอาไว้เผยแผ่ธรรมะโดยเฉพาะเพียงแต่รอการอนุญาต จาก กสทช. เท่านั้น^{๔๐}

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาบุญสัว ญาณวโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, เมื่อวันที่ ๔ กันยายน ๒๕๕๖.

^{๔๐} สัมภาษณ์ นายนิคม ทองพิทักษ์ กรรมการวัดผาสุการาม, เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๕๖.

พระใบฎีกาบุญสัว ญาณวโรกล่าว่า

มีโรงเรียนต่างๆหลายแห่งส่งเรื่องมาขอนิมนต์ไปจัดกิจกรรมอบรมนักเรียนในโรงเรียนทางวัดผาสูการามเองก็ได้ส่งไปบ้างไม่ได้ส่งบ้างเพราะเหตุว่าทางพระวิทยากรอบรม มีจำนวนน้อย ไม่อาจไปได้ทุกงานแต่ส่วนหนึ่งก็จัดอบรมภายในวัดเป็นประจำ แต่การอบรมภายในวัดแม้ว่าสถานที่ ที่พัก ที่อบรม ห้องน้ำจะพร้อม แต่ในส่วนของอุปกรณ์อำนวยความสะดวกพวกผ้าห่มมุ้งหมอนยังขาดแคลนอยู่มากทำให้ไม่อาจรับนักเรียนมาเข้าอบรมคราวละมากได้”^{๔๑}

กล่าวได้ว่าการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนของวัดผาสูการามนั้นเน้นในหลักปริยัติคือสอนให้รู้ในหลักธรรมต่างๆ ปฏิบัติคือนำพาปฏิบัติธรรมในโอกาสต่างๆ และปฏิเวธรับผลของการปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยอาศัยรูปแบบที่พระพุทธเจ้าได้ให้แนวทางเอาไว้และประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่งมีความพร้อมในเรื่องของสถานที่และการสนับสนุนจากชาวมุขมนตรีรอบวัดแต่ที่ยังขาดแคลนอยู่คือพระวิทยากรผู้ให้การอบรมซึ่งคงจะต้องพยายามสร้างขึ้นมาทดแทนกันให้ได้

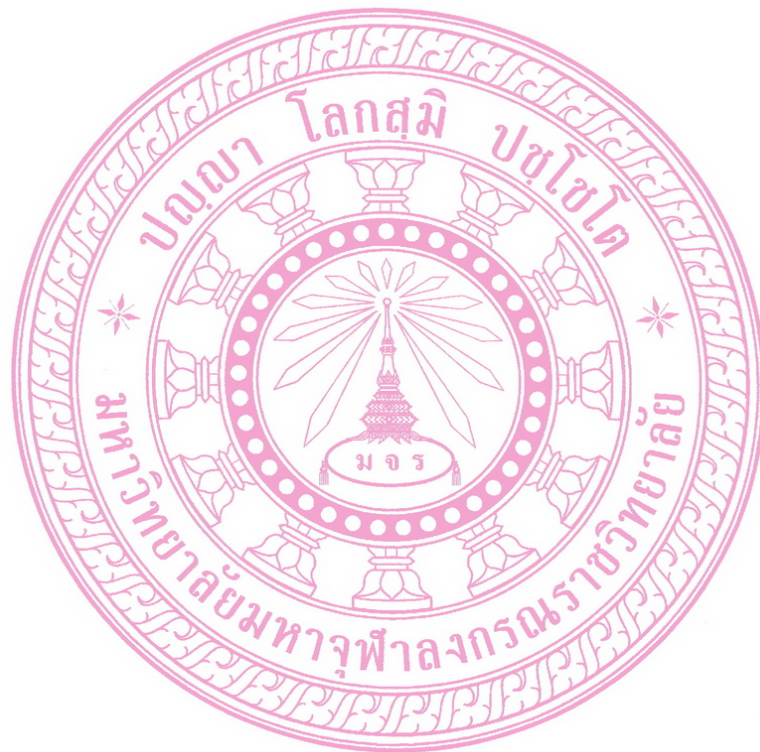
สรุปผลการพัฒนาวัดผาสูการามตามหลักพุทธธรรมในแต่ละด้าน

๔.๒ บทสรุป

วัดผาสูการามเป็นวัดที่ประสบผลสำเร็จในด้านการพัฒนา ทั้งด้านการปกครอง ด้านสาธารณูปการ ด้านการศาสนศึกษา ด้านส่งเสริมวัฒนธรรม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรมโดยอาศัยคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็น

^{๔๑} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาบุญสัว ญาณวโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, เมื่อวันที่ ๔ กันยายน ๒๕๕๖.

แม่แบบในการพัฒนา หลักธรรมที่ใช้ในการพัฒนาก็มี สังคหวัตถุ ๔ กุลจิรัฏฐิติธรรม ๔ สาราณียธรรม บุญกิริยาวัตถุ ๓ อิทธิบาท ๔ พรหมวิหาร ๔ ทิฏฐธัมมิกถณะประโยชน์ ๔ พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ๔ ประการ หลักธรรมเหล่านี้เป็นแม่แบบที่ดีในการพัฒนา ซึ่งไม่ได้หมายความว่าหลักธรรมหมวดอื่นจะไม่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนา ตรงกันข้ามล้วนสามารถนำมาประยุกต์ในเข้ากับบริบทของการพัฒนาของตนเองได้ทั้งสิ้น เหมือนเช่นที่วัดผาสุการามนำมาใช้ในการพัฒนาวัดจนประสบผลสำเร็จนั่นเอง

บทที่ ๓ การพัฒนาวัดผาสุการามตามหลักพุทธธรรม

พุทธธรรม หมายถึง หลักสัจธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ตรัสไว้ดีแล้ว กล่าวคือ หลักธรรมที่แสดงสาระแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตตนและสังคม ให้มีความเจริญงอกงามทั้งในด้านพฤติกรรมที่แสดงออก ทางกาย วาจา ด้านจิตใจและปัญญา การพัฒนา หมายถึงการทำให้เจริญการเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้นการคลี่คลายไปในทางที่ดี การกระทำที่เป็นเหตุให้บางสิ่งบางอย่างเจริญเติบโตขึ้นหรือขยายออกเพื่อให้ดีขึ้นกว่าที่มีอยู่เดิม หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาวัดผาสุการามคือการนำหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา มาส่งเสริมการพัฒนาวัดผาสุการาม ให้สอดคล้องกับภารกิจ ๖ ด้านของคณะสงฆ์ เพื่อจุดมุ่งหมายให้วัดมีสภาพความเป็นศูนย์กลางชุมชนอย่างแท้จริง และยั่งยืน การศึกษาหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาวัดผาสุการามคือการศึกษาวาหลักธรรมใดบ้างที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้พัฒนาวัดผาสุการามได้บ้าง

๓.๑ ประวัติความเป็นมาของวัดผาสุการาม

ประวัติวัดผาสุการาม^๑

วัดผาสุการามเดิมชื่อวัดป่าบ้านดงเปือยตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองวารินชำราบตำบลวารินชำราบอำเภอวารินชำราบจังหวัดอุบลราชธานีบริเวณวัดมีพื้นที่ประมาณ ๒๔ ไร่มีอาณาเขตของวัดดังนี้

- ด้านทิศตะวันออกติดถนนเทศบาล ๑ (แสนสุข)
- ด้านทิศตะวันตกติดถนนเทศบาล ๕ (ถนนวิสูตรศักดิ์)
- ด้านทิศเหนือติดถนนเทศบาล ๔ (สนธิไมตรี)
- ด้านทิศใต้ติดถนนเทศบาล ๖ (ถนนศรีวรมาศ)

วัดผาสุการาม ตั้งเมื่อวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๘ ตรงกับวันอาสาฬหบูชาปีกุนระยะเริ่มแรกสร้างในปี ๒๔๙๐ โดยมีคุณพ่อท้าย สุวรรณบุล คุณพ่อเจริญ ศรีวรมาศได้นิมนต์พระมาจำพรรษามีพระภิกษุ ๑ รูปและสามเณร ๑ รูปนั่นก็คือหลวงปู่พิมพ์ ฉนโนและสามเณรบุญเพ็ง บุญพูลพระธรรมยุติมาอยู่เป็นรูปแรกโดยมีคุณพ่อเปี้ย บุญสีสดเป็นผู้อุปฐากดูแลส่งภัตตาหารเช้าเพลอยู่เป็นประจำ ต่อมามีนายบุญ ชูเนตรมาบรรพชาเป็นสามเณรอุปฐากอีกต่อมา

ปี พ.ศ. ๒๔๙๓ มีหลวงปู่บุญกอง ยิงวงศ์(หลวงพ่อมราช)มาอยู่จำพรรษาที่วัดในเวลาต่อมา พร้อมทั้งมีสามเณรเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ

ปี พ.ศ. ๒๔๙๖ ได้มีพระอาจารย์ประเสริฐ แฉงเพชรมาจากวัดคำลือชามาอยู่วัดเพื่อดูแลมารดาและพี่น้องให้ได้รับการศึกษาจนจบการศึกษา

^๑สัมภาษณ์พระครูอุดมธรรมกิจ,ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอวาริน,เมื่อวันที่ ๖ กันยายน ๒๕๕๖.

^๒หนังสืออนุสรณ์งานฉลองสมโภชวิหารพระเจ้าใหญ่พุทธไสยาสน์, (อุบลราชธานี : อีสานออฟเซทการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

ปี พ.ศ. ๒๔๙๗ มีหลวงปู่พิมพ์อยู่จำพรรษาต่อมาได้ออกจากวัดไปปฏิบัติธรรมเพื่อแสวงหาความสงบและเจริญวิปัสสนากรรมฐานจนกระทั่งปี พ.ศ.๒๔๙๙ ท่านยังไม่กลับมาวัดอีกชาวบ้านจึงมีมติให้คุณพ่อท้าย สุวรรณบุล คุณพ่อเปี้ย บุญสีสคุณพ้อมาลี คุณพ่อจารย์หุ่ง คุณพ่อจารย์บุงนำวัดนี้ไปอยู่ในความกำกับดูแลของวัดวารินทราราม

ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ พระครูกรมลวิสุทธิ์เจ้าคณะอำเภอวารินชำราบได้แต่งตั้งพระครูปลัดภูมิปิยวัฒน์เป็นฐานานุกรมและต่อมาได้รับพระราชทานสัญญาบัตรพัดยศที่พระครูพิศาลคุณวุฒิและได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะอำเภอวารินชำราบมาเป็นเจ้าอาวาสองค์แรกจากนั้นพระปลัดภูมิปิยวัฒน์หรือพระครูพิศาลคุณวุฒิได้ย้ายกลับไปจำพรรษาที่วัดวารินทรารามอีกครั้งทำให้ตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดผาสุการามว่างลงอีกครั้ง

ปี พ.ศ. ๒๕๐๒ ชาวบ้านได้ไปกราบอาราธนา นิมิตต์พระมหาอุดม อุดตโม(ป.ธ.๕)วัดหนองขุนอำเภอวังสามสีจังหวัดอุบลราชธานีมาเป็นเจ้าอาวาสรูปที่๒ และได้มีการริเริ่มให้มีการเรียนการสอนนักธรรม-บาลีเป็นครั้งแรกและมีผู้สอบเปรียญธรรมได้คือพระมหาดำรงและพระมหาสิงห์อีกทั้งยังได้มีการสร้างศาลาการเปรียญขึ้นโดยคณะกรรมการ ๕ ท่านคือ ส.อ.พิมพ์ หมื่นสุข ส.อ.สมชัย ศรีวิเศษอาจารย์ใส ชยมาตย์ อาจารย์ชาชี อุทค้ำกองและพ่อเล็ก วิเศษรอดเป็นประธาน^๓

เดิมวัดนี้ชื่อวัดป่าบ้านดงเปือย ซึ่งเป็นการตั้งชื่อวัดตามลักษณะของคนในสมัยโบราณหรือตามลักษณะท้องถิ่นนิยมต่อมาเมื่อปี

พ.ศ. ๒๕๐๒ ได้เปลี่ยนชื่อจากวัดป่าบ้านดงเปือยเป็นวัดแสนสุขการาม

พ.ศ. ๒๕๐๕ ดำเนินการสร้างศาลาการเปรียญแล้วเสร็จใช้งานได้จนถึงปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๕๐๗ เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีรวงศ์ได้เปลี่ยนชื่อจากวัดแสนสุขการามเป็นวัดผาสุการามจึงใช้ชื่อนี้มาจนถึงปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๕๐๗ พระมหาอุดมได้ลาสิกขาบทไปประกอบอาชีพส่วนตัวตำแหน่งเจ้าอาวาสจึงว่างลงและในขณะนั้นเริ่มก่อสร้างพระเจ้าใหญ่พุทธไสยาสน์ต่อมาทายกทายิกาของวัดผาสุการามได้ไปกราบนิมิตต์พระครูใบฎีกาคำศรี ชุตติปัญญา (พระครูนพกิจโกศลเจ้าคณะตำบลหนองฮีเห็นอำเภอท่าม่วงจังหวัดกาญจนบุรีปัจจุบันมรณภาพไปแล้ว)มาเป็นเจ้าอาวาสวัดผาสุการามองค์ที่๓ซึ่งท่านได้ริเริ่มก่อสร้างอุโบสถขึ้นต่อมามีท่านได้ย้ายไปรับตำแหน่งเป็นเจ้าคณะตำบลโพธิ์เมืองอำเภอเมืองจังหวัดอุบลราชธานี(ปัจจุบันเป็นอำเภอดอนมดแดง) จากนั้นตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดผาสุการามจึงได้ว่างลงอีกครั้ง

พ.ศ. ๒๕๒๓ พระอธิการลี ถาวโร(พระครูถาวรธรรมสถิต)รับตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดผาสุการามจนถึงปัจจุบันซึ่งเป็นผู้ดำเนินการก่อสร้างอุโบสถบูรณะปิดทองพระเจ้าใหญ่พุทธไสยาสน์สร้างวิหารครอบพระเจ้าใหญ่พุทธไสยาสน์จนสำเร็จลุล่วงเป็นที่เรียบร้อย

วัดผาสุการามได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๑๐

^๓สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมกิจ, ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอวาริน, เมื่อวันที่ ๖ กันยายน ๒๕๕๖.

^๔หนังสืออนุสรณ์งานฉลองสมโภชวิหารพระเจ้าใหญ่พุทธไสยาสน์, (อุบลราชธานี : อีสานออฟเพชเชกการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า๑ - ๓.

๓.๒ หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาวัดผาสุการาม

วัดในพระพุทธศาสนาของไทย มีอยู่เป็นจำนวนมากที่สามารถใช้เป็นสถานที่พัฒนาจิต วิญญาณประชาชนได้ปีละหลายล้านคน หากวัดนั้นๆ ได้รับการพัฒนาให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสมเป็น ศูนย์กลางชุมชน สามารถดึงดูดใจผู้ผ่านไปมาให้มีความรู้สึกว่ที่นี่มีความสุขที่สัมผัสได้ วัดจึงน่าจะ เน้นบทบาท ตอบเป้าประสงค์ของพุทธศาสนาที่ชัดเจนออกมาในฐานะผู้ให้ที่พึงพิงทางการทางใจ ที่ไม่ เพียงพัฒนาในด้านวัตถุและศาสนสถานเท่านั้น แต่ต้องครอบคลุมไปถึงการพัฒนาด้านบริหารศาสน บุคคล การศึกษาอบรม ศาสนสมบัติ และการสาธารณสงเคราะห์^๕ ในการศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งวิเคราะห์ หลักธรรมที่เป็นแนวคิดหลักๆและหลักธรรมเสริมที่สำคัญต่อการพัฒนาวัดให้สอดคล้องกับหลักการ ของทางคณะสงฆ์และพบว่าหลักธรรมคำสอนที่สามารถนำมาอธิบายประยุกต์ใช้ในการพัฒนา ตามลำดับขั้นตอนดังนี้

๓.๒.๑ ด้านการปกครอง

การปกครอง หมายถึง การดูแลรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย การคุ้มครอง ปกป้อง รักษาให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ผู้ที่มีอยู่พานอยู่ในวัดนั้น ได้เป็นอยู่ด้วยความผาสุก ให้ความอนุเคราะห์ ในส่วนที่อยู่อาศัย ปัจจัยตามสมควร อีกนัยหนึ่ง หมายถึงการควบคุม ดูแลหมู่คณะให้มีความเป็นอยู่ที่ ดี มีระเบียบวินัย เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของหมู่คณะหรือของสังคมนั้น ๆ เพราะการที่คนจำนวนมากมา อยู่ร่วมกันเป็นสังคมบังคับให้จะต้องมีกฎระเบียบในการอยู่ร่วมกัน การปกครองในทาง พระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ได้ให้ความสำคัญกับผู้นำหรือการปกครองมากนัก แต่พระองค์ทรงให้ ความสำคัญกับพระธรรมวินัยมากกว่า เพราะพระธรรมวินัยไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่ผู้นำมีการ เปลี่ยนแปลงได้เสมอ ดังที่พระองค์ตรัสกับพระอานนท์ว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้ว แก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”^๖

วัดผาสุการามได้อาศัยพระธรรมวินัยและหลักธรรมมาใช้ในการปกครองพระภิกษุสามเณร ให้อยู่ในกรอบพระธรรมวินัยมาโดยตลอดมา เพราะท่านได้ใช้หลักธรรมะ คือ ใช้สังคหวัตถุผูกมัด จิตใจลูกวัด ไม่ใช่แต่อำนาจและอารมณ์ ท่านได้หมั่นอบรมสั่งสอนชี้ผิดชี้ถูกให้เข้าใจ ด้วยความเมตตา ธรรม ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี จึงทำให้การปกครองมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีซึ่งหลวงพ่ोज้า อาวาสได้กล่าวว่

^๕ กรมการศาสนา, **วัดพัฒนา ๔๔**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐.

^๖ มนัส ภาคภูมิ, “หน้าที่ อำนาจ และบทบาทของพระสังฆาธิการ”, ใน **วัดพัฒนา ๔๔**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔) : ๙๒.

^๗ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร : นาน มีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๔๖.

^๘ สมภาร พรหมทา, **พุทธปรัชญา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม, ๒๕๔๘), หน้า ๒๔๑-๒๔๒.

^๙ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

การปกครองก็อาศัยพระธรรมวินัย ธรรมะ และต้องมีความรู้ความสามารถในการบริหารมีคุณธรรม มีเมตตาไม่เกลียดไม่ชิงรักนับถือ หลีกเลียงอคติลาเอียง ในการปกครองที่จะให้สำเร็จผลก็ต้องอาศัยการศึกษาผู้ใต้ปกครองต้องได้รับการศึกษาพอสมควรพูดอะไรเข้าใจกันง่าย เขาจึงจะรู้เหตุรู้ผล สำนึกในหน้าที่ นอกจากผู้ปกครองมีคุณธรรมครบถ้วนแล้วก็ต้องส่งเสริมให้ลูกน้องมีเหมือนกัน^{๑๐}

ในการปกครองนั้น คุณสมบัติที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งของผู้ปกครองซึ่งก็คือเจ้าอาวาสก็คือความสามารถที่จะสร้างความเชื่อถือและความเลื่อมใสศรัทธาให้เกิดขึ้นกับพระลูกวัดและญาติโยมได้มากแค่ไหน การที่จะสร้างคุณสมบัติเช่นนี้ให้เกิดขึ้นได้นั้น ผู้บังคับบัญชาจะต้องใช้เวลาพิสูจน์ความจริงและความดีงามให้ปรากฏและประจักษ์ชัดแก่ผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ใต้บังคับบัญชา เรียกว่าเป็นการสร้างบารมีให้แก่ตัวเองพุทธศาสนาได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่จะก่อให้เกิดบารมีว่ามีอยู่ ๑๐ ประการได้แก่ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมีวิริยบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี อุเบกขาบารมี นอกจากนั้นยังจะต้องมีหลักการในการบริหาร หลักการในการบริหารเรียกว่าหลักธรรมมาภิบาลซึ่งมีคำอธิบายดังต่อไปนี้

๑. หลักความถูกต้อง คือ มีการพิจารณาวินิจฉัยปัญหา การทำการตัดสินใจและสั่งการด้วยความถูกต้องตามกฎหมายบ้านเมืองและกฎระเบียบข้อบังคับของวัด ที่ออกตามกฎหมายถูกต้องตามหลักศีลธรรมเนียมประเพณีที่ดีของสังคมถูกต้องตามนโยบายของเถรสมาคมและถูกต้องตรงประเด็นตามหลักวิชาและได้รับความพึงพอใจจากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

๒. หลักความเหมาะสม คือ รู้จักคิด พูด ทำ กิจการงานและปฏิบัติงานได้เหมาะสมถูกต้องเหมาะสม บุคคล สังคม และสถานการณ์

๓. หลักความบริสุทธิ์ คือ มีการวินิจฉัย สั่งการ กระทำกิจการงาน ด้วยความบริสุทธิ์ใจ คือ ด้วยเจตนา ความคิดอ่าน ที่บริสุทธิ์

๔. หลักความยุติธรรม คือมีการวินิจฉัย สั่งการ และปฏิบัติต่อผู้อยู่ใต้ปกครองและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ด้วยความชอบธรรม บนพื้นฐานแห่งหลักธรรม หลักการเหตุผล และข้อมูลที่ถูกต้องเชื่อถือได้ และตรงประเด็นและด้วยความเที่ยงธรรม คือ ไม่อคติ หรือ ลำเอียง ด้วยความหลงรักหลงชังด้วยความกตัญญู และด้วยความหลง ไม่รู้จริงคือขาดข้อมูลที่ถูกต้องเชื่อถือได้ และสมบูรณ์เป็นเครื่องประกอบการวินิจฉัย ตัดสินใจ ให้ความเที่ยงธรรม

หลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์ เกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีคุณค่ามากกว่าสองพันห้าร้อยกว่าปี ในยุคโลกาภิวัตน์หรือยุคทุนนิยมในปัจจุบัน การบริหารจัดการสมัยใหม่ต่างก็กลับมาทบทวนบทบาททางวิชาการในการบริหารจัดการสมัยใหม่ว่า ยังคงเป็นแนวทางเดียวหรือไม่ ที่การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ จะต้องสนองตอบต่อระบบทุนนิยมที่เน้นการแข่งขันและสร้างผลกำไร หรือการบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรเพียงอย่างเดียว การบริหารจัดการสมัยใหม่ยังขาดอะไรบ้างที่เป็นนามธรรมที่เกี่ยวกับมนุษย์ที่จะต้องอยู่ร่วมกัน รวมทั้งสิ่งแวดล้อมในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงและมีผลกระทบต่อสังคมและองค์กร หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงการ

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูถาวรธรรมสถิต, เจ้าอาวาส, เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๕๖.

บริหารและพัฒนาที่อยู่มากมาย เป็นคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ยังทันสมัยอยู่จนถึงปัจจุบันและในอนาคต

ในที่นี้ จะได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาบางประการ ได้แก่ หลักสัปปริสธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในสัปปริสสูตร อันเป็นแนวทางในการบริหารและพัฒนา หลักธรรมหนึ่งเพื่อประกอบการพิจารณาว่า หลักการพัฒนาวัดเชิงพุทธศาสตร์มีได้มุ่งหวังกำไร หรือการแข่งขัน เพียงแต่ได้บรรลุหลักการที่สร้างความยั่งยืน การไม่เบียดเบียน การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติ มีความเมตตาต่อกัน และรู้เท่าทันโลก โดยมีได้ปฏิเสศกระแสโลกาภิวัตน์ หรือระบบทุนนิยมในปัจจุบัน แต่ให้ยึดหลักการอยู่ร่วมกันและรู้เท่าทันโลก หลักสัปปริสธรรม ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารและพัฒนาวัดฆราวาสธรรม มี ๗ ประการ คือ

๑. อัมมัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ คือ รู้ความจริง รู้หลักการ รู้กฎเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรม ได้ รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้จักหลักการที่จะทำให้เกิดผล รวมความว่า การบริหารและพัฒนาวัดฆราวาสธรรม เจ้าอาวาสจำเป็นต้องพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างถูกต้อง เพื่อบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาวัด ให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล รู้จักการวิเคราะห์ความจริงที่เกิดขึ้น ตามธรรมชาติ อันว่า “ สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป เป็นธรรมดา ” โดยพิจารณาหลักการและเกณฑ์แห่งเหตุผลมาบริหารและพัฒนาวัดฆราวาสธรรม

๒. อัตถัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักผล หรือความมุ่งหมาย คือรู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่เกิดขึ้น สืบเนื่องจากการกระทำตามหลัก หมายถึง การบริหารและพัฒนาวัดให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ และรู้ถึงประโยชน์ของการที่วัดนำไปสู่พัฒนา เพื่อความมั่นคง และไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อวัด ในที่นี้ก็หมายถึงการมีแผนงานที่ดี การวางแผนที่วิเคราะห์ผลกระทบด้านต่าง ๆ

๓. อัตตัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักตน คือ รู้จักเราว่าเรานั้น โดยฐานะภาวะสมณะเพศ มีความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมเป็นอย่างไร และเท่าใด แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้จักที่จะปรับปรุงต่อไป ในที่นี้หมายถึง รู้จักวัดที่เราบริหารเป็นอย่างดีว่ามีจุดด้อย จุดแข็งอย่างไร มีขีดความสามารถอย่างไร และรู้จักการปรับปรุง ให้ทันต่อเหตุการณ์ที่มีผลกระทบ จนก่อให้เกิดการพัฒนาที่มีความแตกต่างที่จะทำให้วัดของตนมุ่งไปสู่ความเป็นเลิศ มีประสิทธิภาพ และมั่นคงถาวร

๔. มัตตัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ ความพอดีในการจ่ายโภคทรัพย์ ในที่นี้หมายถึง การบริหารการเงิน ในการใช้สอยภายในวัด ต้องพิจารณาให้รู้จักประมาณในความเพียงพอของวัด ขีดความสามารถของวัด ขีดความสามารถของพระในวัด รวมทั้งกรรมการวัดและชุมชนรอบวัดและรู้จักประมาณขีดความสามารถของวัดของตัวเอง

๕. กาลัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักกาล คือ รู้กาลเวลา อันเหมาะสม และระยะเวลาในการประกอบกิจ ในที่นี้หมายถึง การจะพัฒนาสิ่งใด จะต้องมีความเข้าใจถึงระยะเวลาที่เหมาะสม การสร้างถาวรวัตถุใดๆก็ตามจะต้องพิจารณาถึงสถานการณ์ในเวลานั้น ๆ ว่า ควรจะดำเนินการอย่างไร อะไรควรงด อะไรควรกระทำ เวลาใดควรก่อสร้าง หรือช่วงเวลาใดที่จะบูรณะซ่อมแซมเพียงอย่างเดียว

๖. ปริสัญญญาตา ความเป็นผู้รู้จัก ชุมชน คือ รู้ரியที่จะประพจน์ต่อชุมชนนั้น ว่าควรจะทำดำเนินการอย่างไร ในการพัฒนาวัด จำเป็นต้องมีการปฏิสัมพันธ์กับชุมชนต่าง ๆ การประชุม

ปรึกษาหารือ หรือการประสานงานกับชุมชน หรือกลุ่มบุคคลที่มีผลต่อวัด ก็คือเข้าถึง เข้าใจ และพัฒนา เป็นการสร้างความสัมพันธ์ด้วยเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อชุมชน หรือส่วนราชการต่างๆ จะเป็นภาพลักษณ์ที่ดีของวัด

๗. บุคคลลัญญดา ความเป็นผู้รู้จักบุคคล คือ รู้จักความแตกต่างของบุคคลว่าโดยอรรถาศัยความสามารถ และคุณธรรม ตลอดถึงรู้ในความสามารถของบุคคล และใช้มอบงานที่เหมาะสมให้ การพัฒนาในการรู้จักบุคคล เปรียบเสมือนการพัฒนาและบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่จะต้องมีการพัฒนา และบริหารบุคคลในวัดให้มีความรู้ความสามารถ มีความสามัคคี สร้างความเป็นธรรม และเสมอภาคให้แก่บุคลากรในวัดฆาตุการาม รวมถึงการทำงานเป็นหมู่คณะ การติดต่อสื่อสารกับบุคคลต่าง ๆ ด้วยความเป็นมิตรไมตรี รวมทั้งมีความจริงใจต่อกัน

จากสาระของสัปปริสธรรม ข้างต้น จะเห็นว่า พระพุทธศาสนา อธิบายความสัมพันธ์ของการบริหารและพัฒนา เกี่ยวข้องกับคน โดยคำนึงถึงคุณธรรมและจริยธรรมที่มีคุณค่า พบได้ในสังคัมมมนุษย์ หรือปัจจัยแห่งสังคัมในกระบวนการอาศัยซึ่งกันและกัน การพิจารณาด้วยเหตุด้วยผล รู้จักโลก รู้จักธรรมชาติ โดยเฉพาะเจ้าอาวาสเท่านั้นที่จะเป็นผู้ที่บริหารจัดการวัดที่ดีได้ แต่หากเจ้าอาวาสหรือพระสังฆาธิการของวัดจะนำหลักธรรมเข้ามาประกอบ หรือบูรณาการให้เข้ากับการบริหารงานในปัจจุบัน ก็ถือว่าเป็นแนวทางใหม่ หรือเข้าสู่มิติของการบริหารงาน ที่ยั่งยืน มีความมั่นคง และสร้างความเป็นธรรมต่อบุคคล หรือสังคัมที่เกี่ยวข้องกับวัดอย่างชาญฉลาด รวมทั้งสร้างประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ต่อการบริหารและพัฒนางานอย่างยั่งยืนและมั่นคง รวมทั้งยังสามารถเป็นหลักการของนักบริหารในการบริหารจัดการองค์กรของตนอย่างมีระบบ โดยที่ยังมีหลักธรรมมาประกอบในการพิจารณาบริหารจัดการด้วยอีกโสดหนึ่งด้วย

นายปรีชา ศรีโทให้ความเห็นเอาไว้ว่า“หลวงพ่พระครูถาวรธรรมสถิตเจ้าอาวาสวัดฆาตุการามท่านเป็นพระเถระที่มีความเที่ยงธรรม สุขุมเยือกเย็น เปี่ยมด้วยความเมตตา มีความเสียสละ สุภาพอ่อนโยน มีภาวะของความเป็นผู้นำสูง ท่านบอกว่า ผู้นำต้องเก่ง เป็นผู้ฉลาดกว่าคนอื่น จึงจะเป็นผู้นำที่มีคุณภาพ คุณธรรม เป็นแบบอย่างของความดีงามได้ จนได้รับการยอมรับจากผู้ที่ภายใต้การปกครอง”^{๑๑}

พันตรีสรยุทธ เข้มทิศ ให้ความเห็นไว้ว่า“หลวงพ่พระครูถาวรธรรมสถิตเจ้าอาวาสวัดฆาตุการามเป็นพระเถระที่ทำงานแบบคนมีวิสัยทัศน์ มีการวางระเบียบประชุมปรึกษาหารือกับลูกน้องและผู้ร่วมงานเสมอ ถึงจะมีใครมาพูดบอกรายงานเรื่องอะไร ก็พิจารณาด้วยเหตุผลเป็นธรรม และที่สำคัญใช้คนให้ถูกกับงาน หลายคนสงสัยว่าทำไมท่านแต่งตั้งบุคคลที่เคยตำหนิตายท่านเป็นเจ้าอาวาส มาร่วมงานกันอีก แต่ก็หมดสงสัย ถ้าหากรู้ว่าท่านมีคติประจำใจที่ว่า ไม่ว่าเจ้านาย ไม่ทำลายลูกน้อง ให้โอกาสลูกน้อง ไม่เคยตำหนิลูกน้องให้ผู้อื่นฟัง จึงไม่มีลูกน้องคนใดถูกตำหนิโทษอย่างไม่มีเหตุผล การที่ท่านมีคุณธรรมอย่างนี้ ทำให้ลูกน้องรักเคารพและจงรักภักดีไม่เสื่อมคลาย ท่านเคยปรารภให้ฟังว่า ไปรังเกียจผูกโกรธลูกน้อง ก็ไม่เกิดประโยชน์อันใดขึ้นมา สู้อบรมแนะนำสั่งสอนให้เขาทำงานตามเรา ให้โอกาสเขาจะดีกว่า จึงทำให้มีทีมงานที่เข้มแข็ง”^{๑๒}

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายปรีชา ศรีโท, กรรมการวัดฆาตุการาม} เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๕๖.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พันตรีสรยุทธ เข้มทิศ, ไวยาวัจกร, เมื่อวันที่ ๒ กันยายน ๒๕๕๖

ร้อยตรีมาตี แสงฉลวยให้ความเห็นไว้ว่า”หลวงพ่พระครูถาวรธรรมสถิตเจ้าอาวาสวัดผาสุการามท่านเป็นพระนักปกครองที่ใจดี อาศัยหลักเมตตา ใส่ใจผู้ใต้บัญชา เอาใจใส่ในหน้าที่การปกครองเป็นอย่างดี เป็นนักปกครองที่มีความฉลาดในการบริหารงาน บริหารคน ท่านจึงเป็นผู้นำที่นั่งอยู่ในหัวใจของผู้ใต้บัญชาไม่ใช่นั่งอยู่บนหัวของผู้ใต้บัญชาหลักการในการทำงาน ท่านจะใช้คนให้ถูกกับงาน คือ ตามความสามารถตามความถนัดของแต่ละคน ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี จึงทำให้การบริหารการปกครองของท่านมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงามเป็นที่ยอมรับเป็นประจักษ์คณะสงฆ์และประชาชนทั่วไป”^{๑๓}

สรุปได้ว่า วัดผาสุการามได้วางหลักการปกครองให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย และกฎกติกาที่ได้วางไว้ ด้วยการอนุเคราะห์ สงเคราะห์ด้วยความเมตตาแล้ว ทำให้ความเป็นอยู่ของพระภิกษุสามเณรมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ทำให้เกิดความผาสุกโดยส่วนตนและส่วนรวม เป็นที่น่าเลื่อมใสศรัทธา และช่วยกันสร้างสรรค์สังคมได้ สามารถอยู่ร่วมกันด้วยความร่วมมือเป็นสุข มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน ด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาคือหลักสี่ปรีศธรรม ๗ ประการเป็นสำคัญ

๓.๒.๒ ด้านสาธารณูปการ

การสาธารณูปการ หมายถึง การช่วยเหลือเกื้อหนุนประโยชน์ส่วนรวม ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากหน่วยย่อยที่สำคัญที่สุดของสถาบันพระพุทธศาสนาในสังคมไทย คือ วัด คนไทยไปตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ ที่ใด เมื่อรวมกันขึ้นเป็นชุมชนก็เกิดความต้องการมีวัดมีพระสงฆ์ไว้สำหรับเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลตามประเพณี และเป็นที่บวชเรียนศึกษาของกุลบุตร จึงได้ช่วยกันสร้างวัดของตนหรือของชุมชนนั้นขึ้น เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็จะอาราธนาพระสงฆ์มาอยู่ประจำเป็นผู้นำทางศาสนาของชุมชนเป็นผู้ดูแลรักษาและจัดการวัดของประชาชน เกิดเป็นกิจการของวัดและของคณะสงฆ์ขึ้น การที่พระสงฆ์รับหน้าที่เป็นผู้ดูแลรักษาและจัดการวัดนี้ถือเป็นการช่วยเหลือประชาชน และกิจการอื่น ๆ ของวัดล้วนเป็นกิจการที่เป็นการช่วยเหลือ อุคหนุนหรือเกื้อกูลประชาชนผู้เป็นเจ้าของวัดนั้นหรือประชาชนทั่วไป จึงได้เรียกกิจการเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการวัดว่า การสาธารณูปการ ในมาตรา ๓๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๐๕ ซึ่งได้บัญญัติให้เจ้าอาวาสมีหน้าที่ข้อแรกว่า “บำรุงรักษาวัดจัดกิจกรรมและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี” การสาธารณูปการ จึงเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสและกิจการของวัดและคณะสงฆ์ตามกฎหมายปัจจุบัน^{๑๔}

การสาธารณูปการ คือ กระบวนการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เน้นกิจกรรมการพัฒนาภายในวัดเป็นงานหลัก ถูงานอื่นเป็นงานรอง ภายใต้หลักการ ๒ ประการ คือดูแลรักษาของเก่าไว้ให้

^{๑๓} สัมภาษณ์ ร้อยตรีมาตี แสงฉลวย, ไวยาวังกร, อายุ ๘๒ ปี, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๓ กันยายน ๒๕๕๖

^{๑๔} มาณพ พลไพรินทร์. คู่มือบริหารกิจการคณะสงฆ์. (กรุงเทพมหานคร : ชูติมาการพิมพ์), ๒๕๓๑.

ได้และสร้างสรรค์พัฒนาของใหม่ให้งอกเงย เพราะการดูแลรักษาให้สิ่งก่อสร้างที่เก่าแก่นั้นดูแลรักษา
ยาก ดังคำโบราณกล่าวว่า ยากอะไรไม่เท่าปฏิสังขรณ์^{๑๕}

หลักธรรมที่เกื้อหนุนการซ่อมแซมปฏิสังขรณ์จึงมีความจำเป็นหลักธรรมที่ว่านั่นคือหลัก
กุศลจิรัฏฐิติธรรม ๔ ประการ^{๑๖} กุศลจิรัฏฐิติธรรม หมายถึง ธรรมสำหรับดำรงความมั่งคั่งของตระกูลให้
ยั่งยืน หรือเหตุที่ทำให้ตระกูลมั่งคั่งตั้งอยู่ได้นาน ประกอบด้วย

๑. นิภูคฺคเวสนา หมายถึง ของหายของหมด รู้จักหามาไว้ คือเมื่อมีสิ่งของภายในวัดสูญ
หายไป และอยู่ในวิสัยที่จะหามาแทนได้ ก็รู้จักหาวิธีการต่าง ๆ ให้ได้มาซึ่งสิ่งของเหล่านั้น หรือหา
สิ่งของอื่น ๆ มาทดแทนไว้ เป็นต้น

๒. ชินณปฏิสังขรณา หมายถึง ของเก่าชำรุด รู้จักบูรณะซ่อมแซม คือการรู้จักบำรุงรักษา
และซ่อมแซมสิ่งของที่ชำรุดที่ยังสามารถนำมาใช้ใหม่ได้ หรืออยู่ในสภาพที่ยังสามารถทำงานได้ แต่มี
อุปกรณ์บางอย่างชำรุดไป ก็สามารถที่จะซ่อมแซมนำกลับมาใช้ใหม่ได้นอกจากนี้ยังหมายถึงการรู้จัก
นำสิ่งของที่ใช้แล้วนำกลับมาใช้ได้ใหม่

๓. ปริมิตปานโกชนา หมายถึง รู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์ของสงฆ์ คือการรู้จักใช้
จ่ายทรัพย์สมบัติ รู้จักการประหยัดอดออม รู้จักใช้จ่ายตามฐานะของตนเอง หรือการใช้จ่ายให้
เหมาะสมกับฐานะการเงินของวัด เป็นต้น

๔. อธิปัจจสีลวันตสถาปนา หมายถึง ผู้ที่เป็นเจ้าอาวาสจะต้องตั้งอยู่ในหลักของศีลธรรม
ไม่แสวงหาปัจจัยในการก่อสร้างอย่างไม่ถูกต้อง เช่นการเรียไร เป็นต้น

สมกับที่หลายๆท่านได้กล่าวไว้ดังนี้

พระครูอุดมธรรมกิจสรูปแนวทางพัฒนาวัดผาสุการามว่า งานศาสนวัตถุ ให้เน้นใน ๓
ประเด็น ประเด็นที่หนึ่งเน้นความมีแผน ประเด็นที่สองเน้นการปฏิสังขรณ์คือการซ่อมแซมของเก่า ซึ่ง
ใช้ทุนน้อยกว่าการสร้างใหม่ เป็นไปตามพระพุทธรวณะของพระพุทธองค์ ด้วยว่าสนับสนุนให้
ซ่อมแซมของเก่า สร้างสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องสร้างใหม่ สร้างความจำเป็นก่อนและหลังตามแผนที่จัดทำ
เอาไว้คือ เรื่องของวัตถุจัดก่อสร้างโบสถ์วิหารศาลาการเปรียญ จะสร้างถนนหนทาง บ่อน้ำ สระ
น้ำ หอกลอง หอระฆัง ทำถนน ต้องมีแผน ต้องเป็นไปตามแผน แผนงานบางอย่างวางแผนปีหน้า
จึงทำได้ ปีหน้าลงมือทำยังไม่สำเร็จ ต้องสองสามปีจึงเสร็จก็มี

เพราะฉะนั้น งานศาสนวัตถุต้องมีแผนแม้การปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมของเก่า เป็นการให้
ความสำคัญต่อผลงาน คนเก่ายอมรับ คนเก่าเห็นคุณค่าของมรดก เป็นการปฏิบัติการด้วยจิตวิทยาคือ
เอาใจใส่มรดกชน สร้างสิ่งที่มีความจำเป็นว่า มันมีความจำเป็นมากน้อยแค่ไหน เอาแต่จำเป็นอย่าให้
เกินกว่าความจำเป็น ต้องนึกถึงสถานรอบๆวัดเรา ถ้าเราจะก่อสร้างโบสถ์ขึ้นมา ชาวบ้านจะเป็นผู้
แบกโบสถ์เอาไว้ การสร้างโบสถ์ ศาลา กุฏิ หอกลอง หอระฆัง เเมรุ ประชาชนแบกสิ่งเหล่านี้ไว้ ภาระ
เป็นเท่าไร^{๑๗}

^{๑๕} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ปัญญาต้องคู่กับกรุณาจึงจะพาชาติรอด,
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒.

^{๑๖} อัง.จตุกก.(ไทย) ๒๓/๒๕๘/๓๓๓.

^{๑๗} สัมภาษณ์พระครูอุดมธรรมกิจ,ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอวาริน,วันที่ ๖ กันยายน ๒๕๕๖

นายไพรี บุญห่อกล่าวไว้ว่าทางวัดโดยหลวงพ่พระครูถาวรธรรมสถิตและผู้ช่วยทั้ง ๓ พยายามปฏิสังขรณ์สิ่งก่อสร้างในวัดให้ดูเรียบร้อย พยายามก่อสร้างสิ่งใหม่เท่าที่จำเป็นและจะให้ส่วนราชการได้เข้ามาใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ บริการให้ใช้สถานที่ในการอบรม เมื่อเห็นว่าศาลาการเปรียญหลังเก่ามีความเก่าแก่และควรอนุรักษ์หลวงพ่จึงดำเนินการสร้างหลังใหม่ให้เหมาะสมกับการใช้งานและในการปรับปรุงศาลาเมรุให้กว้างขวางยิ่งกว่าเดิมเพื่อให้ใช้ประโยชน์ได้เต็มที่^{๑๘}

นายจ่านง ศิริกมลเสถียรกล่าวไว้ว่าเมื่อครั้งประชุมหารือเกี่ยวกับการสร้างศาลาการเปรียญหลังใหม่เพราะหลังเก่าทรุดโทรมมากจนชั้นสองใช้การไม่ได้แต่แล้วทางคณะสงฆ์และทายาททายาทวัดผาสุการามกลับไม่มีมติไม่เห็นควรรื้อถอนแต่ควรซ่อมแซมให้ใช้งานได้จะดีกว่านอกจากประหยัดงบแล้วยังเป็นการอนุรักษ์ของเดิมเอาไว้อีกด้วย^{๑๙}

พนม พงษ์ไพบูลย์กล่าวว่า วัดควรรักษาสิ่งที่เป็นศูนย์รวมใจของประชาชน สิ่งที่เป็นศูนย์รวมใจอาจมีหรือเกิดขึ้นหลากหลายเช่น พระพุทธรูป เจดีย์ วิหาร ศิลปวัตถุทางพระพุทธศาสนา ภาพวาด ตู้อธรรม หรือแม้แต่ต้นไม้ ก้อนหิน ถ้าตามธรรมชาติ ถ้าดูแลรักษาให้ดีจะมีคุณค่ายิ่ง ดึงใจให้ผู้คนมาเข้าได้ และวัดควรทำวัดให้เป็นของชุมชน ให้ชุมชนมีความรู้สึกว่าวัดเป็นของเขา ที่เขาจะต้องหวงแหนและช่วยกันพัฒนา อย่ารู้สึกว่าเป็นของหลวงพ่หรือเจ้าอาวาส ถ้าทำเช่นนี้ได้ วัดย่อมมีความหมายต่อการพัฒนาบ้านเมือง อย่างแน่นอน^{๒๐}

นายสุชาติ วงศ์หาญ กล่าวว่าเมื่อครั้งได้มีโอกาสเข้ามาช่วยงานที่วัดผาสุการามเป็นประจำในงานวันสำคัญๆและการจัดกิจกรรมของวัด เคารพศรัทธาในหลวงพ่พระครูถาวรธรรมสถิตเป็นคนพูดจริง ทำจริงทำอะไรก็มุ่งให้เกิดความสำเร็จปรากฏเป็นรูปธรรม ไม่ละเลยต่อหน้าที่ของงาน คณะสงฆ์ เป็นผู้มีความคิดริเริ่มและนำความเจริญเข้ามาสู่ชุมชนบ้านรอบข้างวัด มีความสัมพันธ์ต่อมวลชนติดตามผลงาน ปฏิสันถารญาติโยมที่มาบำเพ็ญบุญกุศลที่วัดมิให้ขาด เป็นคนทำงานละเอียด ตรวจตราดูแลสิ่งของของวัดและของสงฆ์อย่างถี่ถ้วน^{๒๑}

สรุปได้ว่า การสาธารณูปการ หมายถึง การบูรณะ การพัฒนาวัดให้เป็นที่อยู่อาศัยให้สะอาด มีการแหล่งอาหารการขบฉันที่สะดวกสบาย สะอาดถูกหลักอนามัย มีบุคคลที่มีความรู้ดี มีความสามารถดี มีประพถุติดี มีความรู้คู่คุณธรรม มีแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับจริยธรรม ศิลธรรม คุณธรรมทางพระศาสนา ซึ่งสิ่งที่ได้กล่าวมานี้ วัดผาสุการาม ได้ดูแลรักษาที่มีความพร้อมครบสมบูรณ์ อาจเรียกได้ว่าเป็นสถานที่บำเพ็ญบุญบารมี เป็นจุดศูนย์รวมจิตใจของประชาชนโดยใช้หลักธรรมกุล จริฎฐิติธรรม หมายถึง ธรรมสำหรับดำรงความมั่งคั่งของตระกูลให้ยั่งยืน หรือเหตุที่ทำให้ตระกูลมั่งคั่งตั้งอยู่ได้นาน

^{๑๘} สัมภาษณ์ นายไพรี บุญห่อ, ประธานชุมชนตั้งแต่, เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๕๖.

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายจ่านง ศิริกมลเสถียร^{๑๙}, ประธานชุมชนบูรณะ, เมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๕๖.

^{๒๐} พนม พงษ์ไพบูลย์, *จาริกไว้ในพระศาสนา จาริกไว้ในการศึกษา*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : คอมแพคท์พริ้น, ๒๕๓๙), หน้า ๕๕.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายสุชาติ วงศ์หาญ, ประธานชุมชนวัดผาสุการาม, เมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๕๖.

๓.๒.๓ ด้านการสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การจัดกิจการอันเป็นประโยชน์ เว้นที่เป็นการศึกษา สงเคราะห์ การเกื้อกูลกิจการอันเป็นสาธารณประโยชน์ การเกื้อกูลสาธารณสมบัติ การเกื้อกูลประชาชน^{๒๒} งานด้านสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคม โดยมีวัด และพระภิกษุสามเณรเป็นแกนนำ ได้แก่โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระภิกษุสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรและวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน วัดและเจ้าอาวาส พระภิกษุ เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชน ด้านอาชีพต่าง ๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วยผู้ยากไร้^{๒๓}

ในด้านสาธารณสงเคราะห์ของวัดผาสุการามได้เป็นสถานที่สงเคราะห์ผู้ประสบภัยทั้งไฟไหม้ และน้ำท่วม การให้ความช่วยเหลือต่อประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากภัยน้ำท่วมถือเป็นงานหลัก โดยเป็นศูนย์กลางรับบริจาคสิ่งของบรรเทาทุกข์และนำออกแจกจ่ายเองเป็นประจำทุกปี

นอกจากนี้ยังดำเนินการสร้างโรงอบยาสมุนไพร และบริการนวดแผนโบราณ เปิดบริการทุกวัน ตั้งแต่เวลา ๐๙.๐๐ - ๑๘.๐๐น. โดยการดูแลของสาธารณสุขจังหวัดอุบลราชธานี สงเคราะห์ชาวบ้านด้านความรู้และข่าวสาร ด้านความรู้ทั่วไป จัดโครงการประหยัดช่วยชาติ อบรมอาชีพเสริม เช่น การทำยาสระผม การทำสบู่ และดอกไม้จันทน์ จัดกิจกรรมการบริการตรวจรักษาและการพยาบาลประชาชน

ดังที่ได้กล่าวมานั้นทำให้สรุปได้ว่าวัดผาสุการามดำเนินกิจกรรมด้านสาธารณะสงเคราะห์ โดยอาศัยหลักธรรมที่เรียกว่าสาราณียธรรม^{๒๔} ซึ่งประกอบด้วย

๑. เมตตามโนกรรม หมายถึง การคิดดี การมองกันในแง่ดี มีความหวังดีและปรารถนาดี ต่อกันรักและเมตตาต่อกัน คิดแต่ในสิ่งที่สร้างสรรค์ต่อกัน ไม่อิจฉาริษยาไม่คิดอคติ ไม่พยายาม ไม่โกรธแค้นเคืองกันรู้จักให้ออกาสและให้อภัยต่อกันและกันกันอยู่เสมอ

๒. เมตตาวจีกรรม หมายถึง การพูดแต่สิ่งที่ดีงาม พูดกันด้วยความรักความปรารถนาดี รู้จักการพูดให้กำลังใจกันและกันในยามที่มีใครต้องพบกับความทุกข์ความผิดหวังหรือความเศร้าหมอง ต่างๆโดยที่ไม่พูดจาซ้ำเติมกันในยามที่มีใครต้องหกล้มลงไม่นินทาว่าร้ายทั้งต่อหน้าและลับหลัง พูดแนะนำในสิ่งที่ดีและมีประโยชน์พูดอย่างใดก็ทำอย่างนั้น ไม่โกหกมดเท็จ

๓. เมตตากายกรรม หมายถึง การทำความดีต่อกัน สนับสนุนช่วยเหลือกันทางด้านกำลัง ภายมีความอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักสัมาคารวะ ไม่เบียดเบียนหรือรังแกกันไม่ทำร้ายกัน ให้ได้รับความทุกข์เวทนาทำแต่ในสิ่งที่ถูกต้องต่อกันอยู่ตลอดเวลา

^{๒๒} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณี), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๕๗.

^{๒๓} ไพบูลย์ เสียงก้อง “หลักการบริหารวัด”, ใน วัดพัฒนา ๔๔, หน้า ๒๖.

^{๒๔} วิ.ป. (ไทย) ๘ /๒๔๐/๒๔๑.

๔. สาธารณโภคี หมายถึง การรู้จักแบ่งปันผลประโยชน์กันด้วยความยุติธรรม ช่วยเหลือกันไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ไม่เอาัดเอาเปรียบและมีความเสมอภาคต่อกัน เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันอยู่เสมอ

๕. สีสัมมัญญตา หมายถึง การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับหรือวินัยต่างๆอย่างเดียวกันเคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคล ไม่ก้าวร้าวหน้าที่กัน ไม่อ้างอำนาจบาตรใหญ่ไม่ถืออภิสิทธิ์ใดๆทั้งปวง

๖. ทิณฺฐีสัมมัญญตา หมายถึง มีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกัน คิดในสิ่งที่ตรงกันปรับมุมมองให้ตรงกัน รู้จักแสวงหาจุดร่วมและ สงวนไว้ซึ่งจุดต่าง ของกันและกันไม่ยึดถือความคิดของตนเป็นใหญ่รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นอยู่เสมอ

พระใบฎีกาบุญสัว ญาณวโรกล่าวไว้ว่าวัดผาสุการามมีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพคือเตาอบสมุนไพรและนวดแผนโบราณซึ่งเปิดดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๔๗จนถึงปัจจุบัน เป็นกิจกรรมที่ไม่มีการเก็บค่าบริการแต่อย่างใดทั้งสิ้นโดยแบ่งออกเป็นสองห้องคือห้องอบชายและห้องอบหญิงเปิดดำเนินการทุกวันตั้งแต่เวลา ๘.๐๐-๑๘.๐๐ น.^{๒๕}

จากการสัมภาษณ์พันตรีสรยุทธ เข็มทิศ (ไวยาวัจกร) วัดผาสุการามได้ให้การสนับสนุนกิจการสาธารณะหลายอย่างเช่นให้สถานที่สำหรับปลูกสร้างศาลาชุมชน วัดผาสุการามตั้งอยู่กึ่งกลางของชุมชนหลายชุมชนคือ ชุมชนบูรณะ ชุมชนต้นไต้ ชุมชนสุขสำราญ และชุมชนวัดผาโดยปกติแต่ก่อนจะใช้ศาลาวัดเป็นสถานที่จัดประชุมของแต่ละชุมชนตอนหลังมาได้งบประมาณของ SML เพื่อจัดสร้างศาลาของแต่ละชุมชนขึ้นชุมชนหลายชุมชนหาที่จัดสร้างไม่ได้จึงมาขอสถานที่ของวัดสร้างศาลาชุมชนขึ้นภายในวัดสำหรับเป็นที่ประชุมทำกิจกรรมต่างๆของชุมชนและให้งบประมาณสมทบส่วนหนึ่งด้วยอีกทั้งยังให้พระภิกษุช่วยดูแลซ่อมแซมยามเมื่อชำรุดอีกด้วยและตอนนี้มีชุมชนต่างๆมาขอสถานที่วัดปลูกสร้างศาลาชุมชนแล้วทั้งสิ้น ๓ หลัง คือศาลาชุมชนของชุมชนบูรณะ ชุมชนสุขสำราญ และชุมชนวัดผาสุการาม^{๒๖}

สรุปได้ว่าการพัฒนาด้านสาธารณะสงเคราะห์ของวัดผาสุการามเป็นการใช้หลักพุทธธรรม สาราณียธรรม คือการคิดดี พูดดี ทำดี เอื้อเฟื้อต่อกันด้วยดี อยู่ในกฎระเบียบของวัด และต้องมีความเห็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาบุญสัว ญาณวโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, เมื่อวันที่ ๔ กันยายน ๒๕๕๖.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พันตรีสรยุทธ เข็มทิศ (ไวยาวัจกร), เมื่อวันที่ ๒ กันยายน พ.ศ.๒๕๕๖.

๓.๒.๔ ด้านส่งเสริมวัฒนธรรม

คำว่า“วัฒนธรรม” หมายความว่า“ธรรมคือความเจริญ” หรือ“ธรรมเป็นเหตุให้เจริญ”^{๒๗} นั้นแสดงให้เห็นว่ามีใช้ลักษณะที่อยู่กับที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามลำดับแต่การเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องเป็นไปในทางที่ดีขึ้นตามลำดับสิ่งใดอยู่กับที่สิ่งนั้นไม่ชื่อว่า“วัฒนธรรม” คือ“เจริญ” วัฒนธรรมจึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมแก่กาลเวลาอยู่เสมอ^{๒๘} จากความหมายของวัฒนธรรมนี้อาจหลอมรวมเข้าด้วยกันและสรุปได้คือวัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่งซึ่งมนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์วิธีในการปฏิบัติรวมทั้งการจัดระเบียบตลอดจนระบบความคิดความเชื่อค่านิยมความรู้และเทคโนโลยีต่างๆโดยได้วิวัฒนาการสืบต่อกันมาอย่างมีแบบแผน

จากความหมายของวัฒนธรรมที่ได้กล่าวมาข้างต้นวัฒนธรรมของวัดผาสุการามจึงแบ่งออกเป็น๒ประเภทใหญ่ๆคือ

๑. วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ ได้แก่สถาปัตยกรรมหรือสิ่งปลูกสร้างต่างๆภายในวัดรวมไปถึงภาพวาดจิตรกรรมฝาผนัง เป็นต้น

๒. วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ ได้แก่ประเพณีต่างๆที่คนในชุมชนรอบวัดผาสุการามประพฤติปฏิบัติร่วมกันซึ่งเป็นประเพณีท้องถิ่นอีสานที่นิยมกันอยู่โดยทั่วไปคือประเพณีฮีตสิบสองหรือบุญประจำเดือนทั้งสิบสองเดือน

ธรรมคุ้มครองโลก^{๒๙} หมายถึงธรรมที่ช่วยคุ้มครองทั้งมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายให้อยู่ด้วยกันอย่างปกติสุขโลภกรรมเย็นไม่เดือดร้อนวุ่นวายเพราะมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายไม่เบียดเบียนกันมีเมตตากรุณาต่อกันต่างไว้วางใจกันและกันในเรื่องต่างๆเช่นชีวิตทรัพย์สินและของรักของหวงเป็นคุณธรรมที่สนับสนุนหลักมนุษยธรรมให้เป็นไปด้วยดีโดยชักนำจิตใจของบุคคลให้เกิดความละเอียดต่อความซื่อและความเกรงกลัวต่อความประพฤติชั่วและผลของความชั่วที่จะติดตามมาทั้งยังป้องกันไม่ให้กระทำความชั่วทั้งต่อหน้าและลับหลังเป็นหลักธรรมสนับสนุนให้บุคคลมีสามัญสำนึกในการละเว้นความชั่วทุจริตเป็นการเบียดเบียนตนและผู้อื่นให้เดือดร้อนภายหลังธรรมที่ช่วยให้โลกมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยไม่เดือดร้อนและสับสนวุ่นวาย^{๓๐}

๑. หิริ แปลว่าความละอายแก่ใจ ความละอายต่อบาป หิริหมายถึงความละอายใจตัวเองต่อการทำความชั่วความผิดต่อการประพฤติทุจริตทั้งหลายและความละอายใจตัวเองที่จะละเว้นไม่ทำความดีซึ่งควรจะทำให้เกิดมีในตนเช่นบิฑามารดาที่มีความละอายใจที่จะไม่ดูแลบุตรของตนเช่นนี้เรียกว่ามีหิริหิริเกิดขึ้นได้ด้วยการคิดถึงการศึกษาฐานะยศศักดิ์ชาติตระกูลของตนคิดถึงความเสี่ยง

^{๒๗} พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๕๘.

^{๒๘} ยศ สันตสมบัติ, มนุษย์กับวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า๑๑.

^{๒๙} อัง.ทก. (ไทย) ๒๐/๒๕๕/๖๕.

^{๓๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม.พิมพ์ครั้งที่๑๑.

ทางกายที่จะเกิดขึ้นรวมกับความแก่กล้าของจิตใจที่จะไม่ทำชั่วเช่นนั้นหิริเป็นธรรมรักษาคุ้มครองโลกทำให้โลกเกิดสันติทำให้คนเราอยู่กันอย่างสงบสุขเพราะคนที่มีหิริจะเกลียดความชั่วและละอายที่จะทำความชั่วทั้งต่อหน้าและลับหลังทำให้ไม่ก่อความเดือดร้อนให้แก่โลกและสรรพสัตว์ทั้งปวง

๒. โอตตปป แปลว่าความเกรงกลัว หมายถึงความสะดุ้งกลัวต่อผลของความชั่ว ต่อผลของความทุจริตที่ทำไว้โอตตปปะเป็นอาการของจิตที่หวั่นไหวเมื่อจะทำความชั่วเพราะกลัวความผิดที่จะตามให้ผลในภายหลังเกิดขึ้นได้เพราะคิดถึงโทษหรือความทุกข์ที่จะเกิดขึ้นจากการทำชั่วจากการประพฤติทุจริตของตนเช่นตัวเองเองต้องเดือดร้อนเกิดความเสียหายเสียทรัพย์สินเงินทองเสียอิสรภาพหรือถูกคนอื่นตำหนิติเตียนถูกสังคมรังเกียจเป็นต้นโอตตปปะเป็นธรรมคุ้มครองโลกคู่กับหิริเพราะคนที่มีโอตตปปะย่อมกลัวที่จะทำความผิดทำใ้คงเว้นจากการประพฤติต่างๆได้อันเป็นเหตุให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขเกิดสันติภาพขึ้น

เหตุที่ทำให้เกิดหิริ

๑. คำนึงถึงความเป็นคนหรือชาติตระกูล
๒. คำนึงถึงอายุ
๓. คำนึงถึงความดีที่เคยทำ
๔. คำนึงถึงความเป็นพหูสูต
๕. คำนึงถึงพระศาสนา
๖. คำนึงถึงครูอาจารย์สถานศึกษา

เหตุที่ทำให้เกิดโอตตปปะ

๑. กลัวคนอื่นตี
๒. กลัวการลงโทษ
๓. กลัวการเกิดในทุคติ

สังคหัตถุ^{๓๑} หลักธรรมที่ช่วยให้คนในสังคมอยู่กันอย่างสงบสุข

ผู้นำของวัดที่ต้องการพัฒนาจะต้องผูกมัดใจยึดเหนี่ยวใจคนด้วย “สังคหัตถุ ๔” คือ ทาน หมายถึงการให้ (โอบอ้อมอารี) ต้องมีน้ำใจรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้ทานแก่ผู้ร่วมงาน และผู้ใต้บังคับบัญชาจะช่วยให้ผูกใจคนอื่นไว้ได้ ไม่ว่าจะเป็ น อามิสทาน ให้สิ่งของ ช่วยเหลือ เมื่อเขาตกทุกข์ ดูแลทีมงาน วิทยาทานหรือธรรมทาน การสอนแนะ การให้คำแนะนำ ถ่ายทอดความรู้ อภัยทาน ให้อภัยหากเกิดข้อผิดพลาด หรือล่วงเกินกัน แต่มิใช่ให้อภัยหากมีการทุจริต ละเลยการทำตามกฎ ระเบียบ

^{๓๑} อัง.จตุกก. ๒๑/๓๒/๔๒

ปิยวาจา (วจีไพเราะ) การพูดจาด้วยคำที่ไพเราะ อ่อนหวาน ไม่ใช่คำหยาบ คำกระด้าง คำห้วน ที่เป็นบ่อเกิดแห่งความขัดแย้ง ต้องอ่อนอ่อน แต่ไม่อ่อนแอ ต้องยิ้มงาม ไหว้สวย พูดจาไพเราะ

อติถจริยา (สงเคราะห์ประชาชน) การทำตัวให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นสร้างคุณค่าให้บังเกิดประโยชน์ต่อองค์กร ชุมชน สังคม เป็นผู้ที่ช่วยเหลือเอื้ออาทร ผู้ด้อยโอกาส โดยไม่หวังผลตอบแทน ช่วยเหลือด้วยใจบริสุทธิ์ ไม่เบียดเบียน (ริตไถ เรียกรับ) ผลประโยชน์อย่างสิ้นเชิง

สมานัตตตา (วางตนพอดี) วางตนด้วยความเสมอต้นเสมอปลายกับทุกฝ่าย เป็นผู้นำองค์กรที่มีความรับผิดชอบ ยอมรับในการตัดสินใจของคน กล้าให้ตรวจสอบไม่หนีเอาตัวรอด

หลักทศ ๖ กับการปลูกจิตสำนึกในหน้าที่

แนวคิดในการปลูกจิตสำนึกในหน้าที่ของมนุษย์ เห็นว่า มนุษย์จัดเป็นสัตว์พิเศษ ซึ่งแตกต่างจากสัตว์ทั้งหลายอื่น สิ่งที่ทำให้มนุษย์เป็นสัตว์พิเศษนั้น ได้แก่ สึกษา หรือการศึกษา คือการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนา มนุษย์ที่ฝึก ศึกษา หรือพัฒนาแล้ว เชื่อว่าเป็น สัตว์ประเสริฐ เป็นผู้รู้จักดำเนินชีวิตที่ดำรงด้วยตนเอง และช่วยให้สังคมดำรงอยู่ในสันติสุขโดยสวัสดิ์จึงควรปลูกจิตสำนึกในหน้าที่ทางสังคมตามหลักธรรมในทศ ๖ ก็พอจะบรรเทาให้ปัญหาต่าง ๆ ที่ไม่ปรารถนาลดลงไป เมื่อทราบดังนี้แล้ว ก็ควรหลีกเลี่ยงและปฏิบัติตนให้พอเหมาะแก่เหตุปัจจัย เพื่อป้องกันความเสียหายอันจะตามมา อย่างเช่น ความชั่วที่มากับคนคือคบเพื่อนเลว ความชั่วที่มากับวัตถุสิ่งของเช่น ยาเสพติด ความชั่วที่มากับสถานที่ เช่น สถานบันเทิงแหล่งอบายมุข ความชั่วที่มากับข้อมูลข่าวสาร เช่น เกมส์ ความชั่วที่เกิดขึ้นในใจ เช่น จิตโลภ จิตโกรธ จิตหลง เป็นต้น^{๓๒}

ทศหก^{๓๓} หมายถึงบุคคลประเภทต่างๆที่เราต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธทางสังคมดุจทศที่อยู่รอบตัว^{๓๔}

ทศหก คือ หลักธรรมที่บ่งบอกหน้าที่ของคนในสังคมที่พึ่งเกื้อหนุนต่อกัน ในสังคมหนึ่งถ้าจะพัฒนาเป็นสังคมอุดมคติได้คนในสังคมนั้นต้องมีหน้าที่ที่ชัดเจน และปฏิบัติตามหน้าที่นั้นโดยเคร่งครัดสังคมนั้นจึงเป็นสังคมที่หน้าอยู่ ทศหก จึงเป็นหลักธรรมของสังคมอุดมคติในแบบของชาวพุทธอย่างแท้จริง ทศหก มีหลักการดังต่อไปนี้

๑. ทศเบื้องหน้า (ปุรัตถิมทิส) คือทศตะวันออกได้แก่มารดาบิดาเพราะเป็นผู้มีอุปการะแก่เรามาก่อน

๑) บุตรธิดาพึงบำรุงมารดาบิดาผู้เป็นทศเบื้องหน้าดังนี้

- (๑) ท่านเลี้ยงเรามาแล้วเลี้ยงท่านตอบ
- (๒) ช่วยทำกิจการงานของท่าน
- (๓) ดำรงวงศ์สกุล

^{๓๒} พระเทพวรคุณ, (สมาน สุขุมโต), **ทางรอดของชาวพุทธ**, (ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๓๗ - ๓๘.

^{๓๓} คุรยละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๙๘-๒๐๔/๒๐๒-๒๐๖.

^{๓๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส.อาร์.พี.ริ่งติ้งแมสโปรดักส์จำกัด. ๒๕๕๑.), หน้า ๑๙๑.

(๔) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท

(๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่าน

๒) บิดามารดาเยี่ยมอนุเคราะห์บุตรธิดาดังนี้

(๑) ห้ามปรามจากความชั่ว

(๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี

(๓) ให้ศึกษาศิลปวิทยา

(๔) หาคู่ครองที่สมควรให้

(๕) มอบทรัพย์สมบัติให้ในโอกาสอันสมควร

๒. ทิศเบื้องขวา (ทักษิณทิศ) คือทิศใต้ใต้แก่ครูอาจารย์เพราะเป็นทักษิณบุคคลควรแก่การบูชาคุณ

๑) ศิษย์พึงบำรุงครูอาจารย์ผู้เป็นทิศเบื้องขวาดังนี้

(๑) ลูกต้อนรับ

(๒) เข้าไปหา (เพื่อบำรุงคอยรับใช้ปรึกษาและรับคำแนะนำเป็นต้น)

(๓) ใฝ่ใจเรียน (คือมีใจรักเรียนด้วยศรัทธาและรู้จักฟังให้เกิดปัญญา)

(๔) ประณินับดีช่วยบริการ

(๕) เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ (คือเอาจริงเอาจังถือเป็นกิจสำคัญ)

๒) ครูอาจารย์เยี่ยมอนุเคราะห์ศิษย์ดังนี้

(๑) ฝึกฝนแนะนำให้เป็นคนดี

(๒) สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง

(๓) สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง

(๔) ยกย่องให้ปรากฏในหมู่คณะ

(๕) สร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทิศ (สอนฝึกให้รู้จักเลี้ยงตัวรักษาตนในอันที่จะ

ดำเนินชีวิตต่อไปด้วยดี)

๓. ทิศเบื้องหลัง (ปัจฉิมทิศ) ทิศตะวันตกใต้แก่บุตรภรรยาเพราะติดตามเป็นกำลังสนับสนุนอยู่ข้างหลัง

๑) สามีบำรุงภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลังดังนี้

(๑) ยกย่องให้เกียรติสมกับฐานะที่เป็นภรรยา

(๒) ไม่ดูหมิ่น

(๓) ไม่นอกใจ

(๔) มอบความเป็นใหญ่ในงานบ้านให้

(๕) หาเครื่องประดับมาให้เป็นของขวัญตามโอกาส

๒) ภรรยาเยี่ยมอนุเคราะห์สามีดังนี้

(๑) จัดงานบ้านให้เรียบร้อย

- (๒) สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี
- (๓) ไม่นอกใจ
- (๔) รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้
- (๕) ขยันไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง

๔. ทิศเบื้องซ้าย (อุตุตรทิศ) ทิศเหนือได้แก่มิตรสหายเพราะเป็นผู้ช่วยให้ข้ามพ้นอุปสรรคภัยอันตรายและเป็นกำลังสนับสนุนให้บรรลุความสำเร็จ

๑) บุคคลพึงบำรุงมิตรสหายผู้เป็นทิศเบื้องซ้ายดังนี้

- (๑) เผื่อแผ่แบ่งปัน
- (๒) พุดจามีน้ำใจ
- (๓) ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
- (๔) มีตนเสมอร่วมสุขร่วมทุกข์กัน
- (๕) ซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน

๒) มิตรสหายย่อมอนุเคราะห์ต่อบังนี้

- (๑) เมื่อเพื่อนประมาทช่วยรักษาป้องกัน
- (๒) เมื่อเพื่อนประมาทช่วยรักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อน
- (๓) ในคราวมีภัยเป็นที่พึ่งได้
- (๔) ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก
- (๕) นับถือตลอดถึงวงศ์ญาติของมิตร

๕. ทิศเบื้องล่าง (เทภูภูมิทิศ) ได้แก่คนรับใช้และคนงานเพราะเป็นผู้ช่วยทำการงานต่างๆ เป็นฐานกำลังให้

๑) นายพึงบำรุงคนรับใช้และคนงานผู้เป็นทิศเบื้องล่างดังนี้

- (๑) จัดการงานให้ทำตามความเหมาะสมกับกำลังความสามารถ
- (๒) ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งานและความเป็นอยู่
- (๓) จัดสวัสดิการดีมีช่วยรักษาพยาบาลให้ยามเจ็บไข้เป็นต้น
- (๔) ได้ของแปลกๆพิเศษมาก็แบ่งปันให้
- (๕) ให้มีวันหยุดและพักผ่อนหย่อนใจตามโอกาสอันควร

๒) คนรับใช้และคนงานย่อมอนุเคราะห์นายดังนี้

- (๑) เริ่มทำการงานก่อนนาย
- (๒) เลิกงานทีหลังนาย
- (๓) ถือเอาแต่ของที่นายให้
- (๔) ทำการงานให้เรียบร้อยและดียิ่งขึ้น
- (๕) นำเกียรติคุณของนายไปเผยแพร่

๖. ทิศเบื้องบน (อุปริมทิศ) ได้แก่สมณพราหมณ์คือพระสงฆ์เพราะเป็นผู้สูงด้วยคุณธรรม และเป็นผู้นำทางจิตใจ

๑) คฤหัสถ์ย่อมบำรุงพระสงฆ์ผู้เป็นทิศเบื้องบนดังนี้

- (๑) จะทำสิ่งใดก็ทำด้วยเมตตา
- (๒) จะพูดสิ่งใดก็พูดด้วยเมตตา
- (๓) จะคิดสิ่งใดก็คิดด้วยเมตตา
- (๔) ต้อนรับด้วยความเต็มใจ
- (๕) อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย๔

๒) พระสงฆ์ย่อมอนุเคราะห์คฤหัสถ์ดังนี้

- (๑) ห้ามปรามจากความชั่ว
- (๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี
- (๓) อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี
- (๔) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
- (๕) ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง
- (๖) บอกทางสวรรค์คือทางชีวิตที่มีความสุขความเจริญให้

บุญกิริยาวัตถุหรือหลักของการทำบุญ ๓ ประการ

ประเพณีทำบุญต่างๆที่ทางวัดมาสุการวมจัดขึ้นเน้นการทำบุญตั้งนั้นหลักธรรมที่เหมาะสมอีกอย่างหนึ่งคือบุญกิริยาวัตถุมี ๓ อย่างคือ

๑) ทาน การให้การบริจาคการเสียสละซึ่งได้รับการสรรเสริญไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎกว่าเป็นธรรมะที่สำคัญข้อหนึ่งความจริงแล้วการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นนั้นทานก็เป็นเพียงธรรมะขั้นต้นเท่านั้นเมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่ผู้แรกที่แรกจะนับถือพระพุทธศาสนาพระองค์ทรงแสดงอนุพุทพิกถา ๕ ซึ่งมีทานกถาเป็นข้อแรก^{๓๕} ในบุญกิริยาวัตถุมีทานมีเป็นข้อแรก^{๓๖} ในสังคหวัตถุ ๔ ก็มีทานเป็นข้อแรก^{๓๗} และนอกจากนี้ทานยังเป็นข้อแรกในบารมี ๑๐^{๓๘} ที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญก่อนที่จะเป็นพระพุทธเจ้า เพราะฉะนั้น ในการปฏิบัติสู่ความหลุดพ้นเพื่อความ เป็นพระอรหันต์หรือพระพุทธเจ้าบุคคลจะต้องปฏิบัติธรรมข้อทานตั้งแต่เริ่มแรก ที่เดียว

๒) ศีล การรักษาสภาพปกติไม่คะนองทางกายวาจาใจศีลที่ฆราวาสควรปฏิบัติรักษา คือเบญจศีล

ในทางพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนและหลักปฏิบัติในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคมและสะท้อนถึงเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนาในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมมากที่สุดก็คือคำสอนและหลักปฏิบัติในชั้น “ศีล” เพราะศีลเป็นระบบการควบคุมชีวิตด้านนอกเกี่ยวกับการแสดงออกทางกายวาจาเป็นระเบียบว่าด้วยความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่าง

^{๓๕} วิ.มหา. (ไทย) ๔ / ๒๗/ ๓๒.

^{๓๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑ / ๒๒๘ / ๒๓๐.

^{๓๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑ / ๑๔๐/ ๑๖๗.

^{๓๘} ขุ.พุทธ (ไทย) ๓๓/ ๑ / ๔๑๔.

มนุษย์ด้วยกันการดำเนินกิจการต่างๆของหมู่การจัดสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมให้เรียบร้อย และเกื้อกูลแก่การดำรงอยู่ด้วยดีของหมู่ชนนั้นและแก่ความสุขแห่งสมาชิกทั้งปวงของหมู่ชนอันจะเอื้ออำนวยให้ทุกคนสามารถบำเพ็ญกิจการที่ต้งามยิ่งๆขึ้นไปศีลพื้นฐานหรือขั้นต้นที่สุดคือเบญจศีล

พุทธจริยศาสตร์ระดับพื้นฐานก็คือศีลห้าหรือเรียกว่าเบญจศีลแปลว่าศีลห้าหมายถึง การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย๕ประการบางที่เราก้เรียกว่ามรรยาธธรรมได้แก่ธรรมสำหรับมนุษย์ เพราะทำให้มนุษย์มีความประพฤติที่แตกต่างไปจากสัตว์ซึ่งทำให้มนุษย์ประเสริฐกว่าสัตว์มนุษย์เรานั้น ถ้าจะเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์แล้วจำจะต้องประพฤติอยู่ในศีลธรรมนี้อย่างสม่ำเสมอหากขาดไปข้อใด ข้อหนึ่งก็แสดงว่าขาดความเป็นมนุษย์ไปทุกขณะลดความเป็นมนุษย์ลงไปทุกทีถ้าผู้ใดไม่มีมรรยาธธรรมเลยความเป็นมนุษย์ก็หมดไปก็มีสภาพคล้ายความเป็นสัตว์ลงไปทุกที

ศีลนั้นคืออะไรพระธรรมเสนาบดีสารีบุตรเถระเจ้ากล่าวไว้ในขุททกนิกายปฎิสัมภิตา มัคค์^{๓๙}ว่า “เจตนาชื่อว่าศีลสังวรชื่อว่าศีลการไม่ล่วงละเมิดชื่อว่าศีล” ศีล๕หรือเบญจศีลประกอบไปด้วย

- (๑) ปาณาติปาตาเวรมณี การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์
- (๒) อทินนาทานาเวรมณี การงดเว้นจากการลักทรัพย์
- (๓) กาเมสุมิฉฉาจาราเวรมณี การงดเว้นจากการผิดประเวณี
- (๔) มุสาวาทาเวรมณี การงดเว้นจากการพูดเท็จ
- (๕) สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานาเวรมณี การงดเว้นจากการดื่มน้ำเมา

เบญจศีล คือ ศีล ๕ นี้ เป็นหลักควบคุมความพฤติกรรมเบื้องต้นของมนุษย์ เป็นหลักปฏิบัติเบื้องต้นสำหรับให้มนุษย์ตั้งอยู่ในคุณธรรมเพื่อให้ก้าวหน้าต่อไปในการประ พุติความดีอย่าง อื่นยิ่ง ๆ ขึ้นไป เหมือนคนเราจะเขียนหนังสือได้ดี ตรงและสวยงาม เริ่มแรกจำต้องอาศัยเส้นบรรทัด เป็นหลักเขียนไปตามเส้นนั้นก่อน ตัวอักษรที่ปรากฏจะตรงดีและมีระเบียบเรียบร้อยหาไม่แล้ว ก็ สามารถเขียนให้ตรงโดยไม่ต้องอาศัยเส้นบรรทัดได้ แม้การประพฤติธรรม การทำความดีก็ฉนั้น นั้น เหมือนกันกล่าวคือ เริ่มแรกจำเป็นต้องอาศัยอะไรสักอย่างเป็นหลักเพื่อให้เกิดความมั่นคงและเป็น พื้นฐาน ศีล ๕ ประการนี้สามารถเป็นหลักเช่นนั้นได้ หาไม่แล้ว จิตใจอาจไม่มั่นคงและคอยแต่จะเอน เอียงเข้าหาทุจริตได้ แต่เมื่อประพฤติเบญจศีลจนเป็นปกตินิสัยแล้ว ก็อาจประพฤติธรรมความดีอื่น ๆ ได้ดีและยั่งยืนไม่ผันแปร

หากบุคคลใดได้ปฏิบัติรักษาศีล ๕ ข้อนี้ได้ก็จะเกิดอานิสงส์ของศีล ๕ ดังต่อไปนี้

- (๑) ทำให้อายุยืนปราศจากโรคภัยเบียดเบียน
- (๒) ทรัพย์สมบัติที่มีอยู่จะปลอดภัยจากโจรผู้ร้าย
- (๓) ลูกหลานสามิภรรยาอยู่ด้วยกันอย่างเป็นผาสุกไม่มีผู้คอยล่วงล้ำก้ำกราย
- (๔) พุตอะไรก็มีคนเคารพเชื่อถือคำพูดมีเสน่ห์เป็นที่จับใจไพเราะด้วยสัจด้วย

ศีล

- (๕) เป็นผู้มั่งคั่งปัญญาดีและเฉลียวฉลาดไม่หลงลืมเหมือนคนบ้าไม่มีสติ^{๔๐}

^{๓๙} ขุ.ปฎิ. (ไทย) ๓๑ / ๓๙ / ๖๐.

^{๔๐} ดุราลละเอียตใน อง. อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๕๗/๑๐๙-๑๑๑.

๓) ภาวนา แปลว่าการเจริญการอบรมการทำให้มีให้เป็นขึ้นหมายถึงการทำจิตใจให้สงบและทำปัญญาให้เกิดขึ้นด้วยการฝึกฝนอบรมจิตไปตามแบบที่ท่านกำหนดไว้ซึ่งเรียกชื่อไปต่างๆ เช่นการบำเพ็ญกรรมฐานการทำสมาธิการเจริญภาวนาการเจริญจิตภาวนาภาวนาในทางปฏิบัติท่านแบ่งไว้๒แบบใหญ่ๆคือ

(๑) สมถภาวนา การอบรมจิตใจให้สงบซึ่งได้แก่สมถกรรมฐานนั่นเองเรียกว่าจิตภาวนาก็ได้

(๒) วิปัสสนาภาวนา การอบรมปัญญาให้เกิดขึ้นได้แก่วิปัสสนากรรมฐานนั่นเองเรียกว่าปัญญาภาวนาก็ได้ภาวนาเป็นบุญอย่างหนึ่งเรียกว่าภาวนามัยคือบุญที่เกิดจากการภาวนา^{๔๑}

ปัจจุบันชาวชุมชนรอบวัดผาสุการามยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของบุคคลในชุมชนไม่เท่าที่ควร โดยเฉพาะด้านความรับผิดชอบหน้าที่ ความซื่อสัตย์ ความเชื่อมั่นในตนเองเนื่องจากคุณภาพในการทำงานของบุคคลขึ้นอยู่กับคุณลักษณะดังกล่าว ควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้มีความตระหนักต่อสังคมสูงจะช่วยให้มีการพัฒนามีการปรับตัวได้ดี ยอมรับบทบาททางบวกในสังคม และปรับตัวได้น้อยลง จึงควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านความมีคุณธรรมจริยธรรม^{๔๒}

๓.๒.๕ ด้านการศึกษา

การศึกษา หมายถึง การศึกษาพระปริยัติธรรมและการศึกษาอื่นๆอันสมควรแก่สมณะ การจัดการศึกษาของสงฆ์ในปัจจุบัน จัดการศึกษาใน ๒ ส่วน คือ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี และ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เพื่อให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้ในหลักธรรม และหากพระภิกษุสามเณรเหล่านี้มีความประสงค์จะลาสิกขา ก็สามารถนำวุฒิการศึกษาที่ได้รับไปใช้เพื่อการศึกษาต่อในสถานศึกษาหรือประกอบอาชีพได้^{๔๓}

วัดผาสุการามมีกิจกรรมด้านการศึกษาหลายอย่างดังนี้

๑. บาลี วัดผาสุการามไม่มีบาลีศึกษาแต่ทางวัดผาสุการามส่งเสริมให้ภิกษุสามเณรเรียนบาลีด้วยการให้สามเณรไปเรียนที่สำนักเรียนบาลีที่วัดวารินทรารามและวัดทุ่งศรีเมืองโดยวัดทุ่งศรีเมืองจะมีรถรับส่งทุกวัน

๒. นักรธรรม มีการจัดการเรียนการสอนในช่วงเช้าพรรษาซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ภิกษุที่เป็นนวกะและสามเณรอยู่ประจำโดยจัดการเรียนการสอนในระดับชั้นนักรธรรมตรี นักรธรรมโท และนักรธรรมเอก

การศึกษานั้นเป็นการเรียนการสอนที่ต้องทุ่มเทเป็นอย่างมากเพราะเป็นการเรียนเสริมควบคู่กับการเรียนภาคปกติทำให้แต่ละปีมีผู้สอบผ่านจำนวนไม่มากนักทั้งนี้โดยส่วนหนึ่งเพราะ

^{๔๑} อจ. จตุก. (ไทย) ๒๑ /๔๑ /๖๘.

^{๔๒} สัมภาษณ์ นายวิฑูรย์ชัย นามวงศ์, ประธานชุมชนสุขสำราญ, เมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๕๖.

^{๔๓} ไพบุลย์ เสียงก้อง, “หลักการบริหารวัด”, ใน วัดพัฒนา ๔๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔) : ๒๑ -๒๒.

ขาดความมุ่งมั่นขาดความตั้งใจที่สำคัญคือขาดขาดหลักธรรมที่จะมาเกื้อหนุนให้ประสบผลสำเร็จ หลักธรรมที่ส่งเสริมให้ประสบผลสำเร็จคืออิทธิบาท ๔

อิทธิบาท^{๔๔} หมายถึงคุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ, คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมายวัดได้มุ่งประสงค์ผลสำเร็จในการพัฒนาจะต้องมีหลักธรรมที่เรียกว่าอิทธิบาท ๔ เป็นเครื่องช่วยดังอธิบายได้ดังนี้

๑) ฉันท ได้แก่ความพอใจคือความต้องการที่จะทำใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆขึ้นไป

๒) วิริยะ ได้แก่ความเพียรคือขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทนเอาธุระไม่ทอดทิ้ง

๓) จิตต ได้แก่ความคิดคือตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและสิ่งนั้นด้วยความคิดเอาจิตฝึกใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป

๔) วิมสา ได้แก่ความไตร่ตรองหรือทดลองคือหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้นมีการวางแผนวัตถุประสงค์ค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงเป็นต้น

จากอิทธิบาท ๔ ข้างต้นอธิบายได้ดังนี้

๑) ฉันท ความพอใจหมายถึงความรู้สึกชอบหรือพอใจรักใคร่ในงานที่ตนทำหรือในสิ่งที่จะศึกษาเล่าเรียนดังนั้นเราจึงต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับงานที่จะทำหรือเรื่องที่เราจะต้องศึกษาก่อนว่าจะทำให้เราได้รับประโยชน์อะไรบ้างเช่นการตั้งใจศึกษาเล่าเรียนทำให้เรามีความรู้ดีไม่เผลอเป็นที่รักใคร่ของพ่อแม่ครูอาจารย์เป็นต้นฉันทะจึงเป็นหลักธรรมข้อแรกในการทำงานต่างๆซึ่งจะทำให้เกิดหลักธรรมอีก ๓ ข้อตามมา

๒) วิริยะ ความขยันหมั่นเพียรเมื่อเรามีความพอใจในงานที่จะทำหรือสิ่งที่เราจะศึกษาแล้วก็จะทำให้เกิดความขยันในการจะทำสิ่งนั้นเมื่อครูอาจารย์ให้งานอะไรมาก็จะทำงานสำเร็จ

๓) จิตต ความเอาใจใส่หนทางไปสู่ความสำเร็จอีกประการหนึ่งคือความเอาใจใส่ในการทำงานการศึกษามีจิตใจจดจ่อต่องานที่ทำหรือสิ่งที่เรียนซึ่งจะมีมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับความพอใจและมีความขยันหมั่นเพียร

๔) วิมสา การพิจารณาไตร่ตรองคือการใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองงานที่ทำว่ายังมีอะไรบกพร่องที่ต้องแก้ไขหรือควรเพิ่มเติมอะไรซึ่งจะทำให้งานนั้นดีขึ้นเพราะเมื่อเรามีความรักในงานที่ทำรวมทั้งทำอย่างพากเพียรเอาใจใส่ย่อมต้องการให้งานที่เสร็จนั้นออกมาเป็นที่น่าพอใจจึงต้องพิจารณางานที่ทำว่าดีแล้วหรือยังมีสิ่งใดที่ต้องปรับปรุงแก้ไขอีกซึ่งวิมสาจะทำงานที่ทำสมบูรณ์และไม่บกพร่องหรือทำให้งานที่ยังบกพร่องอยู่มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

นอกจากนั้นยังจะต้องมีสติปัญญาในการฝึกฝนอบรมพัฒนาพระณและบุคคลรวมทั้งสถานศึกษาให้ประสบผลสำเร็จและเป็นคนดีมีคุณธรรมมีสติปัญญาสามารถอย่างแท้จริงด้วยหลักธรรมที่เรียกว่า

^{๔๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส.อาร์.พี.ริ้นดิงแมสโปรดักส์จำกัด. ๒๕๕๑.), หน้า ๑๖๐.

ปัญญาวุฒิชัยธรรม ๔^{๕๕} การพัฒนาคน ให้เป็นผู้มีคุณภาพ ที่สำคัญที่สุดก็คือ การปลูกฝังให้คนเป็นพลเมืองดี มีคุณธรรมจริยธรรม เพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม วิธีการหนึ่งที่น่าจะให้ผลดีในการปลูกฝังและพัฒนาการมีคุณธรรมจริยธรรม ก็โดยใช้ หลักไตรสิกขา เนื่องจากไตรสิกขาเป็นระบบและเป็นกระบวนการในการฝึกฝน อบรม ฝึกหัดเพื่อพัฒนาคนใน ๓ ด้านคือ

๑. พัฒนา ด้านพฤติกรรม เรียกว่า ศีล
๒. พัฒนา ด้านจิตใจ เรียกว่า สมาธิ
๓. พัฒนา ด้านปัญญา เรียกว่า ปัญญา

ทั้งนี้ก็เพื่อให้บุคคลมีการดำเนินชีวิตไปในวิถีที่ถูกต้องตั้งงามโดยนำหลักธรรมพระพุทธศาสนา (ไตรสิกขา) มาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชีวิตในด้านต่างๆ หรือสถานศึกษาเน้นการจัดสภาพทุก ๆ ด้าน ส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามตามลักษณะแห่งปัญญา เรียกว่าปัญญาวุฒิชัยธรรม ๔ ประการ คือ

- ๑) สปัปฺริสสังเสวะ หมายถึงการอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ มีครูอาจารย์ดี มีข้อมูล มีสื่อที่ดี
- ๒) สัทธัมมัสสวนะ หมายถึง เอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตร การเรียนการสอนที่ดี
- ๓) โยนิโสมนสิการ หมายถึง มีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ดีและ

ถูกวิธี

- ๔) อัมมานุอัมมปฏิบัติ หมายถึง ความสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ถูกต้อง

เหมาะสม

พระมหาสุริโย อุตตมเมธีท่านได้เมตตาให้ความเห็นเกี่ยวกับการศึกษาของวัดผาสุการามเอาไว้ว่า วัดผาสุการามไม่มีโรงเรียนปริยัติและไม่มีการเรียนบาลีแต่มีสามเณรมากจึงควรส่งเสริมการเรียนบาลีให้มากขึ้นและควรส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักเรียนนักศึกษาในสถานศึกษาคือจริยธรรมที่มาจากศาสนาเพราะศาสนาเป็นแหล่งรวบรวมคำสอนและหลักปฏิบัติในการทำความดี ละเว้นความชั่วเป็นตัวกำหนดศีลธรรมจรรยาเพื่อให้มนุษย์มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อการประพฤติปฏิบัติจริยธรรมยังปฏิบัติมากเท่าใดก็เท่ากับได้ใกล้ชิดกับศาสนามากเท่านั้น^{๕๖}

หลักจริยธรรมของพระพุทธศาสนาสอนให้ประพฤติตามหลักศีลธรรมคือการนำเอาหลักธรรมของพระพุทธศาสนาปฏิบัติได้ตลอดเวลาและเป็นการสอนให้อยู่ในสังคมโดยใช้หลักความเมตตามากกว่าการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนและให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในสายกลางที่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทาคือปฏิบัติเป็นกลางๆไม่ตั้งหรือหย่อนจนเกินไป

กล่าวโดยสรุปการศาสนศึกษาของวัดผาสุการามนั้นไม่มีการสอนบาลีไวยากรณ์แต่ภิกษุสามเณรเรียนบาลีไวยากรณ์ที่วัดทุ่งศรีเมืองและวัดวารินทรารามขณะที่ทางด้านนักรธรรมนั้นมีการเรียนการสอนที่วัดผาสุการามเฉพาะช่วงเช้าพรรษาโดยเปิดสอนกันทั้งระดับตรี โท เอก มีการสอบไล่ นักรธรรมสนามหลวงได้ปีละหลายรูปโดยท่านเจ้าอาวาสมีทุนการศึกษาให้ทุกปี

^{๕๕} วจ.จตุกก. ๒๑/๒๔๘/๓๓๒

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระมหาสุริโยอุตตมเมธี (ป.ธ.๙), เจ้าคณะอำเภอวารินชำราบ, วันที่ ๖ กันยายน ๒๕๕๖.

๓.๒.๖ ด้านการศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล การช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษา หรือสถาบันการศึกษาอื่นนอกจากการศาสนาศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษา หรือกระบวนการสงเคราะห์ปวงชน ทั้งก่อนวัยเรียน ในวัยเรียนให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียนอย่างต่อเนื่องในเรื่องต่าง ๆ ตามสมควรแก่อัตภาพ เป็นการสงเคราะห์ให้คนหรือประชาชนได้รับการศึกษา พระสงฆ์เห็นความจำเป็นที่บุตรหลานของประชาชนในท้องที่ของวัดนั้นจะต้องมีโรงเรียนให้เรียน ก็ช่วยกันชักชวนนำประชาชนช่วยสร้างโรงเรียนขึ้นในวัด เพื่อให้บุตรหลานของชาวบ้านได้เล่าเรียน^{๔๗}

วัดผาสุการามมีนโยบายการส่งเสริมพัฒนาวัดเกี่ยวกับ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ดังนี้ คือ

๑. ธรรมศึกษา ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดผาสุการามเปิดการเรียนการสอนในเดือนมิถุนายนถึงเดือนพฤศจิกายนของทุกปีโดยในแต่ละปีจะมีนักเรียนสอบธรรมศึกษาได้เป็นจำนวนมากมีการให้ทุนการศึกษาแก่ผู้ที่สอบได้ทุกคนและมีที่คณะศึกษาต่างจังหวัดอีกด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดผาสุการามเปิดสอนมาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๑๙จนถึงปัจจุบันก็ ๓๗ ปีแล้ว

๒. โรงเรียนปริยัติสามัญ เป็นโรงเรียนพระเณรแต่สอนกันแบบโรงเรียนสายสามัญแบบชาวบ้านทั่วไปสอนในระดับมัธยมต้นถึงมัธยมปลายวัดผาสุการามไม่มีโรงเรียนปริยัติแต่ก็ส่งเสริมโรงเรียนปริยัติในด้านต่างๆโดยเฉพาะโรงเรียนปริยัติวัดทุ่งศรีเมืองทางวัดผาสุการามได้ส่งพระเณรไปเรียนเป็นจำนวนมากในแต่ละปีมีสามเณรจากวัดผาสุการามไปเรียนในลักษณะเข้าไปเียนกลับเป็นจำนวนมากและมีพระภิกษุจากวัดผาสุการามไปเป็นครูสอนปริยัติที่นั่นหลายรูป

พระครูถาวรธรรมสถิตกล่าวไว้ว่า ในการแจกทุนการศึกษา หลวงพ่อได้แจกทุนเป็นประจำทุกปี โดยได้แจกในงานอายุวัฒนมังคลบ้าง และทุนการศึกษาตามที่ทางโรงเรียนได้แจ้งขอตามโอกาสต่างๆบ้าง และจัดตั้งกองทุนส่งเสริมการศึกษาขึ้นเพื่อเป็นกองทุนให้ส่วนภิกษุสามเณรในสังกัดของวัดผาสุการามซึ่งมีทั้งที่เป็นนักเรียนกำลังเรียนอยู่ในระดับต่างๆคือระดับมัธยมมีสามเณรเรียนอยู่ที่วัดทุ่งศรีเมืองจำนวน ๒๔ รูประดับปริญญาตรีมีนิสิตในสังกัดของ มจร.อบ.จำนวน ๗ รูปม.รามคำแหงอีก ๒ รูป ระดับปริญญาโทมีนิสิตของมจร.อบ. ๑ รูป^{๔๘}

พระใบฎีกาบุญสัว ญาณวโรกล่าว่า วัดผาสุการามมีพระชั้นปกครองเป็นกรรมการสถานศึกษาหาญรูปมีการให้ทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนในโอกาสต่างๆเช่นวันแม่แห่งชาติก็ให้โรงเรียนเป้าหมายคือโรงเรียนเทศบาลบ้านสุขสำราญ โรงเรียนเทศบาลบ้านหนองตาโพนมิตรภาพที่ ๕ โรงเรียนเทศบาลวารินวิชาชาติ คัดนักเรียนที่เรียนดีแต่ขาดทุนทรัพย์มารับทุนการศึกษา ให้ทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนที่สอบธรรมะศึกษาได้ในนามของวัดผาสุการามหรือนักเรียนที่มาาร่วม

^{๔๗} มาถนพ พลไพรินทร์, **คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : ชูติมาการพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๒๓๖.

^{๔๘} สัมภาษณ์ พระครูถาวรธรรมสถิต, เจ้าอาวาสวัดผาสุการาม, เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๕๖

กิจกรรมวันแม่แห่งชาติของวัดผาสุการาม และมีการให้ทุนการศึกษาในลักษณะให้เงินไปแล้วให้โรงเรียนหาเด็กรับทุนเอาเองอย่างนี้เป็นต้น^{๔๙}

การศึกษาสงเคราะห์ของทางวัดผาสุการามนั้นมุ่งเน้นช่วยเหลือกุลบุตรกุลธิดานักเรียนทั้งที่เป็นภิกษุสามเณรและนักเรียนในระบบตามปกติคุณธรรมหรือหลักธรรมที่จะช่วยพัฒนา การศึกษาสงเคราะห์ของทางวัดผาสุการามมากยิ่งขึ้นก็โดยมีหลักธรรมที่เรียกว่าพรหมวิหาร ๔

พรหมวิหาร^{๕๐} หมายถึงธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ, ธรรมประจำใจอันประเสริฐ, หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์, ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติจึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ^{๕๑} กล่าวคือหลักพรหมวิหารนั้นคือหลักแห่งการพัฒนาให้คนในสังคมได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มนุษย์แต่ละคนนั้นจะต้องมีความสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆรอบตัวเอง ในที่นี้คือสิ่งแวดล้อมทางสังคม ซึ่งหมายถึงการอยู่ร่วมกันกับเพื่อนมนุษย์ มนุษย์ถือเป็นสัตว์สังคม ดังนั้นมนุษย์จึงต้องมีการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ การที่บุคคลจะใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุขได้นั้นมีหลักธรรมอยู่หมวดหนึ่ง สำหรับเป็นหลักในการใช้ชีวิตกับบุคคลรอบข้างนั้นก็คือ พรหมวิหาร ๔ ซึ่งได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา มนุษย์เราจะสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสุขสงบนั้น จะต้องไม่เมตตาต่อกัน การไม่เบียดเบียนกันไม่ทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สังคมมนุษย์เราก็จะน่าอยู่สุขสงบ พรหมวิหาร ๔ มีดังต่อไปนี้

๑. เมตตา ได้แก่ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุขมีจิตอันแผ่เมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

๒. กรุณา ได้แก่ความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์ใฝ่ใจในอันจะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

๓. มุทิตา ได้แก่ความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุขมีจิตมองใสบันเทิงกอบปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุขพลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุขเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

๔. อุเบกขา ได้แก่ความวางใจเป็นกลางอันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญาคือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึงไม่เอนเอียงด้วยรักและชังพิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้วอันควรได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุอันตนประกอบพร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรมรวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดูในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำเพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้วเขาสมควรรับผิดชอบตนเองหรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน จากพรหมวิหาร ๔ ข้างต้นอธิบายได้ดังนี้

๑) เมตตา หมายถึงความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับความสุข ความสุขเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนาความสุขเกิดขึ้นได้ทั้งกายและใจความสุขของคฤหัสถ์อันได้แก่ความสุขเกิดการมีทรัพย์

^{๔๙} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาบุญสัว ญาณวโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, เมื่อวันที่ ๔ กันยายน ๒๕๕๖.

^{๕๐} อภิ.ส. (ไทย) ๓๔/๑๙๐/๗๕.

^{๕๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส.อาร์.พี.ริ้นดิงแมสโปรดักส์จำกัด. ๒๕๕๑.), หน้า ๑๒๔

ความสุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ ความสุขเกิดจากการไม่เป็นหนี้ และความสุขเกิดจากการทำงานที่ปราศจากโทษเป็นต้น

๒) กรุณา หมายถึงความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ความทุกข์คือสิ่งที่เข้ามาเบียดเบียนให้เกิดความไม่สบายกายไม่สบายใจและเกิดขึ้นจากปัจจัยหลายประการด้วยกันพระพุทธองค์ทรงสรุปไว้ว่าความทุกข์มี ๒ กลุ่มใหญ่ๆดังนี้

(๑) ทุกข์ประจำ หรือทุกข์โดยสภาวะเป็นสิ่งที่มิชีวิตจะต้องประสบอันเกิดจากเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติอันได้แก่การเกิดความแก่และความตายสิ่งมีชีวิตทั้งหลายที่เกิดมาในโลกจะต้องประสบกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ซึ่งรวมเรียกว่ากายิกทุกข์

(๒) ทุกข์จร หรือทุกข์ทางใจอันเป็นความทุกข์ที่เกิดจากสาเหตุที่อยู่นอกตัวเราเมื่อปรารถนาแล้วไม่สมหวังก็เป็นทุกข์การประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักก็เป็นทุกข์รวมเรียกว่าเจตสิกทุกข์

๓) มุทิตา หมายถึงความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีคำว่า "ดี" ในที่นี้หมายถึงการมีความสุขหรือมีความเจริญก้าวหน้าความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีจึงหมายถึงความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไม่มีจิตใจอิจฉาริษยา

๔) อุpekขา หมายถึงการรู้จักวางเฉยหมายถึงการวางใจเป็นกลางเพราะพิจารณาเห็นว่าใครทำดียอมไม่ได้ดีตามกฎแห่งกรรมใครทำสิ่งใดไว้สิ่งนั้นย่อมตอบสนองคืนบุคคลผู้กระทำเมื่อเราเห็นใครได้รับผลกรรมในทางที่เป็นโทษเราก็ไม่ควรดีใจหรือคิดซ้ำเติมเขาในเรื่องที่เกิดขึ้นเราควรมีความปรารถนาดีคือพยายามช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ในลักษณะที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

นายจ่านัง ศิริกมลเสถียรได้ให้ความเห็นเอาไว้ว่าการเรียนการสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์นั้นเป็นสิ่งที่ดีมากช่วยให้เด็กๆได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์นอกจากนั้นยังเป็นการอบรมคุณธรรมจริยธรรมให้เด็กซึ่งเป็นอนาคตของชาติได้เป็นคนดีรู้จักศีลธรรมของศาสนา รู้จักประวัติของพระพุทธเจ้าร่วมถึงยังรู้จักสวดมนต์ไว้พระอีกด้วยและยังมีทุนการศึกษามอบให้อีกนอกจากจะส่งหลานมาเรียนที่วัดผาสุการามแล้วนายจ่านัง ยังมาเรียนร่วมกับเด็กๆอีกด้วย^{๕๒}

นายไพรี บุญหล่อได้กล่าวเอาไว้ว่าศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์นั้นถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ประสพผลสำเร็จของการศึกษาสงเคราะห์ของวัดผาสุการามนอกจากจะเปิดโอกาสให้พระได้มีโอกาสฝึกสอนเด็กๆแล้วยังเป็นโอกาสที่เด็กๆจะได้เข้าวัดปฏิบัติธรรมได้ใกล้ชิดวัดวาาศาสนาปฏิบัติตนเป็นคนดีพ่อแม่ของเด็กในชุมชนมีความยินดีเป็นอย่างยิ่งที่จะส่งบุตรหลานมาเรียนกับทางวัดผาสุการามรวมทั้งตัวนายไพรี บุญหล่อเองก็จะคอยกำชับเด็กลูกหลานให้มาเรียนไม่ให้ขาดโรงเรียน^{๕๓}

สรุปการศึกษาสงเคราะห์ของวัดผาสุการามมีหลักของพรหมวิหาร ๔ เป็นหลักธรรมในการพัฒนาและมีการเรียนการสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีพระภิกษุสามเณรไปเรียนในโรงเรียนปริยัติสามัญที่วัดทุกศรีเมืองในลักษณะไปเข้าเย็นกลับและจากงานที่วัดผาสุการาม ได้

^{๕๒} สัมภาษณ์ นายจ่านัง ศิริกมลเสถียร ประธานชุมชนบูรณะ, เมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๕๖.

^{๕๓} สัมภาษณ์ นายไพรี บุญหล่อ ประธานชุมชนต้นเต้, เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๕๖.

ดำเนินกิจกรรมนั้น ทั้งด้านเรียนการสอน การให้ทุนการศึกษา และการสร้างคนให้มีคุณธรรม ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมหาศาลแก่สังคม ประเทศชาติ ศาสนา

๓.๒.๗ ด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ

วัดกับการส่งเสริมเศรษฐกิจจะเป็นเรื่องสำคัญพอสมควรที่เดียวสำหรับยุคปัจจุบันที่เน้นเรื่องของเศรษฐกิจเรื่องของปากท้องเป็นหลักไม่เว้นแม้แต่วัดที่จะต้องรู้จักส่งเสริมอบรมให้ชาวบ้าน รู้จักหลักธรรมสำหรับใช้เป็นหลักยึดในการดำรงชีวิตและการทำงาน หลักธรรมในการพัฒนาเศรษฐกิจ ที่สำคัญเรียกว่า หลักอริยทรัพย์ ในการพัฒนาเศรษฐกิจความสำคัญค่อนข้างมากนั้นก็คือทรัพย์ถ้าขาดทรัพย์แล้วยากที่จะพึ่งตนเองได้ทรัพย์จึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตในพระพุทธศาสนาท่านแบ่ง ออกเป็นประเภทกว้างๆได้ ๒ ชนิดคือ

๑. ทรัพย์ภายนอก ได้แก่ แก้วแหวนเงินทองบ้านเรือนที่ดินรถยนต์ที่อยู่อาหารยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น

๒. ทรัพย์ภายใน ได้แก่ อริยทรัพย์ ๓๒ ซึ่งเป็นคุณสมบัติหรือคุณธรรมที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจ นับเป็นทรัพย์อันประเสริฐสุดเพราะเป็นทรัพย์ที่ไม่รู้จักสูญสลายไปฉิบหายไปด้วยภัยทั้งปวงซึ่งต่างจาก ทรัพย์ภายนอกที่สามารถสูญสลายไปฉิบหายไปได้ตลอดเวลาผู้มีทรัพย์ภายในย่อมมหาทรัพย์ภายนอกได้ ดังนั้นผู้มีอริยทรัพย์ย่อมสามารถพึ่งตนเองได้ตลอดไปทรัพย์ภายในเรียกว่า อริยทรัพย์ แปลว่าทรัพย์ อันประเสริฐมี ๗ ประการคือ

๑) สัทธานะทรัพย์ คือศรัทธา คือบุคคลที่มีความเชื่อในพระปัญญาเครื่องตรัสรู้ของ พระพุทธเจ้าเชื่อในพระพุทธานุภาพของพระองค์ว่าพระองค์เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดย ชอบเป็นต้นบุคคลผู้มีลักษณะเช่นนี้ชื่อว่าผู้มีศรัทธาเป็นทรัพย์บุคคลประเภทนี้แม้ไม่มีทรัพย์สมบัติใดๆ เลยก็ไม่จัดว่าเป็นคนจน^{๕๔}

๒) ศีลธนะทรัพย์ คือศีล คือบุคคลผู้มีการรักษากายวาจาให้เรียบร้อยคือเว้นจากการฆ่าสัตว์เว้นจากการถือเอาของสิ่งที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้มีความยินดีเฉพาะในคุ้มครองของตนมีความ ซื่อสัตย์สุจริตไม่เสพสิ่งเสพติดมีนเมาต่างๆ

๓) หิริธนะทรัพย์ คือหิริ คือบุคคลผู้มีความละอายต่อการทำชั่วทุจริตทั้งทางกาย วาจาและทางใจอายต่อการประกอบบาปอกุศลธรรมทั้งหลาย^{๕๕}

๔) โอตตปฺปนธนะ ทรัพย์ คือ โอตตปฺปะ คือ บุคคลผู้มีความสะดุ้งกลัวต่อการทำ ทุจริตทางกาย ทุจริตทางวาจา ทุจริตทางใจ สะดุ้งกลัวต่อการประกอบเหตุอันไม่ดีงามทั้งหลายทั้งในที่ ลับและที่แจ้ง บุคคลผู้มีลักษณะเช่นนี้ ชื่อว่ามีโอตตปฺปะเป็นทรัพย์หิริกับโอตตปฺปะนอกจากจะเป็น อริยทรัพย์แล้ว ยังเป็นคุณธรรมที่สร้างสันติสุขให้กับโลก แต่หากจะวิเคราะห์ให้ลึกลงไปก็จะเข้าใจได้ ว่า การที่เราจะสร้างสันติสุขให้กับโลกหรือคุ้มครองโลกได้นั้นจะต้องอาศัยทรัพย์ เมื่อหิริและ โอตตปฺปะเป็นอริยทรัพย์ ฉะนั้นบุคคลผู้มีความละอายแก่ใจและเกรงกลัวต่อบาปก็เท่ากับได้สร้างสันติ สุขให้กับโลก

^{๕๔} ส.ส.(ไทย) ๑๕/๘๐/๓๙๖.

^{๕๕} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๘๑/๔๓๘.

๕) พาหุสัจจนะ ทริพย์คือ พหุสูต คือ บุคคลเป็นผู้ได้ยินได้ฟังมามาก ซึ่งพระธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลางและมีความงามในที่สุด มีความรู้และเข้าใจในพุทธธรรมเป็นอย่างดี สามารถนำมาแสดงและชี้แจงได้อย่างถูกต้อง

๖) จาคธนะ ทริพย์ คือ จาคะ คือ ความเป็นบุคคลผู้มีที่ปราศจากความตระหนี่มีจิตยินดีในการเสียสละ

๗) ปัญญาธนะ ทริพย์ คือ ปัญญา คือ ความเป็นบุคคลผู้มีความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในเหตุผลที่ชั่วประโยชน์มิใช่ประโยชน์

การพัฒนาเศรษฐกิจตามหลักอริยทริพย์นี้ เมื่อบุคคลเกิดศรัทธาในทางที่ถูกต้องต่อสิ่งใดก็ตามต้องประกอบด้วยองค์ศีลเสมอ ไม่ใช่ศรัทธาเชื่อถือแต่ไร้ศีลธรรม โดยเฉพาะศีล ๕ ซึ่งเป็นพื้นฐานของมนุษย์ เมื่อมีศีลแล้ว จิตใจย่อมตั้งอยู่ในความละเอียดแก่ใจในการกระทำความผิดหรือความชั่วทั้งปวง แล้วหลีกเลี่ยงความชั่วนั้น เพราะเกรงจะได้รับโทษภัยแก่ตนขณะเดียวกัน ควรตั้งอยู่ในการศึกษา มีความรู้อย่างถ่องแท้ในเรื่องที่ตนเรียนรู้ทรงจำ สามารถถ่ายทอดแก่คนอื่นได้ ฟังรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อส่วนรวมในส่วนที่ควรสละ แบ่งปัน และมีการดำเนินกิจกรรมใดๆ พึงพิจารณาด้วยหลักโยนิโสมนสิการ คือ มีความระมัดระวัง รอบคอบ ฉลาด มีไหวพริบ ไม่เห็นแก่ความอยากได้ อยากดี เกินฐานะ หรือ วิชาการ ความรู้ที่ตนได้ศึกษามา

ธรรมเป็นเหตุให้สมหวัง การจะประสบความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ชีวิตเป็นไปด้วยความสมหวังคือคือหวังอยากเป็นหวังอยากได้ในสิ่งที่ตนคิดว่าจะสุขสบายบางคนก็สมหวังตามความมุ่งหมายบางคนก็ไม่ได้คนที่คิดอะไรทำอะไรได้รับผลสมหวังตามความมุ่งหมายนั้นเพราะมีคุณธรรมเป็นเหตุให้สมหวัง ๔ ข้อได้แก่

๑. มีความเชื่อที่มีเหตุผล
๒. เป็นคนมีระเบียบวินัย
๓. รู้จักเสียสละสิ่งที่เป็นข้าศึกในการทำงาน

๔. ถึงพร้อมด้วยปัญญาคือเป็นคนรู้จักใช้ปัญญาพิจารณาวินิจฉัยปัญหาที่เกิดขึ้นรู้จักตัดสินปัญหา รู้จักแก้ปัญหาด้วยกำลังปัญญาของตนเอง^{๕๖}

อย่างไรก็ตามคุณธรรม ๔ ข้อนี้ เป็นปัจจัยสำคัญส่วนหนึ่งที่ส่งเสริมให้เป็นคนมีความมั่นคงเป็นตัวของตัวเอง สามารถทำตนให้เป็นที่พึงของตนได้ตามความมุ่งหวังตั้งใจของตน ซึ่งคนส่วนใหญ่โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบัน มักไม่ได้สมหมายในสิ่งที่ตนหวังเป็นเช่นนั้น ก็เพราะอยากประสบความสำเร็จ อยากตั้งตัวได้ อยากพึ่งตัวได้ แต่ไม่ประกอบด้วยเหตุอันจะทำให้ตนได้ หากมีแต่นั่งคิดนอนคิดเอา ไม่รู้จักทำงาน ไม่รู้จักแสวงหา เข้าทำนองนอนว่าเป็นคนงอมืองอเท้า ก็ย่อมจะไม่ได้ทริพย์ที่ตนปรารถนาได้ คนที่ประสงค์จะพึ่งตนเองได้ จึงไม่ควรเป็นคนดีแต่คิด ดีแต่ตั้งความปรารถนาแต่ไม่ตีทำ ไม่รู้จักลงมือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเราควรคำนึงอยู่เสมอว่า ความปรารถนาของบุคคลในโลก ที่สมหมายได้ยากนั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ ๔ อย่าง คือ

^{๕๖} วจ.จตุก.(ไทย) ๒๑/๑๐๑/๓๙๒.

๑. ขอสมบัติจึงเกิดมีแก่เราโดยทางที่ชอบ
๒. ขอยศจงมีแก่เรากับญาติพวกพ้องเรา
๓. ขอเราจงรักษาอายุให้ยืนยาว
๔. เมื่อสิ้นชีพแล้ว ขอเราจงไปบังเกิดในสวรรค์^{๕๗}

พระครูอุดมธรรมกิจ^{๕๘} ท่านได้เมตตาให้คำอธิบายว่าพระพุทธศาสนามีคำสอนเกี่ยวกับการส่งเสริมเศรษฐกิจไว้โดยสอนให้งดเว้นจากความเกียจคร้านการใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายในทางที่ไม่เหมาะสมไม่ควรสอนให้มีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพที่สุจริตตามสมควรแก่หน้าที่ของตนเมื่อมีทรัพย์สมบัติก็สอนให้รู้จักประมาณในการใช้จ่ายรู้จักเก็บออมรักษาทรัพย์สมบัติเหล่านั้นเอาไว้ พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงวิธีการหรือหลักการเพื่อแก้ปัญหาเหล่านั้นด้วยหลักของทฤษฎีอัมมิกัตถะ ประโยชน์ ๔ ประการคือ

๑. อุภูฐานสัมปทา ให้มีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน
๒. อารักขสัมปทา เมื่อได้ทรัพย์สมบัติมาแล้วก็มีหลักในการรักษาทรัพย์ไว้
๓. กัลยาณมิตตตา คบหาสมาคมกับคนดีแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์และ
๔. รู้สมชีวิตา จักใช้สอยทรัพย์ไม่ให้ผิดเคืองจนเกินไปไม่ฟุ้งเฟ้อจนเกินไป

การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจที่แท้จริงนั้นต้องเริ่มที่ตนเองก่อน ให้รู้จักดำเนินชีวิตอย่างไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น แล้วนำไปความมั่นคงระดับครอบครัว ระดับชุมชน สังคม ประเทศชาติ ขั้นสุดท้ายคือความมั่นคงระดับโลก แต่การสร้างความมั่นคงดังกล่าวนี้ขึ้นอยู่กับ การปรับสภาพจิตใจของตนเองให้มีความมั่นคงเสียก่อน โดยให้เกิดจิตสำนึกในการรู้จักแสวงหา รู้จักใช้จ่ายทรัพย์ เป็นคนที่รู้จักกิน รู้จักใช้ ใช้ทรัพย์ให้เป็นประโยชน์อย่างคุ้มค่า ก็จะสามารถตั้งตัวสร้างหลักสร้างฐานได้ ชื่อว่า “เป็นผู้ปฏิบัติตามหน้าที่ในการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจอย่างถูกต้องตามหลักการแห่งหลักพุทธธรรม”

“อุภูฐานสัมปทา ขยันดีเพียงพอ ไม่ท้อแท้
 อารักขสัมปทา เก็บดีเพียงพอ ไม่ซัดสน
 กัลยาณมิตตตา เพื่อนดีเพียงพอ ไม่อับจน
 สมชีวิตา ครองตนดีเพียงพอ ไม่อับอาย”

อุภูฐานสัมปทา ขยันดีเพียงพอ ไม่ท้อแท้ ความหมั่น ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่ การงาน ฝึกฝนให้มีความชำนาญและรู้จริง รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจสอบ ทาวิธีการที่เหมาะสมที่ดีจัดการและดำเนินการให้ได้ผลดี ทั้งด้านการเรียนแสวงหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ ซึ่งการ ได้เกิดมาเป็นคนนั้นก็ต้องยังชีพเลี้ยงชีพ ด้วยความขยันหมั่นเพียร ไม่เกียจคร้านกล่าวคือ ผู้ที่ถึงพร้อม ด้วยความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่ ที่ตนเองรับผิดชอบ หรือในการทำการงานอันเป็นอาชีพ ของตน พึ่งทำด้วยความสุจริต ไม่คดโกงผู้อื่น ทำด้วยความบากบั่น อดทนต่อความยากลำบาก ไม่

^{๕๗} อก.จตุก.(ไทย) ๒๑/๑๐๔/๓๙๒.

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมกิจ, ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอวาริน, เมื่อวันที่ ๖ กันยายน ๒๕๕๖.

ละเอียดหรือทอดทิ้งการงานนั้น ๆ คือทำด้วยความเอาใจใส่ดูแลในหน้าที่การงานตลอดเวลา และควรพิจารณาไตร่ตรอง สังเกต หรือพิจารณาผลการทำงานที่ได้ลงมือทำไปแล้วมีผลดี ผลเสียอย่างไร หากเห็นว่าสิ่งที่ตนทำลงไปแล้ว เป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์ ก็ทำสิ่งนั้นไปอย่างสม่ำเสมอ แต่หากการงานที่ทำไป เห็นว่า มีผลเสียต่อตนเองและคนอื่น ก็งดทำเสีย ทั้งนี้ก็เพื่อให้การทำการงานนั้น ๆ ลุล่วงไปด้วยดี มีประสิทธิภาพสูง สมกับคำที่ว่าขยันดีเพียงพอ ไม่ท้อแท้

ส่วนคนที่มีความเกียจคร้านในการทำงาน ไม่มีความอดทนต่อความยากลำบาก เป็นคนเบื่อหน่ายง่าย ชอบทำงานคั่งค้าง ผิดวันประกันพรุ่ง ละเอียดต่อหน้าที่การงาน หากได้ทำงานที่ดี ๆ ย่อมไม่ประสบผลสำเร็จ ชีวิตจะมีแต่ความล้มเหลว ไม่เจริญรุ่งเรือง และถึงความเสื่อมได้ง่าย เช่นเดียวกับนักเรียนนักศึกษา หากมีความเกียจคร้านในการเล่าเรียน ไม่ขยันอ่านหนังสือ ไม่ค้นคว้าหาความรู้ใส่ตนเอง เขาย่อมไม่สามารถที่จะเรียนต่อไปในชั้นสูง ๆ ต่อไปได้ โอกาสที่เขาจะได้ทำงานที่ดี ๆ ก็มีน้อย ทั้งนี้ก็เพราะด้วยความไม่ขยันดี ไม่เพียงพอ และมีแต่ความท้อแท้ในตนเอง

อารักขสัมปทา เก็บดีเพียงพอ ไม่ขัดสน การรักษา รู้จักคุ้มครอง เก็บ รักษา ทรงไว้ ฝึก ลับซึ่งความรู้ผลงานที่ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม ด้วยกำลังสติปัญญาของตน ไม่ให้เสื่อมเสีย รวมถึงการรักษาทรัพย์ที่หามาได้ด้วยใช้จ่ายอย่างประหยัด การเก็บดีเพียงพอในความหมายอย่างแคบ ก็หมายความว่าถึงการรู้จักรักษาทรัพย์สมบัติที่ตนหามาได้โดยสุจริต ให้คงอยู่ หรือให้ได้ประโยชน์ได้นานที่สุด ไม่ใช่จ่ายแบบสุรุ่ยสุร่าย ให้รู้จักซ่อมแซมสิ่งของที่ชำรุด ให้รู้จักคุณค่าของเงิน ไม่ฟุ่มเฟือยเกินเหตุเกินฐานะของตน เมื่อเรารู้จักรักษาหรือจัดการกับทรัพย์สินให้เพิ่มพูน เจริญงอกงามขึ้นได้ ก็ได้ชื่อว่าเก็บดี เพียงพอ ไม่ขัดสน

กัลยาณมิตรตदा เพื่อนดีเพียงพอ ไม่อับจน การคบหาคนดีเป็นมิตร รู้จักเสวนาคบหาคน ไม่คบไม่เอาอย่างผู้ที่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย เลือกเสวนาศึกษาเยี่ยงอย่างกับผู้รู้ผู้ทรงคุณ ผู้มีความสามารถ ผู้นำเคารพนับถือและมีคุณสมบัติเกื้อกูลแก่การเรียนแสวงหาความรู้ รวมถึงมีคุณสมบัติเกื้อกูลแก่อาชีพการงาน

ความเป็นผู้รู้จักเลือกคบหาคนดี หรือมีเพื่อนดี ซึ่งคนดีในที่นี้ก็คือ คนที่มีศีลธรรม มีคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีงาม ไม่ว่าบุคคลนั้นจะมีฐานะเช่นไร ก็ถือว่าเป็นคนดีทั้งนั้น โดยเราสามารถเอาเยี่ยงอย่างที่ดีได้ คนที่ดีสามารถช่วยให้คำปรึกษาหารือที่ดี ช่วยชี้แนะแนวทางการแก้ไขปัญหาชีวิต ให้เป็นไปในทางที่ดี ที่ชอบ หรือชักนำให้ดำเนินชีวิตที่ดีงาม ให้ประสบผลดีให้เจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน และให้เกิดความสันติสุขได้ กล่าวโดยย่อก็คือบุคคลที่สามารถเอาเป็นเยี่ยงอย่างที่ดี เอาเป็นที่ปรึกษาที่ดี เอาเป็นที่พึ่งที่ดีได้ นั่นเอง การรู้จักคบหาแต่คนดี มีเพื่อนที่ดี การมีแต่คนดีเป็นมิตร ย่อมจะนำชีวิตตนไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองและชีวิตจะไม่อับจนแน่นอน

สมชีวิตา ครองตนดีเพียงพอ ไม่อับอาย การเลี้ยงชีวิตแต่พอดี รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย เป็นอยู่พอดีสมกับรายได้ไม่ให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้ใช้ในยามจำเป็น

การรู้จักใช้สอยทรัพย์ที่ตนหามาได้ โดยสุจริตนั้น ควรใช้ตามสมควรแก่ฐานะของตน คือไม่ให้ฝืดเคืองนัก และก็ไม่ฟุ่มเฟือยฟุ้งเฟ้อจนเกินฐานะนัก กล่าวคือ ต้องรู้การจักระบบการเงิน รายได้รายจ่ายของตนเองให้ลงตัว รู้จักจัดสรรการใช้จ่ายอย่างถูกต้องและเหมาะสม ไม่ใช้จ่ายเกินฐานะของตน ต้องรู้จักประหยัดและเก็บออมทรัพย์ แบ่งไว้ใช้ให้เป็นสัดส่วนแต่พอเหมาะ แล้วก็ใช้จ่ายตามนั้น ก็

จะไม่ลำบากในชีวิต แต่ถ้าไม่วางแผนจัดระบบการเงินอันเป็นรายได้-รายจ่ายให้ลงตัวพอเหมาะ และไม่ใช่จ่ายแต่พอเหมาะตามฐานะ เช่นใช้จ่ายเกินตัว หลงฟุ้งเพื่อไปตามกระแสชาวโลก เห็นคนอื่นทำอย่างไรก็จะทำอย่างนั้น ชีวิตย่อมอยู่ลำบากแน่นอน ฉะนั้นหากเรามีการวางแผนชีวิตที่ดีรู้จักการครองตนดี มีความเพียงพอ ย่อมไม่อับอาย

สรุปแล้วก็คือข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขในชีวิตที่แท้จริง คือให้ถึงความสุขอย่างแท้จริง และไม่กลับเป็นทุกข์อีก เมื่อปฏิบัติตามข้อปฏิบัตินี้แล้วก็จะเห็นผลในปัจจุบัน ด้วยทันตาเห็นในชาตินี้ ตามหลักธรรมเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ คือ

“อุฏฐานสัมปทา ขยันดีเพียงพอ ไม่ท้อแท้
อารักขสัมปทา เก็บดีเพียงพอ ไม่ซัดสน
กัลยาณมิตรตตา เพื่อนดีเพียงพอ ไม่อับจน
สมชีวิตา ครองตนดีเพียงพอ ไม่อับอาย”

ธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาเศรษฐกิจย่อมไม่เกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นก็ไม่มั่นคงเมื่อบุคคลไม่สามารถประคับประคองตนให้ผ่านพ้นอุปสรรคของชีวิตไปได้คนมากมาย ที่ต้องพบกับความล้มเหลวความล้มสลายเพราะสิ่งขัดขวางหรือสิ่งเบียดเบียนซึ่งเรียกกันว่าอุปสรรคสิ่งที่ทำให้บุคคลมีเศรษฐกิจไม่ดีได้แก่อบายมุขซึ่งเป็นปากทางแห่งความเสื่อมทุกอย่างคือเสื่อมทรัพย์เสื่อมชื่อเสียงเสื่อมความนับถือเสื่อมสุขภาพเสื่อมจากคุณความดีเป็นต้น

ดังนั้นผู้หวังความเจริญหวังการพัฒนาเศรษฐกิจได้จึงควรหลีกเลี่ยงจากอบายมุข ๔ ประการต่อไปนี้เสียคือ^{๕๙}

๑. พึงเว้นจากการเป็นนักเลงเที่ยวผู้หญิง
๒. พึงเว้นจากการเป็นนักดื่มสุรายาเมาและพึงเว้นจากเสพสิ่งเสพติดทั้งหลาย
๓. พึงเว้นจากการเป็นนักเลงพนันทั้งมวล
๔. พึงเว้นจากการคบคนชั่ว^{๖๐} (พาล) เพราะบุคคลคบคนเช่นไรย่อมเป็นคนเช่นนั้นในที่

นิกายปาฎิกวรรค ท่านได้เพิ่ม “การเที่ยวกลางคืนคือการชอบเที่ยวดูการละเล่นและการเกี้ยวคร้านทำงาน” เข้ามาอีกฉะนั้นอบายมุขในที่นี้จึงมี ๖ ข้อด้วยกันดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ผีที่หนึ่งชอบดื่มสุราเป็นอาจิน	ไม่ชอบกินข้าวปลาเป็นอาหาร
ผีที่สองชอบเที่ยวยามวิกาล	ไม่รักบ้านรักลูกรักเมียตน
ผีที่สามชอบดูการละเล่น	ไม่ละเว้นบาร์คลับละครโขน
ผีที่สี่คบคนชั่วมั่วกับโจร	หนีไม่พ้นอาญาตราแผ่นดิน
ผีที่ห้าชอบเล่นม้าหอยเบอร์บัตร์	สารพัดถั่วไปไฮโลสิ้น
ผีที่หกเกี้ยวคร้านการทำงาน	จะเสื่อมสิ้นเพราะเหล่าผีอัปรีภัย

^{๕๙} ฎรายละเอียดใน ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๗๘-๑๗๙/๑๙๖-๑๙๘.

^{๖๐} อง.ทุก.(ไทย) ๒๐/๑๗๖/๔๑๑.

สรุปได้ว่าหลักธรรมสำหรับการส่งเสริมเศรษฐกิจของวัดและชุมชนรอบวัดนั้นจะต้องเป็น ผู้ที่มีทรัพย์ภายในเรียกว่า อริยทรัพย์ ให้คงเว้นจากความเกียจคร้านการใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายในทางที่ไม่ เหมาะไม่ควรสอนให้มีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพที่สุจริตตามสมควรแก่หน้าที่ของตน เมื่อมีทรัพย์สมบัติก็สอนให้รู้จักประมาณในการใช้จ่ายรู้จักเก็บออมรักษาทรัพย์สมบัติเหล่านั้นเอาไว้ ด้วยหลักของทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์

๓.๒.๘ ด้านการเผยแผ่

การเผยแผ่ คือ การทำให้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า แพร่ออกไป แล้วมีการน้อม นำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติ เพื่อทำให้เกิดการศึกษาและการพัฒนาตนเองไป ในทางที่ถูกที่ควร^{๖๑}

การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นเป็นหน้าที่ของภิกษุทุกรูปในวัด ฆาตุกรรมและในพุทธศาสนา ถือเป็นหน้าที่สำคัญ ที่จะต้องประกาศหลักธรรมคำสอนขององค์พระ สัมมาสัมพุทธเจ้า การเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธเจ้านั้นควรถือเอาแบบอย่างการสอนของ พระพุทธเจ้าเป็นสำคัญเพราะการเทศนาสอนสรรพสัตว์ของพระพุทธเจ้านั้นเป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์และ ยากนักที่จะมีผู้เสมอเหมือน ลักษณะการสอนของพระพุทธเจ้ามีดังต่อไปนี้

๑. สันทีสนาอธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้งเหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา
๒. สมาทปนาชักจูงให้เห็นจริงด้วยชวนให้คล้อยตามจนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ
๓. สมุทเตชณาเข้าใจให้แกล้วกล้าบังเกิดกำลังใจปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขันมั่นใจว่าจะทำให้ สำเร็จได้ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก
๔. สัมปหังสนาขโลมใจให้เข้มแข็งราเริงเบิกบานฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวังเพราะ มองเห็นคุณประโยชน์ที่ตนจะพึงได้รับจากการปฏิบัติ

พระพรหมคุณาภรณ์^{๖๒} (ป. อ. ปยุตโต)อธิบายไว้ในหนังสือพุทธวิธีในการสอนว่า พระพุทธเจ้าเมื่อจะทรงสอนใครแต่ละครั้ง พระองค์ก็ทรงอาศัยองค์ประกอบหลายๆอย่าง ในการสอน บุคคลระดับต่างๆ ที่มีพื้นฐานความรู้ สติปัญญาที่แตกต่างกัน พระองค์ได้ประยุกต์คำสอนแต่ละ ลักษณะให้มีความเหมาะสม เป็นการสอนที่แสดงถึงพุทธลีลาของพระองค์ ที่สำคัญการสอนในลักษณะ นี้ของพระองค์ เป็นการนำเนื้อหาที่มีอยู่มาทำการตีความ โดยอาศัยข้อมูลที่มีอยู่ตามสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น แล้วนำเข้าสู่หลักการที่ถูกต้อง ตามคำสอนทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

๑. แบบสากัจฉาหรือสนทนา เป็นการสอนโดยใช้วิธีการถามคู่สนทนา เพื่อทำให้เกิด ความเข้าใจธรรมะและความเลื่อมใสศรัทธา วิธีการสอนแบบนี้จะเห็นได้จากการที่พระองค์ใช้โปรด

^{๖๑} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโญ), **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการ พระศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๓.

^{๖๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๔๖-๖๔.

บุคคลในกลุ่มที่มีจำนวนจำกัดที่สามารถพูดตอบโต้กันได้ การสอนแบบนี้จะมีปรากฏในพระไตรปิฎกหลายที่

เช่นกรณีของปริพพาชกชื่อว่าวัจฉโคตร^{๖๓} ที่เข้าไปทูลถามเรื่องความเห็นสุดโต่ง ๑๐ ประการกับพระองค์ และก็ได้มีการสนทนาแบบถาม ตอบ ในเรื่องดังกล่าวระหว่างปริพพาชกกับพระพุทธองค์ เป็นต้น ในการสอนแบบสัจฉาหรือสนทนา จะมีการถามในรายละเอียดได้มากกว่าการสอนแบบทั่วไป เพราะเป็นการให้ข้อมูลต่อกลุ่มชนที่มีจำนวนจำกัด เมื่อพระพุทธองค์แสดงธรรมจบ ผู้ฟังมักจะได้รับคุณวิเศษจากการฟังธรรมโดยวิธีนี้อยู่เสมอ

๒. แบบบรรยาย พระพุทธเจ้าจะทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมีประชาชนและพระสาวกเป็นจำนวนมากมารับฟัง ถือว่าเป็นวิธีการที่พระพุทธองค์ใช้มากที่สุดในการแสดงธรรม มีทั้งการแสดงธรรมที่มีใจความยาว และมีใจความแบบสั้นๆตามแต่สถานการณ์ที่เห็นว่าเหมาะสม เช่น ในพรหมชาลสูตร พระองค์ก็ได้บรรยายเกี่ยวกับเนื้อหาของศีลซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ระดับคือ

- ๑) ศีล ระดับต้นที่เรียกว่า จุลศีล
- ๒) ศีล ระดับกลางที่เรียกว่า มัชฌิมศีล
- ๓) ศีล ระดับสูงที่เรียกว่า มหาศีล

และในตอนท้ายก็ทรงแสดงเรื่องทฤษฎี ทฤษฎีหรือปรัชญาของลัทธิต่างๆ ร่วมสมัยพุทธกาล ซึ่งมีทั้งหมด ๖๒ ทฤษฎี โดยพระพุทธเจ้าทรงนำมาแสดงหรือบรรยาย และชี้ให้เห็นว่าพระพุทธศาสนามีความเห็น หรือมีหลักคำสอนที่ต่างจากทฤษฎีทั้ง ๖๒ ประการนี้อย่างไร

๓. แบบตอบปัญหา การสอนแบบตอบปัญหาของพระพุทธเจ้า จะทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบให้เหมาะสมกัน ซึ่งในการตอบปัญหาของพระองค์นั้น จะทรงพิจารณาจากความเหมาะสม ตามลำดับแห่งภูมิรู้ของผู้ถามเป็นสำคัญ เช่น ในเทวตาสังยุตที่มีเทวดาไปทูลถามพระพุทธเจ้าว่า “บุคคลให้อะไรชื่อว่าให้กำลัง ชื่อว่าให้วรรณะ ชื่อว่าให้ความสุข ชื่อว่าให้จักขุ ชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง”

พระพุทธเจ้าก็ตรัสตอบว่า “บุคคลที่ให้ข้าว ชื่อว่าให้กำลัง ให้ผ้าชื่อว่าให้วรรณะ ให้ยานพาหนะชื่อว่าให้ความสุข ให้ประทีปชื่อว่าให้จักขุ และผู้ให้ที่พักชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ส่วนผู้พร่ำสอนธรรมชื่อว่าให้ออมตะ” ในเนื้อหาดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงลักษณะการสอนแบบตอบปัญหา และแสดงถึงการให้ความหมาย ด้วยการตีความคำถามในขณะเดียวกันด้วย

๔. แบบวางกฎข้อบังคับ เป็นการสอนโดยใช้วิธีการกำหนดหลักเกณฑ์ กฎ และข้อบังคับให้พระสาวกหรือสงฆ์ปฏิบัติ หรือยึดถือปฏิบัติด้วยความเห็นชอบพร้อมกัน วิธีการนี้จะเป็นลักษณะของการออกคำสั่งให้ผู้ศึกษาปฏิบัติตาม ถือว่าเป็นการสอนโดยการวางระเบียบให้ปฏิบัติร่วมกัน เพื่อความสงบสุขแห่งหมู่คณะ ดังจะเห็นได้จากการที่พระองค์ทรงบัญญัติพระวินัยต่างๆ ซึ่งใช้เป็นข้อบังคับให้พระภิกษุได้ปฏิบัติตาม และที่สำคัญกฎข้อบังคับที่พระองค์ทรงบัญญัติขึ้น สามารถเป็นตัวแทนของพระองค์ได้ ดังที่ทรงตรัสในวันที่จะเสด็จปรินิพพานว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไปก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย

^{๖๓}ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓ /๒๕๓/ ๑๘๘ - ๑๙๓.

กลวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า การสอนหรือการถ่ายทอดความรู้ทุกเรื่อง ถึงแม้ผู้ถ่ายทอดจะมีความรู้ดีสักเพียงใดก็ตาม หากขาดอุปายการสอนที่ดึงดูดให้ผู้เรียนมีความสนใจได้ การสอนนั้นก็จะไม่ประสบความสำเร็จ หรือภาษาปัจจุบันเรียกว่าขาดเทคนิคในการสอน พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้เห็นถึงความเป็นเลิศ ในการใช้กลวิธีหรือเทคนิคการสอนเป็นอย่างดี ประกอบด้วย ๑๐ วิธี คือ

๑. การยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย ช่วยให้เข้าใจเนื้อความได้ง่ายและชัดเจน ซึ่งการสอนแบบนี้ จะเห็นได้ชัดเจนจากนิทานที่ปรากฏอยู่ทั่วไป เฉพาะนิทานชาดกอย่างเดียวที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาก็มีมากถึง ๕๔๗ เรื่อง เช่นสอนเรื่องความเสียหายอันเกิดจากความไม่สามัคคี โดยยกตัวอย่างเรื่องภิกษุชาวเมืองโกสัมพี

หรือสอนเรื่องการอยู่อย่างสงบ ต้องอาศัยการประกอบความเพียรอยู่เสมอ โดยการยกเอาพระมหากัสสปะเป็นตัวอย่าง โดยตรัสยกย่องว่า "เป็นผู้มีสติ หมั่นประกอบความเพียร ไม่ติดในที่อยู่ ละความห่วงอาลัยไป เหมือนหงส์ละเปลือกตมไป ฉะนั้น"

ดังนั้นการสอนแบบนี้จึงถือว่าเป็นเรื่องที่ทำให้มองเห็นภาพคำสอนให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น โดยตัวละครอื่นๆ จะมีบทบาทเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก และการสอนแบบนี้เป็นการนำตัวละครมาใช้ตีความธรรมะ ให้มีความหลากหลายและเข้าใจง่ายมากยิ่งขึ้น

๒. การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา เป็นการอธิบายเพื่อทำเรื่องให้เข้าใจง่ายให้เข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องที่เป็นนามธรรม พระพุทธเจ้าก็ทรงเปรียบเทียบให้เห็นเป็นรูปธรรมโดยชัดเจน เช่นครั้งพระพุทธเจ้าตรัสสอนแก่เมณฑกเศรษฐีว่า "โทษของคนอื่นเห็นได้ง่าย ส่วนโทษของตนเห็นได้ยาก เพราะคนนั้นชอบไปรับโทษของผู้อื่น เหมือนคนไปรับแกลบ แต่กลับปกปิดโทษของตนไว้ เหมือนพรานนกกปิดร่างพรางกายตนไว้"

หรือครั้งที่พระองค์ตรัสในคราวที่ประทับอยู่ในอารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถีว่า "สมณพราหมณ์พวกหนึ่งแกล่นเลยไป ไม่บรรลุธรรมที่เป็นสาระ ชื่อว่าพอกพูนเครื่องพันธนาการใหม่ยิ่งขึ้น ยึดมั่นในสิ่งที่ตนได้เห็นแล้วและฟังอย่างนี้ จึงตกสู่หลุมถ่านเพลิงตลอดไป เหมือนแมลงตกสู่กระทะที่ป่นน้ำมันฉะนั้น"

คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความเด่นชัดออกมาและเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม เปรียบเทียบให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือเปรียบเรื่องที่เป็นรูปธรรมด้วยข้ออุปมาแบบนามธรรม ก็ช่วยให้ความหมายมีความหนักแน่นขึ้น การใช้อุปมานี้เป็นกลวิธีประกอบการสอน ที่พระองค์ทรงใช้บ่อยมากในการแสดงธรรม

๓. การใช้อุปกรณ์การสอน เป็นการใช้สิ่งต่างๆ รอบตัวเป็นสื่อในการสอน ซึ่งก็จัดอยู่ในลักษณะที่คล้ายการใช้วิธีการอุปมา วิธีการสอนแบบนี้พระองค์จะทรงใช้อุปกรณ์รอบตัวของพระองค์ เป็นสื่อในการแสดงธรรม เช่น ในครั้งที่ประทับอยู่ที่สี่สพาวนใกล้เมืองโกสัมพี ก็ได้สอนภิกษุทั้งหลายโดยใช้ใบประตูเป็นอุปกรณ์ คือพระองค์ได้หยิบใบประตูลายมาเล็กน้อยแล้วถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบไม้ในป่ากับในพระหัตถ์ของพระองค์ที่ไหนมากกว่ากัน

ภิกษุทั้งหลายก็ทูลว่าในป่ามีมากกว่ายี่นักษัตรแล้วพระองค์ก็ตรัสแสดงการที่พระองค์ไม่ทรงสอนทั้งหมด เพราะคำสอนของพระองค์นั้นมีมากมายเหมือนไม้ประดู่ลายในป่า แต่ที่ตรัสเปรียบคำสอนที่จำเป็นเหมือนใบไม้ในกำมือ เพราะมีความจำเป็นต่อการทำที่สุดแห่งทุกข์ให้สิ้น

๔. การทำเป็นตัวอย่างหรือสาธิตให้ดู วิธีการสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะในทางจริยธรรมคือการทำเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นทำนองการสาธิตให้ดู ในวิธีการสอนนี้เป็นลักษณะของความเป็นผู้นำที่แท้จริง เพื่อให้ผู้ปฏิบัติตามเกิดความมั่นใจในผู้สอน วิธีการที่ดีที่สุดคือการทำให้ดู พระพุทธเจ้าถือว่าเป็นแบบอย่างในเรื่องนี้ เช่น กรณีของภิกษุที่ป่วยจนต้องนอนจมกองมูลและคูถของตนเอง ไม่มีภิกษุรูปใดมีความปรารถนาที่จะเข้าไปดูแลพยาบาล

พระพุทธเจ้าจึงสอนภิกษุทั้งหลายที่อยู่ในอาวาสนั้น ด้วยการลงมือปฏิบัติดูแลพยาบาล ภิกษุรูปนั้นด้วยพระองค์เอง หลังจากที่ทรงดูแลจนภิกษุที่อาพาธให้มีอาการดีขึ้นแล้ว ในตอนประชุมได้ตรัสไว้ เพื่อเป็นข้อคิดแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีมารดา ไม่มีบิดา ผู้ใดเล่าจะพยาบาลพวกเธอ ถ้าพวกเธอไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจักพยาบาล ผู้ใดจะพึงอุปฐากเรา ขอให้ผู้นั้นพยาบาลภิกษุผู้อาพาธเถิด”

๕. การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่ เป็นเรื่องของการใช้ความสามารถ ในการใช้ภาษาผสมปฏิภาณ การสอนแบบนี้แสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าที่ทรงรอบรู้ทุกด้าน ในการที่พระองค์ทรงใช้วิธีการสอนแบบเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่นี้ จะเห็นได้จากกรณีของเวรัญชพรหมณ์ ที่มากล่าวต่อว่าพระองค์ต่าง ๆ นานา แทนที่พระองค์จะปฏิเสธการกล่าวหาเหล่านั้น กลับนำคำกล่าวหา มาอธิบายด้วยการใช้ภาษา การเล่นคำ โดยการนำเข้าสู่หลักการที่ถูกต้องของพระองค์

เช่น ในข้อกล่าวหาที่พราหมณ์ต่อว่าพระพุทธองค์ว่า “ท่านพระโคตม เป็นคนไม่มีสมบัติ” ซึ่งสมบัติในความหมายของพราหมณ์ เป็นการกล่าวถึงสมบัติภายนอก ที่เป็นเครื่องตอบสนองความต้องการพื้นฐาน แต่พระพุทธเจ้าให้ความหมายการไม่มีสมบัติคือ การละสิ่งที่ทำให้ชีวิตติดอยู่กับวัตถุ นั้นๆ เพราะการตัดรากเหง้าแห่งอกุศลทั้งหลายชื่อว่าไร้ซึ่งความเป็นคนมีสมบัติ เพราะการละอกุศลทั้งหลายได้อย่างสิ้นเชิง เป็นต้น

ด้านการสอนหลักธรรมทั่วไป พระพุทธองค์ก็ทรงรับเอาคำศัพท์ที่มีใช้อยู่แต่เดิมในลัทธิศาสนาเก่ามาใช้ แต่ทรงกำหนดความหมายให้ใหม่ ซึ่งเป็นวิธีการช่วยให้ผู้ฟัง ผู้เรียนหันมาสนใจและกำหนดคำสอนได้ง่าย เพียงแต่มาทำความเข้าใจเสียใหม่ และเป็นการช่วยให้มีการพิจารณาเปรียบเทียบไปในตัวด้วยว่าอย่างไรหนูก อ่างไรหนึ่ผิดอย่างไร จึงเห็นได้ว่าคำว่าพรหม, พราหมณ์, อริยะ, ยัญ, ตบะ, ไพบูชา ฯลฯ ซึ่งเป็นคำในลัทธิศาสนาเดิมก็มีใช้ในพระพุทธศาสนาด้วยทั้งสิ้น แต่มีความหมายต่างออกไปเป็นอย่างอื่น

๖. การใช้อุบายเลือกคนและการปฏิบัติเป็นรายบุคคล การเลือกคนเป็นอุบายสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่จะทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองได้เร็ว ซึ่งวิธีนี้เราจะเห็นได้จากหลังการตรัสรู้ใหม่ๆ ของพระพุทธองค์ การสอนแต่ละครั้งในช่วงนั้น จะเน้นหนักไปในด้านผู้นำในชุมชน

เช่นครั้งตรัสรู้แล้วก็เลือกที่จะโปรดปัญจวัคคีย์ก่อน เพราะทรงเห็นว่าพวกเขา มีพื้นฐานความศรัทธาเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ง่ายต่อการทำความเข้าใจคำสอนของพระองค์ และต่อมาก็สอนชาย

หนุ่มที่ชื่อว่าสุภะบุตร ซึ่งเป็นบุตรของเศรษฐีและผู้นำของชายหนุ่มในชุมชนนั้น เพราะพระองค์ทรงเล็งเห็นว่าปัญจวัคคีย์และสุภะบุตรนี้ จะเป็นสาวกที่จะช่วยในการเผยแผ่ศาสนาได้มาก

การสอนผู้ปกครองแผ่นดินของพระพุทธองค์ ก็ทรงใช้วิธีการนี้เช่นเดียวกัน เพราะเมื่อทำให้ผู้นำให้มีความเข้าใจและศรัทธาได้แล้ว ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาย่อมปฏิบัติตามผู้นำในที่สุด เช่น กรณีของพระเจ้าพิมพิสาร เป็นต้น ซึ่งวิธีการนี้แสดงให้เห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงมองการณ์ไกล ในเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงมีการเริ่มต้นสอนที่บุคคลซึ่งเป็นประมุขหรือหัวหน้าของชุมชนนั้นๆ ก่อน

การเผยแผ่ธรรมของพระพุทธองค์เมื่อครั้งตรัสรู้ใหม่ๆ ได้เสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดพระองค์ เมื่อครั้งออกแสวงหาธรรมก่อน ข้อนี้พิจารณาได้ทั้งในแง่ที่ปัญจวัคคีย์เป็นผู้ใฝ่ธรรมมีอุปนิสัยอยู่ก่อนแล้ว ทั้งในแง่ที่เป็นผู้เคยมีอุปการะกันมา หรือในแง่ที่เป็นการสร้างความมั่นใจ ทำให้ผู้เคยเกี่ยวข้องหมดความคลางแคลงใจในพระองค์ ตัดปัญหาในการที่ท่านเหล่านั้น อาจไปสร้างความคลางแคลงใจแก่ผู้อื่นต่อไปด้วย ครั้นเสร็จจากการสั่งสอนปัญจวัคคีย์แล้ว ก็ได้โปรดสุภะบุตรพร้อมทั้งเศรษฐีผู้เป็นบิดาและญาติมิตร

ครั้นเมื่อเสด็จเข้าแคว้นมคธก็ได้โปรดชฎิล ๓ พี่น้องพร้อมบริวารทั้งพัน เริ่มต้นด้วยชฎิลคนที่เป็นพี่ก่อน แล้วนำชฎิลเหล่านี้ผู้กลายเป็นพระสาวกแล้วเข้าสู่นครราชคฤห์ ประกาศธรรม ณ พระนครนั้น หลังจากนั้นก็ได้พระราชทานเป็นสาวก นี่เป็นการแสดงให้เห็นถึงหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระองค์ ด้วยพระปริชาญาณอย่างแท้จริง เพราะพระองค์ทรงรู้จักเลือก ที่จะหาแกนนำในการเผยแผ่ธรรมของพระองค์ จากบุคคลที่เป็นหัวหน้าในชุมชนนั้นๆ

๗. การรู้จักจังหวะและโอกาส พระพุทธเจ้าแสดงให้เห็นถึงพุทธวิธในการสอน ที่พระองค์ทรงปฏิบัติต่อบุคคลระดับต่างๆ ได้ดี การสอนแบบนี้พระองค์จะทรงดำริถึงความเหมาะสม ความพร้อมของผู้ที่จะรับฟัง ตลอดจนจนถึงเหตุการณ์ที่เห็นว่าเหมาะสม ในการที่จะแสดงธรรมหรือบัญญัติข้อปฏิบัติต่างๆ เช่น กรณีของการบัญญัติพระวินัยแต่ละข้อ พระองค์ก็จะต้องมีมูลเหตุของความผิดที่เกิดขึ้นเสียก่อน แล้วจึงสอนโทษที่เกิดจากการล่วงละเมิด หลังจากนั้นก็จะบัญญัติสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติ หรือที่ควรปฏิบัติ ซึ่งต่อมาเรียกว่าพระวินัย เช่น กรณีของพระสุทินที่ต้องอาศัยปาราชิก ด้วยการเสพเมถุนธรรมกับอดีตภรรยาของตน

ต่อมาพระองค์ก็ได้ทรงบัญญัติ ในเรื่องความผิดที่ประพฤติแล้วขาดจากความเป็นพระข้อที่ ๑ และอีกกรณีหนึ่งซึ่งแสดงถึงการรู้จักใช้จังหวะและโอกาสของพระพุทธองค์ก็คือ ในเรื่องของการสังคายนา เมื่อครั้งยังทรงพระชนม์อยู่มีภิกษุหลายรูปเข้าไปทูลแสดงความประสงค์ให้พระองค์ทำสังคายนา แต่กาลเวลายังไม่สมควรจึงตรัสห้ามเสีย

แต่เมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นต่อลัทธิอื่นๆ ที่มีการแตกแยกเพราะครูอาจารย์สิ้นไป และทรงเห็นว่าถึงเวลาแล้ว โดยการอ้างตัวอย่างจากลัทธิต่างๆและเหตุปัจจัยที่เหมาะสม จึงมีมติให้ภิกษุได้ทำสังคายนา โดยทรงชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของพระธรรมวินัย และได้ทรงมอบหมายให้ภิกษุมิพระสารีบุตร เป็นต้น ได้ทำการสังคายนาในโอกาสที่เหมาะสม

๘. ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ วิธีการสอนนี้เป็นการแสดงถึง การรู้จักผ่อนหนักผ่อนเบาของพระพุทธองค์ที่ใช้สอนบุคคลระดับต่างๆ ถ้าผู้สอนสอนอย่างไม่มีอดตา ลดละตันทมาจะทมิฬเสียให้น้อยที่สุด ก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญ เช่น กรณีที่พระพุทธเจ้าตรัสกับ

คนฝึกม้าที่มีวิธีการฝึกด้วยวิธีแบบสุภาพ วิธีแบบรุนแรง ทั้งวิธีแบบสุภาพและรุนแรง จนกระทั่งสุดท้ายเมื่อฝึกไม่ได้ก็ฆ่าทิ้งเสีย

พระพุทธองค์ก็ใช้วิธีการที่คนฝึกม้ากล่าวไว้นั้น ย้อนกลับมาเป็นอุปกรณการสอนของพระองค์ ด้วยพระดำรัสว่า “เราย่อมฝึกคนด้วยวิธีละมุนละไมบ้าง ด้วยวิธีรุนแรงบ้าง ด้วยวิธีที่ทั้งละมุนละไมและทั้งรุนแรงปนกันไปบ้าง และถ้าฝึกไม่ได้ก็ฆ่าเสีย” แต่ในกรณีการฆ่าของพระองค์นั้น หมายถึงการไม่เอาใจใส่ต่อบุคคลที่ไม่มีความสนใจในธรรม จึงฆ่าเสียคือปล่อยให้หล่นไปสู่หนทางที่ไม่ดี เพราะสาเหตุจากการไม่สนใจของบุคคลนั้น การทำในลักษณะดังกล่าว ถือว่าเป็นการฆ่าในอริยวินัย

๙. การลงโทษและการให้รางวัล การลงโทษในที่นี้คือการลงโทษซึ่งมีทั้งในทางธรรมและวินัย มีบทบัญญัติความประพฤติอยู่แล้ว การให้รางวัลคือการแสดงธรรมไม่กระทบกระทั่ง ไม่รุกรานใคร แต่เป็นการกล่าวสรรเสริญในการกระทำที่ถูกต้อง และถือว่าเป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่นด้วย ในเรื่องของ การลงโทษ เช่นการลงพรหมทัณฑ์ต่อพระฉันทะซึ่งมีความเยอหยิ่งว่าตนเองเป็นผู้อุปฐากพระพุทธเจ้า ในสมัยที่ยังทรงพระเยาว์จนกระทั่งออกบวช เป็นเหตุให้พระฉันทะไม่ยอมปฏิบัติตามคำสั่งสอนของครูอาจารย์ ด้วยเหตุนี้เพื่อให้พระฉันทะรู้จักสำนึกในการกระทำของตนเอง พระพุทธเจ้า จึงตรัสให้มีการลงพรหมทัณฑ์ด้วยการไม่ให้ผู้ใดพูดคุย หรือกล่าวตักเตือนอะไรเลยแก่พระฉันทะ โดยตรัสกับพระอานนท์ก่อนที่จะเสด็จปรินิพพานว่า “อานนท์ เมื่อเราล่วงไป สงฆ์พึงลงพรหมทัณฑ์แก่ภิกษุฉันทะ ด้วยการที่ว่า แม้ภิกษุฉันทะจะฟังพูดได้ตามต้องการ แต่ภิกษุไม่พึงว่ากล่าวตักเตือนพร่ำสอนเธอ”

การให้รางวัลของพระพุทธองค์นั้นที่ปรากฏเด่นชัดก็คือ การตรัสยกย่องในความเป็นเลิศในด้านต่าง ๆ ที่เรียกว่าเป็น “เอตทัคคะ” เช่นกรณียกย่องพระสารีบุตรว่ามีความเป็นเลิศในด้านผู้มีปัญญามาก มีความเข้าใจธรรมแห่งธรรมที่ละเอียดลึกซึ้งได้ โดยเปรียบพระสารีบุตรเหมือนเสนาบดีที่มีความรอบรู้ได้อย่างสูงสุด ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “นรชนใดผู้ไม่ต้องเชื่อใคร รู้จักนิพพานที่ปัจจัยอะไรปรุงแต่งไม่ได้ตัดรอยต่อแห่งการเกิดใหม่ ทำลายโอกาสแห่งการท่องเที่ยวไปในสังสาร ความคลายหวังแล้ว นรชนนั้นแล เป็นบุรุษสูงสุด”

แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงใช้การชมเชยกย่องบ้าง ก็เป็นไปในรูปการยอมรับคุณความดีของผู้นั้น เป็นการกล่าวชมโดยธรรมให้เขามั่นใจในการทำความดีของตน แต่ไม่ให้เกิดเป็นการเปรียบเทียบกับคนอื่นลง บางทีทรงยกย่องเพื่อให้ถือเป็นตัวอย่างหรือเพื่อแก้ความเข้าใจผิด ให้ตั้งทัศนคติที่ถูกต้อง

๑๐. การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นต่างครั้งต่างคราว ย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปไม่มีที่สิ้นสุด การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อมต้องอาศัยปฏิภาณ คือความสามารถในการประยุกต์หลักวิธีการและเทคนิคต่างๆ มาใช้ให้เหมาะสมเป็นเรื่องเฉพาะคราวไป

พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโลได้กล่าวไว้ว่าปัญหาที่สำคัญที่สุดเกิดจากพระสงฆ์เองไม่ยอมพัฒนาตนเองให้เกิดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมอย่างแจ่มแจ้ง ขาดการคิดวิเคราะห์ที่ถูกต้อง ไม่มีใจรักการเผยแผ่ เจอความลำบากบ้างก็เกิดการท้อแท้ ปัญหาในการเผยแผ่ คือ นักเผยแผ่ความรู้ไม่ถึง ไม่มีความสามารถ ความสามารถของนักเผยแผ่จึงเป็นปัญหาใหญ่ อีกประการคือพูดไทยไม่ชัด คนอีสานเราพูดไทยไม่ค่อยชัด ทำให้บางครั้งขาดซึ่งพลังศรัทธาเนาเชื่อถือ ปัญญาหาอีกอย่างหนึ่งคือการที่

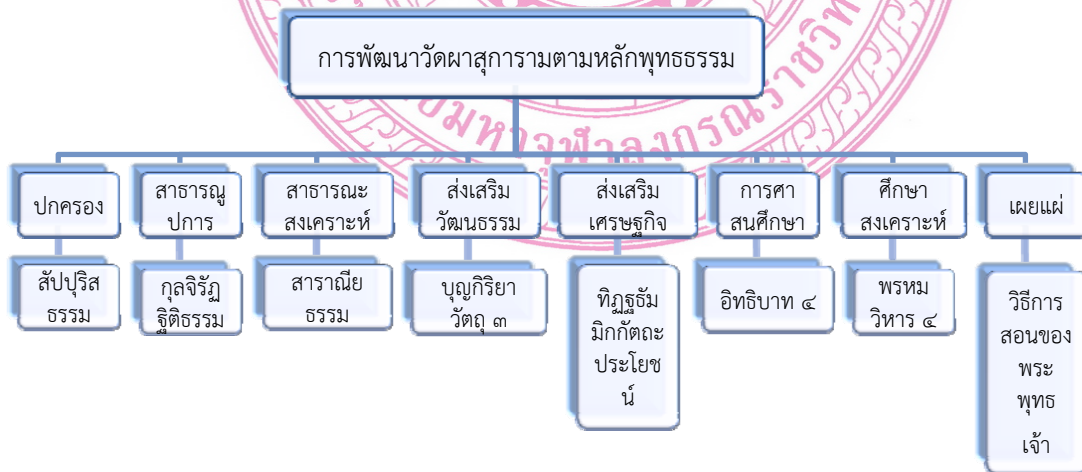
พระนักเทศน์ของวัดผาสุกรามไม่มีพระมหาที่จบบาลีไวยากรณ์มาก่อนทำให้ใช้คำบาลีไม่ค่อยถูกต้อง อันนี้ต้องแก้ไข^{๖๔}

พระใบฎีกาบุญสัว ญาณวโร ให้ความเห็นไว้ว่าการประกาศพระพุทธศาสนาปัจจุบันนี้ ไม่ควรใช้วิธีเทศน์อย่างเดียว ควรเปิดโอกาสให้ผู้สงสัยได้ซักถาม และอธิบายให้ผู้ฟังคลายความสงสัยและได้ทราบข้อเท็จจริงอย่างแจ่มแจ้ง ธรรมะที่เรียนไปแล้วตั้งแต่นักธรรมตรี นักธรรมโทและนักธรรมเอก มีประโยชน์มากที่สุด เพราะฉะนั้น การมีความรู้พร้อมทั้งทางด้านปริยัติและปฏิบัติ เป็นสิ่งที่ควรจะได้รับความสนใจมากเป็นพิเศษหากมีความรู้ด้านปริยัติเพียงอย่างเดียวจะได้รับความสนใจจากคนบางกลุ่มเท่านั้น คนที่ปฏิบัติได้แต่อธิบายไม่ได้ ก็เป็นเรื่องที่ยากต่อการเผยแผ่ให้คนอื่น ได้รู้วิธีการและผลแห่งการปฏิบัติ^{๖๕}

นายวิฑูรย์ชัย นามวงศ์ให้ความเห็นว่าในการเทศน์นั้นควรจะมีมุกตลก ขำขัน สอดแทรกบ้างและนอกจากที่กล่าวมาในเบื้องต้นก็น่าจะมีในลักษณะของการประยุกต์ให้เข้ากับวิทยาการสมัยใหม่ ซึ่งต้องใช้การนำเสนอแบบวิเคราะห์ในประเด็นต่าง ๆ เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังได้รู้ถึงหลักคำสอนที่ทางพระพุทธศาสนาหม่อมองที่แตกต่าง และต้องมีลักษณะที่สอดคล้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในท้องถิ่นของตนเองโดยใช้ภาษาให้เข้ากับท้องถิ่นของตน^{๖๖}

กล่าวได้ว่าในด้านการเผยแผ่นั้นวัดผาสุกรามนั้นใช้วิธีการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าเป็นแม่แบบคือมีลักษณะ แจ่มแจ้ง จูงใจ แกล้งกล้า ร่าเริง

สรุปการพัฒนาวัดผาสุกรามตามหลักพุทธธรรมเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิที่ ๑ สรุปหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาวัดผาสุกรามในแต่ละด้าน

^{๖๔} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, เมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๕๖.

^{๖๕} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาบุญสัว ญาณวโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, เมื่อวันที่ ๔ กันยายน ๒๕๕๖.

^{๖๖} สัมภาษณ์ นายวิฑูรย์ชัย นามวงศ์, ประธานชุมชนสุขสำราญ, เมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๕๖

๓.๓ สรุป

หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาวัดผาสุการาม อันได้แก่ ด้านการปกครอง โดยสัปปุริสธรรม ปกครองเพื่อเกื้อหนุนให้เกิดการศึกษา ด้านการศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ ทั้งที่พระสงฆ์เองสอนพระเณรด้วยตนเองและสงเคราะห์กุลบุตร กุลธิดาเพื่อให้ได้รับการศึกษาที่ถูกต้อง พร้อมทั้งวิชาความรู้จรรยา ความประพฤติ การศึกษาที่สร้างวิศิตที่เป็นสัมมาทิฐิ การเรียนรู้คู่ความสุข บทบาทด้านการเผยแผ่ งานเผยแผ่เป็นงานที่นำคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าออกเผยแผ่สู่ประชาชนเป็นภารกิจที่มีความสำคัญ การพัฒนาศาสนวัตถุ โดยเริ่มจากการสร้างศาสนวัตถุภายในวัดของพระสงฆ์สร้างเพื่อให้เป็นที่สะดวกแก่การศึกษาระบบปฏิบัติธรรม ที่กล่าวมาทั้งหมดคือการวางแผนพัฒนาศักยภาพของวัดที่อาศัยอยู่ให้เจริญโดยอาศัยหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งผู้นำจะต้องดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีระบบ ระเบียบ เพื่อความเจริญก้าวหน้าของวัดต่อไป

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนา วัดผาสุภาราม อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี วัตถุประสงค์ในการศึกษา ๓ ประการ

๑. เพื่อศึกษาการพัฒนาวัดตามหลักพุทธธรรม
๒. เพื่อศึกษาการพัฒนาวัดผาสุภารามหลักพุทธธรรม
๓. เพื่อศึกษาผลการพัฒนาวัดผาสุภาราม ตามหลักพุทธธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบ่งเป็นการวิจัยเชิงเอกสารและการวิจัยภาคสนาม

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ผลของการวิจัยสรุปได้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ การพัฒนาวัดตามหลักพุทธธรรม

วัด เป็นคำไทยซึ่งแปลมาจากภาษาบาลีว่า อาราม หมายถึง สวนป่าไม้อันน่ารื่นรมย์ หรืออีกคำหนึ่งคือ วิหาร หมายถึงเป็นที่อยู่ของพระผู้มีคุณธรรม ถ้าเป็นวัดที่มีพระมากมายมีเสนาสนะใหญ่ก็เรียกว่า มหาวิหาร เช่น เขตวันมหาวิหาร แปลเป็นไทยว่า วัดใหญ่พระเชตวัน วัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา ซึ่งพระเจ้าพิมพิสารได้ถวายแด่พระพุทธองค์ คือ วัดพระเวฬุวัน

เมื่อทรงถวายสวนป่าเป็นวัดแห่งแรกแล้ว อุบาสกอุบาสิกาอื่น ๆ ในที่ต่าง ๆ ก็ถวายเช่นกัน เช่น พระเชตวันมหาวิหาร ของอนาถปิณฑกเศรษฐี, บุพพาราม ของนางวิสาขา, อัมพปาลิวัน ของนางอัมพปาลีในเมืองสาวัตถี, วัดโฆสตาราม ของพระเจ้าอุเทน เมืองโกสัมพี เป็นต้น สรุปแล้วลักษณะของวัดที่ปรากฏในพระไตรปิฎก คือ ไม่ไกลบ้านนัก ไม่ใกล้บ้านนัก สะดวกแก่การไปวัด และการมาจากวัด เหมาะที่ประชาชนจะไปพบพระได้ กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนเงียบสงบ ไม่มีเสียงกึกก้อง ปราศจากกลิ่นตัวคนที่เดินเข้าออก เหมาะแก่การประกอบกิจของ ผู้ต้องการความสงบสันติ-เหมาะที่พระสงฆ์จะปลีกเร้น อยู่ตามสมณวิสัย

ดังนั้น วัด จึงเป็นสถาบันหลักของพระพุทธศาสนา เหมาะเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ เป็นที่เผยแผ่ธรรม เป็นที่ปฏิบัติธรรมของพุทธบริษัท ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ได้พบปะสนทนาธรรมกัน เป็นสถานที่ฟังธรรม และ เป็นที่เฝ้าอำนวยการปฏิบัติธรรม ของพระสงฆ์โดยเฉพาะ

สรุปแล้ว ตลอด ๘ เดือน อยู่โคนไม้ อยู่ในถ้ำ ส่วนอยู่เรือนว่าง หรือวิหารเพียง ๔ เดือน เฉพาะฤดูฝนเท่านั้น ต่อมาพระสงฆ์ มักจะอยู่ในวัดหรือวิหารตลอด แต่อาจจะเป็นวิหารป่า หรือ วิหารในบ้านเท่านั้น ซึ่งกลายมาเป็นธรรมเนียมของวัด ในสมัยสุโขทัย คือ วัดฝ่ายคามวาสี ตั้งอยู่ในเมือง ส่วนวัดฝ่าย อรัญญวาสี ตั้งอยู่บนเขา ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาได้แพร่หลาย และ ตั้งมั่นในประเทศไทย วัดได้แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

พระอารามหลวง คือ วัดที่พระมหากษัตริย์ หรือ พระราชวงศ์ ได้ทรงสร้าง หรือ สถาปนาให้เป็นวัดหลวง

วัดราษฎร์ คือ วัดที่ประชาชนได้สร้างขึ้น ด้วยความศรัทธาต่อพระศาสนา ปัจจุบัน พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้แบ่งวัดออกเป็น ๒ ประเภท คือ วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา รวมทั้งวัดหลวงและวัดราษฎร์ ที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

วัดที่ยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เรียกว่า สำนักสงฆ์ ทั้งนี้ต้องได้รับอนุญาตให้สร้างวัดได้ จากทางราชการ จึงจะเป็นสำนักสงฆ์ที่สมบูรณ์

จะเห็นได้ว่าพุทธศาสนากับคนไทยมีความผูกพันกันมานานไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติไทยและเจริญมั่นคงในประเทศไทยยิ่งกว่าที่ไหนในโลกฉะนั้น หลักธรรมของพระพุทธศาสนาจึงเป็นที่มาของขนบธรรมเนียมประเพณีวิถีชีวิตทัศนคติในด้านความรู้สึกรู้สึกนึกคิดต่างๆของคนไทยจะมีหลักพระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับซึ่งหลักธรรมของพระพุทธศาสนาจะมีอิทธิพลต่อชีวิตจิตใจของคนไทยมากและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารและพัฒนาโดยยึดแนวทางการปฏิบัติที่เรียกว่าทางสายกลางซึ่งในทางสายกลางของพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับทั้งกายวาจาใจสมาธิหรือว่าปัญญาสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาวัดได้

การพัฒนาวัดใดๆก็ตามหากไม่มีหลักธรรมในการยึดเหนี่ยวแล้วก็ยากที่การพัฒนานั้นจะประสบผลสำเร็จหรือการพัฒนาจะประสบผลสำเร็จอย่างแท้จริงได้ก็อยู่ที่ผู้นำในการพัฒนาว่าจะมีวิสัยทัศน์กว้างไกลเพียงใดมีหลักคุณธรรมประจำตนเองมากน้อยแค่ไหนมีความสามารถในการประยุกต์หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาใช้ในการพัฒนาวัดได้หรือไม่จึงเป็นสิ่งสำคัญต่อผลสำเร็จในการพัฒนา

อัมมะของพระพุทธเจ้าเปรียบเสมือนใบไม้ในป่าใหญ่หุบใบไม้มากำมือเดียวก็เพียงพอแล้วสำหรับใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตหลักในการพิจารณาเลือกคำสอนพุทธศาสนาใช้ในการพัฒนานั้นต้องเลือกมาให้เหมาะกับวิถีชีวิต ตามหลักการของพระพุทธศาสนาการพัฒนาสิ่งใดๆก็ตามจะต้องดำเนินไปพร้อมๆกัน ๔ ทางคือการพัฒนาทางด้านกายภาพ การพัฒนาด้านศีลธรรม การพัฒนาด้านสังคม การพัฒนาทางด้านปัญญา โดยอาศัยหลักพุทธธรรมเป็นหลักการและวิธีการในการพัฒนา

หลักธรรมเพื่อการพัฒนาวัดนั้นมีอยู่มากมายสุดแล้วแต่ว่าจะนำเอาข้อใดมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพของตัวเอง โดยหลักๆทั่วไปในการพัฒนาวัดตามมาตรฐานของ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้ถือเป็นการกิจ ๖ ด้านของคณะสงฆ์ ได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ การนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนาจึงต้องให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับมาตรฐานของการพัฒนาวัด

๕.๑.๒ การพัฒนาวัดผาสุการามตามหลักพุทธธรรม

วัดผาสุการามได้รับการพัฒนาให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสมเป็นศูนย์กลางชุมชน สามารถดึงดูดใจผู้ที่ผ่านไปมาให้มีความรู้สึกว่่าที่นี่มีความสุขที่สัมผัสได้ ก็โดยการพัฒนาอย่างต่อเนื่องที่ไม่เพียงพัฒนาในด้านวัตถุและศาสนสถานเท่านั้น แต่ครอบคลุมไปถึงการพัฒนาการบริหารศาสนบุคคล

การศึกษาอบรม ศาสนสมบัติ และการสาธารณสงเคราะห์โดยอาศัยหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลักในการพัฒนา

๑) ด้านการปกครอง ผู้บริหารวัดผาสุกรามได้อาศัยพระธรรมวินัยและหลักธรรมมาใช้ในการปกครองพระภิกษุสามเณรให้อยู่ในกรอบพระธรรมวินัยมาโดยตลอดมา เพราะท่านได้ใช้หลักธรรมะ คือ ใช้สังคหวัตถุผูกมัดจิตใจลูกวัด และในการบริหารจัดการท่านใช้ หลักสัปปุริสธรรม ๗ คือ คุณธรรมของสัตบุรุษคือคนดีมีศีลธรรม มี ๗ ประการคือ ๑) ธัมมัญญตา รู้จักเหตุ ๒) อตถัญญตา รู้จักผล ๓) อตถัญญตา รู้จักตน ๔) มัตตัญญตา รู้จักประมาณ ๕) กาลัญญตา รู้จักกาล ๖) ปริสัจญตา รู้จักชุมชน ๗) ปุคคัญญตา รู้จักบุคคล

๒) ด้านสาธารณูปการ งานสาธารณูปการของวัดผาสุกรามในปัจจุบันไม่มีงานก่อสร้างสิ่งใหม่ๆมีแต่งานต่อเติมและซ่อมแซมปฏิสังขรณ์ ดูแลรักษาหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับวัดผาสุกรามในด้านสาธารณูปการคือหลักกุศลจิรัฏฐิติธรรม ๔ ประการ คือ ๑. นัฏฐคเวสนา หมายถึง ของหายของหมด รู้จักหามาไว้ ๒. ชินณปฏิสังขรณา หมายถึง ของเก่าชำรุด รู้จักบูรณะซ่อมแซม ๓. ปริมิตปานโกชนา หมายถึง รู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์ของสงฆ์ ๔. อธิปัจจสีลวันตสถาปนา หมายถึง ผู้ที่เป็นเจ้าอาวาสจะต้องตั้งอยู่ในหลักของศีลธรรมไม่แสวงหาปัจจัยในการก่อสร้างอย่างไม่ถูกต้อง

๓) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ของวัดผาสุกรามมี ๒ แนวทาง คือแนวทางที่ ๑ การสาธารณสงเคราะห์ที่บริหารจัดการเองภายในวัด มีกิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน กองทุนเพื่อการศึกษาของพระเณร กองทุนสงฆ์อาพาธ แนวทางที่ ๒ การสาธารณสงเคราะห์ที่เป็นการเข้าไปสนับสนุนช่วยเหลือคือ การให้สถานที่สำหรับปลูกสร้างศาลาชุมชนทั้งสิ้น ๓ ชุมชน คือ ศาลาชุมชนของชุมชนบูรณะ ชุมชนสุขสำราญ และชุมชนวัดผาสุกรามด้วยเหตุที่วัดผาสุกรามประกอบด้วยชุมชนหลายชุมชนหลักการอยู่ร่วมกันของชุมชนต่างๆคือต้องมีเมตตาต่อกันยึดมั่นในกฎระเบียบร่วมกันและต้องมีความสมัครสมานสามัคคีต่อกันหลักแห่งความสามัคคีเรียกว่า สาราณียกรรม ๑) เมตตาโมกกรรมคือ การคิดดี ๒) เมตตาวจีกรรมคือ การพูดแต่สิ่งที่ดีงาม ๓) เมตตาทายกรรมคือ การทำความดีต่อกัน ๔) สาธารณโมกคือ การรู้จักแบ่งปันผลประโยชน์กันด้วยความยุติธรรม ๕) สีลสามัญญตา คือ การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับหรือวินัยต่างๆอย่าง ๖) ทิฎฐิสามัญญตา คือ มีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกัน

๔) ด้านส่งเสริมวัฒนธรรม วัฒนธรรมประเพณีต่างๆที่คนในชุมชนรอบวัดผาสุกรามประพฤติปฏิบัติร่วมกันซึ่งเป็นประเพณีท้องถิ่นอีสานที่นิยมกันอยู่โดยทั่วไปคือประเพณีฮีตสิบสองหรือบุญประจำเดือนทั้งสิบสองเดือน หลักธรรมเกี่ยวกับประเพณีต่างๆก็มี ธรรมคัมภีร์ครองโลก หิริ โอตตปปะ สังคหวัตถุ ๔ หลักทศ ๖ บุญกิริยาวัตถุ ๓ คือทาน ศีล ภาวนา

๕) ด้านการศาสนศึกษา การศาสนศึกษานั้นเป็นการเรียนการสอนที่ต้องทุ่มเทเป็นอย่างมากเพราะเป็นการเรียนเสริมควบคู่กับการเรียนภาคปกติทำให้แต่ละปีมีผู้สอบผ่านจำนวนไม่มากนักทั้งนี้โดยส่วนหนึ่งเพราะขาดความมุ่งมั่นขาดความตั้งใจ หลักธรรมที่จะมาเกื้อหนุนให้ประสบผลสำเร็จหลักธรรมที่ส่งเสริมให้ประสบผลสำเร็จคืออิทธิบาท ๔

๖) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ การศึกษาสงเคราะห์ของทางวัดผาสุการามนั้นมุ่งเน้นช่วยเหลือกุลบุตรกุลธิดานักเรียนทั้งที่เป็นภิกษุสามเณรและนักเรียนในระบบตามปกติคุณธรรมหรือหลักธรรมที่จะช่วยพัฒนา การศึกษาสงเคราะห์ของทางวัดผาสุการามมากยิ่งขึ้นก็โดยมีหลักธรรมที่เรียกว่าพรหมวิหาร ๔

๗) ด้านเศรษฐกิจ หลักอริยทรัพย์ แปลว่าทรัพย์อันประเสริฐมี ๗ ประการคือ สัทธานะทรัพย์คือศรัทธาเชื่อในพระปัญญาของพระพุทธเจ้า ศีลธนะทรัพย์คือศีลคือบุคคลผู้มีการรักษากายวาจาให้เรียบร้อย หิริธนะทรัพย์คือหิริคือบุคคลผู้มีความละอายต่อการทำชั่วทุจริต โอตตปปะณะ ทรัพย์ คือ โอตตปปะ คือ บุคคลผู้มีความสะดุ้งกลัวต่อการทำทุจริต พาหุสังจธนะ ทรัพย์คือ พหุสุต คือ บุคคลเป็นผู้ได้ยินได้ฟังมามาก จาคธนะ ทรัพย์ คือ จาคะ คือ ความเป็นบุคคลผู้มีที่ปราศจากความตระหนี่ ปัญญาธนะ ทรัพย์ คือ ปัญญา คือ ความเป็นบุคคลผู้มีความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในเหตุผลดีชั่วประโยชน์มิใช่ประโยชน์ หรือหลักธรรมของทิฐุธรรมมีกัตถะประโยชน์ ๔ ประการคืออุฏฐานสัมปทา ให้มีความขยันหมั่นเพียร ในการปฏิบัติหน้าที่การงาน อารักขสัมปทาเมื่อได้ทรัพย์สมบัติมาแล้วก็มีหลักในการรักษาทรัพย์ไว้ กัลป์ยณมิตตตา คบหาสมาคมกับคนดีแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์และ รู้สมชีวิตาจักใช้สอยทรัพย์ไม่ให้ผิดเคืองจนเกินไปไม่ฟุ้งเพื่อจนเกินไป

ธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ผู้หวังความเจริญหวังการพัฒนาเศรษฐกิจได้จึงควรหลีกเลี่ยงจากอบายมุข ๖ ประการต่อไปนี้เสียคือ การเป็นนักเลงเที่ยวผู้หญิง การเป็นนักดื่มสุรายาเมาและพึงเว้นจากเสพสิ่งเสพติดทั้งหลาย การเป็นนักเลงพนันทั้งมวล การคบคนชั่ว การเที่ยวกลางคืน และการเกียจคร้านทำงาน

๘) ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม การเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธเจ้านั้นควรถือเอาแบบอย่างการสอนของพระพุทธเจ้าเป็นสำคัญเพราะการเทศนาสอนสรรพสัตว์ของพระพุทธเจ้านั้นเป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์และยากนักที่จะมีผู้เสมอเหมือน ลักษณะการสอนของพระพุทธเจ้ามีดังต่อไปนี้

(๑) สันตัสสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้งเหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา

(๒) สมာทปนา ชักจูงให้เห็นจริงด้วยชวนให้คล้อยตามจนต้องยอมรับและ

นำไปปฏิบัติ

(๓) สมุทเตชนา เร้าใจให้แก่วก้าบังเกิดกำลังใจปลุกให้มีอุตสาหะแข่งขันมั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก

(๔) สัมปหังสนา ซโลมใจให้แช่มชื่นร่าเริงเบิกบานพึงไม่เปื้อนและเปี่ยมด้วยความหวังเพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่ตนจะพึงได้รับจากการปฏิบัติ

๕.๑.๓ ผลการพัฒนาวัดผาสุการามตามหลักพุทธธรรม

วัดผาสุการามมีกาพัฒนาตามรูปแบบของมหาเถรสมาคม ซึ่งกำหนดรูปแบบการพัฒนา วัดประกอบด้วย การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ดังรายละเอียดดังนี้

๑. ด้านการปกครอง วัดผาสุการามปกครองโดยใช้หลักธรรมที่เรียกว่าสังคหัตถ์เพื่อให้เกิดการปกครองมีระเบียบเรียบร้อยและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขนอกจากนั้นยังยึดหลักสัปปุริสธรรม ๗ ประการในการบริหารวัดให้ประสบผลสำเร็จดังมีรายละเอียดดังนี้

๑) กระจายอำนาจ ได้มอบหมายให้รองเจ้าอาวาสผู้ช่วยเจ้าอาวาส ช่วยบริหารจัดการงานฝ่ายต่างๆและแต่งตั้งคณะกรรมการจัดการช่วยเป็นที่ปรึกษาเพื่อให้งานได้เป็นไปด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อย

๒) กระจายงาน ได้กระจายงานของเจ้าอาวาสออกเป็น ๓ ฝ่าย และกิจการพิเศษ โดยได้มอบหมายให้ผู้ช่วยเจ้าอาวาสช่วยบริหารจัดการและให้ขึ้นตรงต่อรองเจ้าอาวาส หรือเจ้าอาวาส

๓) กระจายโอกาส เพื่อให้คณะผู้บริหารทุกรูปได้มีส่วนร่วมในโอกาสแห่งการรับรู้ เรียนรู้และร่วมกิจกรรมของวัดอย่างสม่ำเสมอและเท่าเทียม

๒. ด้านสาธารณูปการ วัดผาสุการามเป็นศูนย์รวมของการเรียนรู้ สร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้น เพราะวัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน วัดผาสุการามไม่มีนโยบายก่อสร้างเพิ่มเติมแต่ใช้วิธีบูรณะซ่อมแซมของเดิม หลักธรรมที่เกื้อหนุนการซ่อมแซมปฏิสังขรณ์จึงมีความจำเป็นหลักธรรมที่ว่านั่นคือหลักกกุลจิริฎฐิติธรรม ๔ ผลการพัฒนาตามหลักพุทธธรรมของการพัฒนาวัดผาสุการามเกี่ยวกับด้านสาธารณูปการมี ดังนี้ คือ กุฎิพระสงฆ์มีอยู่จำนวน ๒๘ หลัง กุฎิแม่ชีจำนวน ๓ หลัง ศาลาอเนกประสงค์ ๓ ชั้นศาลาอเนกประสงค์(ศาลาแดง)ศาลาการเปรียญศาลาบำเพ็ญกุศล และฌาปนกิจ วิหารพระเจ้าใหญ่พุทธไสยาสน์ พระอุโบสถ หอฉัน – หอสุขา การทำป้ายชื่อวัดแผนผังบริเวณวัด การทำประวัติวัด และสร้างเสนาสนะที่เหมาะสม

๓. ด้านสาธารณสงเคราะห์ วัดผาสุการามดำเนินกิจกรรมด้านสาธารณะสงเคราะห์โดยอาศัยหลักธรรมที่เรียกว่าสาราณียธรรมถือความเมตตาเป็นหลัก การจัดกิจการอันเป็นสาธารณประโยชน์ ที่พระสงฆ์ ของวัดผาสุการามที่จัดทำอยู่เสมอ ในปัจจุบันแบ่งออกเป็น ๒ แนวทาง คือ

แนวทางที่ ๑ การสาธารณสงเคราะห์ที่บริหารจัดการเองภายในวัด

๑) กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน ๒) การตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาของพระเณร
๓) กองทุนสงฆ์อาพาธ วัดผาสุการาม

แนวทางที่ ๒ การสาธารณสงเคราะห์ที่เป็นการเข้าไปสนับสนุน ให้สถานที่สำหรับปลูกสร้างศาลาชุมชนแล้วทั้งสิ้น ๓ หลัง คือศาลาชุมชนของชุมชนบูรณะ ชุมชนสุขสำราญ และชุมชนวัดผาสุการาม

๔. ด้านส่งเสริมวัฒนธรรม วัฒนธรรมในที่นี้หมายถึงประเพณีต่างๆที่คนในชุมชนรอบวัดผาสุการามประพฤติปฏิบัติร่วมกันซึ่งเป็นประเพณีท้องถิ่นอีสานที่นิยมกันอยู่โดยทั่วไปคือประเพณีฮีตสิบสองอีสานมีการนับถือประเพณีอย่างเคร่งครัดมาแต่ครั้งโบราณและเป็นประเพณีของท้องถิ่นสืบมาหลายร้อยปีส่วนของวัดผาสุการามก็มีงานบุญประเพณี ฮีตสิบสอง บุญเข้ากรรม บุญคุณลาน บุญคุณลานหรือบุญกุ่มข้าวใหญ่ บุญข้าวจี บุญผะเหวดหรือบุญเทศมหาชาติ บุญสงกรานต์ บุญบั้งไฟ นิยมทำกันเดือนหก งานบุญช่าชะ บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก(สลากภัต) บุญออกพรรษา บุญกฐิน ประเพณีทำบุญต่างๆที่ทางวัดผาสุการามจัดขึ้นเน้นการทำบุญตั้งนั้นหลักธรรมที่เหมาะสมอีกอย่างหนึ่งคือบุญกิริยาวัตรมี ๓ อย่างคือ

- ๑) ทานการให้การบริจาคการเสียสละ
- ๒) ศิลการรักษาสภาพปกติไม่คะนองทางกายวาจาใจศีลที่ฆราวาสควรปฏิบัติรักษา คือเบญจศีล
- ๓) ภาวนา หมายถึงการทำจิตใจให้สงบและทำปัญญาให้เกิดขึ้นภาวนาในทางปฏิบัติ ท่านแบ่งไว้๒แบบใหญ่ๆคือ
  - (๑) สมถภาวนาการอบรมจิตใจให้สงบ
  - (๒) วิปัสสนาภาวนาการอบรมปัญญาให้เกิด

๕. การศาสนศึกษา วัดผาสุการามมีคติธรรมประจำใจในการผลักดัน ส่งเสริมพัฒนาในด้านการศึกษาคติธรรมนั้นคืออิทธิบาท ๔ คือ หลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการมี ๔ ประการคือฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ในส่วนของการส่งเสริมด้านการศึกษาของสงฆ์มีดังต่อไปนี้

- ๑) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมสนามหลวงแผนกธรรม จัดการเรียนการสอนในระดับชั้นนักธรรมตรี นักธรรมโท และนักธรรมเอก ส่วนธรรมศึกษาของศึกษาพระพุทธศาสนา วันอาทิตย์วัดผาสุการามเปิดสอนมาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๑๙จนถึงปัจจุบันก็ ๓๗ ปีแล้ว
- ๒) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดผาสุการามไม่มีบาลีศึกษาแต่ทางวัดผาสุการามส่งเสริมให้ภิกษุสามเณรเรียนบาลีด้วยการให้สามเณรไปเรียนที่สำนักเรียนบาลีที่วัดวารินทรารามและวัดทุ่งศรีเมืองโดยวัดทุ่งศรีเมืองจะมีรถรับส่งทุกวัน
- ๓) การศึกษาพระปริยัติ ทางวัดผาสุการามได้ส่งพระเณรไปเรียนโรงเรียนปริยัติวัดทุ่งศรีเมือง
- ๔) การศึกษาในมหาวิทยาลัยส่งเสริมการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ในวัดผาสุการามมีนิสิตที่กำลังเรียนอยู่ในระดับอุดมศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี จำนวนหลายรูปโดยเป็นระดับชั้น

๖ การศึกษาสงเคราะห์ การช่วยเหลือให้ทุนนักเรียนและจัดซื้อวัสดุสิ่งของมอบให้โรงเรียนของทางวัดผาสุกรามนั้นเป็นการช่วยเหลือโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนทำไปตามหลักของความเมตตาอันมีอยู่ในพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ส่วนกิจกรรมด้านศึกษาสงเคราะห์ประเภทอาคารสถานที่ ได้จัดสร้างอาคารมอบให้แก่ทางราชการ เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่เด็กนักเรียน ด้านศึกษาสงเคราะห์ประเภทอุปกรณ์การศึกษา ทางวัดผาสุกรามได้บริจาคอุปกรณ์การศึกษาให้แก่โรงเรียน วัดต่าง ๆ และหน่วยงานอื่น ๆ ดังนี้ จัดตั้งกองทุนต่างๆ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่อสถานศึกษาและสถานราชการ คือ จัดตั้งทุนศึกษาสงเคราะห์นักเรียนยากจนที่เรียนดี ประพฤติดี ให้กับนักเรียนในโรงเรียนใกล้วัดดังนี้

- ๑) ให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่เล่าเรียนดี ประพฤติดี ตามสมควรแก่ฐานะ
- ๒) ช่วยเหลือนักเรียนผู้ยากไร้ ขาดแคลนปัจจัยในการดำรงชีพ

๗. ด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนของทางวัดผาสุกรามนั้นเป็นไปในรูปแบบของการส่งเสริม ฝึกสอน และทำให้ดูเป็นตัวอย่างเช่นในเรื่องของเตาอบสมุนไพรเป็นต้น เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจตามหลักของทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์ ๔ วัดผาสุกรามกับการส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชนนั้นมีลักษณะหลักๆอยู่ ๓ ลักษณะคือเป็นสถานที่ค้าขาย เป็นสถานที่ทำงาน เป็นสถานที่อบรมส่งเสริมการอาชีพ

๘. ด้านการเผยแพร่ วัดผาสุกรามนำพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นแม่แบบในการเผยแผ่ศาสนา โดยอาศัยพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ๔ ประการ สรุปด้วยคำสั้นๆว่าแจ่ม แจ่ม จูงใจ หาญกล้า ร่าเริง ผลของการนำมาใช้แบ่งเป็น ๓ แนวทางคือ

๑) (ปริยัติ) ซึ่งในส่วนนี้ทางวัดผาสุกรามมีการเผยแผ่ด้านการปริยัติอยู่หลายด้าน เช่นการเปิดธรรมะตามหอกระจายข่าวหรือเสียงตามสายการพิมพ์หนังสือเช่นหนังสือทำวัตรสวดมนต์ แปลหนังสือประวัติพระเจ้าใหญ่พุทธไสยาสน์หนังสือประวัติวัดผาสุกรามเอกสารแผ่นพับที่เกี่ยวกับบทสวดมนต์บทพิเศษการติดป้ายธรรมะหรือคติธรรมต่างๆตามต้นไม้ภายในบริเวณวัด

๒) (ปฏิบัติ) วัดผาสุกรามมีกิจกรรมสวดมนต์ทำวัตรเย็นทุกวันโดยมีอุบาสกอุบาสิกาจากชุมชนต่างๆรอบวัดมาร่วมกันทำวัตรแปลในช่วงที่ไม่ใช่ฤดูเข้าพรรษาจะเป็นเวลา ๑๗ น.ของทุกวัน ส่วนในฤดูเข้าพรรษาจะเป็นเวลา ๑๖.๓๐ น.ถึง ๑๗.๐๐ น.ของทุกวัน

๓) (ปฏิเวธ) ทั้งประโยชน์ตนประโยชน์ผู้อื่นประโยชน์ส่วนรวมทั้งประโยชน์ปัจจุบันประโยชน์ภายหน้าและประโยชน์สูงสุดคือมีการจัดพิธีบรรพชาอุปสมบทให้แก่กุลบุตรที่เฝื่อนทางธรรม หรือจะเป็นการบวชตามประเพณีก็ตามรวมถึงมีการบวชแม่ชีบ้างเป็นบางครั้ง

และมีการจัดกิจกรรมหลายอย่างดังนี้

๑) จัดกิจกรรมต่างๆในวันสำคัญทางศาสนา เช่นวันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันมาฆบูชา วันธรรมสวนะ

๒) จัดกิจกรรมต่างๆ ในวันสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์เช่น

(๑) วันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ

(๒) วันเฉลิมพระชนมพรรษามสมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถ

- (๓) วันพระราชสมภพสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
- ๓) จัดกิจกรรมวันสำคัญทางประเพณีในท้องถิ่น
- (๑) จัดกิจกรรมสวดมนต์หมู่ทำนองสรภัญญะในวันสังฆทานประจำปี
- (๒) จัดแห่เทียนวันเข้าพรรษาวัดผาสุการามมีการส่งต้นเทียนเข้าประกวดทุก

ปี

๕.๒ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ผลการวิจัยเรื่อง “หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาวัดผาสุการาม อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- ๑) ในด้านการปกครอง ควรปรับใช้หลักพุทธธรรมเพิ่มเติมอีกหลายๆข้อ เพื่อให้มีความเข้มแข็งในด้านการปกครอง ดูแลความสงบเรียบร้อยของพระภิกษุสามเณร และศิษย์วัด รวมถึงประชาชนที่เข้ามาบำเพ็ญบุญบารมีเพื่อกุศลภายในวัด
- ๒) ในด้านการศึกษา ควรตีตประกาศหลักธรรมในการพัฒนาให้ชัดเจนและในการศึกษาของโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกธรรมยังไม่ค่อยเป็นระบบ พระภิกษุสามเณรที่เข้ามาศึกษาเล่าเรียนก็มีจำนวนน้อย กับทั้งยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ และจิตใจที่เสียสละเข้ามาทำงานด้านนี้
- ๓) ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ ควรจัดแผนการพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างจริงจัง, ควรสนับสนุนให้มีการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติแผนกสามัญและจัดหาอุปกรณ์การเรียนให้โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์พร้อมทั้งสรรหาบุคลากรเข้ามาทำการเรียนการสอน
- ๔) ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควรจัดอบรมธรรมะสำหรับผู้เผยแผ่, วัดควรจัดให้มีการบรรยายธรรมทางวิทยุกระจายเสียงหรือสถานีโทรทัศน์ การฝึกอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้ในด้านการเผยแผ่ธรรมยังไม่มากเท่าที่ควร
- ๕) ในด้านสาธารณูปการ ควรเอาใจใส่ในควบคุมดูแลในเรื่องการก่อสร้างถาวรวัตถุภายในวัด การปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุที่ชำรุดและการก่อสร้างถาวรวัตถุต่างๆ ภายในวัดเป็นไปด้วยดี วัดมีความสะอาดเรียบร้อย
- ๖) ในด้านสาธารณะสงเคราะห์ ควรสนับสนุนและช่วยเหลือเกื้อกูลต่อพุทธศาสนิกชนผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนจากภัยพิบัติทางธรรมชาติต่างๆ รวมทั้งการช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของชุมชนที่เป็นไปเพื่อสาธารณะประโยชน์
- ๗) ในด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ ควรจัดกิจกรรมฝึกอบรมการอาชีพให้มากขึ้น มีงบประมาณสนับสนุนให้มากขึ้นรวมทั้งเป็นหลักในการเชิญวิทยากรมาอบรมอาชีพให้กับประชาชนในชุมชนให้มากยิ่งขึ้น
- ๘) ในด้านส่งเสริมวัฒนธรรม ควรส่งเสริมการนำคุณค่าและกระบวนการทางวัฒนธรรมไทยไปใช้ในการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาเรื่องของภาวะผู้นำของพระครูถาวรธรรมสถิตเจ้าอาวาส (สีถาวร) ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนรอบวัดผาสุกราม ตำบลวารินชำราบ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

๒) ควรศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของของพระครูถาวรธรรมสถิตเจ้าอาวาส (สีถาวร) ในแต่ละด้าน ด้วยการวิเคราะห์ให้เห็นจุดเด่น จุดด้อยของการปฏิบัติศาสนกิจกับพระมหาเถรรูปอื่นในพื้นที่อื่นๆ

๓) ควรศึกษาคุณค่าและประโยชน์ของงานสาธารณูปการที่มีต่อการพัฒนาวัด และชุมชนในแต่ละภาคของไทย

บรรณานุกรม

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

กรมการศาสนา. พุทธกิจ ๔๕ พรรษา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๓.

_____ .คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙.

_____ .ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน,
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

_____ .คู่มือวิทยากรอบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส.กรุงเทพฯ : กองแผนงานโรงพิมพ์
การศาสนา.๒๕๔๐.

_____ .คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติกฎระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

_____ .วัดพัฒนาปี ๔๒. กองพุทธศาสนสถาน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.๒๕๔๑.

_____ .วัดพัฒนา, กองพุทธศาสนสถานกรมการศาสนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.๒๕๔๓.

_____ .คู่มือการดำเนินงานวัดพัฒนาตัวอย่าง. กรุงเทพฯ : กองพุทธศาสนสถาน. โรงพิมพ์การ
ศาสนา.๒๕๔๕.

คณาจารย์สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ความจริงของชีวิต, พิมพ์ครั้งที่๓, กรุงเทพมหานคร : สถาบันราช
ภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๗.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่๒, กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘.

ธานินทร์ กรัยวิเชียร, คุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหาร. นนทบุรี : ศูนย์ส่งเสริมจริยธรรมสถาบัน
ข้าราชการพลเรือนสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๗.

ประยุทธ์ หลงสมบูรณ์, พจนานุกรมมคร-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร
จำกัด, ๒๕๔๖.

ประยุทธ์ หลงสมบูรณ์, พจนานุกรมกิริยาอาชยาตฉบับธรรมเจดีย์. กรุงเทพมหานคร:เรื่องปัญญา,
๒๕๔๕

ประมวลพิมพ์เสน, ฮิต ๑๒ คอง ๑๔ ประเพณีผูกเสี่ยว, ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๖.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). การคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตวณโณ), การพัฒนาจิต, พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : มหา
มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓

พระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต), อดีตเจ้าคณะจังหวัดสมุทรสาครและเจ้าอาวาสวัดสุทธิวาตวราราม, **อนุสรณ์ในงานเคลื่อนศพสู่วิหารหลังใหม่**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๒๙

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **หลักแม่บทของการพัฒนาตน**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗

_____ .**พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. บริษัทเอส.อาร์.พรินติ้งแมสโปรดักส์จำกัด. กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๑.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต).**พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันสันติธรรม, ๒๕๔๗.

_____ .**ธรรมกับไทย ในสถานการณ์ปัจจุบัน**. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว: กรุงเทพฯ ๒๕๔๑.

_____ .**ธรรมบุญชีวิต**. พิมพ์ที่: กองศาสนศึกษากรมการศาสนา. กรุงเทพฯ. ๒๕๔๑

_____ .**พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์**, กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓

_____ .**พัฒนาตน**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๔

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ปัญญาต้องคู่กับกรุณาจึงจะพาชาติรอด**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระธีรญาณมุนี. **สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก**. กรุงเทพฯ : ๒๕๒๗.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). **เทคนิคการสอนพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๑.

พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญฺญาสิริ), **การจัดสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ของวัด**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๘.

พระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต), อดีตเจ้าคณะจังหวัดสมุทรสาครและเจ้าอาวาสวัดสุทธิวาตวราราม, **อนุสรณ์ในงานเคลื่อนศพสู่วิหารหลังใหม่**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๒๙.

พระเทพวรคุณ, (สมาน สุเมโธ), **ทางรอดของชาวพุทธ**, ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๒

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตฺวณฺโณ), **การพัฒนาจิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระไพศาล วิสาโล, **พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม**, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๓

พนม พงษ์ไพบูลย์. **จาริกไว้ในพระศาสนาจาริกไว้ในการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๘.

มนัส ภาคภูมิ, **หน้าที่ อานาจ และบทบาทของพระสังฆาธิการ**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔

มานพ พลไพรินทร์. **คู่มือบริหารกิจการคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร : ชูติมาการพิมพ์, ๒๕๓๑.

ยศ สันตสมบัติ, **มนุษย์กับวัฒนธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐

วิชัย สุธีรชานนท์. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. ลพบุรี : คณะมนุษยศาสตร์, ๒๕๒๕.

ศจ.ดร.ยศสันตสมบัติ, **มนุษย์กับวัฒนธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

สิทธิ บุตรอินทร์. **พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓.

สุชีพ ปุญญานุภาพ, **ประวัติศาสตร์ศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **มูลเหตุแห่งการสร้างวัดในประเทศไทย**, พระนคร : กรมศิลปากร, , ๒๕๐๓.

หนังสืออนุสรณ์งานฉลองสมโภชวิหารพระเจ้าใหญ่พุทธไสยาสน์, อุบลราชธานี : อีสานออฟเซตการพิมพ์, ๒๕๔๑.

สมภาร พรหมทา, **พุทธปรัชญา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๘

(๒) วิทยานิพนธ์และงานวิจัย

เฉียบไทยยิ่ง. **ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลาง**.

ปริญญาพัฒนบริหารศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, กรุงเทพฯ. ๒๕๓๙.

ชาญณรงค์ หินเกิด, **บทบาทของพระสังฆาธิการกับการพัฒนาวัดในจังหวัดมหาสารคาม**, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา), บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒

ปกรณัม ต้นสกุล, **การศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารงานของพระสังฆาธิการในวัดพัฒนาตัวอย่าง**, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาบริหารการศึกษา), บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จ, ๒๕๔๖

ปราณี ศิริจันทพันธ์. “สัมพันธ์ภาพระหว่างพุทธศาสนากับสังคมไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๓.

พระอวยชัย อินทร์เมือง, **ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนศึกษาเฉพาะกรณีวัดในเขตอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม**, รายงานการค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา), คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒

พระมหาเริงศักดิ์ พิมพ์สกุล, **รูปแบบการบริหารวัดในทศวรรษหน้า**, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต (สาขาบริหารการศึกษา), บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๕

พระมหาสมทรง สิริธโร และคณะ, **บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต**, กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา, ๒๕๒๕

พระมหาไพบูลย์ วิบูล (เลิศฤทธิ์ธนะกุล). **การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเสนาสนะในพระพุทธศาสนา**, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

- มาณี ไชยธีรานุกัณฑ์ศิริและคณะ, รายงานการวิจัยเรื่องบทบาทพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์กรณีศึกษา
ในภาคกลางและภาคตะวันออก กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๔๑.
- วไลลักษณ์ เวชุนุเคราะห์, ระบบการเงินของสงฆ์, ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิตคณะ
สังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๔.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด:ศึกษาเฉพาะ
กรณีวัดชลประทานรังสฤษฎ์อำเภอปากเกร็ดจังหวัดนนทบุรี, กรุงเทพมหานคร :
จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด :ศึกษาเฉพาะ
กรณีวัดหนองป่าพงอำเภวารินชำราบจังหวัดอุบลราชธานี, กรุงเทพมหานคร: พริก
หวานกราฟฟิค , ๒๕๔๕.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด :ศึกษาเฉพาะ
กรณีวัดสวนแก้วอำเภอบางใหญ่จังหวัดนนทบุรี, กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานการสงเคราะห์งานวิจัยรูปแบบและ
กระบวนการจัดการศึกษาและการเผยแพร่ศาสนธรรม : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดสวนแก้ว
จังหวัดนนทบุรี, กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- สุเมธ การศรีทอง. ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดไผ่ล้อมอำเภอ
เมืองตราดจังหวัดตราด. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
๒๕๔๕.

(๓) สัมภาษณ์

- สัมภาษณ์ พระมหาสุริโย อุตตมเมธี (ป.ธ.๙), เจ้าคณะอำเภวารินชำราบ อายุ ๔๔ พรรษา ๒๒,
สถานที่ วัดวารินทราราม อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี, วันที่ ๖ กันยายน
๒๕๕๖.
- สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมกิจ, ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภวารินอายุ ๘๓ ปีพรรษา ๖๒ , วัดใหม่ทอง
สว่าง ตำบลแสนสุข อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี, วันที่ ๖ กันยายน
๒๕๕๖.
- สัมภาษณ์ พระครูประทีปธรรมกิจ, เจ้าคณะตำบลวารินอายุ ๖๙ ปีพรรษา ๔๗ วัดวรรณวารี
ตำบลวารินชำราบ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี วันที่ ๖ กันยายน ๒๕๕๖.
- สัมภาษณ์ พระครูถาวรธรรมสถิต, เจ้าอาวาสอายุ ๗๗ ปีพรรษาที่ ๔๘ เมื่อวันที่ ๓๑
สิงหาคม ๒๕๕๖.
- สัมภาษณ์ พระใบฎีกาบุญสัว ญาณวโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เมื่อวันที่ ๔ กันยายน ๒๕๕๖.
- สัมภาษณ์ พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสเมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๕๖.
- สัมภาษณ์ พระอาจารย์ชอบ चितตโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสเมื่อวันที่ ๒ กันยายน ๒๕๕๖
- สัมภาษณ์ ร้อยตรีมาตี แสงฉลวย, ไวยาวัจกร วัดผาสุการาม,เมื่อวันที่ ๓ กันยายน ๒๕๕๖

สัมภาษณ์ พันตรีสรยุทธ เข้มทิศ, ไวยาวัจกร อายุ ๖๑ ,สถานที่ วัดผาสุการาม,เมื่อวันที่ ๒ กันยายน ๒๕๕๖

สัมภาษณ์ นายวิฑูรย์ชัย นามวงศ์, ประธานชุมชนสุขสำราญอายุ ๕๘, เมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๕๖
 สัมภาษณ์ นายสุชาติ วงศ์หาญ, ประธานชุมชนวัดผาสุการาม อายุ ๔๕ ปี ที่อยู่เลขที่ ๗ เทศบาล ๗ ตำบลวารินชำราบ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี, วันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๕๖.

สัมภาษณ์ นายชูศิลป์ ไชยชนะ, ประธานชมรมผู้สูงอายุชุมชนวัดผาสุการาม อายุ ๖๘, เมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๕๖.

สัมภาษณ์ นายจำนง ศิริกมลเสถียร, ประธานชุมชนบูรณะ อายุ ๗๒ ปี ที่อยู่ ๖๓ ถนนเทศบาล ๙ ตำบลวาริน อำเภวาริน จังหวัดอุบลราชธานี,เมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๕๖.

สัมภาษณ์ นางสาวเสีมา เอกศิริ, กรรมการชุมชนบูรณะ อายุ ๗๖ ปีที่อยู่ ๓๓ ถนนเทศบาล ๕ ตำบลวารินชำราบ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี, เมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๕๖.

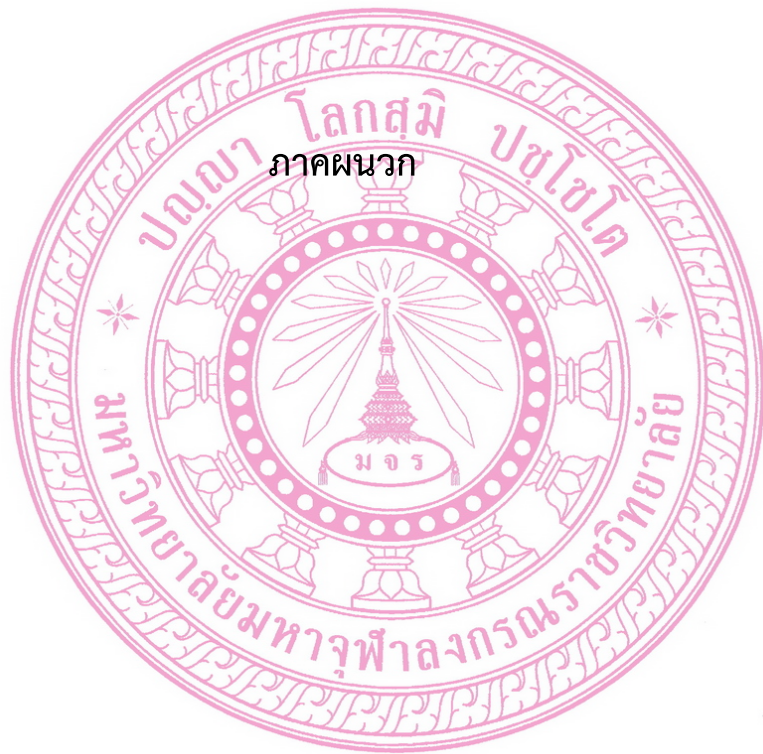
สัมภาษณ์ นายไพรี บุญห่อ, ประธานชุมชนตั้งแต่ อายุ ๕๙ ปี ที่อยู่ ๑๗๕/๔ ถ. สกลมาร์ค ตำบลวารินชำราบ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี, เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๕๖.

สัมภาษณ์ นายนิคม ทองพิทักษ์, กรรมการชุมชนตั้งแต่ อายุ ๖๕ ปี ที่อยู่ ๑๕๕ ถ.สกลมาร์ค ตำบลวารินชำราบ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๕๖.

สัมภาษณ์ นายปรีชา ศรีโท, กรรมการวัดผาสุการาม อายุ ๕๙ ปี ที่อยู่ ๑๑๘/๑ หมู่ ๒ ตำบลแสนสุข อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๕๖.

สัมภาษณ์ นายคำ อ่อนจันทร์, กรรมการวัดผาสุการาม อายุ ๗๔ ปี ที่อยู่ ๑๐๓ ถนนเทศบาล ๙ ตำบลวาริน อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๕๖.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
เรื่อง:แนวทางการพัฒนาวัดผาสุการามตามหลักพุทธธรรม

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนตัวผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....
 วุฒิการศึกษาทางโลก ..... ทางธรรม.....
 ประสบการณ์ .....
 ชื่อผู้สัมภาษณ์ .....
 สถานที่สัมภาษณ์ ..... ว/ด/ป...../...../.....เวลา.....

ตอนที่ ๒ การพัฒนาวัดผาสุการามตามหลักพุทธธรรม

คำถามแบ่งเป็น ๘ ข้อใหญ่

- (๑) การปกครองของวัดผาสุการามมีลักษณะเป็นอย่างไรบ้าง
หลักพุทธธรรมด้านส่งเสริมการปกครองที่ใช้อยู่มีอะไรบ้าง
- (๒) การสาธารณสงเคราะห์มีอะไรบ้าง
หลักพุทธธรรมด้านการสาธารณสงเคราะห์ที่ใช้อยู่มีอะไรบ้าง
- (๓) การส่งเสริมวัฒนธรรมมีอะไรบ้าง
หลักพุทธธรรมด้านส่งเสริมวัฒนธรรมที่ใช้อยู่ มีอะไรบ้าง
- (๔) การส่งเสริมการศึกษา มีอะไรบ้าง
หลักพุทธธรรมด้านการการศึกษาที่ใช้อยู่มีอะไรบ้าง
- (๕) การส่งเสริมเศรษฐกิจมีอะไรบ้าง
หลักพุทธธรรมด้านส่งเสริมเศรษฐกิจที่ใช้อยู่มีอะไรบ้าง
- (๖) การเผยแผ่ธรรมะมีอะไรบ้าง
หลักพุทธธรรมด้านการเผยแผ่ที่ใช้อยู่มีอะไรบ้าง
- (๗) การพัฒนาวัดที่ได้ทำไปแล้วมีอะไรบ้าง
- (๘) ข้อคิดเห็นหรือความตั้งใจที่จะการพัฒนาวัดให้ดียิ่งขึ้นคืออะไรบ้าง

ภาคผนวก ข
รูปถ่ายสัมภาษณ์

พระมหาสุริโย อุตตมเมธี(ป.ธ.๙) เจ้าคณะอำเภวารินชำราบ อายุ ๔๔ พรรษา ๒๒ สถานที่ วัดวารินนทราราม อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี วันที่ ๖ กันยายน ๒๕๕๖

พระครูอุดมธรรมกิจที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภวารินอายุ ๘๓ ปีพรรษา ๖๒ สถานที่ วัดบ้านก่อนอก ตำบลแสนสุขอำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานีสัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๖ กันยายน ๒๕๕๖

สัมภาษณ์พระครูประทีปธรรมกิจเจ้าคณะตำบลวารินอายุ ๖๙ ปีพรรษา ๔๗ สถานที่ วัดวรรณวารี ตำบลวารินชำราบ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี วันที่ ๖ กันยายน ๒๕๕๖

พระครูถาวรธรรมสถิตเจ้าอาวาสอายุ ๗๗ ปีพรรษาที่ ๔๘ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๕๖ สถานที่ วัดผาสุการาม

ประวัติวัดผาสุกราม

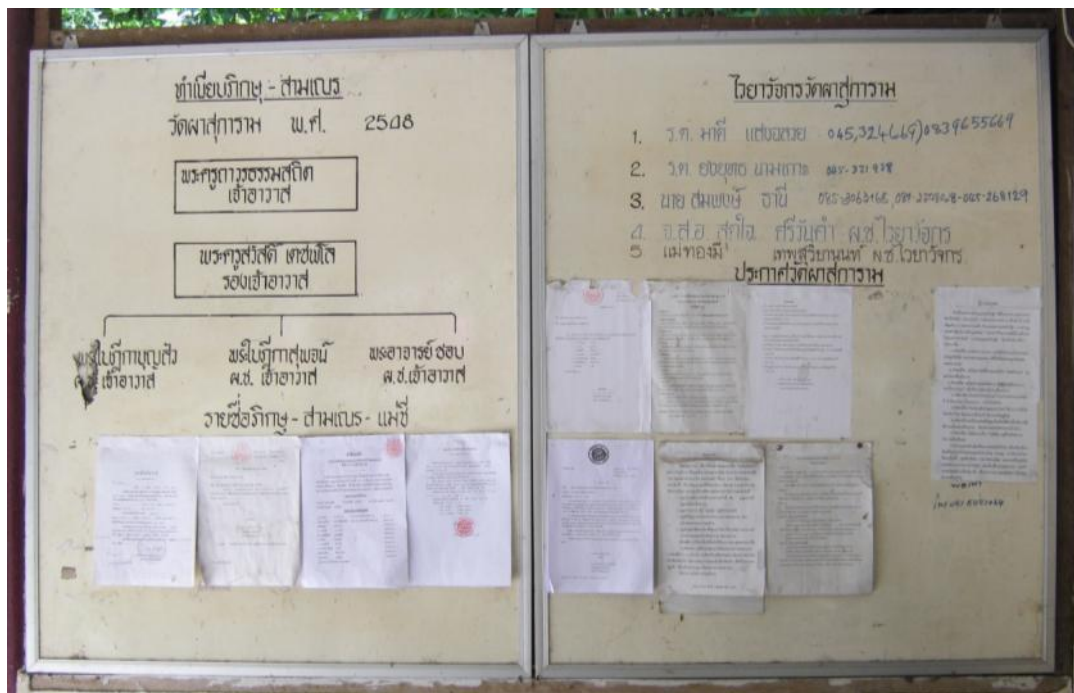
ป้ายประวัติวัดตั้งอยู่หน้าศาลาการเปรียญ

ป้ายลำดับเจ้าอาวาสตั้งอยู่หน้ากุฏิเจ้าอาวาส

ด้านการปกครอง

ป้ายลำดับชั้นปกครองและประกาศต่างๆของวัดผาสูการาม

สภามหาเถรสมาคม วัดผาสูการาม
ปีงบประมาณ ๒๕๖๓

เดือน/ปี	รายรับประจำเดือน							รวมรายรับ		รายจ่ายประจำเดือน				รวมรายจ่าย		ร.ค.คงค้าง วันสุดท้าย
	อ.ค.บ. อ.ค.บ.ก.	อ.ค.บ.ค. อ.ค.บ.ค.ก.	อ.ค.บ.ค. อ.ค.บ.ค.ก.	อ.ค.บ.ค. อ.ค.บ.ค.ก.	อ.ค.บ.ค. อ.ค.บ.ค.ก.	อ.ค.บ.ค. อ.ค.บ.ค.ก.	อ.ค.บ.ค. อ.ค.บ.ค.ก.	อ.ค.บ. อ.ค.บ.ก.	อ.ค.บ. อ.ค.บ.ก.	อ.ค.บ. อ.ค.บ.ก.	อ.ค.บ. อ.ค.บ.ก.	อ.ค.บ. อ.ค.บ.ก.	อ.ค.บ. อ.ค.บ.ก.	อ.ค.บ. อ.ค.บ.ก.		
มกราคม	12,125	-	-	2,000	10,000	-	14,125	12,125	6,250	7,875	-	6,250	1,625	14,125	0	
กุมภาพันธ์	12,125	-	-	2,000	10,000	-	14,125	12,125	6,250	7,875	-	6,250	1,625	14,125	0	
มีนาคม	12,125	-	-	2,000	10,000	-	14,125	12,125	6,250	7,875	-	6,250	1,625	14,125	0	
เมษายน	12,125	-	-	2,000	10,000	-	14,125	12,125	6,250	7,875	-	6,250	1,625	14,125	0	
พฤษภาคม	12,125	-	-	2,000	10,000	-	14,125	12,125	6,250	7,875	-	6,250	1,625	14,125	0	
มิถุนายน	12,125	-	-	2,000	10,000	-	14,125	12,125	6,250	7,875	-	6,250	1,625	14,125	0	
กรกฎาคม	12,125	-	-	2,000	10,000	-	14,125	12,125	6,250	7,875	-	6,250	1,625	14,125	0	
สิงหาคม	12,125	-	-	2,000	10,000	-	14,125	12,125	6,250	7,875	-	6,250	1,625	14,125	0	
กันยายน	12,125	-	-	2,000	10,000	-	14,125	12,125	6,250	7,875	-	6,250	1,625	14,125	0	
ตุลาคม	12,125	-	-	2,000	10,000	-	14,125	12,125	6,250	7,875	-	6,250	1,625	14,125	0	
พฤศจิกายน	12,125	-	-	2,000	10,000	-	14,125	12,125	6,250	7,875	-	6,250	1,625	14,125	0	
ธันวาคม	12,125	-	-	2,000	10,000	-	14,125	12,125	6,250	7,875	-	6,250	1,625	14,125	0	
รวม	145,500	-	-	20,000	100,000	-	165,500	145,500	72,750	92,750	-	72,750	16,250	165,500	0	

แสดงรายการต่างๆภายในวัด

ด้านส่งเสริมวัฒนธรรม

วงโปงลางยาวชนในงานมหาสังฆทาน

ประกวดขับร้องสารกัญญาในงานมหาสังฆทาน

ด้านการเผยแผ่

บรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน

ปฏิบัติธรรมวันพ่อแห่งชาติ

ด้านสาธารณูปการ

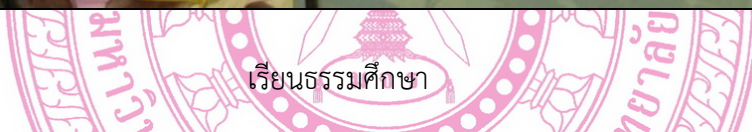
แผนผังวัดผาสุกราม

กุฏิ

ด้านการศึกษา

เรียนธรรมศึกษา

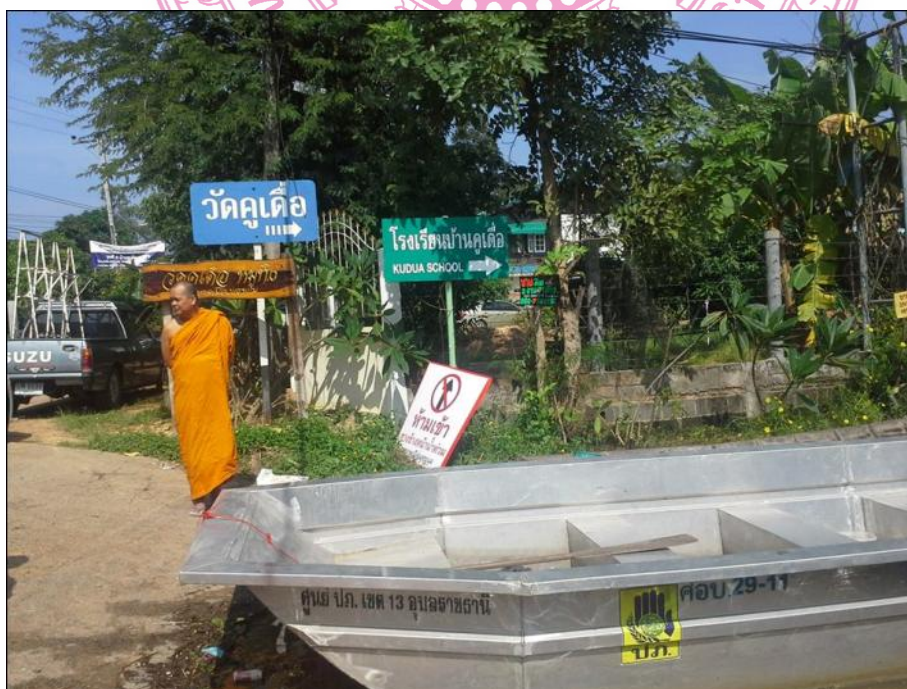

เรียนนักธรรม

ด้านสาธารณสงเคราะห์

บริจาคสิ่งของช่วยน้ำท่วม

บริจาคสิ่งของช่วยน้ำท่วม

ด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ

ร้านค้าของเตาอบสมุนไพรมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์

เตาอบสมุนไพรวัดผาสุการาม

